

OKUMA VE YAZMA ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Yayına Hazırlayan
Muhammet Enes Kala

Ankara

Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları - 129

Yayın Yönetmeni
Zeynep Türksoy İlhan

Yayın Koordinatörü
Mehmet Tuğrul

Tasarım & Mizanpaj
Songül Öz

Basım Yeri

Golden Kağıt Reklam Matbaacılık San. Tic.Ltd. Şti.
Gersan Sanayi Sitesi Batı Sitesi Mah.2308 sokak
No:20-22 Yenimahalle- ANKARA
bilimvesanatyayinlari@gmail.com
Sertifika No. 49993

Birinci Basım
Mayıs 2024, Ankara

ISBN: 978-605-7912-39-8

TAKDİM

Milletlerin beşerî hayatları, tarihî birikimleri, ilim, fikir ve duygu dünyaları; kültür, sanat ve edebiyat insanlarının eserleri üzerinden yükselir. Son yüzyılda ülkemizde; İstiklâl Şairimiz Mehmet Akif Ersoy başta olmak üzere, Peyami Safa, Yahya Kemal Beyatlı, Halide Edip, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halide Nusret, Nurettin Topçu, Samiha Ayverdi, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Erol Güngör, Tarık Buğra, Adalet Ağaoğlu, Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Mustafa Kutlu ve D. Mehmet Doğan gibi mütefekkir kültür insanlarımız, edebiyatçılarımız yetişmiştir. Nesillerin hayata bakışlarının teşekkülünde, bir medeniyet bilincinin oluşumunda, Türkiye'nin yetiştirdiği bu yazarların ve eserlerinin kuşkusuz çok büyük payları vardır. Ülkemizin bu isimlere yeni isimler ekleme mecburiyeti bulunmaktadır.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Türkiye Yazarlar Birliği'nin desteği ile Ankara'da eğitim gören, okumaya, yazmaya meraklı lise öğrencilerinin nitelikli birer okur-yazar olmaları yolunda onlara belirli bir program ve müfredat dâhilinde katkı sunmayı hedeflediğimiz projede eğitim süreçleri başarıyla tamamlandı ve proje, üçüncü yılını doldurdu. Bundan mutluluk duyuyorum.

Günümüzün önemli yazar ve şairlerinin yazar adayları ile bir araya

geldikleri söyleşilerde, gençlerimize yazmak için okumanın önemi ve Türkçe sevgisi anlatıldı. Yazma süreci, kurgu oluşturma becerileri, metin yazma teknikleri, dil bilgisi kuralları başta olmak üzere öğrencilerimizin yazma ve düşünme kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik eğitimler verildi, nitelikli okumaya ve yazmaya dair tecrübe paylaşımlarında bulunuldu.

Bu noktada düşüncelerimizden birisi de ülkemizin edebiyat alanındaki ivmesinin yükselmesini sağlayacak nitelikli edebiyat ilgilileri yetiştirme, edebiyat alanını doğru şekilde gençlerimize tanıtmaya ve gençlerimizi yakından ilgi duydukları edebiyat sahasına en doğru şekilde dâhil etmek suretiyle katkıda bulunabilme çabası oldu.

Edebiyat konusunda yetenekli ve yazar olmaya istekli bu öğrencilerimizin yazma uğraşları yalnızca hobi olarak kalsın da istemiyoruz. Amacımız; devraldığımız kadim medeniyetimizin izlerini, kültürel mirasımızdan soluyan bir ruhla sanatımızı, dilimizi, gelenek ve göreneklerimizi, folklorumuzu gençlerimize tanıtarak onları edebiyat çınarlarımızın eserleriyle, tecrübeleriyle buluşturmak ve bizzat kendilerinin de yazmaları için imkânlar hazırlamaktır.

Bilge Yazarlar projesinden bu vesileyle memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum. Tohum, Filiz ve Fidan olarak gruplandırılan genç yazar adaylarımızın yazmaya ilişkin çok istidatlı olduklarını gördüm. Yazdıkları eserlerle bunu gösterdiklerine inanıyorum. Genç yazar adaylarımızın okuma ve yazma becerilerini geliştirmelerinde görev alan, rehberlik eden, telif eserleriyle proje kulliyatımıza katkıda bulunan öğretmenlerimize, şairlerimize ve yazarlarımıza; projemize destek veren Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'ne ve Türkiye Yazarlar Birliği'ne teşekkür ediyorum.

Vasip ŞAHİN
Ankara Valisi

SUNUŞ

İnsanlığın en büyük buluşlarından biri; yazının icat edilmesidir. Çivi yazıları ile başlayıp gelişen yazılı metinler, tarihin akışını değiştirmiş; felsefenin, bilimin, sanatın ve sonuçta medeniyetlerin gelişiminde en büyük etkenlerden birisi olmuştur.

İnsan, fıtratı itibarıyla iz bırakmayı ve bu izi kalıcı kılmayı arzu ediyor. Tecrübelerinin ve birikiminin bir varoluş işareti olarak kaydedilmesinin yollarını arıyor. Bu yollar sanatta keşif ediyor. Resimle, yazıyla, işaretlerle izini bırakmanın bir yolunu buluyor insan. Sanat ve yazı ise edebiyatta buluşuyor.

Bu itibarla yazılı anlatımın zemin bulup üzerinde yükseldiğı alanlardan birisi edebiyattır. Yüzyıllardır edebiyatın her dalında eserler verilmiş, önemli yazar ve düşünürler sayesinde hikâye, roman, masal, deneme, mektup, şiir ve destanlar, dünyanın her tarafında hem yaygınlaşmış hem de bu nitelikli metinler sayesinde zengin bir edebiyat arşivimiz oluşmuştur.

Yazarak da konuşuruz, diyenlerin; söyleyecek bir sözü, bir felsefesi, hayata bir bakış açısı olanların “ben varım ve buradayım.” diye seslenmesinin bir ifadesi olan yazı; duygulandırır, eğlendirir, düşündürür, öğretir, duyurur, bilgilendirir. Dahası tüm bunları yayar, yarına taşır, kalıcı kılar.

Peki, yazarlık öğretilip öğrenilebilir midir? Bence yazarlık, bir açıdan öğretilip öğrenilebilirdir; göstergesi de Bilge Yazarlar'dır. Bunu, en iyi Ankara'da "Bilge Yazarlar" projemize dâhil olan öğrencilerimiz, öğretmenlerimiz, şairlerimiz ve yazarlarımız bilirler çünkü bu işi bizzat tecrübe ettiler.

Ankara Valiliği koordinatörlüğünde, Türkiye Yazarlar Birliği'nin katkılarıyla hayata geçirilen "Bilge Yazarlar Projesi"; Ankara'daki lise öğrencilerinden okuma yazmaya meraklı gençlerin yazma becerilerinin geliştirilmesi ve yetenekli kalemlerin keşfedilmesi amacıyla düzenlenen üç boyutlu bir projeydi. Projemizin her üç merhalesi de oldukça başarılı şekilde tamamlandı. Tabi bu başarıda en büyük rollerden birisi öğretmenlerimizi ve öğrencilerimizi yalnız bırakmayan, bilgi birikimleri ve engin tecrübeleri ile onları besleyen, ülkemizin seçkin şair ve yazarlarımızın oldu. Bu eser de onların yazılarından müteşekkildir. Kendilerine şükran borçluyuz.

Kültürün, sanatın ve edebiyatın derleme, toplama ve bir araya getirme gücü var. Bu güçten ülke olarak istifade etmenin yollarını ve imkânlarını bulmamız gerekiyor. Açıkçası gerçekleştirdiğimiz "Bilge Yazarlar" projesi böylesi imkânların varlığından bizi haberdar ediyor. Biz bu proje ile kültürün, sanatın ve edebiyatın farklı alanlarından ve farklı kuşaklardan birçok kişinin aynı güzel amaç uğruna sevecek ve isteyerek nasıl bir araya geldiğine şahit olduk.

"Bilge Yazarlar" projesinin başarıyla tamamlanmasında büyük emeği olanlar var. Başta, kültüre, sanata, edebiyata büyük önem veren Ankara Valimiz Sayın Vasip Şahin olmak üzere, Ankara Valiliği AB ve Dış İlişkiler Biriminin değerli çalışanlarına, projedeki öğretmenlerimize, öğrencilerimize, ailelerine, TYB Genel Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Muhammet Enes Kala'ya ve TYB Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Tuğrul'a, projede emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Musa Kâzım ARICAN
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı

ÖN SÖZ

Kültür, verili tabiatın üzerine başka bir tabiatın, insanî bir hayâtın inşâ edilebilmesi çabalarını ihtivâ eder. Yazı ise kültürün en vecîz hâllerinin bir nişânesi; insanlığın tasavvur ve tahayyül dünyâlarında mayalanan fikirlerin ve hislerin el ele verip bir isyânı, bir îtirâzı veya bir teklifi seslendirmesi olarak görünür bana. İnsanlık kayıt kayıt, yazı yazı büyümüş; mekânın ve zamanın dışına taşmak için her an gelişmekte olan bir gövdeyi el ele meydâna getirmiştir. Kültür, bu gövdenin kendisidir.

El ele vermek, diz dize koymak; omuz omuza hareket etmek, beslemek, beslenmek edebiyatçıların ortak kaderidir. Bunun için aynı mekânda, aynı zamanda iki mücessem şahsın bulunmasına/ buluşmasına da gerek yoktur. Zamanların ve mekânların bağlayıcılığı, edebiyat söz konusu olunca birden esneyiverir. O uzun, iç içe geçen ve bitimsiz koridorlarda birer dost olarak rastlaşır edebiyatçılar birbirleriyle. Onları biricik kılan husûsî tecrübelerinden bahsederler sonra. Dertleşirler. Beslenirler. Beslerler. Aralarında kuşkusuz ustalık-çıraklık durumları da sezilebilir. Öykünmeler göz kırpar bazen. Öyküne öyküne akan ve yatağını bulan nehirler gibidirler. Sonra târihe mal oluverir ve o engin kültür ummânının yolunu gösterirler hepimize. Her birisi gönülleri, dilleri ve elleriyle kültür denen o insanlık membaini ziyadeleştirmek, büyütme için

çaba harcarlar. O ummâna dâhil olan her bir katre, edebiyatla yoğrulmuş her emek kutsaldır. Biliriz. Bilmeliyiz.

Edebiyata gönlünü vermiş, o yolu varoluş yolu olarak benimsemiş, ruhûmuzu onaran, hayâtımıza kıymet katan çok kıymetli şâirlerimiz ve yazarlarımız var. Onlar târihimizde de vardı. Onlar geçmiş ve zamanları sona ermiş değildir. Edebiyat soluğuyla bize hâlâ güç veren, bizi ısıtmaya ve aydınlatmaya devam eden isimlerin geçip gitmesi ve izlerinin silinmesi mümkün olabilir mi?

Bir târihte ve mekânda edebiyatçılarımızı, o yola çıkmak üzere hazırlanan öğrencilerimizle bir araya getirmek ve öğrencilerimizin edebiyatın o uçsuz bucaksız enginliğini ve huzûr veren hâlini daha yakından tanımalarına bir nebze katkıda bulunmak için de planlanmış bir projeydi Bilge Yazarlar. Bu projede öğrencilerimiz mümkün mertebe atölye çalışmaları ve söyleşiler mahâretiyle şiirle, hikâyeyle, denemeyele, romanla ve senaryoyla haşır neşir oldular. Edebiyatçıların dünyâlarını bu vesîleyle daha yakından tanıdılar. Onlara kendi yollarını bulmak ve dünyâya kendi izlerini bırakabilmek adına daha bir öykündüler. Beslenmeden besleyemeyeceklerini, okumadan yazamayacaklarını, sanatlar arası etkileşimi kavramadan kalem oynatmanın çok mümkün olamayacağını daha iyi öğrendiler. Severele takip ettikleri, okudukları, şâir ve yazarlarla bir araya gelme fırsatı buldular.

Belirli periyotlarla düzenlenen faaliyetlerimizde bizleri yalnız bırakmayan, severele ve samîmiyetle öğrencilerimizin edebiyata hazırlanma aşamalarında onlarla bir araya gelen, birikimlerini paylaşan çok kıymetli şâirlerimiz ve yazarlarımız oldu. Hepsine ne kadar teşekkür etsek azdır.

Elinizdeki bu eser, projemize dâhil olan şâirlerimizin ve yazarlarımızın okumaya, anlamaya, yazmaya ve dahası edebiyatla yaşamaya dâir fikirlerini ve tecrübelerini bizimle paylaştıkları metinlerden oluşuyor. Şâirlerimizin ve yazarlarımızın projedeki emeklerini, târi-

he ve mekâna kayıt düşmek ve projeden bağımsız şekilde edebiyatla alâkadâr olan herkesin, husûsiyetle edebiyat öğretmenlerimizin istifâde edebilmeleri için kitaplaştırmayı düşündük. Ümit ediyoruz ki bu eser, birçok insanın gönlünde edebiyat meşalesini yakar veya yanmakta olan ateşi daha da harlar. Yazılarıyla esere katkıda bulunan şâirlerimize ve yazarlarımıza bir kez daha teşekkür ederiz.

Son olarak Bilge Yazarlar projemiz üç yıldır, her yıl kendisine mahsus bir dinamizmle yoluna devâm ediyor ve yeniden açılmak üzere perdesini kapatıyor. Sonraki yıl, kalınan yerden proje yeniden başlıyor. Üçüncü yılını dolduran Bilge Yazarlar, oldukça uzun soluklu bir yolculuk idi. Bu yolun arşınlanmasında büyük emeği olan Ankara Valimiz Sayın Vasip Şahin'e ne kadar teşekkür etsek, hakkını ödeyebilir miyiz, bilmiyorum. Kendisine koordinasyon ekibi, öğretmenler ve öğrenciler adına teşekkür ederim. Projemizin başlangıcından geldiği noktaya kadar her aşamasında samîmiyetle yer alan, projemize değer katan Zeynep Türksöy İlhan, Dr. Mehmet Tuğrul ve Bülent İlhan'a, öğretmenlerimize, öğrencilerimize, velilerimize ve emeği geçen herkese şükranlarımızı sunarım.

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkan Yardımcısı

İÇİNDEKİLER

D. Mehmet Doğan Giriş	13
A. Ali Ural Kültür Emperyalizmi.....	25
Abdullah Harmancı Çocuklar İçin Öykü Yazmak.....	32
Alev Alatl Alatl'nın Dünyası: Edebiyat Mahzeni	36
Ali Işık Yazar İki Yarım Arasında.....	47
Ali Necip Erdoğan Hikâyede Kurgu ve Sanat	53
Beşir Ayvazoğlu Yazmak.....	62
Celâl Fedai Şairin Bir Öğretmeni Olarak Kendi Şiiri	67
Dursun Ali Tökel Yazar Sanat Dallarından Nasıl Beslenir?	82
Emin Gürdamur Kelimelerin Gücüne İnaniyor Muyuz?	97
Gamze Güller Yazarın Yazma Yolculuğu	103
Güven Adıgüzel Yazının Gücü, Sınırları ve Anlamı: Edebiyat Hayat Kurtarır Mı?.....	115
Gökhan Özcan Hayat Denemelere Sığar Mı?.....	120
Hâle Sert Çocukluğun Kuyusundan Upuzun Bir İpi Çekmek Mi Yazarlık?	129
Hatice Bildirici Edebiyat Nerede?.....	136
Hüseyin Akın Dizelerin İzinde	140
Kudret Ayşe Yılmaz Yazıyı Yarına Taşıyan Yapı Taşları.....	150
Muhammet Enes Kala Okumak, Dinlemek, Anlamak, Yazmak ve Hayâtı Kurmak Üzerine.....	157

Mustafa Aydoğan Yazarın Okuma Biçimleri	162
Mustafa Çiftci Hayatı Hikâyeleştirmek	167
Mustafa Kutlu Söz Uçar Da Yazı Kalır Mı?	175
Mustafa Uçurum Dergilerle Nefes Alan Edebiyat	177
Naime Erkovan Hayal Gücünün Edebiyattaki Rolü	181
Necip Tosun Neler, Niçin Okunmalı?	189
Necmettin Evcı Sanki Yazım, Sanki Sızım	200
Sadık Yalsızuçanlar Yazıya İlişkin Notlar	214
Zeynep Arkan Şiir ve Poetika	223

GİRİŞ

D. Mehmet DOĞAN

Çürük Temel Üzerine Sağlam Bina Yapılamaz!*

Bütün zamanların ulusu, Anadolu’da dil harcımızı karan, söz bina-
mızı yükselten, yedi asırdır şiirleri dilimizden düşmeyen Yûnus’u
anarak başlayalım...

Kasdum budur şehre girem feryâd u figân koparam

20. Yüzyılımızı dille uğraşarak geçirdik. Aklımızı, mantığımızı
devreye sokmak yerine hamasete, övünmeye ağırlık verdik.
“Türkçe müthiştir”, “dil devrimi harikadır”, “Osmanlılar Türk-
çeyi mahvetti!”.

Türkçe neden müthiştir, bunun üzerinde düşünmedik. Dil dev-
rimi neden harikadır, neden böyle söylendiğini araştırmadık. Bu
övgüler üzerine karton binalar kurduk! Osmanlının Türkçeyi 20.
Yüzyıla taşıdığı gerçeğini inkâr ettik.

Dilimizin binlerce yıllık geçmişi var, dedik ve bununla öğündük,
fakat bu tarihi, birikimi yok sayarak; dilin tarihiliğini reddederek,
neredeysen tarihsiz bir dil yapmayı kutsadık.

---

* Türkçe Şûrası, Asbü Yayınları, Ankara, 2022, ss. 51-62.

Bütün yabancı kelimeleri atarak saf bir dil meydana getirmek mümkün değil, çünkü böyle bir dil hiç olmadı; öyleyse bu kadar tantanayı niye çıkardık, bu kadar zahmete niye girdik?

Dil sırf kelimelerden ibaret değildir. Kelimelerin cümle içindeki yerini, anlamı görmezden gelerek dilimizin ayarları ile oynanması telafisi güç hasarlara yol açtı.

Geoffrey Levis'in "Trajik Başarı" dediği bu! Daha Türkçesi: Öldürücü başarı!

Bugün Türkçenin kaidelerini hiçe sayan, ruhuna aykırı, dil zevkini zedeleyen kelimelerin hepsi devlet zoruyla ya ders kitaplarına konularak ya da devlet metinlerinde (kanun, tüzük, yönetmelik vs.) yer verilerek yerleştirildi.

Böylece dilimizi, asırlar boyunca gelişerek zamanımıza büyük şairleriyle, yazarlarıyla ulaştırmış dilimizin kaidelerine aykırı, ruhunu ve zevkini zedeleyen sentetik unsurlarla doldurduk. Bu sentetik/yapma unsurlar ayıklansa, klasik Türkçe ortaya çıkacak. En önce Yunus ortaya çıkacak. Ömer Seyfeddin çıkacak, Refik Halit çıkacak, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Mehmet Âkif, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nazım Hikmet, Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi, Memduh Şevket, Sabahattin Ali, Sait Faik, Necip Fazıl, Peyami Safa, Samiha Ayverdi, Safiye Erol, Tanık Buğra, Orhan Kemal, Kemal Tahir... çıkacak.

Bugün gençlerimiz, çoğu biz yaşarken hayatta olan şairlerimizi, yazarlarımızı anlamakta güçlük çekiyor. Bunlar bizim modern klasiklerimiz, üç beş yüz yıl öncenin şairleri, yazarları değil. Bunların dili Türkçeyse neden anlamıyoruz? Bizim dilimiz Türkçeyse, bu yazarlar bizi anlayabilir miydi?

Şahsen, klasik dilimizin dışına çıkarak büyük eser vermiş hiçbir edebiyatçı veya fikir adamı tanımıyorum. "Var" diyen, isimlerini saysın, biz de bilelim, haklarını teslim edelim.

Bana şaheser ortaya koymuş arı dille yazan bir büyük yazar, büyük bir mütefekkir adı söyleyin.

Durup düşünelim: İngilizcede mi daha fazla yabancı dilden giren kelime var, Türkçede mi?

İngilizce bilen çoktur. Fakat İngilizler dillerindeki kelimelerin etnik kökenini mesele etmiyor. İngilizce sözlüklerin üçte biri Latince-Yunanca kelimelerden oluşuyor. Yüzde yirminin üzerinde Fransızca'dan geçen kelime var. Çünkü ada Fransızca konuşan Normanların istilasına uğramış. Peki Anglo-sakson menşeli kelimeler ne kadar: Yüzde yirminin biraz üzerinde!

Aynı zamanda Üniversite’de İngiliz dili ve edebiyatı profesörlüğü yapan Halide Edip, “hiçbir zaman Türkçemiz -İngilizcede olduğu kadar- ayrı ayrı diller telâkki edilecek kadar değişmemiştir.” diyor.

Dilde kelimelerin yeri tek başına önemli olmakla beraber, onun mâna ifade eden bir yapıda, cümlede yer alması daha önemlidir. Kelimenin fonksiyonu cümlede ortaya çıkar.

Dil iki seviyede ele alınabilir. Birincisi dilin mana yönü, uzvî-organik tarafı. Burada cümle esastır. Bu halde bütünden parçaya gidilir. Yani cümleler kelimelerle teşkil edilir. Kelime cümleler için vardır.

İkincisi, parçalardan, kelimelerden başlamaktır. Türkiye’de parçadan başlamak esas alınmıştır, kelimelerin etnik kökeni öne çıkarılmış ve hiçbir zaman bütüne varmak düşünülmemiştir. O yüzden Türkiye’de cümle yapısı, sentaks, söz dizimi üzerine çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Yeni bir icad varsa, yeni bir keşif varsa, yeni bir kavram ortaya atılmışsa, bunlara karşılık gelecek kelimeler yapılmalıdır. Dilin malı olan kelimeleri dilden çıkarmak anlama karşı bir savaştır. “Hayat” bin yıllık kelimemizdir, Türkçeleşmiştir. Neden hayattan vaz geçeyim? Neden hece yerine seslem diyeyim? Harf neden yazacağı olsun?

Kelime yaparken Türkçe kaidelere uygunluk esastır. Bunun ekseriya ihmal edildiğini biliyoruz. Bu yüzden sözlükler kaide dışı kelimelerle doldurulmaktadır.

Kelime yapılırken dikkat edilecek hususlardan biri de âhenktir. Geçmiş asırlarda yabancılar Türkçenin âhengini övmüşlerdir. Birçok üretilmiş kelime âhenkten yoksundur.

Olanak/olanaklı, olanaklılık, olanaksızlık, olanaksızlaşmak, olanaksızlaştırmak, olanaksızlaştırılmak...

Baştan sona kakafoni, tenafür!

Yine dikkat edilmesi gereken bir husus: Yeni kelimenin yerine konulacak kelimenin anlamını tam karşılaması.

Dilin malı olmuş, yerleşik kelimelere karşılık uydurmak, bir çıkmaz yol. Elbette bu tarz uydurulmuş ve günlük hayatta da kullanılan kelimeler var. Fakat bunların dahi uydurulduğu kelimeyi hakkıyla karşılayanı, hele türevlerini karşılayanı çok az. Edebiyat sahası dikkate alınırsa, bu noksanlık daha fazla dikkati çeker.

Dil neye yarar? İnsanların birbirini anlamasına, birbiriyle anlaşmasına!

Bu üç unsurun imtizacıyla olur: Mesaj, kaynak, yani gönderici ve alıcı.

Mesajı veren, gönderici; alıcıya öyle hitab etmeli ki, o mesajı gerçekten alsın, yani anlasın.

Dil büyük bir mutabakat dünyası. Bu mutabakatı hiçe saymaya başladığımız zaman zorbaca tavırlar içine giriyorsunuz demektir. Gönderenin bilmesi kadar önemli olan, gönderilenin bilmesi. Ben uydurdum, hedeflediğim kitle de bilsin! Yahut da ister bilsin, isterse bilmesin! İşte bu dilde ciddi bir belirsizliğe yol açar.

Geçenlerde çâre kelimesinin yerine konulmak istenen “umar”

üzerinden bir tartışma başladı. Umarsız, umarsızlık kelimeleri bazı yazarlar tarafından kullanılıyor. Ben “umar”ın kullanıldığına rastlamadım. Arıdıcılık gayretiyle züppece kullananlar olabilir, onu farklı değerlendirmek lâzım.

Bu yeni yapılmış bir kelime ise, ismi fail (etken fiil) yapan -ar ekinin kullanılmasının keyfi olduğunu hatırlatalım.

Kısaca, “umarsız” çâresiz bir kelimedir! Çaresizin yerini tutmakta çâresiz kalmıştır! Peki “umar” çâre midir? böyle bir Türkçe kelime yok. Kimse “buna bir umar bulalım” demiyor. Umar çâre olmayınca, umarsız da çâresiz olamıyor.

Çâre dilimizin zengin anlamlı kelimelerinden. Bî-çâre yerine ne diyoruz? Hâl çaresini “durum umarı” yapabilir miyiz? “Ne çâre” yerine “ne umar” denilebilir mi?

Şükrü Tunar’ın güzelim hüzzam bestesini nasıl söylemeliyiz?

Ne çâre ayırdı felek/Kalplerimiz bir olsun!

Son yüzyılın büyük bestekârlarından Ârif Sami Tokar’ın mahur bestesi ne olacak?

Ben derdime hiç çâre bulamam sâki!

Bir kelime değiştirmek, edebiyattan musikiye ciddi bir anlam belirsizliğine yol açabilir.

Gelelim çâresiz’e...

Çâresiz, Türkçe olumsuzluk eki ile meydana gelen bir kelime. “Yapılan” demiyorum, tabîi olarak ortaya çıkan bir kelimedir ve yaygın olarak kullanılır.

Bunun yerine “umarsız”ı koymaya çalışalım. Acaba bu anlamlardan hangisini karşılar? Çâresiz kalmak “umarsız kalmak” olabilir mi?

Aynı soruyu soralım: Umarsızlık, çâresizliğin bütün anlam alanlarını kaplayacak şekilde kullanılabilir mi?

Döndük başa: Dilimizin derdi büyük, umarım umarı bulunur!

Nedir dert?

Yerleşik, yaygın olarak kullanılan bir kelime yerine karşılık uyduruyorsunuz. Pekâlâ! Kelime sınırlı bir anlamı karşılayacak şekilde kullanılabilir. Kelimenin türevlerini, o kelime ile yapılan deyimleri karşılamak mümkün değil.

Ardıl böyle ebter kelimelerden oluşuyor!

Böyle çok sayıda “ebter” kelime var. Son günlerde sık kullanılan “önlem” bunlardan biri. Önlem aşağı, önlem yukarı. Bir de “önlem almak” var. Peki önlemlilik, önlemsiz, önlemsizlik var mı?

Bu kelime “tedbir” yerine uydurulmuştur. Türkçe bakımından sakattır. Fakat tedbirlilik, tedbirlilik, tedbirsiz, tedbirsizliği karşılayacak bir kullanma değerine ulaşmamıştır, yani ebter kalmıştır!

Dil arıtma cihazları düşünmüşler, taşınmışlar bula bula “fikir”e karşılık “düşün”ü bulmuşlar. Peki fikir “düşünce” değil mi? Onu herkes anlıyor, bu yüzden olmaz. Bir de biz yapmadık, biz uyduracağız ki olacak!

Bu kelime 1935’te yayımlanan Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu’nda “mülâhaza” karşılığı olarak uydurulmuştur. Günümüzde birçok zihin mülâhaza ile düşünceyi ayırd edemiyor!

“Düşün” sonra nasıl oluyor da fikir oluyor? Nurullah Ataç efendi, 1949’da aniden “düşün”ün fikir olduğuna karar vermiş! Keyf onun değil mi? Peki onun keyfî neden bizim mecburiyetimiz oluyor?

Hadi “düşün”e fikir diyelim!

Fikirilenmek, fikirleşmek, fikirleştirmek, fikirli, fikirsiz, fikirsizlik... ne olacak?

Düşün alışverişi, düşün almak, düşün birliği, düşün edinmek, düşün işçisi, düşün vermek, düşün yürütmek... var mı? Hatta olabilir mi?

“Cin fikirli” yerine cini düşünlü, “ince fikirlilik” yerine ince düşünlülük... Daha neler!

Bu ebter kelimelerden uzak durup fikir alışverişine, fikir almaya, fikir birliğine, fikir edinmeye, fikir vermeye, fikir yürütmeye... devam edeceğiz. Böyle yapan fikir işçileri her zaman olacak!

Semantiğin kurucusu olarak bilinen Ferdinand Saussure dili, bütün unsurları birbiriyle irtibatlı, herhangi bir unsuru diğerinin varlığı ile değer kazanan bir sistem olarak görür.

Dil, işaretler (göstergeler) sistemidir. Her kelime bir veya daha fazla anlama işaret eder. İşaret kavramla sesi birleştirir. Konuşurken nesnenin ses tahayyülü zihinde belirir, bu tahayyül hareketlenme sonucu sese dönüşür ve zihnimizde o kavramı çağırır. Kişilerin konuşarak anlaşması, işarettaki ses tahayyülünün insan zihninde ortak kavramları çağrıştırmasıyla gerçekleşir.

Alman dilbilimci Leo Weisgerber, dilin dünyayı kelimeleştirdiğini söyler. İnsan kelimelerin dünyasında konuşur, yazar, düşünür ve böylece hayat bulur. Kelime ile varlık, nesne arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. İnsanlar bir dil ara dünyasında yaşarlar. Bu dünyayı kavram alanları hâlindeki dil unsurları kurar. Weisgerber’in “dil kavramları” olarak adlandırdığı bu unsurlar zihnin dış âlemden kavrayıp aldığı şekiller, kelimeye dönüştürülmüş dünyadır.

Bu çerçeveden bakılınca, dile müdahalenin anlam dünyasına müdahale demek olduğunu kavramak zor olmaz. Her kelime bir veya daha çok anlama işaret eder. İşaret ortadan kaldırılırsa, işaret edilen, yani “medlül” de ortadan kalkar. İşaret değiştirilirse, işaret edilen de değişir. Yeni işaret bizi her zaman işaret edilmek istenene götürmez/götürmeyebilir.

Türkiye'nin gelmiş geçmiş en meşhur ruh ve sinir hastalıkları hekimisi Mazhar Osman kelime uydurmacılığını 1950'lerde psikiyatrik bir hastalık olarak görüyor: Neologism.

Bir Fransızca profesörü ile zaman zaman sosyal medyada yazışıyoruz. 8.500 kelime uydurmuş; bununla övünüyor. Ona "hocam sen Fransızca profesörüsün, habire "Türkçe" kelime uyduruyorsun. Bir tanecik olsun Fransızca kelime yaptığınız oldu mu? Cevap: "Ne mümkün, Fransızcada her kelimenin tarihi vardır!"

Neden bizim kelimelerimiz tarihsiz?

Tarihi olan köklü kelimelerimizi neden feda ettik?

Dilimiz bizim sadece konuştuğumuz değil, aynı zamanda düşündüğümüz, yazdığımız ortak hazinemiz.

Konuşma dili, haberleşme dili, edebiyat dili, düşünce dili, ilim dili... dilimizin farklı kelime haznelerinden besleniyor. Fakat ortak bir söz varlığımız var ve bu söz varlığını kullanırken dikkatli olmak, kurallara ve Türkçenin estetiğine, âhengine uymak zorundayız. Kuralları sadece imla-yazım kaideleri olarak görmemek lazımdır. "Yazım", işin şekil tarafıdır.

Türkçenin tabîi seyrinden çıkarılarak başıboşluğa varacak bir şekilde yapılandırılmaya çalışılması günümüzde dilimizin en önemli meselesi. Günlük dilde bu çok fazla hissedilmiyor. Edebiyat, fikir ve ilim alanında tabîi dilden uzaklaşma temayülü gittikçe daha fazla dikkat çekici hâle geliyor. Bugün herhangi bir akademik dergiyi meraklı okuyucu kitlesinin takip etmesi, her şeyden önce "dil meselesi" hâline gelmiştir. Akademi kaynaklı olduğu havası verilen sentetik dili bilmeden bu metinleri anlamak mümkün değildir.

Dil hepimizin, hassasiyet göstermek de hepimizin meselesi, hatta sorumluluğu. Elbette günlük dille edebî dil, fikir dili, ilim dili aynı olmaz. Fakat bütün bu alanlara geçiş sağlayacak bir şekilde konuşmamız ve yazmamız gerekiyor.

Türkçenin bugün iki önemli meselesi var. Birincisi, çoğu sözlükle-
re girmemiş, bazıları tek kullanımlık, uydurma kelimeler. Bazıları
masa başında kendi kafalarına göre kelime uydurmayı ve kullan-
mayı yetki alanlarında görüyorlar. Halbuki dilin niteliklerinden bi-
risi, tarihî olmasıdır. Bugüne mahsus bir dil söz konusu olamaz.
İkincisi, batı dillerinden -Türkçe karşılıkları varken- hassasiyet gös-
termeden, gerekli gereksiz aktarılan kelimeler.

İki hususta da aşırıktan kaçınmamız, anlaşılabilirliği, bilinirliği esas
almamız gerekiyor. Akademik yayınlarda neredeyse “kimsenin an-
lamasına gerek yok”, “bu bize mahsus bir dil”, denilebilecek bir
tutum hızla yaygınlaşıyor.

Son yılların akademik yayınlarında en önemli meselelerden biri de
-sel, -sal (-el, -al, -l) eklerinin yerli yersiz kullanılması. Bu eklerin
Türkçeliği tartışmalıyken, esasen Türkçe olmadığı kesinken, bugün
neredeyse dilimizi bütünüyle istila etmiş görünüyor.

İş o noktaya geldi ki, etik-sel, estetik-sel, taktik-sel, gen-sel, strate-
jik-sel diyenler bile var! Her kelimeye -sal, -sel eklenebiliyor. Sıfat-
mış, fiilmiş, isimmiş fark etmiyor!

Ev'den nedense ev-sel yapılıyor, “evsel atık” diye bir ucube uy-
duruluyor. Düpedüz çöp! Kent-sel dönüşüm böyle, kır-sal kesim
böyle. Yargı-sal süreç keza. Böylece dilimizde sıfat tamlaması, isim
tamlaması diye bir şeyler olduğunu unutuyoruz. “Ev atığı” diye-
cekken, evsel atık demek ne demek? Kır kesimi Türkçe, “kırsal
kesim” nece, belli değil! “Yargısal süreç”in Türkçesi, yargı süreci!

Ayrıca, bir cümlede birden fazla kelimedeki -sel -sal eklerinin kulla-
nılması, ifadenin âhengini bozuyor, kakofoniye (tenafüre) yol açı-
yor. Bu eklerin mümkün olduğu kadar az kullanılması, ancak yer-
leşik olanlarına galat olarak yer verilmesi, sıfat ve isim tamlaması
yerine kullanılanlarından tamamen vazgeçilmesi dilimize saygının
bir gereği.

Şu -sel -sal takılarının köken olarak Türkçe olmayan kelimelere eklenmesi de yine ciddi bir dil meselesi. Akıl-sal, ahlak-sal, âlet-sel, devlet-sel, hukuk-sal, mal-sal, para-sal, rakam-sal, tarih-sel, zafer-sel, zaman-sal...

Coğrafya-sal olmuyor, o zaman coğrafik! Felsefe-sel de yakışmıyor, o da oldu felsefik! Daha önce işin önü alnamayınca, şöyle bir prensip getirilmişti: “Ancak Türkçe köklere -sel -sal eklenecek!” Buna da fazla uyan yok.

Askersel, bedensel, cebirsel, cinsel, destansal, erosal, mavisel, sinemasal...

Bir inceleme yazısı okuyorsunuz, kısa bir cümlede üç beş -sel’li -sal’lı, mahiyeti meçhul kelime! Bir yazının “akademik”liği sanki bu -sel ve -sal’larla sağlanıyor. Türkçede aynı işi görececek ekler, takılar var: -lı, -li, (gelenek-sel/gelenek-li), -lık, -lik (belge-sel/belge-lik, mevsim-sel/mevsim-lik) gibi. Bunlar kullanılarak sürekli -sel’li -sal’lı kelimelerle bir yazıyı doldurmak zevksizliğinden kurtulmak mümkündür.

Türkiye’de kültürle edebiyatın, ilimle edebiyatın bağı kesilmiştir. Üniversiteler ilme ruh veren, hayatıyet katan edebiyatı adeta dışlamışlardır. Edebiyatsız bir kültür ruhunu, kitleleri kavrayacak hareketliliğini kaybetmiş demektir. Türkçe hassasiyeti, akademinin ilgisi ve çabası olmaksızın yayılamaz.

İlim terimlerle yapılır. Türkiye’de pozitif ilimlerde Latince terimler esas alındığı için terim birliği konusu ciddi bir mesele teşkil etmemektedir. Tıp, fizik, kimya, biyoloji, veterinerlik ve mühendislik Latince terminoloji ile işlerini yürütmektedir. Sosyal ilimlerde ise doğrudan Latinceye geçilememiştir. Fakat dildeki istikrarsızlık bu yöne bir gidişin işaretlerini vermektedir. “Arıdil” olarak nitelenen sentetik kelimelerin düşünce ifade etmedeki yetersizliği uygulama ile anlaşıldıkça, sosyal ilimlerde de Latince kaynaklı kelimelerin

kullanılması yaygınlaşacaktır. Çoğu Türkçenin kaidelerine ve zevkine, âhengine uymayan bu kelimelerin yerine zamanla İngilizce veya Fransızca üzerinde geçen Latince kelimeler tercih edilecektir.

Yûnus Emre'nin zihin dünyamızda Türkçe ile birlikte anılması, hatırlanması bilhassa dikkat çekici. Başka hiçbir şair ve yazar için böyle bir ilk çağrışım sözkonusu olmaz.

Yûnus Emre bize Türkçeyi hatırlatıyor; Türkçe sözkonusu olduğunda da elbette Yûnus Emre ilk hatıra gelenlerdendir. Bu yüzden Devlet, kültürümüzü tanıtmak ve yurt dışında Türkçe öğretilmesini kurumlaştırmak için 2009'da Yûnus Emre Vakfı'na vücut verdi. Dünyanın altmışa yakın ülkesinde Yûnus Emre Kültür Merkezleri açıldı. Bütün dünyaya sadece dilimiz değil, kültürümüz de Yûnus Emre ile yayılıyor.

Geçenlerde Türkçe üzerine laf kalabalığı yapan, kaideleri, kuralları üzerine konuşan birinin sözünü kesip, “Yûnus hayatında hiç Türkçe dersi görmedi, Türkçenin gramer kaideleri hakkında bir şey okumadı” dedim.

Bilinen ilk gramer Bergamalı Kadri'ye ait, 16. Asrın ortaları... Onun dışında Mısır'da yazılmış gramer kitapları var, Araplara Türkçe öğretmek için.

19. yüzyılın ortalarına kadar en büyük şairlerimiz, yazarlarımız Türkçe gramer öğretimi görmeden en güzel Türkçe cümleler kurdular. Unutulmaya terk ettiğimiz divan edebiyatında Türkçe gramer hatası bulamazsınız. Bunu bize geçen sene kaybettiğimiz Walter Andrews hatırlattı. Divan şiirinin gramer olarak sağlam bir Türkçe konuştuğuna onun dikkati ile inandık.

Gelelim günümüze...Çocuklarımız okula ayağını atıyor, dilbilgisi ile karşılaşiyor. Türkçe dersleri üniversiteyi bitirene kadar devam ediyor. Üniversite mezunu bir genç, gerektiğinde birkaç sağlam Türkçe cümle kuramıyor! Neden?

“Dil devrimi” bir devlet yalanı. Bu kavram da yakın dönemin meşhur filozoflarından Jacques Derrida’nın. Derrida, “tarihi yaşamış olanların gözünün içine bakarak tarihi yeniden yazmak”tan söz ediyor. “Kurgu artık gerçeklikle ilişki kurmuyor, gerçekliğin yerini alıyor.” diyor.

Derrida’nın felsefesi malum. Fakat onun Türkçeleşmesinde ulema ihtilaf halinde: “Yapısöküm” mü diyelim, “yapıbozum” mu, yoksa “yapıçözüm” mü? Daha Edirne’den Ardahan’a bir terim birliği meydana getirememediğimiz böylece bir daha kafamıza dank ediyor!

Peki ne yapıyoruz? Övündüğümüz Türkçeyi bir kenara bırakıp yabancı dille öğretime koşuyoruz. Bunun istiklâl iddia eden bir ülkede olması üzerinde durmuyoruz.

Fakat şu sıralar üniversitelerde İngilizce öğretimden beş beteri Türkçe öğretim! Daha doğrusu Türkçe olduğu iddia edilen öğretim. İşte “Türkçe öğretim”den bazı tez başlıkları:

“Rat testisinde tunikamisin ile oluşturulan endoplazmik retikulum stresine karşı melatonin kullanımının etkisi.”

“Fruktozla beslenen ratlarda tsevia rebaudiana’nın serum iris ve glukagon benzeri peptid 1 (gip 1) düzeyleri üzerine etkileri.”

“Okratoksin a toksikasyonunda folik asit ve ellajik asidin etkilerinin araştırılması.”

“Türkçe Sözlük’teki Olgusal ve Devinimsel Sıfatların Dökümü.”

“Motor Afaziklerin Sağaltımında Dilbilimsel Bir Yöntem Denemesi.”

“Eylem Çatları ve Çatı Eklerinin Türetimselliği.”

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

A. Ali URAL

Kültür nedir? Kültür, Latince kökenli bir kelime. Anlamı: Ekmek, büyütme, koruma ve onur. Demek ki önce ekilecek. Sonra büyütülecek. Ama ekip büyütme yetmez. Korunacak mahsulünüz. Siz ekininizi koruyamazsanız, ekininizi çekirgeler yer. Böcekler yer. Onu siz yiyemezsiniz. Eğer ekininizi korumayı başarırırsanız ancak o zaman onurunuzu, izzetinizi elinizde tutarsınız. Başınız dik olur. Edebiyat her şeyden önce kendi topraklarımızda başımızı dik tutmaktır. Nobel ödüllü Güney Afrikalı bir yazar var Coetzee diye. “Romancının Romanı” diye yazma üzerine bir romanı var. “Petersburg’lu Usta” romanında da Dostoyevski’yi yazdı. Onun bir sözü var, diyor ki, “İngiliz romanı her şeyden önce İngilizler tarafından İngilizler için yazılmıştır. Onu İngiliz romanı yapan budur. Rus romanı da Ruslar tarafından Ruslar için yazılır. Ama Afrika romanı Afrikalılar tarafından Afrikalılar için yazılmıyor.” Batı Afrika’yı nasıl görmek istiyorsa Afrikalı romancılar öyle yazıyor Afrika’yı. Edebiyat milli bir sanattır. Arjantinli Öykücü Borges, “Ben ayda yaşayan bir adamın öyküsünü yazsam bu bir Arjantin öyküsü olur” demektedir.

Kıymetli arkadaşlar. Kökü olmadıkça edebiyatın evrensel olması mümkün değildir. Tanpınar şiirin milli olduğunu ve hiçbir dile tam anlamıyla tercüme edilemeyeceğini söylüyor. Şiir çevrilemez, diyor. Şiir çevrilemez doğru. Peki roman, hikâye ve deneme ne ölçüde

çevrilebilir? Bu da bir tartışma konusudur. Çeviri hangi ölçüde değer kaybeder? Şiirde zaten işin içinden çıkamayınca çevirmenler neredeyse yeniden yazıyorlar. Edgar Allan Poe'nun "Kuzgun" şiirini beş ayrı çevirmenden okuduğumuzda karşımıza şu çıkıyor: Beş ayrı şiir. O zaman biz ne okuduk, hangisi doğru? Ben mesela onlardan en çok Ülkü Tamer'in çevirisini severim. Ama Almanca bilen şair dostum Murat Batmankaya bana dedi ki: Ali o iyi bir tercüme değil. Çok güzel bir metin ama aslına uygun değil. Şimdi çeviri aslına ne kadar uymalı, ne kadar yerel kültürden faydalanmalı, bu da ayrı bir konu.

Eğer edebiyat milliyse ki millidir, o zaman köklerini kendi toprağına salmak, orada derinleşmek zorundadır. Kendi toprağı dediğimiz nedir? Kendi öz kültürü. Kendi kültür kaynakları, kendi sanatçıları, yazarları. Ve bunların hepsinden önemlisi. Her çocuk bir annenin eseridir. Annesinden dinlediği masallar ve şiirlerle büyür çocuk. Nenesinden ve dedesinden dinlediği efsanelerle büyür. Bakın Azerbaycanlı Türk şair Bahtiyar Vahapzâde ne diyor: "Yok men heçem, men yalanam / Kitap kitap sözlerimin / Müellifi benim anam." Ana dil diyoruz ya. Anadan sadece dil öğrenilmiyor, kültürün ilk nüveleri de anadan. İlk tohumlar onun elinden dünyamıza düşüyor. Bu yüzden insan anasından uzak düşmemeli. Sanatın evrenselliğe kavuşabilmesi için önce anasından doğması gerekiyor. Eğer anasından doğmaz ve farklı kültürlerin boyunduruğına girerse öz anasını tanımaz hale gelir.

Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" romanındaki Naiman Ana'yı hatırlayalım. Oğlu anasına ok atmıştır. Niye? Anasını tanımamaktadır. Niye tanımamaktadır? Çünkü esir düşmüştür. Ve başına bir deri sarıp çöle bırakmışlardır. Deri kurudukça kafatasını daraltmış ve büyük acılar içinde hafızasını kaybetmiştir esir. Hafızasını kaybedenlere ne diyor Cengiz Aytmatov "Gün Olur Asra Bedel"de? Mankurt, diyor. Annesini tanımayanın adıdır Mankurt. Diyeceksiniz ki? Bu bir efsane. Bugün bizim aklımızı, zihnimizi,

hafızamızı daraltacak, çürütecek, ortadan kaldıracak, yerine başka bir baş başka bir beyin koyacak bir sistem var mı? Kuşkusuz var. Kültür emperyalizmi böyle bir şeydir.

Kitle iletişim kanalları kültür emperyalizminin öncü kollarıdır. “Medya Tekeli” adlı bir kitap var. Ben Bagdikian, bu kitabın 1983 baskısında dünya medyasını 50 holdingin yönettiğini söylerken 1996 tarihli 5. Baskıda bu sayıyı yaklaşık 10 olarak gösterir. Dünyadaki bütün medya kuruluşlarının sahibi sadece 10 şirket. İnanılır gibi değil ama gerçek. Peki ne olur medyada tekelleşme olursa? Bütün haberler ve zihin yönlendirici programlar tek bir güç tarafından kontrol edilmiş olur. Mesela NBC diye bir kanal var. Amerikan televizyon kanalı. Kim bunun sahibi? General Elektrik. General Elektrik ne yapar? Savaş uçağı yapar, motor yapar, araba yapar, tıbbi cihazlar yapar. Şimdi böyle bir şirketin yönettiğı televizyon kanalında kendi çıkarlarına aykırı yayın yapabileceğini düşünebilir miyiz!

Dünyadaki medya kuruluşları neyi hedefliyor? Dikkatimizi, yani bizi. Öncelikle ilgi noktalarımızı belirlemeye çalışıyorlar. İstesek de istemesek de televizyonda, sosyal medyada veya internette dikkatimizi çeken her şeyin peşine düşüyoruz. Önce dikkatimiz avlanıyor. Peki ne yapacaklar dikkatimizi? Pazarlayacaklar. Kime? Reklamcılara. Reyting denilen dikkat ölçücü sistemlerin ağına düşer düşmez dikkatimizi pazarlayacaklar. Başıma şöyle bir şey geldi, öğrencilerimle konuşuyorum ve seyahatten bahsediyorum. Aslında bahsettiğim “Frankfurt Seyahatnamesi”. Ahmet Haşım’ın o nefis deneme kitabı. Daha on dakika geçmedi cep telefonuma turizm şirketlerinden tatil önerileri gelmeye başladı. Sistemi görüyor musunuz? Ağzınızdan bir kelime çıkar çıkmaz, sizi bir ticari metaa dönüştürmeye başlıyorlar. Bu işin sadece ticari kısmı. Kültür emperyalizminin hedeflediğı şeyse daha büyük. Senin kendine ait bir yaşam biçimine sahip olmanı istemiyorlar. Sadece senin ne yiyeceğine ve giyeceğine değil ne düşüneceğine

de başkaları karar veriyor. Bu özgürlük müdür? Serbest pazarın neresinde serbestlik!

Ben ne içeceğime, ne yiyeceğime kendim karar veririm mi diyorsun, veremezsin. Reklamı izlersin ve markette ayakların o ürüne doğru ister istemez seni götürür. Almayı istediğin ürünü değil, almayı düşünmediğin ürünü alırsın. Yeter ki daha çok tüketim olsun. Yeter ki satılması planlanan ürünler satılsın. Kışkırtıcı reklamlara kapılmışsındır bir kere. Çocukken düşmüşsündür ağlarına, çizgi filmler atmıştır ilk tohumları içine. O günden beri tüketim ırmağında sürüklenmeye devam ediyorsun. Gözünü açtığında iş işten geçmiş olacak, demeyeceğim, çünkü gözünü açamazsın. Çünkü kendi gözünü alıp yerine yapay bir göz yerleştirdiler. Uzaktan kumandayla hareket ediyor gözün.

Kültür emperyalizmi, hayat tarzlarımızı birbirine benzetiyor. Dünyadaki bütün insanlar birbirine benzemeye başlıyor. Merhaba tek tip insan! Eğitim sistemleri de bunu gerçekleştirmek için seferber oluyor. Pink Floyd, bir müzik topluluğu. Eski bir topluluk ama hâlâ dinlenmeye değerdir. "The Wall" diye bir albümleri var. Yani duvar. Filmi de vardı. Bir fabrikanın işleyişi gösteriliyordu o filmde. Fabrikanın üretim bandında gençler. Liseli gençler fabrika ürünleri gibi aynı üretim bandının üzerinde akıp gidiyor. O sırada Pink Floyd'un şarkısını dinliyoruz: "Öğretmen! Çek ellerini çocuklarımızın üstünden!" Neden? Tek tip öğrenci yetiştirdiği için. Ancak duvarda bir tuğlasın sen, diyor öğrenciye. Bütün tuğlalar gibi kimliksiz sıradan bir tuğla. Hepsı birbirine benziyor tuğlaların. Oysa eğitimden beklenen bu değildir.

Kişisel farklılıkların ortaya çıkması, eğitimin en büyük amaçlarından biridir. O yüzden sevgili peygamberimiz herkesi birbirine benzetmeye çalışmamış. Yani herkes Hz. Ömer olsun istememiş. Herkes Hz. Osman olsun istememiş. Herkes Hz. Fatıma olsun istememiş. Herkes Hz. Ayşe olsun istememiş. Peygamberimizin arkadaşlarına baktığımız zaman, eğittiği o güzel insanlara baktığı-

mız zaman, hepsinin farklı mizaç ve karakterlerde olduğunu görüyoruz. Ortak inancımız farklılıklarımıza engel değildir. Bir ağacın yaprakları bile birbirinin aynısı değildir.

Hangi çiçek öbür çiçeğe benziyor? Binlerce kar tanesini incelemişler mikroskop altında. Hiçbirinin şekli diğerine benzemiyor. Otuz yıldır yaratıcı yazarlık atölyelerinde ders veriyorum. Şimdiye kadar o atölyelerden yüz elliye aşkın şair, romancı, hikâyeci, denemeci kitaplarıyla Türk edebiyatına katıldı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, hiçbiri birbirine benzemez. Üstelik hocalarına, yani bana da benzemezler.

Kültür emperyalizmine karşı koyabilmek için öncelikle kendi yazarlarımızı okuyacağız. Ben dünya edebiyatına açılmayalım demiyorum. Dünya edebiyatı insanlığın birikimidir, onları da okuyacağız. Ancak edebiyatın temel enstrümanı dildir ve kendi diline hakim olamayan bir kişi düşünemez, yazar olamaz, şair olamaz. Demek ki öncelikle Türkçemizi ilerletmemiz gerekiyor.

Sözlük büyük bir hazine ama bu hazineden yararlanmak gerekir. Yoksa varlık içinde yoksulluk yaşarız. Bu topraklarda yazılmış, bu toprakların insanlarını anlatan eserlerimiz var. Bu toprakların değerlerini söze aktarmış yazarlarımız... Öncelik onlarındır. Orasıdır başlangıç noktası. Kendi dilimizi öğrendikten, kendi kültürümüzle bir bağ kurduktan sonra dünyaya açılacağız. Saf kültür yoktur. Kültürlerin birbirleriyle alışverişi olabilir. Bu gayet doğaldır. Bütün mesele hazırlıksız olarak kültür meydanına çıkmamaktır. Donanımlı olduğumuz takdirde teslim olan değil, yarışan oluruz. Pasif bir alıcı olmaktan çıkıp kültür alışverişinin güçlü bir öznesi haline geliriz.

“Don Kişot”u okuyoruz. Cervantes’in modern romanın atası olan bu eserinde İslam kültürüne dair hiçbir şey yok mu? Elbette var. Bazı ayet ve hadislerden Don Kişot ya da Sanço Panza’nın sözlerinde yararlandığını görüyoruz. Niye? Çünkü İspanya’da ge-

çiyor roman. İspanya'dan önce Endülüs var orada. O kültür bir şekilde etkilemiş Cervantes'i. Hatta romanının bir yerinde diyor ki, bu kitap aslında benim yazdığım bir kitap değil. Ben bunu bir Arap yazarın kitabından aldım. Bu hikâyeleri orada gördüm. O yazarın ismi de Seyyid Hamid Bazincani. Her ne kadar bu sözleri üst kurmaca bağlamında sarf etmiş olsa da bir gün bu kitaba kaynaklık eden bir Arapça eser ortaya çıkar diye tahmin ediyorum. Tabii ortaya çıkartırlar mı, saklarlar mı onu zaman gösterecektir. Bu ayrık bir örnek değildir. Dante'nin "İlâhi Komedyası"nda da İslam kültürünün etkileri vardır. Miraçnameler olmasaydı "İlâhi Komedya" bugünkü içeriğine sahip olabilir miydi! Bütün o cennet cehennem tasvirlerinde Miraçname'lerden edinilen bilgiler vardır. Bu gerçeği bilimsel çalışmalarıyla ortaya koyan iki İtalyan akademisyen, İtalyan akademi camiasından dışlanmıştı. Merak edenler araştırabilirler.

Demek ki kültürler arasında geçişler olabilir. Biz kültür emperyalizmi derken kültürün kültürü bozmasından bahsediyoruz. Kendimize bir yabancı gibi yaklaşmamızdan söz ediyoruz. Orhan Pamuk Nobel ödüllü bir yazarımız. İyi bir yazar. Ancak bazı romanlarına baktığımız zaman kültürümüze oryantalist bir bakışla yaklaştığını görüyoruz. Kimliğimizi kurtarmanın ve korumanın bir yolunu bulmak zorundayız. Bunun için de sevmemiz gerekiyor. Kimi seveceğiz? Kendimizi seveceğiz arkadaşlar. Kültür emperyalizminin cürümlerinden biri nedir biliyor musunuz? İnsanı kendi milletinden soğutmak, hatta nefret ettirmek. Robinson Crusoe'yu okudunuz. Cuma'ya ne diyor Robinson? Senin diyor, ataların yamyam. Ben seni onlardan kurtardım. Sen aşağılık bir topluluğa mensuptun diyor. Garaudy diye Fransız bir filozof var. Onun "İnsanlığın Medeniyet Destanı" adlı kitabını okumanızı salık veririm. Zamanında Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteriydi. Sonradan Müslüman oldu. Bu kitapta anlattığı şeylerden biri kültür emperyalizmidir. "Sömürgecilik başladığı zaman Afrika medeniyetiyle Avrupa medeniyeti arasında bir fark yoktu," diyor

Garaudy. İnanabiliyor musunuz, Afrika medeniyetiyle Avrupa medeniyeti aynı seviyede. “Bir fark vardı,” diyor Garaudy, “o da ateşli silahlar.” Avrupalıların ateşli silahları vardı, Afrikalıların yoktu. Ne yaptı Avrupalı? Afrika’yı kendinden nefret ettirdi. Kendilerinden soğudular, hatta iğrendiler. Kendilerine saygıları kalmadı. Sonra ne oldu? Beyaz adamı Tanrı gibi görmeye başladılar. Birisi kendilerini kurtaracaksa şüphesiz beyaz adamdı o!

Birileri değerlerinizle ilgili alçaltıcı sözler söylüyorlarsa, tarihinizle, inancınızla, edebiyatçılarınızla, şairlerinizle kısacası milletinizle ilgili alçaltıcı sözler söylüyorlarsa bilin ki üzerinize bir ağ atılıyor. Dikkat avlıyorlar sizi! Bu ağın altında kalmamak, şayet böyle bir şey gerçekleştiyse bu ağ yırtmak gerekiyor. İnsan kendinden hoşnut olmadığı zaman başkasının ağına düşer. Bu hatasız olduğumuz anlamına gelmez. Elbette eksiklerimiz olacaktır. Ancak karşılaştığımız her olumsuzlukta “Bizden adam olmaz”, “Biz böyleyiz”, “Yurdum insanı” gibi sözler söylediğimizde emperyalistlerin amaçlarına bilmeden hizmet etmiş oluyoruz. Biz büyük bir milletiz, çok büyük işler yaptık ve yapmaya devam edeceğiz. Bu topraklardan çok büyük şairler çıktı. Çok büyük yazarlar çıktı. Biz öncelikle kendi şair ve yazarlarımıza sahip çıkacak, saygı duyacağız. Göğsümüzü gere gere sesimizi yükseltmenin vaktidir: Yaşasın Türk Edebiyatı!

ÇOCUKLAR İÇİN ÖYKÜ YAZMAK

Abdullah HARMANCI

Birinci domino taşına dokununca bininci domino taşına da dokunmuş olursunuz. Edebiyatçı bir babanız ve irfani yolun tadını almış bir anneniz varsa menziliniz edebiyat olacaktır, yahut olabilir, diyelim. Küçük yaşlardan itibaren elinizde kalem, defter; evin kuytu köşelerine, yerlere uzanıp ha bire bir şeyler karolarsınız. Eskiden evlerde somyalar olurdu. Bu somyaların altları boş olurdu. Anneniz sizi bu boşluklardan birinde yakalayacak ve dışarı çıkmaya iknaya çalışacak. Evladım, şiir böyle yazılmaz ki, ikazını unutmayacaksınız. Hiçbir zaman tam olarak anlayamadığım bu ikaz içimde yer etmiş.

Edebiyatın büyüğü ve büyük çemberinden içeri bir defa girince artık ömür boyu bu tatlı işkencenin muhatabı veyahut öznesi olmak kaçınılmazdı. Babam ertesi günkü şiir dersinin metnini evde yüksek sesle okuyarak derse hazırlanırdı. Recaizade'nin "Ah Nijad" gibi içe işleyen şiirleri, "Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok" gibi muhteşem dizeleri ruhunuza bir kere işlemeye görsün, artık şair veya yazar olmaktan başka ne yapacaksınız? Kırk senelik yazı maceramda defalarca "Acaba bıraksam mı?" yollu tereddütler geçirdim. Ancak gidilecek başka bir kapım yoktu. Sosyalleşip vaktimi diğer insanların içinde geçirecek bir kabiliyetim yok. Ben de her yazar aday gibi içime doğru yürüdüm. Birinci domino taşına dokunulmuştu. Artık gerisi gelecekti, belliydi.

Bir edebi tür seçersiniz ve bu yolda okuyup yazı denemeleri yapmaya başlarsınız. Bin defa deneyip bin defa yanılıp bin defa vazgeçip sonra bin defa yeniden başlamak suretiyle bazılarının “cehennem” dedikleri bu yazı sürecine bir kuyuya yuvarlanır gibi yuvarlanırsınız. Bu da diyelim ki ikinci domino taşının yere düşmesi gibi düşünölsün. İşte böyle böyle olması muhtemel hareketlilikler olmaya devam etti ve elbette çocuklar için yazmak diyebileceğimiz bir domino taşı da yere düştü. İÇinizde hiç durmadan kaynayıp duran çocukluğunuz, sadece çocuklar için değil, her türlü yazma eyleminizin bir membaı haline gelir. Ben 1993’ten itibaren otuz sene boyunca yetişkin öyküleri yazmış birisi olarak 2021’de sık aralıklarla çocuk öykü kitapları yayımlamaya başladım. Elbette görölmüş şey değildi. Görölmüş olmayan şey, galiba bu sıklık ve çocuk yayınlarının birdenbire ortaya çıkmış olmasıydı. Elbette birdenbire olmadı. Uzun senelerde oldu. Yazılması değil ama yayımlanması ise çok geç ve çok sık oldu. Domino taşları sıklıkla düşmeye devam etti.

Acaba neden çocuklar için yazdım? Çocuklar için öykü yazmamın anlaşılmas bir durumu yok. Zira ömrümün üçte ikisini öykü yazarak geçirdiğim için çocuk edebiyatına en iyi bildiğim tür üzerinden girmem beklendik bir durumdu. Ama çocuk edebiyatına neden yöneldiğim sorusu bana çok fazla soruldu. Neden yönemediğimi çok iyi biliyorum: Çocuklara faydalı olmak gibi bir amacım asla olmadı. Çocuk yayıncılığının çok az bir kısmının çocuk edebiyatına tekabül ettiğini hem bu alanın ustalarından duymuş hem de okumalarımnda bunu elbette üzülererek fark etmişim. Çocuklar için yazmaya niyet etmemin sebebi asla bu boşlukla ilgili değildi. İşin ucunda bu tür yayınların yazara “kazandırıyor” olduğu gerçeği de var ve bana bunun için mi çocuklar için yazdığımı soracak kadar nezaketsiz kişilerle de karşılaştım. Gülümsemekle yetindim. Ne niceliksel sebepler ne de değer yükleme amaçlı eylemler benim için geçerli olmadı. Elbette edebiyata duyduğum büyük hayranlık, beni ömrüm boyunca yazı masamın başından ayırmadı. Ama neden çocuklar? Sanırım en başta yetişkin öykülerimin hızı, dili, sürpriz

yapmayı seven finalleri, akışkanlığı gibi özellikleri fark ettikçe bunun çocuk edebiyatında sonuçları olabileceğini düşündüm. Hatta yetişkin öykülerimin çoğunu okuduğumda, güçlü bir alt metin vardı ve bu durum, yetişkin edebiyatı için biraz “fazla”ydı belki. Yani bu açık seçiklik veyahut dolu dolu alt metin içeriği aslında çocuk edebiyatı için vazgeçilmez güzüktü gözüme. Yazarlığımı bir de bu alanda sınamak istedim. Bunun yanı sıra, her biri değerli bir çocuk yazarı olan Vural Kaya, Fatih Turanalp, Sümeyra Turanalp, Bülent Ata gibi isimlerin beni çocuklar için yazmaya teşvik edici yaklaşımlarının da üzerimde payı olmuştur. En çok da dünyaca ünlü çocuk edebiyatı metinlerinin ilham verici başarıları beni etkilemiş olmalı.

Çocuğu, çocukluğu anlatmanın çocuk edebiyatı kapsamına girmek için asla yeterli olmadığını biliyordum. Bunu çok erken yaşlarda kendi içsel yazı yolculuğu sürecimi izleyerek anlamıştım. Aslolan çocuğun doğasını yakalamak ve onu oyununuza dahil edecek bir “kandırıcı” dil geliştirmek. Sanırım yapmam gereken buydu. Halbuki ben ömrümü kendi içsellikle geçirmiş ve tüketmişim. Yani bu hayallerin, düşlerin içinden hiç çıkmamıştım zaten.

Herkesin bahar aylarında, ağaçların çiçeklerine odaklandığı bir zaman diliminde, avcumun içinde parlayan kalp şeklindeki bir yaprak beni benden aldı. Çiçeklere ilgi gösteren ama yaprakları fark etmeyen insanlara kibarca haddini bildiren güzelim yaprakların öyküsünü böyle bir anda kurguladım: “Erguvan Dedem.”

Herkesin bahara veya yaza türküler düzdüğü bir dünyada, hani kış da ortalıktan gerçek anlamda çekilip gitmişken, kışın türküsünün bir gün dünya üzerinde unutulacağını düşündüm ve o zaman “Kışın Şarkısını Kim Söyleyecek?” yazıldı.

Dedesine bir atasözünü açıklattırmaya çalışan haşarı bir kız çocuğu düşündüm. Vakti çok az. Stres altında. Ödevini bitirip gitmek istiyor. Dedesi ise ona bir çocukluk arkadaşından bahsediyor. Dedesine tatlı tatlı sinir oluyor. Dede de muzip muzip. Aslında anlat-

tığı hikâye, ödev konusunu açıklamak için mükemmel bir örnek. Haşarı torunumuz bunu çok geç anlıyor. Ama anladığı zaman dedesine sarılıveriyor. Hiçbir zaman yazabileceğimi düşünmediğim çok iyi bir öyküydü bu “Dağ Ne Kadar Yüce Olsa...”

“Ançüez Soslu Oğlan” da fena değildir. Denizin rengini merak eden bir oğlan bunun cevabını büyüklerinden alamaz çünkü çok meşguldürler.

Çocukları bir oyunun içine çekerken büyükleri iğnelemeye bayılıyorum. Aslında buna iğnelemek demek biraz kibar olur. Veya haksızlık. Amacım sarsılan aile sisteminin altında kalan her kim varsa bunu göstermek. Ama elbette bunun için yazmıyorum. Yazmak iradi bir şey değil. Mühendislik değil. Planlama değil. Tamamen bir güzellik ortaya koymak motivasyonu bu. Aslında başka bir niyetim de hiç olmadı. Elbette sonuçta birtakım değerler veya anlamlar ortaya çıkıyor. Edebiyat kendi oyununu masum bir biçimde oynadığında zaten insana yaraşır her şey ortaya dökülür. “Değer” öyküden önce değil sonradır. Öyküde değeri ortaya çıkartmaya çalışmak nahoş bir iştir.

Bütün mesele birinci domino taşına dokunulmasıydı. Gerisi geldi. Tercih değildi. Seçim değildi. İçimizde gizlenen hazineleri keşfetmekti. Sadece bu. İçimizde bir öz var. Buna doğru hamle yapmak zorundayız. Aksi halde bizim “biz” olmamız mümkün değil. Her çocuk kendiliğiyle karşılaşmalı. Emek vermezse bir insan kupkuru geçirir yetmiş yılını. İşin kötüsü hayatı bu kuruluktan ibaret zanneder. Televizyonla, telefonla uğraşarak gününü güzel geçirdiğini düşünür. Bir deryanın kıyısında uyuyan ve çöl rüyası gören adamın zavallılığıdır yaşadığı. Pragmatik hayat şartları bizi “biz” olmaya itiyor. Sanırım en büyük sorunumuz da bu.

ALATLI'NIN DÜNYASI: EDEBİYAT MAHZENİ

Alev ALATLI

Sizlere buradan hitap etmemi mümkün kıldığınız için teşekkür ederim. Gönül isterdi ki Cumhuriyetimizin 100. Yılında geleceğin yazarlarına dokunabileyim! Bu yıl nasip olmadı. Olsun. Sizleri beş yüz kilometre öteden Beykoz'dan ağırlayabilmek de güzel. Hatta, son yüzyılda eriştiğimiz iletişim düzeyini gösterdiği için daha da güzel. Şehirlerarası konuşacağız diye telefonu açık bırakıp, beş saat, altı saat çevir sesi beklediğimiz günlerden gelen biriyim. Hasbelkader hat düşerse, bu defa da karşı taraf meşgul çıkardı. Hadi bir on saat daha! Ört ki ölem! Başkent'e sıradan bir evrak ulaştıracağız diye bir hafta debelendiğimizi bilirim. Sonunda birimiz otobüs, tren ne bulduysak artık gidip elden teslim etmek zorunda kalırdı. Zaman ve kaynak israfını düşünesiniz isterim.

Bunlar çok eski zamanlar da değil, '70li, hatta '80li yıllar. Çok gençsiniz, tarihi doğru yerine oturtabilesiniz diye hatırlatayım; bizim çevir sesi beklediğimiz yıllarda Ruslar uzaya Sputnik'i atmışlar, Amerikalılar Ay'a gitmişlerdi. Apollo'nun 1968'de gönderildiğini hatırlayın, nasıl bir gecikmeden söz ettiğimi anlarsınız. Oysa Türkiye Cumhuriyeti'nin ebediyen baki kalmasının Batı ile aramızdaki mesafeyi kapatmakla kaim olduğunu milletçe hep bilirdik.

Şimdi benim Dedem İstiklal Savaşı malûl gazisi Pirilepeli Yüzbaşı Ahmet Seyfettin Efendi. Birinci Kuşak Cumhuriyet çocuğuydu. Pirilepe, Kuzey Makedonya'da Manastır sancağına bağlı bir kaza.

1912'de Sırp'lara kaybettik. Ailemizin bölgeye 1300lerin ikinci yarısından itibaren yerleşen ilk yörüklerden olduğu anlatılır. Şerefle taşıdığım bir İstiklal Madalyası vardır. İlk sahibi olan dedem, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kuşağından. Yeri gelmişken 1923 tarihli yasa, İstiklal Madalyasını sahibinin ölümü üzerine varsa oğullarından en büyüğüne, oğlu yoksa kız çocuklarından en büyüğüne verilmesini emreder. Dedeminki benden sonra kızım Funda'ya, ondan torunum Murat Emre'ye intikal edecek inşallah. 500 yüz yıllık toprağımızdan kalan tek şey bu madalya. Gerisi sanki bir masal, bir rüya.

Babam Ertuğrul 1916 doğumlu. 23 Nisan 1920 Çocuk Bayramında küçük bir çocuk. Yedi yaşından itibaren askeri mekteplerde. Kursun, kasetin, plâğın olmadığı dönemlerde, tuvaletlerde çalışmak pahasına İngilizce öğrenen bir kurmay subay. İsmine dikkat edin İmparatorluğun kurucusuna öykünmüş olmalılar: Ertuğrul. İkinci kuşak Cumhuriyet çocuğu olan Ertuğrul, ayrıca 27 Mayısçı.

1944 doğumlu ben Alev, üçüncü kuşak Cumhuriyet çocuğuyum. Bir de kardeşim vardı, rahmetli oldu: Işıl. İsimlere yine dikkat edin, Cumhuriyet sonrası çocuklara Türkçe isimler verilir. Nafiya, Rabia, Necile gider, yerlerine Işık, Şafak, Gülay, Kaan vb. isimler gelir. Ülkemizde palazlanan düşünce akımlarının izlerinin moda olan isimlerde sürülebileceği şeklinde bir gözlemim var. Örneğin benim adım Türkçe'dir ama Atatürk'ün ölümünü müteakip bir ara saray isimleri moda olur, Melike, Azade, Hediye gibi. Sonra gelir Devrim, Evrim, Ulaş, Ekim bir yanda; Almıla, Kürşad, Gökçen, Aybike diğer yanda. İslami duyarlılık, Sümeyye, Ziyad, Begüm, Büşra ile görünür olur.

Bu Alev, İkinci Dünya Savaşının ortasında İzmir'de, Menemen yakınlarında, bir asker çadırında doğar. Ne işin vardı çadırda diyeceksiniz, 1940'tan itibaren her an Ege'ye Alman çıkartması bekleniyordu. Üsteğmen olan babamın topçu bataryası siperdeydi. İstanbul'da yaşayan annem, hamileliğine bakmamış, kocasını yalnız

bırakmamak için, İstanbul'dan fevkalade maceralı bir yolculuğu göze almış, gelmişti. Babamı bulmuştu, lakin kiralık ev, lojman söz konusu değildi. Bir çadır da Fürüzan hanım için kurulmuştu. Annemin bu çadırın önünde helva kavururken resimleri var. Başında yemeni, ayağında şalvar, araziye tamamen uymuş görünüyor. Püfür püfür esermiş, öyle anlatırdı.

Gece yarısı çoktan geçmiş, sonrası bir saatte lüks lambasının altında doğuyorum. Ebem de mekanı cennet olsun, bölük kumandanı Tevfik Yarbayın eşi Perihan hanım. Cicianne derdim, “doğar doğmaz ışığa baktı bu edepsiz” diye şakacıktan söylenirdi, “uyumak bilmedi, ışık sönünce uyanırdı.”

O hâlâ da öyledir. Asker kızı olmanın cilvelerinden biri de çocukluğumun belirleyici yıllarının elektrik olmayan yörelerde geçmiş olması. Bundan olacak, elektrik oldum olası Allah'ın en büyük lütfudur benim için. Televizyon olmasın ama jeneratör olsun ki karanlıkta kalmayayım!

Oda aydınlandığında hâlâ sevinirim, ışık, cin, şeytan, iyi sıhhatte olsunlar, tekinsiz olan her şeyi kaçırır sanki. Işıktan kaçanların gölgelerini de beraberlerinde götürdüklerini hayal ederdim. Karanlığı kötülükle bir tuttuğum yaşlara ulaştığımda ışığı izli saklı konuşmaları, dedikoduları defeden bir güç olarak görür oldum. Sonra bir süre Işık'ı Cumhuriyet ile özdeşleştirdiğim oldu!

O yıllarda köyden hallice şehirlerin toprak yollarına alışkın çocuklar için, sokak lambaları ile tanışmak, büyümlü bir âleme geçmek gibiydi. Asfalt aydınlanmaya görsün, parlamaya başlar, sudan geçiyoruz gibi olurdu. Hele bir de yağmur yağmış, Cinnah caddesi ıslanmışsa arabayla Murat çayından geçer gibi olurduk. Bilmeyenleriniz vardır, Murat çayı, ülkemizin önde gelen çaylarındandır. Kaynağını Aladağ'dan alır, doğu-batı doğrultusunda yüksek ovalar aşar. Büyür büyür Keban'ın kuzeydoğusunda Karasu ile birleşir Fırat'ı oluşturur.

Karaköse’de bizim pencere Murat Vadisi’ne bakardı. Oturduğumuz yerden balık tutanları seyrederdik. Dakikalar içinde çuvallarını doldurduklarına bakılırsa – belki de bize öyle geliyordu – balık bol olmalıydı. Ama İstanbul’da tezgahlarda gördüğümüz balıklara benzemezler, özellikle de kışın eğri büğrü olurlardı. Kuyruğunu yiyormuş gibi halkalanmış balıklar bile görmüştüğüm vardır. Meğer, sudan çıkar çıkmaz dondukları için böyle garip şekiller alırlarmış. Tabii, iklim krizini henüz hissetmiyordu dünya. Oysa Murat vadisi öyle soğuktu ki, yavrucaklar daha sudan çıkarken donarlardı. Balıkçılar çuvalları yere dökerler, taş gibi donmuş balıklar cam kırılmış gibi ses çıkarırlardı.

Bir kanat çırpışı ile Beykoz’dan Ankara’ya, çalışmayan telefonlardan Apollo’ya, Keban üzerinden Karasuya, oradan Fırat’a, dakikalar içinde Murat sazanlarına Pirilepe’ye, Manastır’a, ve Sputnik’e ...ve Apollo’ya. Altı dakika içinde büyükleri, dedemi, babamı ihmal etmeden, Cici annemi de anarak, i Alatlî dünyasında koca bir tur attık. Farkındasınız değil mi?

Farkındasız, elbette. Size edebiyatın gücüne işaret eden bir tur olsun istedim. Zaman içinde birlikte yaptığımız bu gezintide anlatabildiklerim hikâye, masal hatta belki de roman türü bir edebiyat ürününün malzemeleridir aslında. Mesela, Ankara Cinnah caddesinde yağmur altında yürürken kendisini Murat çayında yüzüyor sanan bir çocuğun öyküsü yazılabilir. Veya Ege’de Alman çıkartması beklenen yağmurlu bir gecede eşinin maiyetinden bir genç subayın karısını doğurtmak zorunda kalan gencecik Perihan hanımın endişesi hikâye edilebilir. Annemin çığıllıkları şimşeklere karışır, ebe bile olmayan Perihan hanım teyze ter dökerken, iki kadının serencamı ilginç bir anlatıya dönüşebilir. Kızının sesini ilk kez siperdeyken duyan henüz yirmilerinde gencecik bir babanın psikolojisi yorumlanabilir. Ya da Pirilepelilerin aylar süren göçleri sürecinde yollarda doğan, çakma Dramalı yada Gümülcineli Evlâdı Fatihan konu edilebilir. Hatta Murat sazanı denilen balık türü ile

yeni tanışan İstanbullu bir gastronomi öğrencisinin şaşkınlığından komedi bile üretilebilir.

Gerçek şu ki, çevrenizde oluşan kimi önemli kimi önemsiz her olayın bir öyküsü vardır. İnsan yaşamı en azametli olaylardan, en sade hadiselere kadar bu olayların öyküleriyle şekillenir. Birbirimizi anlamak, bu dünyadaki kısacık ömürlerimizi doğru değerlendirmek, birbirimizin deneyimlerini layıkıyla yorumlayabilmemizle kaimdir. Şiir, öykü, roman, fıkra yada başka bir format irili ufaklı deneyimlerin geride bıraktıkları izlerden ibarettir. Kubbede ses bırakmak metaforuna aşinasınızdır: “sesini bu cihana Hazreti Davut gibi sal,” derler. Sal, çünkü, “bâki kalan bu kubbede hoş bir sadâ imiş!”

Kubbeye salınan sese edebiyatçılar kulak verirler. Kısacık ömürlerimizden arta kalan tek hakikatin, bu âlemde baki kalan tek şeyin, bu ses olduğu bilinciyle deneyimlere kayıt düşerler. Duymayanlara duyururlar. Yeni gelenlere naklederler. Uluslar böyle doğar, kültür ve medeniyetler böyle şekillenir.

William Shakespeare için “İngiliz milletinin kurucu mimarıdır” denir. Shakespeare İngiliz insanının zihnini dizayn etmiş. Okuyucu veya seyircileri kendilerine yakın buldukları kimliği öylesine benimsemişler ki, yazar beş yüz yıldır Britanya’nın en güçlü kâhini olarak gündemdedir. Nitekim Ruslara göre “edebiyat kehanettir.” Davut’un sesini sesi sadece kulaklarıyla değil, beş duyularının tamamını kullanarak duyan büyük yazarlar “yıldız tozu”ndan imal edilirler.

Daha doyumlu bir yaşam için kitaplardan medet uman iki halk gördüm. Birisi Rusya’da, diğeri Japonya’daydı. Bunlar entelektüel, akademisyenler değil, beyaz ya da mavi yaka orta sınıf insanlardı. Onlar için kitap boş zamanlarda okunan eğlencelik değil, bir meta değil, dünyayı paylaştıkları türdaşlarını tanımaya yarayan rehberlerdi. Çok gezen mi, çok okuyan mı diye sorsanız, alacağınız cevap “elbette çok okuyan” olacaktır. Gezen baktığında anlık bir

resim görür çünkü, okuyan ise âlemdeki neden sonuç ilişkilerini ifşa eden bir süreci.

“Bizim kurucu mimarımız kim?” diye sormadan önce, dünyanın en eski uluslarından birisi olduğumuzu hatırlayın. İsa’dan beş bin yıl önceki Çin kayıtlarında var olduğumuzu biliyoruz. Hatta yedi bin öncesine bağlayan kayıtlayanlar da var. Aranızda varsa konuya ilgi duyanlar, Prof. Taşağıl’ı okumalıdır. Eski ulusların mutlak mimarları olmaz, arkadaşlar. Mel Gibson’un, 1995 yapımı *Brave Heart*, isimli filmi düşünün. 1300lü yıllarda Britanya Adalarında genç adamlar bedenlerini çivitle “şeytan rengi” dediklere maviye boyamış koşuşurlarken, Mevlana Celalettin Rumi, Mesnevi’sini çoktan tamamlamıştı. 1274’te. Bizimki kadar uzun bir geçmişi olan ulusların ataları listelere sığmayacak kadar çok olurlar. Dedem Korkut’suz bir Türk Kültürü düşünemeyiz ama Kemal Tahir’siz, Nazım Hikmet’siz, Mehmet Akif’siz bir antoloji de güdük-tür. Sağcısı, solcusu, muhafazakarı, liberali, edebiyat çınarlarının ortak paydalarına karşı dürüst olmalıdır. Gök kubbedeki sedayı tahrif edenin eseri kalıcı olmaz. Cemil Meriç, “kelâm bütünüyle haysiyettir” derken, edebiyatın en temel ahlaki kurallarla sınıyanıyor olduğuna atıf yapar.

Yazarlık kariyerime ilk okuduğum kitapların ikinci ciltlerini “yazarak” başladım! Kalemi elime almış değilim, kitabı bitirdikten sonra geceler boyu yattığım yerde öykünün sonrasını hayal eder, sonrasını bölüm bölüm kurgulardım. Bu arada uyku hak götüre, evdekiler “Su uyur Alev uyumaz” derlerdi. Hatırladığım kadarıyla kitabın sonunda Robinson Crusoe ıssız adadan kurtulur, yanında da hizmetkârı Cuma ile birlikte Londra’ya dönerler. Ben de yattığım yerden Crusoe’nin İngiltere’deki hayatını kurgulardım. Anne-mi bayılıncaya kadar soru sorduğumu hatırlıyorum. Yıllar sonra kendi kızım olduğunda anneme bana ne cevap verdiğini sordum, “ne cevap vereceğim kızım uyduruyordum” dedi, “Londra’ki bilmem ne sokağı nerede, ne bileyim.” Doğrusu ona hak da verdim!

Polyanna'yı pek sevmediydim, sürgit neşeli olmaya aklım ermedi. Heidi'nin ikinci cildini birincisine benzettimdi, onu da sevmedim. Son haftalarda kitabın sonunun değiştirildiğini, birlikte yaşadığı dedesinin Heidi'yi istismar ettiğini okudum, midem bulandı. Anlaşılan kitabın birden fazla sonu var.

Bir başka huyum da özellikle dergilerdeki renkli resimlere bakıp hikâye yazmaktı. Mesela, resimde müşterilere tavuk ikram eden bir garson resmi mi var, garsonun mesai sonrası gittiği evini kurdum. Eşine, çocuklarına isimler takardım. Hanım hemen her zaman Maria olurdu, kızı Melissa, oğlu Robert. “Bunun akli bir karış havada” derlerdi, haklıydılar. Durumun vahametine dikkat çekmek için olacak, Dayım kahvaltıda bana konulan çayları içer masadakilere benim farkına varmadığımı gösterirmiş. Ben, yazık, her seferinde kalker kendime bir bardak daha koyarmışım, dayım bir daha içermiş!

Göçmenlerde adettir, geleneğe önem verilir. Biz de öyleydik. Muntazam sofrayı kurmak gibi kız çocuklarının yapmakla mükellef oldukları işleri öğrenmek durumunda kaldım ama yapamadım – örgü örmesini öğrendim mesela ama bitirip de giyebildiğim tek bir giysi olmadı. Kardeşim uzmanlık geliştirirken, ben irmek kaçırırdım. Rahmetli annem de aklımın bir karış havada olduğuna karar verirdi. Yemek pişirmeye hiç heves etmedim. Amerika'da öğrenirken canımın çok ıspanak çektiğini hatırlıyorum ama Türkiye'de telefon çekmiyordu ki, açıp anneme sorabileyim. Zaten telefon çok pahalıydı. Ama şanslı bir çocuktum, çünkü babam hayal gücümü “soyutlama becerisi” olarak yorumladı.

Akli bir karış havada, konuya odaklanamıyor gibi beni eksikli hissettiren değerlendirmelerden koruyan babamın dikkati oldu. Yeri gelmişken, kız çocuklarının dünya ile baş etmelerini babaları sağlıyor. Babanın saklamadığı sevgisi ve onayı kız çocuğunun özgüvenini güçlendiriyor. Saklı yeteneklerini açığa vurmasını sağlıyor. Dünya çapında sporcular, bilim kadınları buradan çıkıyor. Dilerim bu sözlerim beyefendilerin kulaklarına küpe olur.

Şimdi, ben küçükken çocuk kitaplarının sayısı azdı ve “ateş pahası”ydılar. Ne zamandır duymadığım bir ifade bu “ateş pahası.” Buna karşın kardeşim ve ben kitapsız kalmadık. Hiç olmadı, gazete okurduk. Soğuk, karanlık kış günlerinde gazetelerin Memo, Tarkan, Temel Reis sayfalarını paylaşamazdık. “Nedir Niçin Nasıl” diye bir dergi vardı, ampulden, bahçedeki su pompasına kadar neyin nasıl yapıldığını çizimlerle gösterirdi. İçinden çıkamadıklarımı babamla çözerdim. İş veya Garanti bankası Yayınları olmalılar. O yıllarda bankalar sanki çocukların ihtiyaçlarına daha bir duyarlıydılar.

Okuma konusunda babama bir destek de Erzurum Kültür Kurumu ilk okulundaki şahane öğretmenim Emine Aküzüm’den geldi. Allah gani gani rahmet eylesin, o genç dadaş kadını bana kalın kitaplardan korkmamayı, tersine bitmeyecek diye sevinmeyi öğretti. Bir de araştırmaya üşenmemeyi, bilmediğimi sormaktan çekinmeyi öğretti. Emine hocam sayesinde iyi bir öğrenci oldum. Yine de dönüm noktam Jules Verne’dir.

Şimdi tabii Jules Verne’e Bilim Falcısı derler. Avrupa sanayi ve teknolojisine ilham kaynağı olduğu, birçok icadı da önceden tahmin ettiği için. Nitekim hava taşıtları, denizaltılar, uzay hakkında yazdıklarını *Dünyanın Merkezine Yolculuk*, *Seksen Günde Devri Âlem* gibi eserlerinden okudum. Nefessiz kaldığımı hatırlarım. Yıllar sonra akciğermimden hastalandığımda doktorum nefes almasını bilmediğimi daha doğrusu unuttuğumu söylediği zaman farkına vardım. Gerçekten de heyecanlandığımda nefesimi tutmak gibi adet edinmiştim. Hâlâ da geçmiş değildir. Diyeceğim, “Yıldız Tozu” lakabına pek uygun bir yazardır, Jules Verne. Şimdiki aklınızla bir daha okuyun derim.

Ben coğrafyaya da onun sayesinde merak sardım. *Ay’a Yolculuk* kitabı astronomi öğrenimini kıskırttı. Eğer yetmişbeş yıl sonra bugün karşınızda *Schrödinger’in Kedisi* romanının yazarı olarak otuyorsam, süreci başlatan bu büyük yazardır, toprağı bol olsun.

Hasılı dünyaya, kainata, insanlara dair merakım, okullarda iyi notlar almamı kolaylaştırdı. Yabancı dili bile insanoğlunun serüvenini merak ettiğimden farkına varmadan öğrendim. Resmi ders kitaplarından alamadığımı gazetelerden, dergilerden üzerinde iki cümle olan her türlü yazılı malzemedен almayı adet edindim. Sosyal bilimler kitaplarını çok ince oldukları, okulun daha ikinci haftası olmadan bitirebildiğim için canım sıkıldığını hatırlıyorum. Üstelik bedava da değillerdi. Her neyse. İyi notlar yüksek ortalamaları getirdi. Yüksek ortalamalar bursları mümkün kıldı. Ankara Namık Kemal Ortaokulunda rahmetli Rauf İnan, İsmet Kür gibi köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler birinci sınıf eğitim verdilerdi. Öyle ki, Japonya'da, onların öğrettikleri matematik, fizik gibi temel derslerden muafiyet sınavlarına girdim, aldığım notlar dört yıllık Japon lisesini iki senede bitirmemi mümkün kıldı.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi yeni kurulmuştu. Prof. Fuat Çobanoğlu, ekonomiden elektrik mühendisliğine, teolojiden istatistiğe yeni dalda doktorası olduğu söylenen bir dehaydı. Bizi bilim deryelerine gark etti. Kampüs henüz inşa edilmiş değildi. TBMM'nin arka bahçesinde kalorifer kazanlarının olduğu binaya sığınmış ders yapıyorduk . Ama ne gam, Nobel ödüllü Jan Tinbergen bir hocamızdı, Weinberg öteki hocamız. Ayrıca Mübaccel Kıray gibi, Mithat Enç gibi muhteşem insanlar. Matematikte Turgut Özal, biri alıyor, öteki bırakıyor, 20.Yüzyılın Türk akademisyenlerini yğuruyorlardı. Yüksek averaj, Fulbright doktora bursunu getirdi. Bu defa ABD, Vanderbilt Üniversitesinden ekonomi & ekonometri Yüksek Lisansı; bilâhare, alan değişimi, Dartmouth College'de felsefe öğrenimi. Niye alan değişimi çünkü sorduğum sorulara cevap alamıyordum. Ahlâkla ekonominin nasıl bütünleştiğini irdeyecek kadar genç ve naiftim. Doğal olarak verecek cevapları yoktu. Ve tabii alan değiştirmek de yetmedi. İlâhiyat, düşünce ve medeniyet tarihi öğrenmem gerek derken aradığım müfredatın Amerika'da hiçbir okulda olmadığını gördüm. Bursluydum ya, ayıp olmasın diye yüksek lisansı bitirdim, doktora için gerekli sınavları hallettim.

Ve bir yıldan fazla süren neredeyse panik atak gibi huzursuz bir döneme girdim. Bıraktım geldim.

Bir süre İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştım, sonra Ankara Devlet Planlama Teşkilatında ekonomist olarak. Bu arada, California Üniversitesi (Berkeley) ile Türkçe üzerinde psiko-dilbilim çalışmalarına katıldım. Türkçe öğrendim. Arapça, Farsça, İngilizce, Osmanlıca Türkçesi, TDK Türkçesi, asgari beş sözlükle çalıştığım bir sürece girdim. Sonra Arap yarımadası ve Mezopotamya, tarih öncesinden başlayarak nasıl yerlerdir, sosyolojisi, antropolojisi, mitolojisi, edebiyatı, cahiliye dönemleri öğrenmeye giriştim. Yaklaşık beş yıl semavi dinler tarihi ile uğraştım, sonra İslam'la. Bu arada birkaç kez Mısır'a, el Ezher'e gittim. Bir defasında Filistin üzerinden, İsrail'e ve Kudüs'e.

Kitaplarımdan bahsetmeyeceğim. Resmi sitemde var. Resmi sitemde makalelerim de var. Oradan bakabilirsiniz. Şimdi doğrusunu isterseniz, beni pek tanımadığınız kanısındayım. Tabii yaşlarınız elvermiyor da olabilir. Tanımalı mısınız, evet, çünkü Türkiye'nin âleme saldırdığı sesi duyanlardan biriyim ve yazar adayları olarak sizlerin malzemesi bu ülkedir.

Bu söylediklerimden bağımsız olarak bir çift lafım daha var. Şöyle ki, cephe kumandanı bir generalden, bir operacıya; fizikçiden, sinemacıya, şairden, sütun yazarına; hukukçudan tarihçiye; edebiyat, hayatın her noktasında var olan, insanı insan yapan yetidir. Bu haliyle başka hiçbir uğraşa benzemez. İster bir savcı olun ister quantum fizikçisi, düşündüklerinizi, his ve hayal ettiklerinizi türdaşlarınızla paylaşmak durumundaysanız, ortak bir dil kullanacaksınız. Ernest Hemingway, toprağı bol olsun, “ömrüm o anda hissettiğimi eksiksiz nakledebileceğim bir cümle kurmaya çalışarak geçti” derdi. Ne kadar zor olduğunu bilirsiniz. Her şeyden önce okurunuzla diliniz ortak olacak ki, bu anadilde bile kolay rastlanır bir durum değildir. Hele de bizim bu hususta ne denli zorlandığı-

mızı sağır sultan bilir. Türkçeyi elbirliği ile hadım ettik, şimdi çıkış yolu arıyoruz, inşallah çok geç değildir diye dua ederek.

İkinci uyarım yazma eyleminin ilham değil, ter istediğini aklınızdan çıkarmayın. Bahçedeki sardunda bile başlı başına bir dramdır, iş ki siz üşenmeyi, neyi nasıl anlatacağınızı bilin. Edebiyat yapmayın, edebiyatı yaşayın demek istiyorum. İçinizi kanırtmayan, sevinç veya hüznle burnunuzu sızlatmayan olayları güzelleştireceğim diye uğraşmayın. Gönlünüzü ısıtmayan ama yaşadığınız dönemde müşterisi varmış gibi görünen, ısmarlama bir şey yazmayın. Gabriel Márquez ‘in popüler olduğu yıllarda muz bahçelerinde nutuklar atan Güney Amerika diktatörleri yazmaya kalkışanları bilirim. Sonuç derin hüsrandı. Tabii Marquez çok iyi bir yazardı, Kolombiya gündemdeydi ama olmadı. Bu günlerde de Güney Kore gündemde. Umarım bu defa tekrar etmez.

Yeterince tanımadığınız bir toplumdan kadın veya erkek kahraman devşirmeyin. Hakkını veremezsiniz, elinizde karton karakterler kalır. Tanımadığınız toplum derken ille de Türkiye dışından da bahsetmiyorum. Şu ya da bu nedenle tanımadığınız ortamların katılımcılarından bahsediyorum. Malumatfuruşluk etmeyin.

Hasılı bir davanız yoksa yazmayın. Dava derken illaki siyasi davadan da bahsetmiyorum. İyi bir eser ortaya koyabilmesi için edebiyatçının muhalif olması ya da siyasi duruşunu belli etmesi gerekir diye bir şey yoktur. Olası kişisel tercihlerini okura bildirmek, onayını almak zorunda değildir. İşin doğrusu, kimseden onay almak zorunda değildir.

Ama “kelam bütünüyle haysiyettir.” Ve Türkçe, “Türklerin en büyük icadı.” İster ayağımızı yerden kesen bir aşk hikâyesi anlatın, ister tarhana çorbasını konu alan bir öykü. Derdimiz Türkçe olsun.

YAZAR İKİ YARIM ARASINDA

Ali İŞİK

Şehrazat, *Binbir Gece Masallarında* hayatta kalmak için hikâye anlatmak zorundadır. Esasında hepimiz hayatta kalmak için hikâye anlatmak zorundayız. Hikâye anlatmadığımız gün nefesimizin kesileceğini biliriz. Hikâyeyi en başta kendimize anlatmak zorundayız. Hayatını anlamlı hâle getirmek, insan için kendini bildiği andan itibaren onu zorlayan, şekillendiren bir zorunluluktur. “Bizi biz yapan şeyleri anlatma ihtiyacını çoğumuz hissederiz. Hikâyelerimizin bilinmesini ister ve bunların değerli olduğuna inanırız. Bir hikâyemiz olmadığını anlamak, varlığımızın anlamsız olduğunu fark etmektir; bunu kaldıramayabiliriz.”¹ İnsanın yokluğu kabullenemeyişi ve var olmakla ilgili handikapları aşabilmesi, bir bakıma hikâye kurabilmesine bağlıdır. İnsana verilmiş en önemli özelliklerden birisidir hikâye kurma becerisidir.

Toplumların karakterini, zaman içinde muhafaza ettiği ve aktardığı hafızasını, hikâyeler şekillendirir. Toplumsal hafıza anlatılarla oluşturulur. Anlatılar, geçmiş yaşantıları hikâye eden önemli bilgiler ihtiva ederler. Özellikle kahramanlık, cesaret, yiğitlik gibi temalar toplumun bilinci oluşurken öne çıkar. Mitoloji, destan veya efsaneler toplumun hafızasını geleceğe taşır. Toplumların kendini muhafaza edebilmeleri ve hafızalarını geleceğe aktarabilmeleri için anlatı oluşturmaları, onlar için zorunluluktur. Ursula Le Guin,

1 Robert Fulford (2015). *Anlatının Gücü*. Kolektif Kitap, s. 25.

“‘Tekerleği kullanmayan büyük toplumlar oldu’ diye yazıyor ‘ama hikâye anlatmayan hiçbir toplum olmadı.’ Dünyanın resimlerini hikâyelerimiz aracılığıyla çizer ve bu dünyanın ortasında nasıl davranacağımıza karar veririz.”²

Hayatı, yazılı ya da sözlü anlatılar belirler. İnsan, dünyayı kendisine izah edebileceği anlatılara tutunarak çözmeye koyulur. İçine doğduğumuz hikâyeyi başka hikâyelerle karşılaşılarak fark etmeye başlarız. Hayata dair düşüncemiz, kendi hikâyemizi başkalarıyla karşılaştırarak oluşmaya başlar. Hayata dair düşünmeye devam ettikçe hayatla aramızdaki boşluğu kavrarız. Hayatla aramızdaki boşluğu ancak anlatılarla doldurmaya çabalarız. Bu çabada dışarıdan bir göze ihtiyacımız olur. Kendimize dışarıdan bakabileceğimiz gözü, bize edebiyat sağlar. Edebiyat, hem yazara hem de okura hayata nereden bakması gerektiğinin ipuçlarını verir. Bu ipuçlarıyla kendimize yürünebilecek bir yol açarız.

İnsan, içinde kulaç atarken hayatın anlamını gerçek manasıyla kavrayamaz. Hayatın anlamına dair düşüncelerini uzaktan bakmadan netleştiremez. İnsanın dünyayla arasına mesafe koyabilmesine çok az şey yardımcı olur. İnsan, dünya denen bu kaygan zeminde yürürken durup bakmak, bakıp görmek ve görüp anlamak için tutunacak tutamaklar arar. Bu arayışta insanın görmesi için gözlerinden, duyması için kulaklarından daha fazlasına ihtiyacı olur. Yatay biçimde yaşadığımız bu hayatın akıp giden nehrinden insanı çekip çıkartacak, dikey boyuta ulaştıracak alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyatın güzeli gösterme görevinden daha öncelikli ve hayati görevi, insanın içinde yüzdüğü hayata dışarıdan, belli bir mesafeden bakabilmesini sağlamaktır. Yazı, bu görevi kayıt altına alır ve geleceğe taşır.

Edebiyatı tanımlayan önemli sorulardan biri de “insanın ruhuna gelişme imkânları nasıl gösterilebilir?” sorusudur. Edebiyat, insana

2 Randall, William L. (2014). *Bizî Bizî Yapın Hikâyeler*. (Çev. Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, s.139.

duyguyu ve düşünceyi teklif ederken onun ruhunun kısıtılmışlığına odaklanır. İnsanı, kısıtıldığına inandırmak, edebiyatın başlı başına özel bir görevidir. Edebiyat bu görevi üstlenir. İnsana kurtuluşunu önermeden önce bulunduğu kısıtılmışlık durumunu hissettirir. Ona, içinde aktığı hayat nehrini gösterir. Onu teslim olmuşluktan kurtarmaya çabalar. Bazen edebiyatın gücü, bazen de nehrin debisi yükselir. Günümüzde edebiyatın insanla arasındaki köprü, sözlü biçimden daha ziyade yazılı biçimdedir. Yazı, “insanın ruhuna gelişme imkânları nasıl gösterilebilir?” sorusuna verilen cevapların kaydını tutar. Bu cevaplar insandan ve hayattan bağımsız verildiğinde -o an çok parlak gibi görünse dahi- bir süre sonra sönecektir. Edebiyatın insanın duygu ve düşüncesine dair teklifinin kalıcılığı, hayatla bir bağının olmasına bağlıdır.

Edebiyatın bir başka görevi de insandaki potansiyeli uyandırmasıdır. İnsanın hayatı kavrayabilmesi için donanımına ihtiyacı vardır. İnsan bu donanımı potansiyel olarak bünyesinde barındırır. Çünkü ona isimler öğretilmiştir. Edebiyat, insanda mündemiç olan potansiyeli uyandırır. İnsanda uyanan duygu ve düşünceler onun hayatı kavramasında, gerçeği aşabilmesinde elini güçlendirir.

Gerçek, hayatın görünen yüzüdür. Görünmeyen ama alttan gürül gürül akan başka bir hayata ulaşmanın, o hayatı hissetmenin yollarından biri de edebiyattır. Bütün iyi kitapların ortak bir özelliği vardır; gerçekte olanlardan daha sahibidirler.³ Gerçekte olanlar, gördüğümüz kadardır. İçinden bakabildiğimiz çerçeve ölçüsünde daralmıştır. Edebiyat, gerçekten kopardığı parçaları o gürül gürül akan hayata denk düşecek ölçüde yeniden biçimlendirir. Gerçeği yeniden üretmeye denk düşen edebiyat, insanın görme potansiyelinin sınırlarını genişletir. Gerçeğin keskin köşelerine müdahale eder. Hayatı daha geniş perspektiften görülebilir, üzerine düşünülebilir ve daha kavranabilir hâle getirir.

3 Ernest Hemingway (2015). *Yazmak Üzerine*. Altı Kırkbeş Yayınları, s. 5.

Edebiyat yazarı, yaşadıklarından geleceğe kalmasını istediklerini yazmaktan kendini alamaz. Onun için bu bir zorunluluktur. Şairlerin ve öykücülerin bir kısmı yazmaktan kurtulamadıklarını söylerler. Yazar, karşılaştığı çekirdekten ilk elden kurtulmak ister. Bu, aynı zamanda çekirdeğin yazılıp yazılmaması bağlamında bir teste tabi tutulmasıdır. Çekirdek, yazarın zihninde dönmeye, kurulmaya devam ediyorsa yazar, bu durumdan ancak yazarak kurtulabilir. Çekirdek, yazara musallat olarak topraktan başını uzatmış ve kendini yazdırmayı başarmıştır. Yazı bir şekilde kendisini yazdıracaktır. “Yazılması gereken yazılacaktır. Bir yazar yazmasa bir başka yazar yazacaktır. Çünkü o konudaki hakikatin ortaya çıkması gereken saat gelmiştir. İnsan önemlidir. Ama hakikat insandan da önemlidir. Nasıl olsa o hakikatin doğum günü gelmiştir. Kaderi doğmak olmuştur. Kimse onun doğumuna engel olamaz. Yazar, içine doğan bir hakikati, korku veya fayda düşüncesiyle gizlerse o hakikat, başka birinin dilinden doğar. Yazar da hakikati gizlemenin cezasını başka bir yönden çeker.”⁴

Yazar sezdiği, hissettiği bazı durumları daha iyi kavrayabilmek, onlara mânâ verebilmek ya da hepsini anlam kaplarına yerleştirebilmek için kaleminin ucuyla deşmeye ve yazmaya başlar. Yazılacak ve ortaya çıkacak metni, yazar da merak eder. Bu merak ona yazıyı tamamlama motivasyonu sağlar. Yazar, yazıya kendini kurma alanını oluşturduğunda yazı kendini doğurmaya, yatağını bulmaya başlar ve kendini tamamlar. Yazar, gerçeğin bir parçasına takılır, yazabilmek için önce onu hayale dönüştürür. Sonra hayalle oluşturduğu eserle gerçeği etkiler. Yani yazar, yazmadan önce bir karşılaşma yaşar. Karşılaştığının ne olduğu ve onunla hangi irtifada karşılaştığı, eserin derinliğini belirler. Eserine biçim verirken karşılaştığı nüve, yazarı da etkisi altına alabilir. Gerçekten koparılmış parçanın (ya da karşılaşılan nüvenin) hayalle biçimlendirilmiş hali olan eserlerin etkisine, hayat her daim açıktır.

4 Sezai Karakoç (1999). *Günlük Yazılar II Sütun*. Diriliş Yayınları, s. 262.

Yazıyla hayat arasında, yazarın edebiyata bakışıyla ölçülecek bir etkileşim vardır. Yazarın edebiyatı anlamlandırma biçimi bu etkileşimi belirler. Bazı yazarların yazma gerekçelerinin insanla ve hayatla bağı yoktur. Bu yazarların yaşadıkları hâli edebiyata taşıyabilmesi oldukça zordur. Yazdıklarının okurda bir karşılığının olması da sınırlıdır. Bu sınırlılık tamamen yazarın yazıyı niçin yazdığıyla ilgili bir durumdur.

Geçmiş bugüne, bugünü yarına bağlayan yazardır. Bugünden geleceğe taşınması gerekenler yazar tarafından sezilir ve yazılır. Yazar, geçmiş ya da şimdiki yazıyorken bile muradı, iddiasını geleceğe aktarmaktır. Oraya söz bırakmak ister. Yazılan metinlerin okurdaki karşılığı, yazarın yazının nüvesiyle hangi irtifada karşılaştığı ve yazısına verdiği biçimle alakalıdır. Yaşayan eserlerin farkı buradadır. Yaşayan eserler, dün olduğu gibi bugün de yarın da hem hayatı hem de dili genişletirler.

Dil, hayata ve yazıya uzanan köprüdür. İkisinin de can damarıdır. Yazıyla hayatı birbirine bağlar. Onun imkânları hayatı yazıya, yazıyı da hayata taşır. Bu minvalde dil, hayatla yazının irtibatını belirler. Ayrıca hayatı perdeleyen de açığa çıkaran da dildir. Hayatın tanımlanmasında dil önemli yer tutar. Hikâyeyi sabitlemekse dil sayesinde mümkün hâle gelir. Hayatı kuran hikâyeyi dil, dolayısıyla edebiyat şekillendirir.

Edebiyatla hayat arasındaki ilişki doğrudan olmayabilir. Zamana yayılmış bir etkileşim söz konusudur. Edebiyat, hayatı ve hayatı oluşturan dinamikleri doğrudan değiştiremeyebilir ama okurun dünyaya dair idrakine, algısına ve düşünme biçimine dorudan etki eder. Büyük bir edebiyat eseriyle karşılaşmış okur, artık değişmiş, dönüşmüş biridir. Büyük eser, insanı değiştirir. Kişi, artık o eseri okumadan önceki kişi değildir. Hayat da o eser yazılmadan önceki hayat değildir. Okur, artık etrafa başka bir zaviyeden bakan biridir. Dolayısıyla edebiyat hayata direkt müdahale edemese de okuru de-

ğıştirir. Dünya değışmese de okurun dünyası değışir. Dolayısıyla edebiyat dünyayı değıştiren insanı değıştirir.

Yazarın hayata yazıdan bakmasıyla yazıya hayattan bakması, birbirini tamamlayan izleklerdir. Yazar, hayata yazı/söz ya da sanat aralığından bakar. Kendisine kadar ulaşmış yazılı tecrübenin üzerine kafa yorarak bakar hayata. Yazıyla ona ulaşmış tecrübe yazarın hayata bakışını derinleştirir, zenginleştirir. Hayatın önündeki perdeleri, ona perdeleri hatırlatan ve hissettiren yazılı tecrübeyle kaldırmaya çabalar. Yazar için tehlike, baktığı bu aralığa teslim olmasıdır. Yazar için bu aralık yarım kalmalıdır. Yazarı kapatmamalı, onun potansiyelini örtmemelidir. Yazar, ancak o zaman kendine kadar gelen yazılı tecrübeyi aşarak katkı sağlayabilir. Aynı şekilde, yazıya da hayat aralığından bakar yazar. Yazarın yazıya bakışı hayat aralığından geçmediğinde insanla bağı kopar. Ortaya koyduğu eser hayattan ve özellikle insandan kopuk doğar. Hayattan beslenmeyen ve hayata ışık düşürmeyen, yaşadığı zamana ya da geleceğe söz söylemeyen yazarın süslenmiş/taranmış cümleleri, anlamı bulandırmaktan başka bir gaye gütmmez. Hayata bir şekilde müdahalesi/teklifi olmayan yazının havanda su dövmekten başka işe yaramayacağı da açıktır.

Ezcümle hayatla yazı, yazar için iki yarımdır. O, hayat aralığından yazıya, yazı aralığından da hayata bakar. Onun için hayatta eksik kalan, yazıyla tamamlanır. Yazısının atar damarı, yazarın hayata dair görüşleri ve duruşudur. Yazar hayata eseriyle, yazıya da hayata dair duygu ve düşünceleriyle müdahale eder. Yazıya ya da söze dâhil olamayan hayat akıp gider. Hayattan ve insandan uzak yazı, nefessiz kalıp söner. Yazar, yazıları boyunca bu iki yarım arasında köprüler inşa etme gayretindedir. Birinden diğerine gider gelir. Her biri diğerini besler. Bu beslenme her birinin diğerinin yolunu açmasına yarar. Yazı, hayatın perdelerini açtığı ölçüde varlığını sürdürebilir. Bu yolculukta yazarın kurduğu köprüler de hayata ve yazıya dâhildir.

HİKÂYEDE KURGU ve SANAT

Ali Necip ERDOĞAN

Kurgu, parçaların belirli bir sıra gözetilerek birbirine eklenmesidir. Bu parçalar gerçeklerden ve hayal gücünden oluşan parçalardır. Parçaları birbirine ekleyerek ve ek yerlerini görünmez kılıp tek bir parçaymış gibi gösterilir. Şu hâlde kurguyu sanata dönüştüren iki unsur belirmiş oluyor: 1-Parçaların ne olduğu ve nasıl oluştuğu meselesi, 2-Parçaların birbirine nasıl ekleneceği, nasıl bir sıra gözetileceği ve ek yerlerinin nasıl görünmez kılınacağı meselesi.

1-Parçalar nedir ve nasıl oluşur?

Turgut Uyar'ın şöyle bir şiiri vardır: “her şeyden biraz kalır, kavanozda biraz kahve, kutuda biraz ekmek, insanda biraz acı.” İnsan yaşarken birçok olayla, kişiyle, durumla karşılaşır ve bu olay, kişi ve durum insanda izler bırakır. Yani yaşadığı her şeyden biraz kalır insanda. Şiirde söylendiği gibi “kavanozda kalan kahve” çok azdır, bir fincan kahve yapmaya yetmez ama onu atmaya da kıyamaz insan. Zıyan olmasına gönlü el vermez. Başka bir şeyle karıştırarak mesela bir kek yapıldığında kekin hamuruna karıştırılabilir. Ya da belki yeni alınan bir paket kahve onun üzerine eklenebilir. İnsandaki duygu ve düşünceler de aynen bu şekilde birçok olayın, durumun, kişinin etkisiyle insanda etki bırakır ancak bu etki bir şey söylemek ya da yazmak için yeterli değildir. Ya etkilerin çoğalması (yeni alınan kahvenin, kavanozda kalan kahveye ilavesi) ya

da başka şeylerle karışarak (yapılacak keke karıştırılması) işlevsellik kazanması gerekir. Bu işlevsellik “kalanların” birbirleriyle bağ kurmalarına ve yeni bir anlam üretmek için hareket kazanmaları anlamına gelir. Kişide, aynı olayların tekrarıyla “kalanların” birikmesi ve aynı zamanda başka “kalanların” birbiriyle etkileşime girmesi yeni bir fikrin doğmasına sebep olur. Yani parçaların birikerek büyümeleri ve büyüyen bu parçaların bir bütün oluşturacak şekilde birbirlerine yaklaşmalarıdır.

Kişinin okuduğu kitaptan zihninde kalanlar, seyrettiği filmden etkilenme biçimi ve bu etkinin uyandırdığı duygu ve düşünceler, yaptığı bir yanlıştan dolayı duyduğu üzüntü ve belki de birinin onu ikaz etme biçimi, birine yardım etmesi gerektiğini düşündüğü halde yardım etmemiş olmasından dolayı duyduğu iç sıkıntısı, yaşam ve ölüme dair kendisine sorduğu sorular ve bu sorulara aldığı ya da verdiği cevaplar, yakın arkadaşlarının fikirleri, uzmanların görüşleri... Bütün bunlar bir arada ve aynı anda kişinin zihninde etkileşime girerler. Bu etkileşimle birlikte, şahit olunan başka bir olay ya da bir söz belki de bir görüntü düşünceyi tetikleyerek zihindeki bütün bu etkileşimi bir fikre doğru yönlendirir ve çerçeveler. Bu çerçeveleme kişinin zihninde itki (dışarı çıkmak için basınç) oluşturur ve kişi “bunu anlatmalıyım/yazmalıyım” diye düşünür. Yazmaya başladığında da yazı kişiyi şekillendirir. Zira yazının kendine has bir akış sistematiği vardır: Birbiriyle çelişmeyen ardışıklık. Düşünürken ya da anlatırken meydana gelen tutarsızlıklar ya da bazı açmazlar fark edilmezken, yazmaya başlandığında, bu tutarsızlıklar ve açmazlar açığa çıkar ve kişi, mecburen yazdıklarını baştan okuyarak düzeltme gereği duyar. Böylelikle yazının da düşünceye, dolayısıyla anlatıya etkisi olur. Kişinin zihninde yaptığı kurgu son derece anlamlı ve güzelken yazıya geçtiğinde o kadar da anlamlı ve güzel olmadığı ortaya çıkabilir, bu yüzden yazı üzerinde çalışılması gerekir ya da tekrar yazılması gerekir. Fakat yazı istenildiği gibiyse anlam alanı derli toplu hale getirilir.

Eğer bütünüyle gerçek bir olay anlatılmak isteniyorsa burada da iki durum söz konusu olur ya “gerçek olaya” sadık kalınır ya da “olay akışı” yönlendirilir. Burada da “yönlendirme” kurgu içerir. Zira başlangıç, gelişme ve sonuç şeklinde bir akışla cereyan eden olaya sadık kalındığında istenilen etkinin doğmayacağı düşünülürse olay, ya sonunda başlar (çünkü etki sonda olabilir) ya da ortadan başlar (merak uyandırmak hedeflenecek) veyahut karaktere odaklanılarak (karakter ilginç ve sıra dışı olabilir) olay karakterin etrafında örülür.

Yazar

Yazar müktesebatıyla kaimdir. Yani bildikleri, gördükleri ve tecrübelerinden oluşur. Yazı ilminin unsurlarını (dil, gramer, kelime ve cümle bilgisi ile söz ve anlam sanatları) çok iyi bilmek zorundadır. Bir de hangi türün yazarıysa, burada öykü yazarından bahsediyoruz, o türün neredeyse bütün ürünlerini bilmeli ama en iyi örneklerini çok iyi bilmelidir. Hatta kötü örneklerini de bilmek zorundadır.

Yazarın (ister örtük, ister aşık; ister farkında olsun, ister olmasın) amacı “kendini tanımaktır.” Kendini tanımanın ilk aşaması, kendinden kaçmaktır. Bu kaçış öyküyü aramak için fırsatlar doğurur. Kaçarken geride bırakılanlara duyulan özlemlerle, yolda karşılaşılanların uyandırdığı heyecan ve keşif duygusu düşünmeyi sağlar. İkinci aşamasıysa kendine gelmektir. Heyecan ve keşfin uyandırdığı duyguların, karşılaşılan yeniliklerin benlik üzerinde bıraktığı etkiyle kişinin kendine “ben ne yapıyorum?” diye sorması ve bir durup kendine gelmesidir. Değişimin ve dönüşümün başladığı yer tam da burasıdır ki bu da kişiyi bir sonraki aşamaya iletir: Yüzleşme. Öykü işte bu yüzleşmeden doğar. (Ötekiyle karşılaşma, kendisiyle yüzleşme ve böylelikle değişim/dönüşüm.) Çünkü kişinin kendisinden kaçmasına sebep olan iç dinamikler, kişiyi yeni dış uyaranların gerekliliğine zorlamaktadır. Dış uyaranların etkisiyle kendinden geçen kişi, bu sefer de iç dinamiklerini kaybetme korkusuyla durup bir nefes almak ister ve bir denge sağlamaya çalışır. Kaçma,

dönme ve yüzleşme süreci, olaylar zincirini kişinin gözlem ve tecrübeleriyle birlikte sorgulamayı, anlamayı ve yeniden yorumlamayı gerektirir. Bu yorumlamayla birlikte kişide kalan duygu ve düşünceler şekillenmiş olur. Zihindeki biçimsiz anlamlar biçimlenmeye ve aktarılmaya hazır hale gelmiştir.

Etkilenme, etkilenmeyle birlikte (eğer yazılmazsa az sonra kaybedilecek olan) sezgisel kavrayış, sezgiyle birlikte bilgi ve tecrübe birikiminizin kullanılmaya başlanması... İşte ilk adım, yazı kâğıdın üzerinde akmaya başlıyor. Öyleyse üç unsuru var: 1-etkilenme, 2-sezgisel kavrayış, 3-bilgi ve tecrübe birikimini kullanma. Bunu en iyi ağaç örneği anlatıyor. Ağaç fidesi bahçeye dikildiğinde üç yıl boyunca kök salar. Ondan sonra gövdesi ve dalları büyümeye başlar. Kökler (en temiz) suya ve (en zengin) minerallere ulaşmak ve ileride büyüyecek olan gövdeyi taşımak için en derine, ulaşabildiği, mümkün olan derinliğe inmek zorundadır. Gövdeyi, dalları, yaprakları ve meyveyi kökler besler. Hem okuyarak hem de sürekli yazarak en temiz suya ve en faydalı minerallere ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Köklerinizi edebiyat tarihinin en güzel sularına ve en zengin minerallerine uzattığınızda hem kendinizi taşıma gücü bulursunuz hem de hiç aç kalmaz, eserlerinizi (meyvelerinizi) sürekli beslersiniz.

Anlatıcı

Anlatıcı yazarı koruyan kalkandır. Yazara maske olur ve kendisiyle arasına mesafe koyar. Mesafe olmadan anlatıcı var olamaz. Böylelikle yazar kendisine anlatıcı üzerinden dışarıdan bakma imkânı bulur. Bu imkân, onun kendisi üzerinde sondaj yapmasını sağlar. Kişi kendisine dışarıdan bakmadığında kendisi üzerinde çalışmaz. Kendisi üzerinde çalışmaya başladığı andan itibaren kendisini değiştirmeye ve şekillendirmeye başlar. Kurmaca da bu anlama gelir. Yani kurmaca yapma imkânı buradan doğar. Bunun aracılıysa "dil"dir. Dil ile değiştirip dönüştürür. Bu yüzden dili çok iyi bilmek

önemlidir. Ortalama insan konuştuğu dil üzerine düşünmez ama yazar, dil üzerine düşünmek zorundadır.

Olay

Olay birbirini takip eden bir dizi etki-tepki zinciridir. Henüz merkezini bilmediğimiz değişim ve dönüşüm sürecidir. Etki-tepki zincirinin oluşturduğu akış süreklilik kazanırsa, olay olguya dönüşür. Yani olay sıklıkla tekrar ettiğinde artık olgudur. Olay tamamlandıktan ya da bittikten sonra merkezini tespit edebiliriz. Fakat tam da burada çok temel bir sorunla karşılaşırız: Aynı olaya şahit olan kişilerin olay aktarımı aynı değildir. Ya da bir olayın etkilediği iki kişi olayı farklı anlayıp yorumlarlar. Bir olayı olduğu gibi aktaramamakla malulüz. Şahit olduğumuz olaya muhakkak yorumlarımız karışabilir, tarafgirliğimiz olayı bulandırabilir. Hem şahit olduğumuz olayı, olduğu gibi anlayamayabiliriz hem de üzerinden biraz zaman geçince zihnimiz o olayı çarpıtmaya başlayabilir. Olayı (ve bazen sözü) ilginç bir şekilde dolaylı anlamaya programlıyız. Ama bizim aradığımız şey “olayın kendi başına ne olduğudur.” Çünkü olay kişinin başından geçince kişi ona kendi istek ve arzularını, beklentilerini, acılarını, sevinçlerini yükler ve olayı ya travmatik bir değiştirip dönüştürene ya da mutluluk ve sevinç kaynağına indirger. Aslında ikisi de değil, ama olay, duygu ve düşünceden bağımsız olarak var olamaz ve bizler sürekli olarak her olayı bu nedenle çarpıtabiliriz. Bu çarpıtma, kurmacanın yani öykünün doğumudur. Burada dikkatli olmamız gerekir çünkü bu çarpıtma çok büyük sapmalara neden olabilir. Bu çarpıtmayı kontrol etmemiz, şekillendirmemiz ve genel bir ilkeyle bağ kuracak şekilde anlamlandırmamız gerekir. O zaman anlatı, evrensel bir boyut kazanabilir. Olayın kendisinin “merkezi” belirlenmesiyle bizim olaya bir merkez belirlememiz bu çarpıtma ve şekillendirmeye olur ki bu da bizi “kurmaca”nın alanına iletir. Yani kurmaca yapmamıza imkân veren şey, olayı yanlış anlamayı da içerebilir.

2-Parçaların birbirine nasıl ekleneceği, nasıl bir sıra gözetileceği ve ek yerlerinin nasıl görünmez kılınacağı meselesi.

Taklit Etme

Taklit etmenin önemli iki unsuru gözlem ve hayal gücüdür. Bu iki unsur birbirini sürekli besler ve doğurur. Gözlem yaptığınızda hayal gücünüz harekete geçer. Hayal gücünüz işlemeye başladıkça gerçekliği taklit ederek ilerler. Bir yerde tıkanır ve tıkanıklığı aşacak yeni bir bilgi ya da gözleme ihtiyaç vardır. Bu yeni bilgi ya da gözlem gelince zihniniz tetiklenir ve kaldığınız yerden çalışmaya devam edersiniz. Bu şekilde parçalar birikmeye başlar ve bir an gelir bu parçaları sanki birbirinin devamıymış gibi (ek yerleri gözükmeyecek, fark edilmeyecek şekilde) kendiliğinden birbirine eklenmeye başlar. Karakter ve olay akışı bir kez oluşup ilerlemeye başladı mı artık durdurulamaz ve size kendini yazdırır.

-Aristoteles şiir sanatı üstüne yazdığı *Poetika* isimli kitabına, “*Şiir sanatının kendisinden ve değişik türlerinden, tek tek bu türlerin imkanlarından, sonra da güzel bir eser ortaya çıkarabilmek için öykülerin nasıl biçimlendirilmesi gerektiğinden söz edeceğimize göre, ...*” diye başlar ve “... *bütün bunların ortak özelliği genel olarak taklit (mimesis) olmalarıdır...*” der. Yani her sanat eseri doğayı, yaşamı taklit eder. En iyi taklit en iyi eserdir. Hatta 14.bölümde, “*Ozan, kendi adına olabildiğince az konuşmalıdır, tersini yaptığında taklitten uzaklaşır.*” der. *Öykü yazmakta dışarıda akan hayatı olabildiğince mümkün mertebe taklit etmektir. Bu taklit aynı zamanda “temsil” anlamını da içerir. Yani bizzat kendisini değil onu temsil edeni kullanmak. Taklit ederken yazarın aradan çıkması gerekir. Yazar hiçbir surette kendinden bahsetmemelidir. Gerçi postmodernizmle birlikte yazar da kendisini metne dahil etmiştir ama yine de yazarın dahil olmadığı öykü en iyi öyküdür. (Aslında öykünün modern bir tür olarak daima postmodern olduğunu da aklımızda tutalım.)*

Ek Yerleri

Ek yerleri duygusal ve düşünsel süreçlerle, bunlar üzerine yapılan analizlerle görünmez kılınır.

Kurmaca iki aşamadan oluşur. Birinci aşama parçaların bir araya getirilme biçimi, ikinci aşama anlatının gerçekliği taklit etme biçimidir. Yani tasarım ve inşa süreci. Parçaları bir araya getirmek zihinde bir tasarım yapmayı gerektirir. Tasarım, “şimdi” (içinde bulunduğumuz zaman) ile “belleği” (yani hafızamızı, yani yaşadıklarımızın bizde bıraktığı etkileri, duyguları, düşünceleri ve tecrübelerimizi) birlikte çalıştıran zihinsel bir işlemdir.

Gerçeklik ile hayal gücünü mezceder, iç içe geçirir ve ayrıştırılmayacak şekilde birbirine karıştırır. Eğer bir gelecek projeksiyonu yapılacaksa bu işleme “gelecek” de dahil olur. Yaratıcılığın temelinde işte bu “bellek (yani geçmiş), şimdi ve gelecek” vardır. Zihin, bilgi birikimini, görsel hafızayı, sistematik bilgiyi kullanarak; bir parçanın hangi parça ya da parçalarla bağ kuracağını; kimin ne ile ve nasıl ilintilendirileceğini görür ve bunlarla bir “gerçeklik” yaratır. Tıpkı izlediğimiz bir filmi ya da şahit olduğumuz bir olayı yorumlamak gibi.

Tasarım aşamasında zihinde oluşan parçaların (oluşturulacak hat) arasındaki bağ henüz çok gevşektir, bu yüzden sürekli olarak kopar ve yeniden bağlanır. Yani merkez sürekli değişir, henüz bir karar oluşmamıştır. Öğrenilen her bilgi, karşılaşılan her olay, dinlenen her kişi, izlenen her film, bu bağı sürekli koparır ve yeniden kurar. Yaratılan bu gerçeklik, henüz yazarın zihnindedir, açığa çıkmayı (yazılmayı/anlatılmayı) beklemektedir. Yani bu tasavvur, yaratıcı yazarlık bakımından, seçilen konu merkeze alınarak hem şimdinin hem de bellekteki görüntü ve bilgilerin yeniden okunmasıyla oluşturulmuştur. (Merkezin sürekli değişeceğini aklımızda tutalım.) Yazar zihnindeki okumayı kâğıda aktarmaya başladığında, ikinci bölüme geçmiş olur: yani anlatıya.

Kişi, başarısını anlatırken geçmişini geriye doğru kurgular ve önemli anları birbirine ekleyerek bir hat oluşturur. Yani hikâye, önemli kırılma anları, tercihler, zorlukların yarattığı değişim dönüşüm süreçleri üzerinden sanki başka hiçbir şey yaşanmamış gibi, sanki her önemli kırılma noktası diğerini doğurmuş gibi ardışık ve kronolojik olarak anlatılmıştır. Aslında olan şey: önemli parçaların birbirine eklenmesi ve ek yerlerinin gizlenmesidir. Gizleme çoğu zaman iradi değildir, ardışıklık nedeniyle oluşan akış, olayları birbirinin devamı gibi göstermiştir. Metin, tekrar okunduğunda bu ardışıklıktaki çelişkiler hemen göze çarpar, o yüzden metni birkaç kez okuyup bu çelişkiler giderildiğinde ek yerleri görünmez olur. Demek ki bir anlatı, zorunlu olarak ardışık olur, ikinci kez üzerinden geçildiğinde çelişkiler görülür ve düzeltilir, üçüncü kez okunduğunda da bütün pürüzler giderilir. Bu yüzden her metin, yazıldıktan sonra birkaç kez okunmalı, düzeltmeler yapılmalı sonra dinlenmeye bırakılmalıdır. Aradan biraz zaman geçince yeniden okunmalıdır. Aradan geçen zaman metni unutturduğu için şimdi yapacağınız okuma sanki başkasının yazdığı metni okuduğunuz algısı oluşturur. Böylelikle hem “olay akışı denetimi” hem de “anlam bütünlüğü denetimini” yapmış olabilirsiniz.

Sanat?

Herhangi bir “şeyi” yaparken, o şeyi yapmanın ilmini bilerek yapmaktır ve “yapma” fiiline kişinin kendisinden bir şeyler katmasıdır. Demek ki hem nasıl yapıldığını çok iyi bilmek önemli hem de yaparken “kendinden bir şeyler katmak” . Öyleyse şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Sanat, bilgi ve hayal gücünün birlikte işlemesiyle ortaya çıkan eserdir. Eğer işin içinde hayal gücü yoksa bu, kişiyi zanaatkar yapar. Hayal gücü işin içine girdiğinde kişi sanatçıya dönüşür. Böylelikle eser, tek ve biricik olma vasfı kazanır ki bu da onu sanat eseri haline getirir. Elbette bu belirleme en genel hatlarıyla böyledir. Zira işin içine başka unsurların da girmesi gerekir. Örneğin eserin “ifade gücü” olmalıdır. Yani bir ”şeyi” temsil etmelidir,

bir “şeyi” eleştirmelidir, bir “şeyi” göstermeli/işaret etmelidir ve geçmiştekini günümüzde yeniden üretmelidir, gibi. Şu hâlde kurmacanın ne olduğunu ve nasıl yapıldığını bilmek ile hayal gücünü işleterek kurmacaya temsil kabiliyeti, eleştiri gücü, işaret edebilme kapasitesi kazandırmak gerekmektedir. Böylesi bir bütünlük eseri, kalıcı kılacaktır ve bir değer üretmiş olacaktır. Yanı sıra güzellik ve estetik deneyim sunacaktır.

Kurmaca, bir yazar, bir anlatıcı ve olaydan (ya da durumdan) oluşur. Buradaki üçlüden en önemlisi “anlatıcı”dır. Zira anlatıcı, söz konusu metni “kurmaca” yapan unsurdur ve yazar tarafından bir olayın (ya da durumun) içinde kurgulanmıştır. Yazar, anlatıcı ve olay (ya da durum) ilişkisi tam da bu şekilde işlemek zorundadır ve kurgu, daima gerçekliğe tutunmak ve hayal gücüyle de gerçekliği aşmak zorundadır. Ancak bu şekilde sanat eserine dönüşüp etkili olabilir.

YAZMAK

Beşir AYVAZOĞLU

“Niçin yazarız?” sorusunun cevabı uzundur. Anlatacak fikirleri, duyguları, hayalleri, projeleri, öfkeleri, sevinçleri, eleştirileri vb. olanlar, bunları başkalarıyla paylaşmak ihtiyacını duyarlar. Hiç kimse sadece kendisi için yazmaz, yazdıklarının er veya geç birileri tarafından okunup paylaşılmasını ister. Şurası bir gerçektir ki, meramımızı anlatabilmek için kullanacağı en iyi vasıta kendi anadilimizdir ve anadilini iyi kullanmayı başaranların yazar olma şansları yüksektir.

Yazmanın aynı zamanda kullanılan dilin incelik ve zenginliklerini keşfetmek için çıkılan zorlu bir yolculuk olduğunu unutmamak gerekir. Her dil, buzdağları gibi, asıl hazinelerini görünmeyen kısmında saklar. Bilinmeyen zamanlardan başlayarak kendi kanunlarını ve bu kanunlar çerçevesinde kendi ses ve anlam dünyasını yaratan zengin diller, yazar ve şairlere büyük imkânlar bahşetmektedir. Dillerin inşa edildikleri kadim zamanlardan itibaren, o dile emek veren bütün insanların tecrübelerini bünyesinde taşıdıkları rahatlıkla iddia edilebilir. Dil mühendislerince yapılan aşırı müdahaleler, bir canlının genetik yapısıyla oynamak gibidir. Böyle müdahaleler, Türkçeyi tarihle ve kültürle ilişkisi kesilmiş, Esperanto gibi hiçbir derinliği, sesi ve kendine has anlam dünyası bulunmayan, dirençsiz, son derece fakir ve sun’i bir dil haline getirmiştir. Bu sebeple genç Türk yazarının hedeflerinden biri de dilimizin kaybedilen hazinelerini yeniden keşfetmektir.

Şu hususu da unutmamak gerekir: Her dil başlı başına bir mucizedir; dilin nasıl bir mucize olduğu daha ziyade yazarken fark edilir. Ama ne kadar zengin olursa olsun hiçbir lügat bir dili bütünüyle kuşatamaz; çünkü kelimeler sözlük anlamlarının dışında da zenginlikler taşırlar. Dolayısıyla yazma çabasına girenler, Türkçeyi yeniden düşünmek ve Türkçenin içinde kendi dillerini keşfetmek zorundadırlar. Her yazarın kendine has bir dili vardır ki buna üslûp diyoruz. Yani dilin içinde kendi dilinizi inşa ettiğiniz vakit üslûp sahibi olursunuz. Yazmak demek, dille sürekli haşır neşir olmak, dilin bütün problemleri ile karşı karşıya kalmak, derinliklerinde gezinmektir. Dilin hazinelerini keşfettikçe onu çok özel bir biçimde tasarruf etmek kabiliyeti de kazanıyor, yazdıklarınızı beğenmemeye, daha iyi yazmak için gayret göstermeye başlıyorsunuz. Yazarlıkta en önemli şey, yazdıklarınızı asla beğenmemektir, çünkü her zaman daha iyisi mümkündür. Önemli bir uyarı: Üslûp sahibi olmak, süslü yazmak anlamına gelmez.

***

Yazar, yaza yaza yaşayan adamdır; hayatına yazarak anlam kazandırır. Özellikle geçimini kalemle sağlayanlar, isteseler de istemeseler de bütün zamanlarını ya yazarak ya da yazacaklarını düşünerek yaşamak ve ilgi alanlarına giren her hadiseye doğru veya yanlış bir yorum getirmek zorundadırlar. Okuyorlarsa yazmak için, çevrelerine bakıyorlarsa yazmak için, konuşuyorlarsa, hayal kuruyorlarsa, hatta mübalağa etmiyorum, rüya görüyorlarsa yazmak içindir. *Yazmak alışkanlık değil, bir hayat tarzıdır.*

Profesyonel yazar, yazmak için ilham veya *eşref saat* beklemek yerine, günün belli saatlerinde disiplinli bir şekilde çalışarak eşref saatini kendisi yaratandır. Düzenli çalışma, ilhamı -buna karşı konulamaz yazma arzusu da denebilir- kontrol edebilmenin ilk şartıdır. Sait Faik'in *Haritada Bir Nokta* isimli hikâyesindeki o çarpıcı cümleyi hatırlayınız: "*Yazmasam deli olacaktım!*"

Yazmakta ihmalkâr davranılır, düzenli çalışılmazsa kalem ihanet eder; zihin faaliyetleri yavaşlar ve hayal gücü zayıflar. En doğru ve verimli düşünme şekli yazarak düşünmedir; düşünceler yazıldığı takdirde düzene girer ve yaratıcı olmaya başlar. *Bu mânâda yazmak bir inşa sürecidir; sadece bir metni inşa etmez, kendinizi de birlikte inşa eder-siniz.* Çünkü yazarken düşünür, düşünürken de kendi kendinizi hesaba çekersiniz; kendi yanlışlarınızı, eksikliklerinizi fark edersiniz. Bu sebeple birçok konuda zamanla kanaatleriniz değişebilir, meselelere farklı şekillerde bakmaya başlayabilirsiniz. İyi yazarlar kesin inançlı okuyucuları sevmezler. Yazdıkları “nass” olmadığı için, kesin olarak onlara iman edilmesi sorumluluk ve vicdan sahibi her yazarı ürkütür. İsterler ki okuyucuları eleştirici gözle bakabilsin, yazdıklarını tartışsın, sorular sorsun ve okuduklarını kendilerini yeniden inşa etmek sadece bir vesile kabul etsinler.

***

Yazılan her metin bir iç macera, derunî bir heyecan olarak yaşanmalı ve amaç mükemmele ulaşmak olmalıdır. Yazar öncelikle kendisi için yazmalı, başka bir deyişle, metin önce yazarın kendisini tatmin etmelidir. Metni kendiniz için yazsanız bile yayımlandığında sizin kontrolünüzden çıkar; kimi nasıl etkilediğinizi bilemezsiniz. Dolayısıyla yazmak, insana ciddi bir sorumluluk yükler. Ben, her yazarın içinden çıktığı toplumu tanıması, onun tarihini, kültürünü, inanç dünyasını, dünyaya bakış tarzını, karakterini, davranış biçimlerini bilmesi gerektiğine inanırım. Bilmediğiniz, tanımadığınız bir şeyi anlatamaz, eleştiremez, değiştiremez, dönüştüremezsiniz. Yazmak demek, değiştirmeye çabalamak demektir. Her yazı, aslında gizli veya açık bir eleştiri ve değişme teklifidir. Yazar, bunun ne büyük bir sorumluluk getirdiğini bilmek zorundadır.

Şu hususa da dikkatinizi çekmek isterim: Ne kadar tecrübeli olursanız olun, yazmak zor iştir; bir de yazabildiğinizin en iyisini yazmaya çalışmak gibi bir kaygınız varsa, bazen bir sayfakçı yazı bile derin bir sancıya dönüşebilir. *Her yazı sancularla doğar.* Doğumdan

sonra yaşanan sevinç, yeni doğum yapmış bir annenin sevinci gibidir. Yazar, hem bir sancıdan kurtulmuş hem de bu sancının ödülünü almıştır.

Emek verilmemiş eserlerle kazanılan aldatıcı başarılar saman alevi gibidir. Birden parlayıp birden sönen ve adları sanları silinen çok yazar vardır. Ama iyi bir yazar, zamanında fark edilmese bile daha sonra birileri keşfeder onları. Başarılı olmak isteyen yazarın temel amacı, popülerleşmek, çok para kazanmak olmamalı. Önemli olan iyi eserler ortaya koymanız ve eserlerinizin önce sizi tatmin etmesidir. Gerçek başarı, yazarı şımartmaz, kibirli, bencil, kendini beğenmiş birine dönüştürmez, aksine onun alçakgönüllü olmasını sağlar. Çünkü öğrendikçe, ufku genişledikçe kendi sınırlarının da farkına varır.

Yazar olarak kalıcı eser vermek, geleceğe kalmak isteyenlerin erken kifayet duygusuna kapılmamaları gerekir. İyi yazar, aynı zamanda kendi kendisinin acımasız eleştirmeni olmalıdır. Yazar olmak isteyen gençlere her zaman yazdıklarını defalarca yeniden yazmaktan kaçınmamalarını, eksilte eksilte yazmalarını tavsiye etmişimdir. Eksilterek yazmak, mükemmel ve kusursuz ifadeye ulaşmaya çalışmak, yazılanları bütün fazlalıklardan arındırmak demektir. *Es-kilerin "efrâdını câmi, ağıyarını mâni" tarifî çok doğru bir tarifîdir.* Yazmak bir mimari kurmaktır. Bütün unsurlarının birbirini tamamladığı bir mimari düşünün. Temelinden, çatısının son kiremitlerine kadar her unsur birbirini tamamlar bir proje olarak. Dolayısıyla bir kurgudur, mimar, böyle bir yapıyı kurgulamış, projesini yapmış, onu mükemmel bir şekilde inşa edip ortaya çıkarmıştır. Hiçbir fazlalık bulamazsınız. Bir şey atarsanız eksilir, ilave ederseniz fazlalık gibi görünür. Dolayısıyla her mimari eser orijinaldir, mimarlar dokunulmasını istemezler.

Ciddi bir mücadele sonunda kazanılan başarının verdiği mutluluğu ancak yaşayan bilir. Günümüzün kolaylıkları, gerçek başarının önünde bir engel gibi görünüyor. Benim de mensup olduğum

neslin yazar ve şairleri, kendilerinden öncekiler gibi, kabul edilmek için çok ciddi bir mücadele vermişlerdir. Bir başarımız varsa, verdiğimiz mücadele sayesinde. Emek verilmiş, gerçekten sancısı çekilmiş metin, kendisini hemen belli eder. Bu, azimli, kararlı ve istikrarlı olmakla, çok çalışmakla mümkündür. Kendine saygısı olan bir yazar, yazdığı, ertesi gün eskiyecek bir köşe yazısı bile olsa emek vermek zorundadır.

***

İyi yazabilmek için sürekli okuyup beslenmek gerekir. Bunu yapmazsanız bir süre sonra kendinizi tekrar etmeye başlarsınız. Kendini tekrara başlayan yazar, “Bu işin sonuna geldik!” deyip noktayı koymasını da bilmeli yahut bir süre ara verip ciddi bir iç hesaplaşma yaparak, okuyarak, “Acaba yaşadığım çağdan koptum mu, yaşadığım çağın temayüllerini, beklentilerini artık karşılayamıyor muyum?” diye düşünmeli. Yoksa okuyucularını rahatlıkla kaybedebilir.

ŞAİRİN BİR ÖĞRETMENİ OLARAK KENDİ ŞİİRİ

Celâl FEDAÎ

Çam ağacını öğrenmek istiyorsanız çam ağacına,
bambuyu öğrenmek istiyorsanız bambuya gidin.
Ve bunu böyle yaparken kendi kanılarınızı
bir yana bırakmalısınız.

...

Şiiriniz ne denli güzel söylenmiş olursa olsun,
duygularınız doğal değilse -konunuz ve siz
ayrı düşünüyorsunuz-
şiiriniz gerçek şiir değil,
yapmacık olacaktır. ⁵

Başô

Yaşadığım devir baştanbaşa benimle çelişme halindeydi,
çünkü kendisini öznel eğilimlere kaptırmıştı,
ben ise nesnel eğilimlerimle zor durumda kalıyor,
kendimi büsbütün yalnız hissediyordum.

...

---

⁵ Matsuo Başô, *Kuzeye Giden İnce Yol*, (Çev: Coşkun Yerli), İstanbul, 1994, s. 26.

“Kişinin tabiatı doğru olmalıdır;
öyle ki iyi fikirler birer melek gibi karşımıza çıkıp
işte buradayız demelidir.⁶
Goethe

Post-modern zamanların sıradan insanının en bariz özelliklerinden biri de ‘büyük söz dinlememek’ olsa gerek. Bu zamanın şairi için de aynı şey geçerli. İşin aslına kestirmeden giriş yaparsak şunu demek durumundayız: Kadim zamanlar söz konusu olduğunda ‘sıradan insan’ diye bir kategoriden söz açmak pek doğru olmazdı. Ortega y Gasset’in ‘herkes’ (ya da ‘kitle’), Martin Heidegger’in ‘das man’ olarak adlandırdığı insan tipi ile bizim ‘evsatü’n nas’ dediğimiz tip hiçbir bakımdan benzerlik taşımaz. Bunun nedeni birinin Doğu, öbürünün Batı dünyasını ifade ediyor olması değildir. Kimi iyiden iyiye bayağılaşmış insanları dışarıda tutacak olursak Batı dünyasının Ortaçağ, Yeniçağ sürecinde de modern zamanların sıradan insanı gibi bir tip yoktu. Werner Sombart’ın *Burjuva’sı* ve *Aşk, Lüks ve Kapitalizm*’i bu konuda yeterli fikri verir. ‘Sıradan insan’ modern zamanların insan tipidir. Bu tip post-modern zamanlarda yeni nitelikler edinerek şimdiki haline geldi. Kendini geçmiş çağlardan pek üstün görür bu tip. Uçağa bindi, otomobili var, diye caka satar geçmiş kuşaklar karşısında. Geçmişin düşüncesine kulaklarına tıkar. Geçmiş kuşakların ona söyleyebileceği bir şey yoktur.

Bu tipin bir sonraki, yani bugünkü versiyonuysa ‘narsisizm illeti’ne yakalanmış ‘ben nesli’dir. Başparmaklarını cep telefonlarında on parmak daktilo yazar gibi kullanan bu neslin en güzel anlatımını Jean M. Twenge’nin *Ben Nesli*⁷ ve yine Jean M. Twenge ile W. Keith Campbell’in birlikte kaleme aldıkları *Narsisizm İleti*⁸ eserlerinde

6 J. Peter Eckermann, *Goethe’yle Konuşmalar*, (Çev: Hasan Karaca), Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 66 ve s. 84.

7 M. Twenge: *Ben Nesli*, (Çev: Esra Öztürk), İstanbul, 2009, s. 384.

8 M. Twenge, W. Keith Campbell: *Narsisizm İleti*, (Çev: Özlem Korkmaz), İstanbul, s. 445.

okuruz: Ben nesli, dışarıdan bakıldığında özgüveni ve özsaygısıyla hemen dikkat çeker. Giyimi kuşamı, konuşması, edası, tavriyla fevkaladedir. Benliğini bir tasarı olarak öyle inşa etmiştir ki aynalı gökdelenler gibi kendisine bir şekilde baktırır. Fakat başı azıcık dara düşse bu gösterişli benlik tarumar olur. Eli ayağı tutmaz. Üstlenmek istemediği, kaçtığı sorumluluklar onu bu hale getirmiştir. Zira insan sorumluluk üstlenmekten bir yere kadar kaçabilir.

‘Ben nesli’nin hastalığıdır ‘narsisizm’. M. Twenge ile W. Keith Campbell, bu hastalığın ABD’den tüm dünyaya yayılmasının fast-food yemek zincirlerinin yayılmasından daha hızlı olduğunu belirtirler: “Amerikan kültürünün en yüzeysel tarafı olarak, narsistik değerler pop müzikle, televizyonla, sinemayla giderek artan biçimde internetle dünyanın her yerine rahatça taşınıyor.” Kitaba nefis bir önsöz yazan Mustafa Merter’in ülkemizi hesaba katarak yaptığı tespitleri üzerinde ayrıca durmak gerek. Blog’lar, You Tube ve Myspace gibi uygulamalar, kişinin kendisine, kendisinin alanından bakılmasını istemesinin, kendisini bir arzu nesnesine dönüştürmesinin bir uzantısı olabiliyor. Bu isteğine ulaşamayan kişiyi ağır bir yalnızlık bekliyor. Onun başlangıçta kaçtığı şey de bu zaten. Merter şöyle diyor: “Ontolojik olarak yükselme umudunu yitirmiş, yaşarken ölmüş, bulunduğu nefis mertebesinde sıkışıp kalmış zavallı insan, bir yandan kendini orada hapis eden sahte inanç ve ideallerden nefret ederken, bir yandan da artık o kabına sığmayan öfke/nefret enerjisini eşya ve insan üzerine yöneltir. Bu nefret aslında trajik bir imdat çağrısıdır.”⁹

Merter, ifade ettiği bu çerçeve içinde, ülkemizdeki İslam düşmanlığının, lakaytlığının da kökenini buluyor. Günümüz şairlerinin Türk ve Dünya şiirinin ulularıyla ölçüşmek yerine internet çeteleriyle ilişki içinde olmayı önemsemeleri de bana göre aynı nedene dayalıdır.

9 *Narsisizm İletî*’nin Mustafa Merter’in kaleminden çıkan ‘Önsöz’ yazısından. Mustafa Merter, buraya kadar andığım bu iki önemli kitabın ülkemiz için de fevkalade önem taşıyan yararını derhal fark edip çevrilmesine öncülük ederek bir büyük sorumluluk ifa etmiştir. *Dokuz Yüz Katlı İnsan* yazarına ne kadar teşekkür etsek azdır.

nıyor. Yeni bir Mona Lisa yapacak sanatsal beceriye sahip olmadığını pekâlâ bilen Marcel Duchamp'ın resmin bir reproduksiyo-nuna bıyık yapması gibi bir tutumu günümüz Türk şairi kendine yöntem olarak seçmiş durumda.¹⁰ Hâsılı günün şairi kadim zaman-ların sesine değil blog'unun ne kadar tıklandığına kulak kabarttıkça burada benim ya da bir başkasının şiirinin oluşum sürecini açık etmesi ona bir anlam ifade etmeyecek. Yapacağı en ciddi şey, alaya almak olacak.

Cabil ama Ne Önemi Var!

Hayatı kavrayışı kendinden kendine doğru alan bu neslin geçmiş kuşaklarının sözüne kulak kesilmesini beklemek zor. Bu neslin şa-irlerinin de onlar gibi olduğunu düşünüyorum açıkcası: Yüce gö-nüllü, yaratıcı bir benliğe sahip olmak için klasik manada bir şair kadar çalışkan ve özgür düşünen olmak yerine yaşanan zamanın bö-n eğilimlerinden kendine şiir kuramı çıkaran ve tabii bir şekilde ünlü olmak için devinip duran, her yerde söyleşi imkânı arayan, yalnızlığıysa hiç mi çekemeyen bir şairler yığını. Post-modern za-manlara kadar şairler yaşadıkları zamanı dışlama gücüne sahiptiler. Günün şairinde bu güç yok. Günün şairi, narsisizm epidemisine günün sıradan insanından çok daha önce yakalanmış durumda ve tıpkı günün insanı gibi kadim sözlere kulak kesilmiyor. Yaşadığı zamana, kendi gibi olan başkalarına ve tabii kendi yapıp etmele-rine eğiliyor sadece. Başka şairlerin maceralarıyla ya ilgilenmiyor ya da onlarınkini küçük görüyor. Bu bakımdan tekrar söylemek durumundayım ki benim burada paylaşmaya çalışacağım, *Fesli Tib-biyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir* adlı şiirimin oluşum serüveninin genç nesilden bir ilgisi çıkar mı, kuşkuluyum. Ben oysa *Şairin Toprağı* kitabında İlhan Berk'in *Ölü Bir Oğzanın Sevgili*

10 John Carroll, nefis bir Türkçeye dilimize kazandırılan *Benlik ve Rub* adlı çok değerli ki-tabında modern sanatçıların hiçbir zaman aşamayacakları vehmine kapıldıkları klasik sanat karşısında besledikleri hasede dikkat çekerek bu tespiti yapıyor. Bu kitabı dilimize kazandı-ran Etkileşim Yayınları'na ve kıymetli çevirmen İhsan Durdu'ya bu vesileyle teşekkürlerimi sunmak isterim.

Karısını Ziyarete Gitmek şiirinin oluşum macerasını, tıpkı *El Yazılarına Vuruyor Güneş*'in benzer nitelik taşıyan bölümlerini okuduğum gibi, nasıl da dikkatle okumuştum. İlhan Berk benim dünya kavrayışıma hiç de yakın olmayan bir şair olmasına rağmen üstelik. Neden peki? Çokları burada kendimi öne çıkardığımı düşünerek: “Cevap açık”, diyecektir. Cevap açık ama benimle değil, İlhan Berk ile ilgili.

Berk, daha 1960'ta *Başlangıcından Günümüze Beyit – Mısra Antolojisi*'ni hazırlamış şairdir. Orada Divan şiirimizin ustalarından başka, daha az bilinen Neşati gibi isimlere de gereğince yer verdiği görülür. Neşati, Divan şiirinin kendi seyri içinde İkinci Yeni sayılabilecek sebk-i hindi yönelişinin önemli bir adıdır. Şiirleri Naili'ninki gibi soyuttur ve anlamı derinlere çeker. Şöyle diyecektir Neşati için bir yazısında: “Mallarmé, Neşati'yi okuyabilseydi kadrini en çok o bilirdi sanırım. Yalnız o mu? Ben onu çağdaş şiirimizin ağababası olarak görüyorum. Kapalı (hermetique) şiirimizin kurucusu diye bakabiliriz ona. Batı'da karanlık (obscure) zor (difficult) şiir diye geçen, özellikle de Eliot'un adlandırdığı bu kavramları Neşati'yi, onun şiirini daha iyi anlatmak için kullanıyorum.”¹¹ Açığıdır ki İlhan Berk, *Beyit – Mısra Antolojisi*'nde Divan şiiri içinde İkinci Yeni'nin izini sürmektedir başka dönemlerde sürdüğü gibi. Sözelimi Cenap Şehabettin'den “Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarıma” dizesine yer verir. Ömer Bedrettin de kim diye soracak günün kendinden menkul şairlerine nispet edercesine: “O deniz ki üstünden yâr gemisi geçerken” dizelerini bulup alır. Örnekleri çeşitleyip çoğaltabilirim. Ancak sanırım maksat hâsıl olmuştur: İlhan Berk'in *Ölü Bir Ozanın Sevgili Karısını Ziyarete Gitmek* şiirinin oluşum sürecini dikkatle okudum; çünkü o, Türk ve Dünya şiirini ancak klasik bir şairin göstereceği emekle okumuştum. Bugün benzer bir emeği, kendimce göstermeye çalışan biri olarak *Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir* adlı şiirimizin oluşum sürecini yazımın başında söz ettiğim nedenlerden ötürü paylaşmakta tereddüt etmek-

11 İlhan Berk, “Saklı Su”, Şairin Toprağı, İstanbul, 1992, s. 28.

teyim. Tereddüdüm gereğince anlaşılınsın, diye İlhan Berk'in *Ölü Bir Oزانın Sevgili Karısını Ziyarete Gitmek* ve *İbn-i Hacer Heytemi'ye Göre Bir Ulunun Hayatı Üstüne Konuşmalar* şiirlerinin oluşum süreci üzerinde biraz daha eğleşmek istiyorum.

İlhan Berk'ten İki Tecrübe

İlhan Berk, şiir emeğinden, macerasından çok şey öğrenilecek şairlerden biri olagelmıştır benim için. Şiir için belirlediği çoğu tutumu benimsememiştir ama insan en kavi bilgileri kimi zaman tersinden öğrenir. Berk, şiir deneyimini usulünce açık denemelerden bir şair olarak çok iyi bir 'öğretmen'dir. Şiirinin oluşum süreci üzerine anlattıkları, sanki şiirinin oluşum süreci üzerine anlattıkları değil de tıpkı başkaca poetik yaklaşımlarını açık ettiği yazılarının bir devamı gibidir. Neşati üzerine yazdıkları da *Ölü Bir Oزانın Sevgili Karısını Ziyarete Gitmek* şiirinin oluşumu üzerine yazdıkları gibidir. Bu şiiri mayalayan süreç, Berk'in ölümü kavrayış biçimiyle karılmaya başlanmış gibidir. Berk için ölüm kendi ifadesiyle 'anlaşılır'dır. Bu nedenle de 1979'da ölen Bahçet Necatigil için de başkaları için olduğu gibi başsağlığı dilemez. Necatigil, onun sevdiği bir şairdir. Evi, girip çıktığı birkaç sevgili evden biridir. Şair iki yıl sonra Necatigil'in evine gider. Merhumun eşi ev dışındadır. Berk, onu bekler. Necatigil'in elinin değdiği her şey capcanlıdır evde. Sanki şair hâlâ hayattadır. Necatigil'in her zaman gördüğü odasını görmek ister. Müteveffanın eşiyle birlikte odadadır. Yaslı eş, şöyle bir cümle sarf eder: "İşte hangi kitabı çeksem arasından şiirler çıkıyor." Ziyaret sonrasında Bodrum'a dönen şairi, tanıdığı, sevdiği bir şairin evini ziyaret etmek besbelli ki etkilemiştir. Aslında bu bir gecikmiş taziye ziyareti gibidir başlangıçta. Ancak yaslı eşin sarf ettiği cümle ve hali, ziyaretin niteliğini taziyeden çıkarmıştır. Ziyaret, şairin yaslı eşine odaklanmıştır. İlhan Berk, çıkış noktasını bulduğu cümleden sonra, ilk dizeyi bulmuş, içinde o dizeyi evirip çevirip boyutlandırmıştır. Fakat şiir burada durur. Buna karşın şair durmaz. Ölüm üstüne yazılmış şiirleri düşünür. Hâşim'i, Tarancı'yı, Beyatlı'yı açar

ama onlar el uzatmazlar. W. H. Auden'ın *W. B. Yeats'in Anısına* şiirini açıp okur. Necatigil'in yaşamını düşünür. Olmaz. Şiir durur, durmaya devam eder. Şair zorlamaz. O da bekler. Sonrasında yeniden yürür şiir. Gizli tarihini yalnız kendisinin bildiği akışı başlar; bir 'cenindir şiir'. Bu yüzden de İlhan Berk: "Şiiri doğrular yürütür ama yanlışlar yapar" diyecektir.

İlhan Berk'in oluşum sürecini aktardığı öteki şiiri *İbn-i Hacer Heytemi'ye Göre Bir Ulunun Hayatı Üstüne Konuşmalar*'dır. Bu şiir şairin ilgilerinin niteliği ve çeşitliliğini göstermesi bakımından ilginçtir. 'Dilin hamlığı ve işlenmemişliği'yle özellikle ilgili olan Berk, İmam-ı Azam'ın Menkıbeleri'ni kitabı okumaya başlamasıyla ilgili şunları söylüyor: "Kitap beni ilk anda hem dili hem de anlatısıyla altüst etti" Çokları, benzerini *Tezkiretü'l Evliya, Menakıb el Arifin* gibi eserlerde bulabileceğimiz bu türden anlatılara karşı ilgisizdir. Materyalist gerçekçiliğin kabzettiği zihinlerin ekserisi, dünyayı ve insanı öyle dar, fiziki sınırlar içinde algılayabilir ki onların algılayabildiği insanın elinden mekanik başarılar dışında bir şey gelmez.

Berk, hayatı kavrayışı itibarıyla bir materyalisttir, denilebilir ama o bundan önce bir şairdir. Hoşuna gittiği için bir kilisenin içini resmeder. O dünyaya hayranlığını, sırasında İmam-ı Azam'a da yönelebilir. Onu ilgilendiren şiir ve onun estetiğidir. Nitekim, okuduğu kitaptan aldığı notlara aylar sonra döndüğünde İmam-ı Azam'ın hayatıyla ilgili bir şiire doğru gittiğini anlamış gibidir. İmam-ı Azam, hayran olunası bir kişilik olarak onun şiirine yansyacaktı. Onun düzgün giyinişi, güzel kokular sürünüşü, borçlusunun ağacının gölgesine oturmuyuşu, ağzında akide şekeri gibi dağılan konuşması, ipek ticaretinden kazandığını dağıtması, İlhan Berk'in şiir biçiminde muhaverelelere bürünüp şiir oluverir. Edebiyat dışındaki kitapları başka dillerde yıkanmak için okuduğunu söyleyen Berk, bu dediklerine başlangıçta onlardan şiir çıkarmak cehdi olmadığını da eklese de biz anlarız ki bu şairle konuştuklarımız yarın karşınıza bir şiir olarak çıkabilir. 1955'ten başlayarak tuttuğu günlerin bir

kısmı olan *El Yazılarına Vuruyor Güneş*'i okuyunca bunu düşünmemek mümkün değildir. Bütün deneyimleri İlhan Berk'e şiirin 'bir gizli tarihi' olduğu düşüncesine vardırılmıştır: Şiirin oluşumu çoğu zaman şair için de bilinmezdir. Şair bir labirente girip çıkmıştır. Şiir bir ağaç gibi oluşur ve ağacın yapraklarından haberi yoktur. Sözcüklerden başka malzemesi olmayan şair, önünde boş bir sayfa görür ilk anda. Bir romancı sayfalarla oluşturulmuş, çatılmış bir yapı görürken şair, sözcüklerden başkasını göremez. Şiirin biçimi, sanki insanın bir kalabalığın içine girip onlarla bir etkileşimden sonra kalabalıklaşması gibidir. Bu arada da kendinin de anlamadığı haller yaşar: "Atımı istedim evin göğü gerindi" deyiverir. Bu yüzden de şairi biz ona has dilinden tanırız. Ve tabii bir de şairlerin hayatı yoktur. Şairin hayatı şiir hayatından ibarettir. Şiirin gizli tarihi İlhan Berk'e göre işte budur.

İlhan Berk, Edgar Allen Poe'nun *Kuzgun* şiirinin oluşum serüvenini açık eden, o meşhur ilk yazıdan bu yana kendi şiir serüvenini bilinçle kavrayan şairler arasında, şiir tarihinde yerini almıştır. Onda bu bilinçliliğin imgelemine çalışkanlıkla zedeleyip zedelediği hususu ayrı bir konudur. Çoğu şiiriyle şarabın, aşkın iyi bir tadıcısı ama sarhoşu olmadığı izlenimini vermiştir bana. *Kuzgun* şairi Poe'nun "Bu yapıtımın hiçbir bölümü tesadüfi ve sezgisel olarak ortaya çıkmamıştır. Baştan sona kadar adım adım uyguladığım net, kesin, şaşmaz kararların alındığı matematiksel bir düşünce sürecinin ürünüdür."¹² dediği gib tamamen akli bir süreçten de söz edilemez Berk için. Poe'nun polisiye türlerin öncüsü olması durduk yere değildir. Bir katilin cinayet planındaki dikkat ile onun planını bulup çıkarmanın dikkati Poe'da birleşmişti. *Kuzgun*'u böyle planlayabilmesi doğaldı. Berk'teyse acıyı duyumsamaktan kaçan bir şairle karşılaşırız. Kaçtığı şeyi takip eder hatta tadına da belki bakar ama sarhoş olmaz. Keskin sirkenin küpüne işleyeceğini bilir. Bu dediğim, *Kuzgun*'un dediği 'asla'lar kadar katidir.

12 Edgar Allen Poe, *Kuzgun*, (Çev: Oğuz Baykara), İstanbul, 2011, s. 14.

Öğretmenim Şiirim

Sanırım bunca girizgâhtan sonra söz açtığım tereddüdümü gide-remesem de kendi şiirim üzerine konuşmak ayıbını üzerime almayacak kadar emek vermiş oldum. Artık sözü, “Ömer Seyfettin’in ruhu şâd olsun” arzusuyla yazdığım şiirime getirebilirim.

Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir adlı şiirim, benim için birçok bakımdan ilk olma özelliği taşır. Öncelikle yayımlanan ilk şiirimdir. Ondan evvel yazdığım onca şiiri bir dergiye yollayıp yayımlama cesareti gösteremezken onu göndermekte hiç tereddüt etmemiştim. Biliyordum ki bu şiir, yayımlanmasa da has bir şiirdir.

Şiirinin oluşum sürecini takip etmek şaire nasıl bir şair olduğuna ilişkin esaslı bilgiler de veriyor. Bu şiiri yazarken kavradım ki ben, günlük hayatın sürüp giden hengâmesine muarız bir imgeleme sahibim. Beni, kendi iç dünyamı bir yana bırakırsam, bu hayatın dışına bir şekilde itilmiş ya da hayatın anlamını kalabalıkların kavradığından çok öte bir şekilde yakalayan sahici insanlar ve onların halleri ilgilendiriyor. İlk o insanların ve hallerinin görüntüleriyle yüz yüze geliyor ve sarsılıyorum. Bu, bazen Van Gogh’un sapsarı bir buğday tarlasında çalışan kadın ve erkeğin dinlenmesini resmettiği *Öğle İstirabati* tablosu kadar somut bir resim oluyor ve *Hangisi Yorgun* şiirim yazıyorum, bazen de Cinuçen Tanrıkorur’un *Tarla Dönüşü* adlı, udlu icra edilen nefis bestesi kadar soyut bir resim oluyor ve aynı adlı bir şiirimi adeta besteliyorum. Kimi zamansa bir resimdeki ufacık bir ayrıntı içimde örselemeden, apse yaptırmadan, kabuk bağlattığım bir yarayı ince ince, sıcacık kanatıyor. *Hendrick Bloemaert’a Yakın Beyanı* şiirim böyledir. Bloemaert, 17. yüzyılda yaşamış Flemenk bir ressam. *Kıza Dair Alegori* isimli az bilinen bir resmiyle beni etkilemiştir. O resimde önüne yemek koyduğu yaşlı adama gösterdiği ilgide kendini ele veren aşkıyla bende yer eden bir yaşlı kadın vardır. Kendisinden daha genç duran adama öyle bir gülümser ki yaşlılıkta aşk nedir, anlarsınız. Bu andığım şiirleri

yazmakla, benim dışımdaki dünyada da kendime yakın olanı arayıp bulduğumu ve kendimi yazamadığımda onları yazdığımı fark etmiş oldum. *Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir*, bunları bana öğreten ilk öğretmen oldu. Şiirim adeta benim için öğretmenin ta kendisiydi. Bu şiirden şiirin nasıl bir şey olduğunu ve hangi hallerden hangi hallere geçtikçe has bir nitelik kazandığını öğrendim.

Resim sanatına ilgim, tanışma şansını yakaladığım ressam dostlarımla gelişti. Bir resme bakmayı, onu görmeyi resamlardan öğrendim, diyebilirim. Yorumlamaksa öğrenilebilecek bir şey değil. Burada sizin kavrayış gücünüz, imgelemeniz konuşuyor. Sözü getirmek istediğim husus, biyografi okumaya düşkünlüğüm. Bir şairin, filozofun, ressamın biyografisini okumakla sanki onun yaşamını tek bir resimde kavrayabiliyormuşum gibi gelir bana. Biyografisini okuduğum kişi bir görüntüsüyle donar kalır ve ben onu öylece hatırlarım. Bunun için zihnimi, imgelemimi yorup o görüntüyü kendim oluşturmam gerekir. Bunun şimdide dek tek istisnasını Ömer Seyfettin’de yaşadım. Tahir Alangu’nun *Bir Ülkücü Yazarın Romanı*¹³ okumaya başladığımda Ömer Seyfettin’in incecik bedeniyle otopsi masasında çırılçıplak yatan resmine rastlayacağımı tabii ki bilemezdim. Onun o halinde şiir, yazı serüvenimin sonunu gördüm sanırım. Daha sonra pek çok başkasını da öylece görecektim. “Yarım okka ekmek otuz kuruşa satılırken, kim edebiyatla uğraşabilir? Ben uğraştım.” diyen büyük yazar, şeker hastasıydı. 1920’de İstanbul işgal altındayken noktalandığında hayatını daha otuz altı yaşındaydı. Ali Canip’e lisanda, edebiyatta yapmak istedikleri için: “Ah, büyük fikir, sa’y ve sebat ister. Bunu yalnız başaramam. Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim.” demişti ölümünden on yıl kadar önce. Kimse yardımına gelmediyse de o, tek başına yaptı bunu. Büyük acılarla elbette. Zaten başkası da mümkün değildi. O, hastanede yatarken ayrıldığı eşi, yeni bulduğu adamlar şuh kakhahalar atarak Haydarpaşa Tıp Fakültesi Has-

13 Tahir Alangu, *Bir Ülkücü Yazarın Romanı*, İstanbul, 1968, s. 592.

tanesi'nin bahçesinde nispet derdindeydi. Öyle ki babanın adını sayıklayarak öldüğü kızı Güner, babasının Ömer Seyfettin olduğunu ancak genç kızlığında öğrenebilecekti. Annesi, ona babasını unutturmuştu. Bu arada Ömer Seyfettin, ölüm nedeni anlaşılacak için otopsi masasına çoktan yatmıştı, sahipsiz ölülerin tıp öğrencileri için bari malzeme olsun da işe yarasin, diye kadavra yapılması gibi.

Alangu'nun Ömer Seyfettin biyografisi, bir insanın acısına bakıp onu anlamaya çalışmanın ne demek olduğunu pek güzel bir örneğidir. Beni öyle etkilemişti ki 1996 yılında bir ay içinde üç kez okumuştum. Oradaki, fesli tıbbiyeliler önünde otopsi için yatan Ömer Seyfettin fotoğrafına defalarca baktım. Fotoğrafi çeken bir kitaplık memuruydu. Altına eski harflerle “Merhum Ömer Seyfettin Beyefendi” yazmıştı. O zaman bunun bende bir şiire inkılâp edeceğini bilmem elbette mümkün değildi. Bende şiir, yukarıda İlhan Berk'te izah ettiğim şekilde uzun çalışmalar, kurgulamalarla oluşmuyor. En azından masa başında karalayıp rafa kaldırmalar, sonra yeniden çalışmalar yaptığım şiirler nadirdir. Uzun şiirlerim bile zamanın uzadığı; bir gün, bir ay hatta belki bir yıl kadar yayıldığı bir sürece işaret ediyor. *İmtiyaz Sahibi* adlı bir kitap uzunluğundaki şiirimden yazıldıktan sonra beni düşürdüğü yorgunluğu şimdi hatırlamak bile istemiyorum. Az kalsın benliğim paramparça olacaktı. Bu deneyimden sonra sanırım gözüm korktu ve daha deneyimli esrimelerim oldu. Gene öyle uzun şiirler yazdım ama tabir caizse, kurşun zehrine kese yoğurdun iyi geldiğini öğrenmiştim artık. “Otopsi masasında Ömer Seyfettin'i görme”nin düşürdüğü haldense beni çıkaran şey, sanat ve düşünce tarihine dışarıdan bakabilme düşüncesine varmam oldu. ‘Gördüğüm’den sonra, T. S. Eliot'un *Çorak Ülke'sini* ve bilhassa da *J. Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı* şiirindeki anlatım yöntemini de görmüş olmam sanırım bana gerekli mesafe duygusunu verip beni korudu. Bu yüzden olsa gerek bu iki gördüğüm şeyi birleştirerek şiire başladım. Kavranılan hal ile onun özünü bozmadan kavratılan yöntem birleşti:

Keşke yatan hep akşam olaydı göğe karşı

eterlenmiş bir hasta gibi masada.

Bu başlangıç, *J. Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı'nın* Can Yücel'in Türkçe söyleyişindeki:

Gel gidelim beraberce

Akşam gelip göğün üstüne serilince

Ameliyat masasında baygın bir hasta gibi...

dizelerine bir cevaptır. 'Akşam'ın ya da hayatın bir başka veçhesinin varlık bulduğu başka bir 'hâl'in, 'ân'ın, esastan uzak düşmüş de olsa henüz ölüm gelip her şey bitmediği için tercih edilebileceğini ve dahası azımsanmayacak bir umut taşıdığını söylemiştir bana bu dizeler. Sonrasını yazmak kâğıt üzerinde birkaç oyalanmadan ibaretti. Ömer Seyfettin'in öylece yatışı ile onun ölümünü anlamaya çalışan tıbbın halini, yığın (kitle, kalabalık, herkes) ile düşünen kişinin haliyle birleştirdim. "Neden ölmüştü?" sorusunun peşindeki yığınlar, bizim Hz. Azrail ile aramızda olandan başlayarak sonrasını ne bilecekti ki? Bükülmez bilekli kalabalık röntgenler çeksindi. Ben şimdi hayal kuruyordum. Elimdeki siyah beyaz fotoda, Ömer Seyfettin'in kalbine yakın yerinde bir yerde mavili bir iz görüyordum. Ölüm sebebi belki buradaydı. Bir yazarın ömrünü geçirdiği masası sanki musalla taşı oluyordu. Onun fotoğrafını çekense tıpkı otopsisini yapan hademe gibi biri, bir J. Alfred Prufrock olabilirdi. Deklanşörün yöneldiği yerde ölümsüz kalmak için anadan üryan kalan biri vardı:

Keşke yatan hep akşam olaydı göğe karşı

eterlenmiş bir hasta gibi masada.

İşte yatıyor

yüzyılın, o dehşet zamanlarının başında

bir tarih vurgunu, bir dil düşkünü

ayak ucunda kargış yemiş bozuntu hekimin.
 Dile gelen itibarı henüz eksilmemiş yazgının
 karanlıklar devriliş röntgenler çekilmemiş
 ama ne önemi var bükülmez bilekli yığın için
 ölüm Azrail ile aramızda bir giz.

Küçük, parıltısız, mavili bir
 iz kalmış bedeninin kalbine çalan tarafında
 belki de burası Azrail'in dayanılmaz
 bulduğu nokta –bilinmez
 bakmak gerek açıp iki yana deriyi,
 devirip esarete mülhem göğüs kafesini
 bakmak gerek–
 gözleri kan çanağına çeviren
 yalnızlığı düşüncenin belki de burası.
 Sebepsiz dememek için
 ille de saltanatı için aklın,
 yeterli.
 Sivaslı bir hademe.

İşte... Masalar musalla taşı.

Fotoğraf: İktidarsız J. Alfred Prufrock.
 Yığılmış fes fonda
 bıyık, urba, sırtıtış ve bir leğen.
 –bakırdan olmalı ve kalay gerektirmeli–
 İşte... Çırçırplak düşünce.

Belki de hiçbir yerde hiçbir zaman
 bu kadar üryan olmadı anadan
 nâdân yığıntının önünde,
 ölümsüz kalmak için.

İşte: Merhum Ömer Seyfeddin Beg Efendi.

Sadece ülkemizde değil Dünya'nın her yerinde düş ve düşünce adamlarının akıbeti birbirine benzerdir. Bu akıbeti göze alamayanlar pek parlak bir macerayı, adlarının şöhretini hesaba katarlar. Yaşadıkları zamandan türlü şekilde nasiplenmeyi hesap ederler.

Düzyazım: Şiirimi Koruyan Büyük Kardeş

Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir'i yazdığım günlerde master (yüksek lisans) tezimin en yoğun çalışma temposu içindeydim. Nitekim şiirin yayımlandığı 1997 yılının "Dergâh" dergisinin 88. sayısında bir de yazım yayımlanmıştı. İsmet Özel'in ilkokul üçte yazdığı *Kıy* adlı bir şiirini bulup çıkarmıştım. Bu, bir çocuk şiiriydi. Lakin sonraki yılların İsmet Özel'ini de ele veren bir şiirdi. O gün de bunu görebilmiş ve yazmıştım. Şairin sonradan *Erbain*'in en başına aldığı *Kıy* şiiri ile ilgili o kısa yazımı ve *Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir*'imi beraber düşünmüşümdür hep. Bende şiir ile düzyazımın, düş ile düşüncenin birlikteliği o günden beridir kopmadı. Zihinim düşlerini savunmak için her zaman düşünce gücünün yardımını kullandı. Şiir korunmaya muhtaç küçük, değerli kardeş oldu. Onu, yine değerli fakat yaşça daha büyük kardeşi korudu. Düşünceye ne zaman yoğunlaşsam şiir sanki onu kıskanıp yanıma sokuldu. Şiirler yazdım. Şiire ne vakit gönlüm kaysa düşünce tarafından başka diyarlara çekildim. Bu yüzden de *Suyu Seveni Derin Batırın Irmağa* kitabımın iki alt başlığı, 'uzaklaşmak için şiire yaklaşmak' ve 'yaklaştıkça şiirden uzaklaşmak' şeklinde oldu. İlkinde şiire yaklaşayım, derken şiir üzerine

yazılar yazdım. İkinci başlığın saçağı altındaysa şiire yaklaşma gayretim hep beni başka ulu şairlere yöneltti.

Bilhassa müteveffa ulu şairlere yönelmiş olmak, ilk şiirimden beridir benim ne derece 'büyük sözü dinleyen' biri olduğumu gösterir sanırım. Şiir, edebiyat, düşünce derken, yayınladıklarım bin sayfayı aştı. Beslenip de hakkını ödemediğim tek ulu şair kalmasın istedim hep. Sadece şair mi? Ressam, müzisyen, düşünce adamı, adı anılmayan, herhangi bir, o tek olan Allah'ın bir kulu... Ya da hatta çoklarına birer bitki gibi gelen bir buğday; bir ağaçmış gibi gelen bir ıhlamur.

Beni şair eden şiirim için tereddütlerimle uzayan söyleyebileceklerim bu kadar. *Fesli Tıbbiyeliler Önünde Otopsi İçin Yatan Öykücü İçin Şiir*, bugün de kendimi bir şair olarak, insan olarak nasılı, neyle ölçüye vurmak gerektiğini söyler bana. Bu nedenle de pervam yoktur. Yazdıklarımın otürü bir beklentim varsa, o da insanlardan değildir. Ömer Seyfettin'in bir kez daha ruhu şad olsun!.. Ondan bunları öğrendim.

YAZAR SANAT DALLARINDAN NASIL BESLENİR?

Dursun Ali TÖKEL

Benim konum; bir sanat dalı bir başka sanat dalından nasıl beslenir, niye beslenir, niçin beslenir? Basit bir gerçek var, beslenmeyen besleyemez. Temel bir gerçektir bu, yani eğer siz beslenemiyor iseniz, siz de besleyemezsiniz. Eskilerden bir kıssa anlatılır: Diyor ki bir kişi bir şaire “Nasıl şair olurum,” şair cevap veriyor: “Git,” diyor “Üç bin tane gazel ezberle gel”. Gidiyor o şair adayı ve üç bin gazel ezberleyip geliyor. Diyor ki üstat şair bu sefer de: “Şimdi git ve o üç bin gazeli unut da gel”. Dolayısıyla ezberlenen o şiirlerin varlığı şairi besleyecek; onunla gelenekten haberdar olacak. Eğer ezberlediklerini unutmazsa taklide düşecek ve bu sefer de bir taklitçi olmaktan kurtulamayacak. Tanpınar diyor ki, “Maalesef kendimizden beslenemiyoruz.” Batıdan besleniyor, Ruslardan besleniyor, Çin’den besleniyor ama bir türlü kendimizden beslenemiyoruz. Kendimizi okumuyoruz. O zaman şu hakikati bir defa daha ifade etmemiz gerekiyor: “Kendisi himmete muhtaç dede, nerede kaldı gayrıya himmet ede!”

Harry Potter serisinden söz edecek olursak, bu kitap dünyada beş yüz bin adet satmış. Ben yakın gelecekte herhangi bir kitabın bunun rekorunu kıracağına inanmıyorum. Böyle bir şey olamaz. Üstelik de kitap 7 cilt. Yani ilkokul çocukları, ortaokul çocukları nasıl okuyor, tabiri caizse bu kütük gibi kitapları, bilmiyorum. Hani biz “çocuklarımız kitap okumuyor” diyoruz ama okuyorlar işte. Bu

çocuklar yedi cilt *Harry Potter*'ı okuyor da neden bizim kitaplarımızı okumuyor? Soru basit bir soru, ne var bu kitapta?

Bu romanın bir girişi var, bir giriş sayfası var. Yaratıcı yazarlıkta şöyle bir kural vardır; ikinci cümleyi merak ettirmiyorsan birinci cümleyi kurma. İkinci paragrafı merak ettirmiyorsan birinci paragrafı kurma. Bu romanın ilk sayfasını okuyan bir insan, bir daha hayatta bırakamaz. Kitapta gökten gelen bir çocuk var. Bütün kahramanlar gökten gelirler. Masallar, mitler, efsaneler böyledir. Bunun yanı sıra kahramanların anneleri babaları olmaz. Anası babası olandan kahraman olmaz. Bütün mitolojilerde, efsanelerde, mitlerde, masallarda bir kahraman varsa ya anası yoktur ya babası yoktur ya da ikisi birden yoktur.

Mesela Keloğlan'ı düşünün. Babasını bilen var mı? Babasından hemen hiç bahsedilmez; kardeşleri yok, ailesi yok, eğitimi yok, sadece annesi var. O da çok cahil bir kadın, çok kaba bir kadın. Nasıl oluyor da bu kahraman oluyor? Çünkü anneler, babalar çocuklarını frenler. Anne baba çocuğu geriye çeker, çocuk ileri gitmek ister. Annesi babası olmayan fırlayıp gidiyor, düşse kalka, vura kıra kendi başına bir dünya kuruyor. Zorluklarla büyümek, onu her türlü engel karşısında dayanıklı ve güçlü kılıyor. Niye bütün destanlarda, masallarda çocuklar, kahramanlar, annesiz babasız oluyorlar? Hazreti Ali diyor ki, "Çocuklarımız geleceğin insanıdır. Geçmişin değil". Çocuğu geçmişe götürme. Dolayısıyla *Harry Potter*'ın ilk sayfasında bütün roman boyunca geçen şifre anlatılır. Biz buna arketipler diyoruz. Eğer mitolojiye dayanan tiplerden beslenmiyorsan hayatta değerli bir eser ortaya koyamazsın. Arketipler her zaman muhtaç olduğumuz o ana karakterlerdir, kahramanlardır.

Üç Tip Okur Vardır

Bir defa şunu bileceğiz: İyi yazar; gördüğünü mü yazar, gösterileni mi yazar, inandığını mı yazar, öğretileni mi yazar? Cevabı şu olacak: Hepsini yazar. Ama şu var ki üç tip okur vardır. Birinci okura

biz ampirik okur diyoruz. Basit okur bu. Sıradan bir okur, okuduğu eserde şununla ilgilenirmiş: “Yazar ne anlatıyor?” yani onun merakını çeken asıl mesele eserde neyin anlatıldığıdır. Bu okur tipi okuduğu eserde niçin ve nasıl anlatıldığı meselesi ile ilgilenmez. Bu, estetik seviyesi en düşük okurdur. Okuduğu her şeye hemen inanır, hemen hiç sorgulamaz. Genellikle okuru belli bir niyet doğrultusunda güdülemek ve onu belli bir amacı gerçekleştirmek için kullanmak bu eserlerin birincil gayesidir. Bu eserler aşırı derecede ideolojik mesaj ve anlam yüklüdür. Okur belli bir ideolojik kalıba sokulmak ister ve okuyucu aydınlanmaktan ziyade tek bir amaca güdülemek amacıyla daha ziyade karartılır. Her ideolojik eser bu kalıba girer ve şöyle basit bir örnekle değerlendirilir bu eserler: Bu tip okur, eseri okuduğunda o kadar fazla ideolojik körelme yaşar ve o kadar derin bir öfke ve nefret doludur ki, tabiri caizse eline bir silah alıp doğrudan okuduğu eserde karşıt ideoloji olarak gösterilen ve her anlamıyla kötülen karakterleri bulup öldürmek ister. Hâlbuki bir eserin amacı yaşatmaktır, öldürmek ve öldürtmek değil. Maalesef tarih boyunca okuyucusunu bir tetikçi gibi kullanmak isteyen bu eserlerin sayısı hiç de az olmamıştır. Bu eserlerin yazarları da kendi ideolojileri dışındaki insanlara karşı öfke ve nefret doludurlar, dahası bu öfke ve nefreti okurlarına da aşlamak isterler.

İkincisi orta seviyede okurdur. Bu okur “Bu eser acaba yazar ne anlatıyor”a ek olarak “Bunu niçin anlatıyor”u da merak eder. Kitap bir iman nesnesi değildir. Yalnızca Allah’ın kitabı olan Kur’an-ı Kerim böyledir, diğerleri iman nesnesi değildir. Bu okur tipi okuduğuna hemen inanmaz. Der ki: Bir okur olarak ben bir kitabı okurum, kitapta anlatılanlara ya inanırım ya da inanmam. Ne anlattığını merak ederim. Ama asıl mesele şu; niçin anlatıyor? Bunu anlatmakla yazarın amacı, hedefi ne? Ben bir okur olarak ne anlattığı ve niçin anlatıldığını merak ettiğime göre bunları tespit edebilir miyim? Ve bu tespit benim ne işime yarayacak? Acaba ben bir okur olarak bir kobay mıyım, değil miyim? Yazarın beni belli bir

hedefe yöneltmek gibi bir niyeti var mı yok mu? Varsa bu nedir ve benim lehime midir, aleyhime midir? Yazar bana kendi ideolojisini yüklemek istiyor mu istemiyor mu? Bu okur tipinde inanmak kadar şüphe esastır. Hep şunu sorgular okur, “yazar bunu niçin anlatıyor?” Bu okur tipi okuduğu ile güdülenmez aksine beslenir. Okumanın ona olan faydası, bir ideoloji körlenmeye saplanmak gibi birtakım sakıncalarından daha fazladır ama okur yine de birtakım şartlanmalardan uzak kalmaz. Bu okur tipi de şöyle bir misalle anlatılabilir: Kitabı okur, beslenmiş ve pek çok açıdan aydınlanma yaşamıştır ama ötekine, kendisi gibi olmayana karşı da bir öfke kuşanmış olabilir. Bu da hafif de olsa bir körelmeye yol açar.

Üçüncü tip ise ileri derecede ideal okurdur. İdeal okur der ki; bir kitap okurken ne anlatıyor, niçin anlatıyor, daha da önemlisi nasıl anlatıyor? Buradaki “nasıl” sorusudur mühim olan. Bu okur, okuduğu eserin ne anlattığı, niçin anlattığı meselesine de bigane değildir ama onun asıl peşinde olduğu soru şudur: Bu eseri yazar nasıl anlatıyor? Bu, estetik seviyesi en yüksek okurdur. Mesela şöyle düşünür: *Leyla ile Mecnun*'u Nizâmî de yazdı, Fuzûlî de yazdı. Daha pek çok şair de yazdı. Ama aynı konu olmasına rağmen birbirine benzemeyen metinler çıkıyor ortaya. Bunlar konu bakımından aynı olmasına rağmen bunları birbirinden ayıran şey nedir? Eserin “ne” kısmı aynıdır: Kays adlı bir delikanlı Leylâ adlı bir kızı sever ve onunla evlenmek ister ama kızın anne babası kızlarını Kays'a vermek istemezler. Kays, ayrılığın verdiği ıstırap neticesi çöllere düşer ve artık mecnun (çıldırılmış, delirmiş) diye anılır.

İdeal okur, bu ne anlatılıyor konusunu aşar ve bunun niçin ve daha da önemlisi nasıl anlatıldığı meselesine odaklanır. Çünkü her bir şairi/yazarı diğerinden ayıran daha ziyade bu nasıl anlatılıyor kısmıdır. Bunu anlamak ve ayırmak da elbette çok dikkatli ve donanımlı bir okur olmayı gerektirir. Bu yüzden ideal okur merak etmek, sorgulamak kadar kendisini de anlatının anlatma sürecine dahil eder. Metinde derin yapısında gizlenmiş kodları çözmeye, ideal

yazarın ideal okur için sakladığı metin içi şifreleri bir bir çözmeye gayret eder. Bu okur, okuma sürecinde kendi eksikliği ve yetersizliği hesabında kendini metin aracılığıyla tamamlamaya çalışır. Kimseyi düzeltme, yargılama, okuma amacıyla bir ideolojik körelme yüklenmeye uğraşmaz. Hedefi, okuma amacıyla yetersizliklerinin farkına vararak onları gidermek ve daha yüksek insanlık idealleri ile donanmaktır.

Yazarın Hedefi Hangi Okur

Yazarken kendine hedef koyacaksın, hangi okuru muhatap alacaksın? Eğer birinci okura hitap edeceksen fazlaca beslenmeye gerek yok. Eline kalem alıp başından geçenleri yazabilir, ideolojik bir şartlanma ile muhatap oluşturabilirsin. Ama sen gençsin, üçüncü tür bir eser okuyacaksın/yazacaksın çok iyi beslenmen gerekir. Ömer Hayyam'ı biliyorsunuz, biz onu daha çok rubai şiirleri şairi olarak biliriz. Aslında Hayyam çok önemli bir bilim insanı, bir astronom, bir matematikçi. Ömer Hayyam, bir gün Batlamyus'un astronomi kitabının Arapçaya çevrilmiş olan *Magistos*'u okuyormuş. Ne okuduğunu sormuşlar. Ne demesi lazım? "Batlamyus'un Arapçaya çevrilmiş olan astronomi kitabı, *Magistos*'u okuyorum," demesi lazım değil mi? Hayır, öyle söylememiş ve Kur'an'dan bir ayetten alıntı yaparak "Evelem yenziru ile's-semâi (Onlar gökyüzüne bakmazlar mı?) ayetinin tefsirini okuyorum." demiş. Bu demektir ki, Ömer Hayyam'a göre aslında her bilim insanı belirli konulardaki ayetlerin tefsiriyle uğraşmaktadır, farkında olmasa bile.

Jean-Paul Sartre'in yazmak isteyenlere üç önerisi var. Diyor ki; "Bir, yazmakla hangi örtüyü kaldıracağına inanıyorsun? İki, daha önce birilerinin o örtüyü kaldırmadığına emin misin? Üçüncüsü daha vahim. Şimdi gençler diyor ki 'benim kitabım yayınlanırsa 2.000 kişi okusa fena sayılmaz. Ben de şunu diyorum, 'ya beni okurlarsa?' 'Bunun için mi okuduk, derlerse!' Onların okumasına değecek bir eseri ortaya koymamın yüksek kaygısını çekmen lazım. Ama bu kaygıyı çekmek için de Ömer Hayyam gibi davran-

mak gerekir. Bu, şu demektir; her yazar, her bilim adamı aslında bir temsil yapmaktadır. Bir hakikati insanlığa açıklıyorsunuz. Peki ne için açıklıyorsunuz? İnsanın aramalarının en değerlisi, insanın kendisini aramasıdır ki bu arama asla bulmakla neticelenmez. Yazmak ve okumak en nihayetinde insanın kendisini arama serüveninin yüksek nitelikli bir faaliyetidir. Yunus Emre'nin dediği gibi, "İnsan kendisini arama ve bulma çabasına bir cevap vermiyorsa okuma, boşuna bir uğraştır." Onun diliyle şöyle: "İlim ilim bilmektir/ İlim kendin bilmektir/ Sen kendini bilmezsin/ Bu nice okumaktır" Yazarken insanın kendisini bulmasına yardımcı oluyor muyum? Okurken okuduklarım kendimi arama ve bulmama bir katkı sağlıyor mu?

Sanat Sanata Ne Katıyor?

Şimdi sanat sanata ne katıyor? Bu ciddi bir sorudur. Bir sanat başka bir sanattan beslenirse o sanata ne katar, ondan ne eksiltir? Mesela şu an hepimiz biliyoruz, bir romanı filme uyarlayıp da romandan daha değerli bir film ortaya koyan yok şimdiye kadar. En büyük sinema dâhisi yapsa bile olmuyor. Ortaya çıkan film, kitaptan daha iyi olmuyor. Şimdi biz nasıl besleneceğiz/besleyeceğiz ki aldığımız şey, yaptığımız şey değer katsın, ama kendisi de değerini korumaya devam etsin?

Peki biz yazarken kimden besleniyoruz? Böyle bir silsile ortaya koymaya çalışsak acaba ne deriz? Yukarıda söylemiştik; Tanpınar demişti ki: "Kendimizden beslenemiyoruz." Yani kendi büyük de-halarımızın eserlerini bilmiyoruz, onları okumuyoruz, onlardan günümüz sanatını beslemek için yararlanmıyoruz. İyi de beslenmezsek nasıl besleyeceğiz. Değer bilmezsek, ortaya değerli bir eser nasıl koyacağız? Mesela; ta mitolojilerimizden ve halk anlatılarımızdan, yani efsaneler, destanlar, halk hikâyeleri, mesneviler vb. klasiklerimizden, bizden evvel gelip geçmiş ve eserler ortaya koymuş sanatkarlarımızdan, şairlerimizden, yazarlarımızdan, bilge ve

ariflerimizden beslenmezsek zengin bir eser ortaya koymamızın imkanı yok.

Lili diye bir film var. 1950’li yıllarda çekilmiş bir film, yani bizim için şu an bir anlamı yok belki. *Lili* bir tiyatrodadır, bir oyuncuya aşık olan bir güzel kızın hikâyesi. *Liliyar* ise Sezai Karakoç’un muhteşem şiirlerinden birisi. Bu şiir, bu filmden etkilenerek yazılmış. Bu şiirin her bir mısrasında “Lili”ye göndermeler var. Şiire bakın, sinemadan beslenip bambaşka bir eser ortaya koymuş. Bu muhteşem bir şey. Yani filmi izle, şiiri oku, bir daha filmi izlediğinizde derinden sarsılırsınız. Çünkü o filmde aşık olduğu insan var ama bambaşka bir insan çıkıyor. Filmdeki Lili’nin büyük hayal kırıklığını Karakoç insanlığın büyük hayal kırıklığına çevirmiş. Karakoç bu filmi almış insanlığın o büyük kaderinin parçası yapmış. Bir büyük sanatkar, bir büyük sanattan yararlanarak, insanlığa muhteşem bir başka sanat eseri sunmuş.

Bu şu demek: Resim, müzik, edebiyat, sinema... bütün sanatlar aslında aynı şeyin peşinde ama hepsi farklı araçlar ve malzemeler kullanarak yapıyor bunu. Fransız filozof ve sinema bilimci Gilles Deleuze, Kurosawa gibi bir Japon yönetmenin, Shakespeare gibi İngiliz ve Dostoyevski gibi Rus yazarların eserlerini sinemaya uyarlamasının sebeplerini sorgularken şöyle bir soru soruyor: “Kurosawa gibi bir Japon yönetmen neden Japon olmayan yabancı sanatkarların eserlerini sinemaya uyarlama ihtiyacı hissetmiştir?” evet, soru budur. Sonra da Deleuze bu soruya, konumuzla ilgili şu muhteşem cevabı vermiştir: “Çünkü Kurosawa da, Shakespeare, Dostoyevski ve benzeri büyük sanatkarların peşinde olduğu o büyük cevabı arıyordu: ‘İnsan için yapıp etmekte olduğundan daha önemli olan bir şey var, ama acaba o nedir?’”

Harry Potter’ı izlerken de çocuk şunu düşünüyor; bütün meraklar var orada. Yazar, daha romanın ilk sayfasında kadim çağlardan gelen ve bütün büyük anlatıların temelinde olan evrensel arketipleri, kahraman arketipleri çok güzel kullanmış. Çocuğun bilinçaltı,

bilimden ziyade olağanüstü anlatılarla daha fazla irtibatlı olduğu için bu tür eserlerle fevkalade özdeşlik kuruyor ve adeta onlarda kendisini görüyor. Bu demektir ki yazar pek çok sanat ve edebi metinlerle sanat ve metinlerarasılık yapmış demektir.

Bir ressamın bir tablosundan etkilenen Cemal Süreya'nın bir şiirinden bahsetmek istiyorum. Modigliani, İtalyan bir ressam. Gözleri olmayan kadın portreleri çizmekle meşhur. Ressamın model olan sevgilisi soruyor: "Gözlerimi niye çizmiyorsun?" Diyor ki Modigliani "Ruhunu görebildiğimde gözlerini de çizeceğim." Bu bize sıradan bir şey gibi geliyor. Mesela Türkçede bir deyim vardır: "Gözler yalan söylemez". "Gözler ruhumuzun açıldığı perdeleridir," deriz. Cemal Süreya'nın şiiri şu:

"Yeni sözler buldum bir nice seni görmeyeli
Daha geniş bir gökyüzünde soluk alıracak şiire
Hadi bir de bunlarla çağır gelsin aslan heykelleri
Oldurmanın yıkmanın yeniden yapmanın aslan heykelleri
Olduran yıkan yeniden yapan gözlerini seviyorum kaç kişi
Bir senin gözlerin var zaten daha yok
Ya bu başını alıp gidiş boynundaki
Modigliani oğlu modigliani" diyor arkadaşlar.

Cemal Süreya, Modigliani'nin resimlerini görmüş, derinden çarpılmış. Niye çarpılmış? Çünkü Modigliani'nin resimlerinde gözler yok, boyunlar çok uzun. Bir sürü resim var böyle.

"Bir senin gözlerin var zaten daha yok". Modigliani'nin tabloları ilham olmuş. Yani Cemal Süreya sevdiğinin dışındaki her bir gözü Modigliani resimlerinde rastlanan gözlere benzetir. Başkalarının gözlerini görmez aşık. Sadece sevgilisinin gözünü görüyor. Başka gözlerden bana ne? Başka boyunlardan bana ne?

Divan Şiirinden Örnekler

Divan şiiri bu anlamda dünyanın en “somut” şiiridir. Divan şiirinin aslı “somuttur” ve pek çok beyti bir resimle ifade edilmediği zaman asla anlaşılmaz. Divan şairi resimden, tabiatan o kadar derin etkilenmiştir ki, o ilahi sanattan ve beşeri sanattan o kadar etkilenmiştir ki... Nedim’in şu beytini çoğumuz duymuşuzdur değil mi:

Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn-i bûseden
Lâ’lin öpdürmek bu hâletle muhâl olmuş sana

Diyor ki: Ey sevgili! Ey sevgili dudakların “buse” kelimesindeki SİN harfinin dişlerinden yaralanır, bu yüzden dudaklarını öptürmek senin için imkansız olmuş. Bu nasıl bir hayal böyle? Ama bunu hat sanatıyla yazmazsan anlayamazsın. Hat sanatında da her hat ile olmaz, mesela bu beyti talik hatla yazsanız şairin çizdiği tablo görülmez. Daha ziyade Sülüs veya Nesihle yazılması lazım ki SİN harfinin dişleri yazımda belli olsun.

Mesela bir başka gazelden bir beyte bakalım.

Her subh niçin çektiğini tîgini hurşîd
Fehm etmez isen bâri bu kanlı legeni gör

Diyor ki şair: “Her sabah vakti güneşin kılıcını niçin çektiğini anlamıyorsan, (bunu anlamak için) bari akşamki kanlı leğeni gör.” Bu beyti tabiat manzaralarını göz önüne getirmeden anlamak veya anlatmak pek de olası değil. O kadar basit bir şey ki aslında. Güneş her sabah kılıcını çekip doğar. Güneş niye kılıç çekiyor? Eğer anlamıyorsan sabah niye kılıçlarını çektiğini, güneşin akşam oluşturduğu kanlı göle bakabilirsin, diyor. Ne demek şimdi?

Güneş sabahleyin doğduğunda fotoğrafını çekin. Şair gözükten ışıkları kılıç gibi düşünmüş. Tabiatı bir resim görmüş, tablo görmüş. “Vay be güneş kılıç çekmiş geliyor,” diyor. Nereye geliyor bu? Dünyaya, insanlara doğru değil mi? Akşam ise güneş batıyor, Güneş batarken renkleri kırmızıya yakın olur, bu renkler suları kırmı-

zıya çevirir ve sular, göller, denizler sanki kanlı imiş gibi görünür. Bunun anlamı ne? İnternette baktım bir günde kaç kişi ölüyor, diye. Bir günde aşağı yukarı 150.000 kişi ölüyormuş. Akşam güneş battığında bu da o 150.000 kişinin kanı sanki, o göllerdeki kızılık.

Sabah kılıçları çekmiş güneş görseli.

Şairin bahsettiği “kanlı göl” görseli.

Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
 Felekler yandı âhımdan murâdım şem’i yanmaz mı

Fuzulî’nin meşhur bir beytidir. Felek, gökler benim ahımdan yandı ama bir türlü isteğim olmuyor, diyor ama işte bunu anlamak için arkadaşlar “ah”ın Osmanlıca yazılışını bilmemiz gerekiyor. Osmanlıca yazarken biz şöyle elifi çekiyoruz. Sonra ortadaki he harfiyle birleştirdiklerinde gökyüzünde güneş oluşuyor. Adam gökteki güneşi, feleği senin ahın olarak da düşünmüş. Ama bunu ancak görselleştirince anlıyorsunuz. Yani hat sanatına baş vurmayınca divan şiirini anlamak pek de mümkün olmuyor.

Hamîde kadlerine rişte-i eşki takıp bunlar
 Atarlar tîr-i maksûdu nedendir yayı bilmezler

Hayalî’ye ait bu beyti de anlamak için resim sanatına başvurmamız gerekiyor. Şair “Aşıkların bükülmüş bellerine göz yaşı ipini taktığını, bunların maksat oklarını attıklarını ama yayın ne olduğunun bilinmediğini” anlatıyor. Peki bu ne demektir? Aşıklar dertten iki büküm olmuşlardır. Göz yaşları da sürekli akar. Akan gözyaşları, bükülmüş bel ile birlikte sanki yaya takılmış bir ip gibi görünür. Yani bükülmüş bel, yay; gözyaşları da o yayın ipi olmuştur. Bu görselleştiği zaman beyit ancak anlaşılmaktadır. Yani aşıkların maksatları her halükarda gerçekleşir, zayıf ve garip görüp de bu insanları asla hafife almamak gerekir. Zira onların kendileri bizzat yay olmuşlardır.

Sanatlar Arası İlişkiler

Tanpınar’ın *Huzur* romanını biliyorsunuz. *Huzur* romanının aslında bir bestenin ürünü olduğu ile ilgili bir sürü tezler ileri sürüldü. Mesela işte Beethoven’ın, Mozart’ın konçertoları vs. bir taraftan Türk müziğiyle ilgili, bunlar tartışıldı. Mehmet Kaplan, *Huzur* için diyor ki; “Tanpınar romanı yazarken kompozisyon bakımından musikide görülen tem varyasyon ve contre-point fikrinden ilham almıştır. Eserinde ses ve musikiye büyük ehemmiyet vermesi de

bunu gösteriyor.” Bu hitabı biçimsel olarak bir bestenin dört aşaması olarak okuyorlar. Aslında beste, yani roman ama bir taraftan da çok değerli beste. Mesela şimdi ferahfeza ayını var. Bu kitapta sık sık bundan bahsediliyor. Deniyor ki; “Huzur dört bölüm yani dört senfoniden oluşur. Nedir bu dört senfoni? Birinci bölüm, sıkıntı, ikinci bölüm neşeli, üçüncü bölüm melankolik, dördüncü bölüm de çok sıkıntılıdır.” Yani dört bölüm bildiğimiz bir senfoni, orkestra gibi olmuş. Aslında biz bir roman okurken bir senfoni-yi dinlediğimizin farkına varıyoruz. Bizi çarpan şey işte bu. Yani Tanpınar eline bir kalem alıp roman yazmıyor. Batıdan ve bizden çeşitli isimleri dinliyor, bunlardan besleniyor. Sonrasında da okuduğunuzda sizi derinden çarpan bir eser ortaya çıkıyor. Çok değerli bir eser, okuyup bitiremiyorsun. Bir daha başa dönüyorsun. Bu demektir ki Doğu ve Batı müziğinin temel yapılarını bilmeden Tanpınar’ın *Huzur* romanını tam olarak anlamak ve ona vukuf etmek mümkün görülüyor. Romanı anlamak için musiki sanatını da bilmek icap ediyor.

Cahit Zarifoğlu’nun *Bir Değirmendir Bu Dünya* kitabı da metinler ve sanatlar arası ilişkinin bir örneğini gösterir. Onun bu kitabının adı Ahmed Cahidi hazretlerinin, ilk dörtlüğü şu olan şiiri anlaşılardan bilinemez:

Bir teferrüç eyledim bakdım cihânın yüzüne
Her neye baktım ise ibret göründü gözüme
Âkil isen can kulağın aç nazar kıl sözüme
Bir değirmendir bu dünyâ öğütür bir gün bizi

***

Mesela Ernest Hemingway’in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* adlı bir romanı var. Türkçede “çanlar kimin için çalıyor?”, “çanlar senin için çalıyor”, “tehlike çanları çalıyor” diye bir anlama bürünerek deyim halini almış. Adam bir roman yazmış, adı bütün dünya dillerinde deyim olmuş. Peki adı nereden geliyor bu romanın?

John Donne diye bir şair var. İngiliz şair, mistik bir şair. Donne başlangıçta çok serseri, günübürlük yaşayan bir şairdir. Bir gün bakıyor ki bu dünya böyle gitmeyecek, kilisede papaz olmaya karar veriyor. Şair olduğu için çok etkileyici bir dili var. Bir gün bir vaaz ediyor, kilise dolup taşıyor. Bir vaazı esnasında çanlar çalmaya başlıyor. Ne çanı biliyor musunuz? Birisi ölmüş. Biz şu an bir sela duysak ne deriz? Birisi ölmüş, deriz. John vaazı bırakıp diyor ki; “Çanlar kimin için çalıyor?” Yani “kim öldü?” demek istiyor. “Efendim”, diyor birisi, “çanlar filanca öldü onun için çalıyor”. John Donne diyor ki, “Çanlar George veya Arthur için çalmıyor. Çanlar senin için çalıyor, bizim için çalıyor. Senin de çanını çalacaklar, hazır mısın?” Adamın bu sözü o kadar etkilemiş ki İngilizleri, o zamanın toplumunu. Uzun yıllar sonra Ernest Hemingway bu sözü almış ve Romanının başlığı yapmış, öyle ki neredeyse bütün dünyada bu romanı bilmeyen yok. Tam anlamıyla anlayabilmek için bizde o romanın adını şöyle çevirmek lazım: “Selalar Kim İçin Okunuyor?”

Hepimizin bildiği bir başka beyit ise;

“Halk içinde mu’teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi”

Kanuni Sultan Süleyman’ın divanında 4.000 tane gazel var ancak kala kala bu kalmış. Hattatları o kadar etkilemiş ki bu şiir, şiir sanatı hat sanatına dönüşmüş.

Kanunî’nin bu şiirini Barış Manço alıp muhteşem bir şarkıya dönüştürdü. Kanunî’nin beytini alıp araya kendisinden bir şeyler koydu. O şarkıyı çok değerli yaptı bu beyit. Kendisini değerli yaptı. Onu da değerli yaptı. Çünkü bu sayede millet duyuyor. Ki Allah rahmet etsin, hemen her şarkısında çok değerli bir alıntı yapardı.

Mesela Yahya Kemal diyor ki; Osmanlı’da merkezde daima şiir vardı. Osmanlı’da iktidarın şiiri yoktu, şiirin iktidarı vardı. En makul insanlar şairlerdi. Osmanlı’da iki kişi kut sahibiydi. Bir; padişahlar

kut sahibidir, kutsaldırlar. İkinci olarak ise şairler kut sahibidir. Onların dokunulmazlıkları vardı. Osmanlı'da şair şiiri yazar; hattatlar ise bu şiiri duvarlara, kapılara, çeşmelere kazırlar. Baktığınızda her yerde, çeşmede, kapıda hep hat sanatı vardır. Bunların hepsi birer şiiirdir.

Picasso'nun yaratıcılık kavramı bana göre olağanüstü bir kavramdır. Tanpınar'ın da öyledir. Picasso'nun yaratıcılık tanımı şu: Var olan bir şeyi başka bir şeye dönüştürmek ve onu beklenmedik bir şeye dönüştürmek. Var olan bir şeyi başka bir şey olarak düşünüyorsun, onu beklenmedik bir şeye dönüştürüyorsun.

Mesela

Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında

Niye ceviz ağacı bu? Hikâyesi ne? İnternette yazılanlara bakılırsa "Nazım Hikmet'le sevgilisi anlaşıyorlar. Gülhane Parkı'nda buluşacaklar. Ancak polis bunu haber alıyor, basıyor Gülhane Parkı'nı. O ara Nazım Hikmet de kaçamıyor, hemen yanındaki ceviz ağacına çıkıp saklanıyor. Ama gelin görün ki bütün bu bilgiler uydurma işte, hiçbir zaman Gülhane Parkı'nda ceviz ağacı olmamış. Öyle bir ağaç yok. İkincisi Nazım Hikmet bu şiiri 1957 yılında Bulgaristan'da yazıyor. Peki neden böyle bir hikâye söyleniyor? Çünkü insan anlamak istiyor. "Ben bir çınar ağacıym" da olur mu? Olmaz. Çünkü her ağacın bir karşılığı var, her meyvenin bir karşılığı var. Çınar ağacı, sonsuzluğu simgeler. Ceviz neyin sembolü, kavak neyin sembolü, söğüt ağacı neyin sembolü , çınar ağacı neyin sembolü, elma neyin sembolü bilmek gerekiyor. Her şeyin bir sembolik karşılığı var. Eğer bu sembolleri bilmez ve sanatlar arası bir yolculuğa çıkmazsanız o zaman uydurmak zorunda kalırsınız.

John Berger'in *Görme Biçimleri* diye bir eseri var. Orada Batı medeniyetinin merkeze gözü ve perspektifi aldığından bahsediliyor. Batı resmi perspektifle yapar ve ancak bizim resmimizde perspek-

tif yoktur. Biz de perspektifi görürüz. Peki niye yapmayız? Çünkü başta temas ettiğimiz üzere insan gördüğünü mü yazar, bildiğini mi yazar, inandığını mı? Biz inandıklarımızı anlatıyoruz, gördüklerimizi değil. Çok fark var. Örneğin minyatürlerde büyük olan padişah, küçük olan şehzade. Bir minyatürde sınıfta hoca ve talebeleri var. Eğer perspektifle çizse hoca uzakta olduğu için hocayı ufak çizmesi gerekecek. Ama o inanıyor ki hoca her zaman büyüktür, resimde de büyük gösterilmelidir. Perspektif var, ama padişahın yanında şehzade aynı oranda çizilmiyor, bu yanlış bir şey ona göre. Dolayısıyla kendi medeniyetimizin, kültürümüzün aslında bakma biçimlerini, görme biçimlerini, sanat biçimlerini bilmemiz gerekir.

Divan edebiyatında felek imgesi çok kullanılır. Sezai Karakoç ise “Sakın kader deme kaderin üstünde bir kader vardır,” diyor. Felek ve kader arasında bizim görmediğimiz ince bir çizgi var. Bizim bütün medeniyetimizin özü, esası felek üzerine oturmuştur. Mesela biz “felekten bir gün çalma”dan mutlu olamayız. “Felekten bir gece çalma”dan mutlu olamayız. Bizim şairlerimiz doğrudan kadere laf söylemiyorlar. Felek diye bir şey icat etmişler ve onu eleştirmişler. Bizde felek düşüncesi gerçekten çok derin bir düşüncedir. Dolayısıyla gündelik hayatımızı da çok etkilemiştir. Mesela bir gün çok eğlendiğimizde sonrasında akşam deriz ki; “Ya bugün çok güldük, başımıza bir şey gelecek.” Felek bizim mutlu olmamızı asla istemez. Öyle bir düşünce kurmuştur ama aslında kadere diyemediği şeyi ifade eder.

Bütün sanatlar kendisine derinlik katmak ve çok daha yoğun ve girift anlamlar kuşanmak için başka sanat dallarına başvurur. Biz eğer bazı metinleri tam olarak anlayamıyorsak genellikle onun metinler ve sanatlar arasılığından habersiz olduğumuz içindir. Eğer bir sanatkar büyük, derin ve çoğul bir anlam dünyasını kuşanmak istiyorsa metinler arasılığına önem vermeli, muhakkak başka sanatlarla irtibata geçmeli ve kendi sanatına o sanatın mücevherlerinde cevherlerinden derlemelidir.

KELİMELERİN GÜCÜNE İNANIYOR MUYUZ?

Emin GÜRDAMUR

İnsanın sözle anlaşılacağına inanıyoruz.

Düşe kalka içinden geçtiğimiz hayat sözlerden mürekkeptir. Adına ne dersek diyelim toplum gerçekte söz sağanağıdır. Kulağımıza sözler çalınır, sözler fısıldanır. Söz uğruna savaşır, söz hatırına barışırsınız. Söz dinleyenleri sever, söz geçiremediklerimizden soğuruz. Söz dinler, söz veririz. Söz verenlere güvenir, sözü güzellere meylederiz. Sözü uzatanlardan hazzetmez, sözü yere düşürmeyenleri aziz biliriz.

Dünyaya gelmek söze karışmaktır. Islak çalıları bile tutuşturan sözdür. İbrahim’i Nemrut’un ateşinden koruyan, orduların önünden yürüyen, yurtlar yıkan, kalpleri evirip çeviren, gönülleri teskin eden sözdür. Yunus Emre’nin ifadesiyle, “*Bu cibân cehennemini / Sekiz cennet eder bir söz.*” Yolun bir yerinde söz olduğumuzu fark ederiz. Susarken bile vazgeçtiğimiz bir sözümüz vardır. Gün gelir ecel sözümüzü keser, toprağa karışırsınız ve bizden geriye bir söz kalır.

Öykü yazmak; sözün gücüne, kanatlarına, menziline inanmaktır. Düşlerimizin takati kesildiği anda o kesif umutsuzluktan hemen önce kapımızı kelimeler çalar. Yapmamız gereken yegâne iş kelimelere güvenmek, meramımızı kelimelerin tarihin derin vadilerinde, yüksek tepelerinde, şoselerinde, patıklarında yürürken tecrübe kazanan omuzlarına emanet etmektir. Gelgelelim bu zannedildiği kadar kolay değildir.

Söze itibar edenler, kelimelerin nüfuzundan şüphe duyanların hiçbir zaman hayalini kuramayacağı kıyıları inançları sayesinde ulaşırlar. O kıyılarda sessiz, sakin, agâh, ortalığı velveleye vermeden, camı çerçeveyi indirmeden, mızızlanmadan, üşenmeden, yılmadan kelimelerle iştilal etmenin büyüğü uğraşına koyulurlar. Yoruldukça çalışmak, mağlup oldukça savaşmak, başaramayınca yeniden ayağa kalkmak sadece ve sadece kelimelerin kudretinden şüphe duymayanların üstesinden gelebileceği bir yolculuktur. Kelimelerle düşünürüz, kelimelerle düşünce ufkumuzu genişletiriz. Düşünce ufkumuz ise ruhumuzun sınır çizgilerinin gidebildiği en ileri noktadır.

İnançla azimle çıkılan bütün yolculukların inkârcısı da olur. Bize dudak bükeceklerdir. Yaptığımız işi hafife alacaklardır. Kelimelere inancımızı her seferinde sorgulayacaklardır. Bir öykünün önünde saatler geçirmenin gerçek dünyayla uyumsuzluk barındıran yanlarını ikide bir yüzümüze vuracaklardır. Bizler, başka bütün uyumsuzluklarla birlikte yüzümüze vurulmanın da üstesinden sözle geleceğiz. Bazen meramımızı taşıyamıyor diye kelimelere içerleneceğiz. Büyük sanatçılara uysallıkla teslim olup bize gelince yilkı atlar gibi huysuzlanmalarına isyan edeceğiz. Onların ele avuca gelmez yanları karşısında defalarca yılgınlığa kapılacağız. Ama bütün bunlar aşklarda olduğu gibi onunla bir sonraki karşılaşmamızı daha tutkulu hâle getirecektir. Yazar, her şeyini kaybedebilir. İlgilerini, dostlarını, kararlılığını, heyecanını yolun bir yerinde döküp saçabilir. Bunların hepsi telafi edilir. Kelimelere inancını yitiren kimse için ise yapacak tek bir şey vardır: Yığınlara karışmak.

Dikkat: Anlatmıyor, Yazıyoruz!

Buraya kadar her şey güzel. Ama şayet kulaklarımıza matbaa seslerinin geldiği bir çağdaysak sözün gücüne inanmaktan fazlasına ihtiyacımız var demektir. Yazınsal dille sözlü dil arasındaki farkı, matbaanın icat ettiği zihin yapısı çerçevesinde anlamamız, algılamamız ve hiçbir zaman unutmamamız gerekiyor. Günümüzde çok

çabalamalarına rağmen iyi kurmaca metinler ortaya koyamayanların temel sorununun bu farkı anlayamamalarından kaynaklandığı kanaatindeyim.

Bizler modern dünyada okuryazar insanlar olarak telafisi imkânsız bir değişim yaşadık. Yazı, zihinlerimizi, düşünce tarzımızı ve anlama yetimizi kökünden değiştirdi. Matbaayla birlikte hızla geniş kitlelere yayılan okuryazarlık, yeni bir zihin yapısı doğurdu. Doğal olarak, kullandığımız dilin sınırlarını anlamak için onun hitap ettiği belleğin hangi kalıp ya da önyargılarla işlenmiş olduğunu gözden kaçırmamız gerekiyor. Yazı ve matbaanın icadı, on binlerce yıldır sözlü kültürle yoğrulan insanı ve o insanın anla(t)ma kabiliyetini, pek çok şeyden mahrum bırakmakla birlikte kendi içine doğru derinleştirdi. Yazının yaygınlaşması bu anlamda bireyselliğin de icadı oldu. Matbaanın icadı ile modern bireyin keşfi aşağı yukarı aynı şeylerdir.

Sözlü kültürde anlatılar insanları bir arada tutmak, onlara yakın veya uzak ortak bir mazi, müşterek bir gerçeklik inşa etmek gibi kolektif bir amaç taşır. Hikâyeler, masallar, destanlar toplumu ilmek ilmek ören, ona yol gösteren, umut aşıl原因an; insanların din, ahlak, cesaret, kahramanlık, sevgi, saygı duygularını pekiştiren bir fonksiyon icra eder. Yazılı kültürde ise anlatı okuru böler, parçalar, kolektif dairenin dışına iter, yalnızlaştırıp kendi içine çevirir. Bunu doğaçlama yapar. Velev ki okunan, ulusal birliği uyandırmayı veya dinî duyguları galeyana getirmeyi amaçlayan tezli bir metin olsun; bireysellik kaçınılmaz sonuçtur.

Barry Sanders, “İnsan, okuryazarlık denen ülkeye ayak bastı mı artık geriye dönemez.” der. “Okuryazarlığa konuk ya da turist olarak gidilemez. Çıkışı olmayan bir dünya, asla geriye dönüş olanağı sunmayan bir deneyimdir bu.”¹⁴ Bu, romantik bir okuma tutkusundan ziyade, matbaayla birlikte kesin bir dönüşüme uğrayan modern okurun evrensel yürüyüşünü imler.

14 Barry Sanders, *Öküzün Aısı*, Çev. Şehnaz Tahir, Ayrıntı Yay, İstanbul: 2020, s. 14.

Modern okur yalnızdır; hayretini de sevincini de üzüntüsünü de bir başına yaşar. Tektir. Bu, onun muhayyile denizini ve iç görüşünü zenginleştirir. Ben bilinci, yazının himayesinde doğdu ve modern dönemde kalem oynatan her kurmaca yazarı, kendini bu olgun ben bilincine hitap ederken buldu. Helen Gardner, “Okuma, özü itibarıyla yalnız bir uğraştır ve bir kitabı algılayışımız, bireysel ve kişisel bir deneyimdir.” der ve ekler: “Toplu olarak, bir kütüphanede veya başkalarının da bulunduğu bir odada okuyorsak, diğer kişilerle ilişkilerimizi keseriz ve biri bizimle konuşursa, kendimizi yüzeye çıkan dalgıç gibi hissederiz.”¹⁵ Gerçekten de modern bir icat olarak okumanın yaygınlık kazanması, öğrenmenin ve ilmin sınıfsallığını ortadan kaldırmakla kalmamış, yepyeni bir muhatap kitlesi icat etmiştir.

Çok Sesli, Çok Boyutlu, Çok Sonlu

Yazınsal dilin ayırt edici vasfını hafifsememek gerekir. O lehçeleri egemen dil yapan edimdir. Hangi lehçe daha önce yazılı eser vermişse, diğerlerinden öne geçmiş ve ulusal dil hâlini almıştır. Yazı, sözlü kültürün bütün birikimini toplamış ve ondan bambaşka bir hamule oluşturmuştur. *Sözlü ve Yazılı Kültür*'ün yazarı Walter Ong'un ifadesiyle yazı, “kendinden öncekini yutan emperyalist bir etkinliktir.” Yazıda kelimeler artık ses değil, somut nesnelere ve uzamda kendilerine bir yer edinmişlerdir.

Modern yazar, hikâye örüntüsünün yerleşik kalıpların izleğinden akması gerektiğini bilir. İnsanı sadece bir masaldaymışçasına sadece dış çizgileriyle anlatmaz. Onun bir iç dünyası vardır ve küçücük bir kırılma bile sayfalarca anlatılmayı hak edebilir. İyiler daima iyi, kötüler daima kötü değildir. Karakterler aynı anda hem iyi hem kötü olabilir. Sadık ve hain olabilir. İnançlı ve şüpheli olabilir. Yazılı bir metinde olayların veya tiplerin, sözlü kültürdeki gibi muhatapın hafızasına kolayca tutunabileceği ilmekler atmak

15 Helen Gardner, *Ben Hayal Gücünden Yanayım (Norton Konferansları)*, Ketebe Yayınları, İstanbul: 2020, s. 69-70.

için klişeleri kullanma zorunluluğu ortadan kalkar. Yazınsal dil çok sesli çok renkli çok boyutlu ve çok sonlu öykülere kapı aralar.

Mesela sözlü kültürde dinleyici somuttur, anbean anlatıya muhataptır. Fakat yazı yazarken muhatap buharlaşır. “Yazarın hitap ettiği topluluk her zaman hayalidir. Karşısında bulunmayan ve çoğu kez tanımadığı okurların üstlenebileceği bir rolü, yazarın tek başına kurması gerekir. Yakın bir arkadaşına mektup yazarken bile, arkadaşında uyanacağını umduğum ruh halini benim kendi kendime hayal etmem gerekir. Okurun da yazarı hayalinde canlandırması gerekir.”¹⁶

Yazının kendinden menkul zaaflarını ya da söze karşı dezavantajlarını bilmeden onu kullanmaya kalkmak, at sürme tecrübesiyle otomobil sürmeye yeltenmeye benzer. Yazı telafisi imkânsız olandır. Yazının muhatabı terbiye edilmiş okurdur, bu okur acımasız Moğol ordusundan farksızdır. Bilgiçlik, yağmacılık, ilintilemek hususunda fazlasıyla gelişmiştir.

Bizler yazınsal bir dünyanın içinde doğup büyüyen, yazıyla terbiye edilen, yazıyla öğütlenen ve kendi dehlizlerini yazıyla keşfeden insanlarız ve en geniş anlamda öykülerimizi kendimiz gibi insanlara yazarız. Modern okur; sinsî, şüpheli, kaprisli, soyutlama yeteneğine sahip, kendinin farkında biridir. Bunu bilmek sesimizi kendi çağımıza getirecektir. Nitekim ayaklarımızı doğru zemine basmadan sağlıklı kurgu inşa edemeyiz.

Okumadan Yazmaya Yeltenmek

Yazar, söze olan inancını yitirecek gibi olduğunda kitaplara sığınır. Orada sadece yazınsal dilin nüanslarını değil, tuğlaları sözcüklerden oluşan bir uygarlığın saraylarının terennümünü görür. Kitaplar sözün kaleleridir. O kalelerde herkese kolayca izah edemeyeceğimiz sırlara vâkıf oluruz. Küçücük farkındalıklar iliklerimize işler

16 Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul: 2020, s. 123.

ve bizi geri döndürülemez şekilde değişime uğratar. Kitabın dünyayı değiştirmesi bu küçük ilmeklerin bireyin ruhuna nüfuz eden örgüleri sayesinde gerçekleşir.

Okumak başka bir dünyanın varlığına inanmaktır. Başka yolların, başka sebeplerin, başka güneşlerin, başka bahçelerin, başka akşamların olabileceğine inanmak, bizim yeryüzü serüvenimizi o en büyük başkallığa bakan ölüme karşı dirençli hâle getirecektir. Okumak her zaman teselli etmez, bazen de acı verir. Kendimizi, tutkularımızı, zaaflarımızı, hayallerimizi boy aynasında görmek her zaman iyimser sonuçlar vermez. Okur ve boyumuzun ölçüsünü alırız.

Güncel edebiyat sorunlarımızın başında, kendinden önceki birikimin entelektüel ufkunu, yazınsal dilin ulaştığı merhaleyi yeterince fark edememiş, bu yüzden okuru tekrar tekrar yolun başına götürmek isteyen hercailerin geldiğini açık yüreklilikle söylemeliyiz. Benim de bir kitabım olsun duygusu, dijital çağın görünürlüğe verdiği payeyle ayyuka çıktı. Ayrıca bir kitap sahibi olmak geçmiş on yıllara nazaran daha da kolaylaştı. Bu kolaylık, kanonu ve çeteciliği yıkması bakımından özgün seslerin önünü açan, diğer yandan vasata pirim veren bir yayım enflasyonunu beraberinde getirdi. Burada asıl sapma, çok yayının yapılması değil, yazarların hangi suda yüzdüklerini bilmemesi, bunu öğrenmeye tenezzül etmemesinden kaynaklanan kısırlaşmadır. Bu ırmak Ömer Seyfettin'in atını su içirdiği, Refik Halid'in taşra memurlarının yılın yüzlerini yıkadığı, Sait Faik'in alabildiğine insanlaştırdığı, Tanpınar'ın düşünceli bakışlarıyla mayaladığı, Haldun Taner'in zekâsıyla köpürttüğü, Oğuz Atay'ın ironisiyle gençleştirdiği, Füzûzan'ın serinkanlı sesiyle okşadığı, Rasim Özdenören'in mistik gerilimle derinleştirdiği Türk edebiyatı ırmağıdır. Fazlası var eksiği yok. Dilimizi bizden öncekilerin eserleriyle olgunlaştırırız. Kelimelere inancımızı nitelikli yazılı eserler sayesinde ayakta tutarız. İyi kitaplar bize hem cesaret hem yeni fikirler verir, yazının başka hiçbir yerden öğrenemeyeceğimiz matematiğini onlardan öğreniriz.

YAZARIN YAZMA YOLCULUĞU

Gamze GÜLLER

Her yazar çalışırken kendine özgü yöntemler geliştirir ve hatta zaman içinde bunlarda değişikliğe de gidebilir. Bazı yazarların son derece kendine özgü alışkanlıkları, ritüelleri de olduğunu hep duyarız. Yine de geçtikleri aşamalar düşünüldüğünde genele uyarlanabilecek bazı ortak basamaklar mevcuttur. Peki nasıl yazıyoruz? Gelin bu aşamalara bir göz atalım. Belki bazıları yazma yolculuğunuzda size de eşlik eder.

İlham/Fikir Bulma

Yazma yolculuğu, genellikle yazarın içinde bir fikrin veya ilham kaynağının ortaya çıkmasıyla başlar. Bu fikir, bir hikâye, bir karakter veya belirli bir konu olabilir. Yazar bunun için gözlem yapabilir, deneyimlerinden yola çıkabilir veya hayal gücünü kullanabilir.

Peki nelerden ve nerelerden ilham alırız?

Kişisel Deneyimler: Yazarlar, kendi yaşamlarından, duygusal deneyimlerinden ve gözlemlerinden ilham alabilirler. Yaşadıkları olaylar, ilişkiler, seyahatler, kayıp veya zaferler gibi kişisel deneyimler yazılarının temelini oluşturabilir.

Gözlem ve Araştırma: Yazarlar, çevrelerindeki dünyayı dikkatlice gözlemleyerek ve araştırarak ilham bulabilirler. İnsan davranışları,

doğa, tarih, bilim veya başka bir konu hakkında bilgi edinme ve keşfetme süreci, yaratıcılıklarını besleyebilir. Mesela Agatha Christie; Christie'nin cinayet ve polisiye romanlarına ilham kaynağı, gerçek hayattan edindiği deneyimleridir. Eski bir İngiliz hemşire olan Christie, I. Dünya Savaşı sırasında çalışırken edindiği tıbbi bilgileri ve yaptığı gözlemleri kullanarak hikâyelerini şekillendirmiştir.

Edebiyat ve Sanat: Diğer yazarların eserleri, edebiyat ve sanat, yazarlar için büyük bir ilham kaynağı olabilir. Edebiyat klasikleri, modern romanlar, şiirler veya resim, heykel gibi sanat eserleri, yazarların düşüncelerini genişletir ve yeni fikirlerin doğmasına yardımcı olabilir. Örneğin Haruki Murakami; Murakami, müzik ve dans gibi sanatsal etkinliklerden ilham alır. Romanlarında müzik referanslarına ve karakterlerin müzikle olan ilişkilerine sık sık yer verir. Ayrıca, maraton koşusu da Murakami'nin düşüncelerini ve yaratıcılığını besleyen bir aktivitedir.

Rüyalar ve Hayal Gücü: Rüyalar ve hayal gücü, yaratıcı yazarlar için ilhamın kaynağı olabilir. Rüyalar, semboller, tuhaf senaryolar veya karakterler sunarak yazılarında farklı bir boyut ekleyebilirler. Aynı şekilde, hayal gücü de yeni dünyalar, karakterler ve hikâyeler yaratmak için kullanılabilir. Mesela Mary Shelley; *Frankenstein* adlı romanının ilhamı, Shelley'nin rüyasında gördüğü bir sahneye dayanır. Rüyasında, ölü bir beden yaratmaya çalışan bir bilim adamını görür ve bu sahne romanın temelini oluşturur.

Toplumsal Konular ve Olaylar: Yazarlar, toplumsal konulardan veya tarihteki önemli olaylardan ilham alabilirler. Toplumsal adaletsizlikler, siyasi olaylar, sosyal değişimler veya kültürel etkileşimler gibi konular, yazarlara güçlü bir anlatı oluşturma potansiyeli sunabilir. Mesela Charles Dickens; Dickens, İngiltere'deki sosyal adaletsizlikleri gözlemleyerek romanları için ilham almıştır. Örneğin *Oliver Twist* romanı, dönemdeki yoksul çocukların yaşadığı zorlukları ve adaletsizlikleri ele alır.

Doğa ve Çevre: Doğa, manzara ve çevre, yazarlar için ilham kaynağı olabilir. Doğanın güzellikleri, mevsimlerin döngüsü, coğrafi özellikler veya doğal olaylar, yazarlara görsel ve duygusal imgeler sunabilir. Örneğin Emily Dickinson; Dickinson, doğa, sessizlik ve içsel dünyasıyla ilgili deneyimlerinden ilham alır. Şiirlerinde sık sık doğa imgelerini kullanır ve kendi iç dünyasını yansıtan derin düşüncelerini ifade eder.

Her yazarın ilham kaynağı kendine özgüdür ve herhangi bir kaynak yaratıcılığa ilham verebilir. Yazarlar genellikle farklı kaynaklardan ilham alarak, kendi deneyimlerini ve düşüncelerini eserlerine yansıtırlar.

Planlama ve Araştırma

Bu basamakta yazar, ortaya çıkan fikri daha fazla geliştirmek için planlama ve araştırma yoluna girer. Karakterlerin oluşturulması, hikâye örgüsünün tasarlanması ve gerektiğinde konuyla ilgili bilgi edinme gibi adımlar bu aşamada gerçekleşir. Fikri belirledikten sonra, yazma projesinin daha ayrıntılı bir planını yapmak önemlidir. Bazı projeler, özellikle kurgu olmayan yazılar veya tarihle ilgili eserler araştırma gerektirebilir. Bu aşamada, hikâyenin veya konunun gerçekliğini veya doğruluğunu sağlamak için kaynaklar incelenebilir, röportajlar yapılabilir veya ilgili bilgilere erişilebilir.

Bakalım bazı ünlü yazarlar kitapları için nasıl araştırmalar yapmışlar:

Arthur Conan Doyle: *Sherlock Holmes* hikâyeleriyle ünlü olan Arthur Conan Doyle, dedektiflik becerilerini arttırmak ve olayları doğru bir şekilde aktarabilmek için polis arşivlerini ve adli kayıtları inceler. Ayrıca tıp bilgilerini geliştirmek için cerrahi ameliyatlardan izler ve dönemin polis tekniklerine dair bilgi edinir.

Michael Crichton: Bilim-kurgu yazarı Crichton, eserlerinde bilimsel gerçekçilik sunmak için detaylı araştırmalar yapanlardan. Ör-

neğin, *Jurassic Park* romanı için fosillerle ilgili kaynaklara başvurur ve genetik mühendislik üzerine bilgi edinmek için ilgili literatürü inceler.

J.K. Rowling: *Harry Potter* serisi üzerinde çalışırken Rowling, büyücülük ve cadılık hakkında kapsamlı bir araştırma yapar. Efsaneler, mitolojiler ve farklı kültürlere ait büyücülük inanışlarına dair kaynakları inceler. Ayrıca, İngiltere'nin tarihini, okul sistemini ve yerel gelenekleri de araştırır.

Dan Brown: Brown, tarihi gerçeklerle kurgusal hikâyeleri birleştirerek ilgi çekici romanlar yazmaktadır. Kitaplarını yazarken sanat eserleri, dini semboller, gizli topluluklar ve tarihî olaylarla ilgili derinlemesine araştırmalar yapar. Örneğin, *Da Vinci'nin Şifresi* romanında Da Vinci'nin eserlerine ve gizemli sembollerine ait detaylı bilgiler kullanır.

Herman Melville: *Moby Dick* romanını yazarken, balina avcılığı ve denizcilikle ilgili kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Denizcilik terimleri, balina türleri, gemi yapısı ve denizdeki hayat hakkında bilgi edinmek için deneyimli denizcilerle görüşmüş ve seyahat günlüklerini incelemiştir.

Gabriel García Márquez: Kolombiyalı yazar Márquez, Latin Amerika'daki toplumsal ve siyasi durumları anlamak için büyük bir araştırma yapmıştır. Eserlerinde yer alan tarihi olayları, yerel mitolojileri ve gelenekleri inceleyerek gerçekçi ve etkileyici bir atmosfer yaratmıştır.

Taslak Yazma

Bundan sonra yazar, fikirleri ve planları temel alarak bir taslak yazma sürecine girer. Bu aşamada, yazma sürecini durmadan ilerletmek ve hikâyeyi veya metni belirli bir yapıya oturtmak amaçlanır.

Bakalım ünlü yazarlar ilk taslaklarını nasıl oluşturuyorlarmış:

J. R. R. Tolkien: *Yüzüklerin Efendisi* gibi epik bir seri yazan Tolkien, hikâyelerini dil oluşturarak başlatır. Kitapları için kurgusal diller yaratır ve bu diller üzerinde çalışarak hikâye dünyasını geliştirir. Daha sonra bu yaratılan dilin etrafında karakterleri ve olayları şekillendirir.

Jack Kerouac: *Yolda* adlı romanıyla ünlü olan Kerouac, yazma sürecinde ilham almak için sürekli olarak müzik dinleyenlerden. Yazarken, caz müziği dinleyerek ritim ve enerji yakalamaya çalışır ve bu şekilde hikâyeyi akıcı bir şekilde ilerletir.

Virginia Woolf: Woolf, yaratıcılığını ve yazma sürecini harekete geçirmek için yürüyüş yapar. Doğada yürüyüşe çıkar, manzaraları izler ve düşüncelerini özgürce dolaştırarak yeni fikirler bulur. Bu yürüyüşler, yazma sürecine ilham verir.

Ray Bradbury: Bilim kurgu yazarı Bradbury, ilhamını ve yazma enerjisini korumak için günlük alıştırmalar yapar. Örneğin, kendisine her gün bir öykü veya şiir yazma hedefi koyar ve disiplinli bir şekilde bu hedefe bağlı kalır. Bu alıştırmalar onun yaratıcılığını canlı tutmasına yardımcı olur.

Gabriel García Márquez: Marquez, kitaplarının ilk taslaklarını yazarken, mümkün olduğunca uzun süre yalnız kalır ve konsantrasyonunu bozacak faktörleri ortadan kaldırır. Bir odaya kapanır, sessizliği tercih eder ve yoğun bir odaklanma ile yazma sürecine dalar.

Truman Capote: Capote, *Soğukkanlılıkla* romanını yazarken, gerçek bir cinayet olayını araştırmış ve bu olay üzerine detaylı bir inceleme yapmıştır. Cinayetin gerçekleştiği kasabaya giderek insanlarla görüşmüş, olay yeri incelemeleri yapmış ve davayı araştırmıştır. Bu gerçekçi araştırma, romanın güçlü ve detaylı bir şekilde yazılmasına yardımcı olmuştur.

Yazma Süreci

Yazma yolculuğunun en uzun aşaması olan yazma süreci, taslaktan hareketle gerçek yazıya dönüşümü içerir. Bu aşamada, kelimele-ri sayfalara dökmek, diyalogları oluşturmak, sahneleri yazmak ve hikâyenin gelişimini takip etmek gerekecektir.

Haydi hep birlikte bazı ünlü yazarların yazma alışkanlıklarına bir göz atalım:

Ernest Hemingway: Hemingway, yazma ritüelini sabahın erken saatlerine taşıyarak çalışmalarını gün doğmadan yapar. Ayakta yazmayı tercih eder ve yazarken kendisine bir kalem, bir defter ve içecek bir şey hazırlar.

Truman Capote: Capote, yazma sırasında kendini tamamen odaklanmış hissetmek için bir otel odasına kapanmayı sever. Ayrıca yazarken her zaman dik bir şekilde oturur.

Maya Angelou: Angelou, sessiz ve huzurlu bir ortamda yazmayı tercih eder. Yazma ritüeli, gün doğumunda uyanmak, bir kafede veya otel odasında çalışmak ve yazma seansları arasında gezmek gibi unsurları içerir.

Jack Kerouac: Kerouac, yazma sürecinde sürekli olarak yazma hızını korumak için düşünmeden yazmayı benimseyen bir yazar. Çoğunlukla uzun bir rulodan oluşan tek bir cümleyi veya paragrafı kesintisiz bir şekilde yazarak ilerler.

Virginia Woolf: Woolf, yazma sürecini sessizlik ve izolasyonla birleştirmeyi tercih eder. Çalışmalarını genellikle bir odaya kapanarak yapar ve yazma sürecinde dikkatini dağıtacak her şeyden kaçınır.

J. K. Rowling: Rowling, *Harry Potter* serisini yazarken, kahve dükânları gibi halka açık ve hareketli mekânlarda çalışmayı tercih eder. Kafasını toplamak için yürüyüşe çıkmak da onun için önemli bir yazma ritüeli.

Gabriel García Márquez: Márquez, yazma sırasında kendini mümkün olduğunca izole etmeyi tercih eder. Bu yüzden çalışmalarını yazlık bir evde veya sessiz bir kütüphanede yapar. Yazma sürecine başlamadan önce bazen yazma masasına bir kaktüs koyar.

Her yazarın kendine özgü yazma alışkanlıkları vardır ve bu alışkanlıklar onların yazma süreçlerini etkiler. Yazarlar kendilerine en uygun çalışma ortamını bulmak için farklı yöntemler deneyebilirler.

Yazma sürecinden bahsedince bu aşamada yazarların yaşadıkları aksiliklerden de söz etmemek olmaz. Bakın bazı yazarların başına neler gelmiş:

Alexandre Dumas: *Monte Kristo Kontu* ve *Üç Silahşörler* gibi ünlü eserlere imza atan Dumas, eserlerini dikte ettirerek yazmıştır. Ancak hikâyeleri dikte ederken kullanmak üzere yüzlerce renkli kalem kullanır. Bir gün, kalemlerden birini almak için çantayı açtığı anda, içinde kalemler yerine haşlanmış havuçlar bulur. Farelerin kalemleri yemiş olduğu ortaya çıkar.

Mark Twain: *Tom Sanyer* ve *Huckleberry Finn* gibi klasik eserlerin yazarı Twain, *Prens ve Dilenci* romanını yazarken bol tüylü bir kedi ile ilginç bir deneyim yaşar. Twain, hikâyede yer alan kedinin hareketlerini gözlemlemek için evine bir kedi getirir. Ancak kedinin oyun oynaması ve dikkatini dağıtması, yazma sürecini oldukça zorlaştırır.

Roald Dahl: Çocuk kitaplarıyla ünlü olan Dahl, *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* kitabını yazarken ilginç bir aksilikle karşılaşır. Dahl, kitabın sonunu yazarken yazdığı sayfaları masanın üzerinde unuttur ve evindeki çocukları oyun oynarken kâğıtları oyun kartları olarak kullanırlar. Dahl, sayfaları yeniden yazmak zorunda kalır.

Ernest Hemingway: Hemingway, *Silablara Veda* romanının taslağını yazarken, bir tren istasyonunda bavulunu kaybeder. İçinde taslağın olduğu defterler de bavulla birlikte kaybolur. Hemingway, tüm

roman taslağını yeniden yazmak zorunda kalır ve kaybolan bavul hiçbir zaman bulunamaz.

Edgar Allan Poe: Korku ve gotik edebiyatın ünlü yazarı Poe, *Kuçgun* şiirini yazarken ilginç bir aksilikle karşılaşır. Şiiri tamamladıktan sonra basıma göndermek üzere postaneye gittiğinde, yayımcıya göndermesi gereken zarfı düşürdüğünü fark eder. Poe, şiiri yeniden yazmak zorunda kalır.

İşin ilginç yanı hiçbir aksiliğin bu yazarları yıldırılmamış olması ve her şeye rağmen eserlerini tamamlamaları.

Düzenleme, Geri Bildirim ve Revizyon

İlk taslaktan sonra yazılı metni düzenlemek ve revize etmek önemlidir. Bu aşamada yazının dilbilgisi, imla, yapı ve akıcılığı üzerinde çalışılabilir, karakterlerin tutarlılığı kontrol edilebilir ve hikâye akışı iyileştirilebilir. Profesyonel editörlük veya geri bildirim alma da bu aşamada değerli olabilir. Yazar, metni objektif bir gözle incelemek için bir süre ara verir veya başka bir kişiye okutur. Bu aşamada geri bildirim alınarak metnin güçlü ve zayıf yönleri belirlenir. Yazar, bu geri bildirimleri değerlendirir ve gerekli düzeltmeleri yapar.

Haydi ünlü yazarların düzeltme yaparken kullandıkları bazı ilginç yöntemlere bakalım:

Vladimir Nabokov, *Lolita* romanını yazarken not defterleri kullanır. Her bir karakterin ayrı bir defteri olur ve karakterlerin özelliklerini, davranışlarını ve diyaloglarını bu defterlere kaydeder. Düzeltme sürecinde, not defterlerini kullanarak karakterlerin tutarlılığını ve gelişimini kontrol eder.

Truman Capote, yazılarını dikte etmek suretiyle düzeltme yapar. Çalışma arkadaşı Marie Rudisill, Capote'nin dikte ettiği metinleri alır ve onları yazıya döker. Capote, yazılarını sesli olarak düzeltirken daha akıcı ve doğal bir dil kullanma amacını taşımıştır.

David Mitchell, *Bulut Atlası* adlı romanını yazarken farklı karakterlerin perspektiflerini ve hikâyelerini birbiri içine geçiren bir yapı kullanmıştır. Düzeltme sürecinde, romanın karmaşık yapısını kontrol etmek için renkli kalem ve post-it notlarını kullanır ve karakterlerin hikâyelerinin kesiştiren unsurları belirlemek için bir planlama tahtası kullanır.

Ernest Hemingway, yazılarını düzeltmek için tekrar tekrar okur. Romanlarını veya öykülerini tamamladıktan sonra, yazdıklarını dikkatlice inceler, gereksiz kelimeleri çıkarır ve cümleleri daha keskin ve etkili hâle getirmek için düzenlemeler yapar. Yazılarının sadeliğine ve vurgulu anlatımına özel bir özen gösterir.

James Joyce, *Ulysses* romanını yazarken, düzeltme sürecinde ayrıntılı ve karmaşık bir yöntem kullanmıştır. Yazdığı metinleri elindeki kopyalara yazarak düzeltme yapar, bu şekilde farklı versiyonları karşılaştırır ve en iyi ifadeleri seçer. Düzeltme süreci, romanın çok uzun sürede tamamlanmasına ve kurgusal dünyasının daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Son İnceleme ve Düzeltme

Düzenleme sürecinden sonra, yazılı metni son bir kez incelemek ve son düzeltmeleri yapmak önemlidir. Yazım hatalarını, noktalama işaretlerini kontrol etmek ve her şeyin istenildiği gibi olduğundan emin olmak için bu aşamayı atlamamak gerekir. Metni sadeleştirmek, fazlalıklardan arındırmak da bu sürecin önemli bir aşamasıdır.

Her yazarın düzeltme süreci farklı olabilir ve düzeltmeler yazının türüne, yazarın tercihlerine ve hedef kitlenin beklentilerine bağlı olarak değişebilir. Önemli olan, yazının daha iyi hâle getirilmesi için eleştirel bir gözle gözden geçirilmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılmasıdır.

Yayımlama veya Paylaşma

Yazma yolculuğunun son aşamalarından biri, eserini yayımlama veya paylaşma kararı almaktır. Eserin yayınevleri tarafından kabul edilebilirliği üzerine çalışırken veya eseri bağımsız olarak yayımlamaya karar verirken araştırma yapmak gerekebilir.

Yayımlanmak maalesef kolay değil. Ünlü yazarlar da ilk kitaplarında benzer sıkıntılar yaşamışlar:

J.K. Rowling: *Harry Potter ve Felsefe Taşı* romanını yayımlatmaya çalışırken kitabı birçok yayınevi reddeder. Nihayetinde, çocuk kitapları üzerine uzmanlaşmış bir yayınevi olan Bloomsbury, kitabı yayımlamayı kabul eder. İlginç bir ayrıntı olarak, Rowling'in editörü kitabın daha kısa olması gerektiğini düşündüğü için Rowling'i adını "Joanne Rowling" yerine "J.K. Rowling" olarak yazma konusunda ikna eder.

Stephen King: King'in ilk romanı olan *Carrie*, yayınevleri tarafından reddedildiği için başlangıçta yayımlanamaz. Pes eden King, kitabı bir kenara bırakmak ister ancak eşi onu cesaretlendirir ve kitabı yayımlatmak için daha fazla yayınevi aramaya devam etme konusunda ikna eder. Sonunda kitap Doubleday & Co. tarafından yayımlanarak başarılı bir eser hâline gelir.

Harper Lee: *Bülbülü Öldürmek* romanı Pulitzer ödülü kazanan Lee'nin ilk romanıdır. Ancak kitabın yayımlanması da zorluklarla doludur. Lee, başlangıçta kitabı yayınevine gönderdiğinde, bir editör kitabı reddeder ve üzerinde daha çok çalışılması gerektiğini söyler. Lee vazgeçmez, kitabı yeniden düzenler ve sonunda kitap Lippincott Company tarafından yayımlanır. Sonuçta büyük bir başarı elde ederek edebiyat dünyasının klasikleri arasına girer.

George Orwell: Orwell'in *1984* romanı, yayınevleri tarafından kabul edilmekte zorlanmıştır. Birçok yayınevi, kitabın politik doğa-

sından ve potansiyel olarak tartışmalı olabileceğinden çekinerek eseri basmayı reddeder. Sonunda kitap, Secker & Warburg tarafından yayımlanarak büyük bir etki yaratır ve Orwell'in en tanınmış eseri hâline gelir.

Bu örnekler, ünlü yazarların ilk eserlerini yayımlatırken karşılaştıkları ilginç olaylardan sadece birkaçını temsil ediyor. Yazarlar genellikle reddedilmeler, düzenlemeler yapmaları gerekliliği ya da yayınevleriyle çeşitli mücadeleler gibi zorluklarla karşılaşabilirler. Ancak pes etmeyip mücadelelerini sürdüren yazarlar sonunda büyük başarılar elde edebilirler.

Geri Bildirim ve İyileştirme

Eser yayımlandıktan veya paylaşıldıktan sonra geri bildirimleri toplamak ve okuyuculardan gelen tepkilere açık olmak önemlidir. Bu geri bildirimleri kullanarak gelecekteki yazma projeleri iyileştirilebilir ve yazar kendini geliştirebilir.

Ama başta işler istediğiniz gibi de gitmeyebilir. Bakın kitapları yayımlandıktan sonra bazı ünlü yazarların başına neler gelmiş:

Herman Melville: *Moby Dick* romanı yayımlandığında büyük bir ilgisizlikle karşılaşır ve eser ticari bir başarısızlık olarak kabul edilir. Ancak zamanla, Melville'in bu epik denizcilik hikâyesi edebi bir klasik hâline gelir ve bugün saygıyla anılan bir eser olarak kabul edilir.

Oscar Wilde: Wilde'ın *Dorian Gray'in Portresi* romanı yayımlandığında toplumda büyük bir tartışma yaratır. Romanın ahlaki değerlere meydan okuduğu düşünülür ve Wilde, eleştirel tepkilerle karşılaşır. Ancak kitap, zamanla edebî bir başyapıt olarak kabul edilir ve bugün Wilde'ın en önemli eserlerinden biri olarak anılmaktadır.

J. D. Salinger: *Çavdar Tarlasında Çocuklar* romanı yayımlandığında büyük bir popülerlik kazanır. Zamanla kitap özellikle gençler ara-

sında büyük ilgi görür ve okullarda tartışmalara neden olur. Salinger, kitabın beklenmedik bir şekilde gençler üzerinde bu kadar etkili olmasından şaşkınlık duyar. Kitap ilginç bir şekilde Amerika'daki okullarda en çok okutulan ve aynı zamanda en çok yasaklanan kitap olur.

Harper Lee: *Bülbülü Öldürmek* romanı yayımlandığında büyük bir başarıya ulaşır ve birçok okuyucu tarafından sevgiyle karşılanır. Ancak bazı eleştirmenler, romanın ırksal konuları ele almasını eleştirir ve kitap hakkında farklı görüşler ortaya çıkar. Yine de *Bülbülü Öldürmek* edebî bir başyapıt olarak kabul edilir ve geniş çapta beğeni toplar.

Bu aşamalar, yazarın yazma yolculuğunda genel bir rehberlik sağlar. Her yazarın yolculuğu kendine özgüdür ve bazı aşamalar veya adımlar farklılık gösterebilir. Önemli olan, bu süreçte sabırlı olmak, sürekli gelişime açık olmak ve yazma becerilerini ilerletmek için çaba göstermektir.

YAZININ GÜCÜ, SINIRLARI ve ANLAMI: EDEBİYAT HAYAT KURTARIR MI?

Güven ADIGÜZEL

*“Ancak sanatla kendimizin dışına çıkabiliriz,
bizimkinden farklı olan
ve manzaraları aydakiler kadar
bize yabancı olmaya devam eden bu evreni
bir başkasının nasıl gördüğünü
ancak sanatla bilebiliriz.”*

Proust

Estetik haz, somut bilgi, dünyadan kaçış, gerçekliği kırma, hayal kurma arzusu, ayna arayışı ya da vakti kuşanma. Edebiyat hangi gerekçeyle ‘bugün’ün konusu olacak ya da hangi hususiyetiyle/nasıl geleceğe kalacak? Daha doğrudan bir örnekle, sözgelimi Italo Calvino’ya “Edebiyatın geleceğine güvenim varsa dünyada ancak edebiyatın kendi imkânlarıyla sunabileceği şeyler olduğu içindir,” cümlesini kurduran şey neydi? Yazarın bu kadar cesur olmasını -bu öngörü özelinde- iyimserliğine bağlayabilir miyiz? Mümkün. Ama yeterli değil. Çünkü yazının gücü, sınırları, hatta bizatihi varoluşu insana bu buz kırıcı cesareti veriyor. Çok uzağa gitmeden, kelimelerden müteşekkil ordular tarafından defalarca fethedilen insan ruhunun referanslarına bakabiliriz mesela. Koca bir azap

gibi insanı sonsuz acılara boğan ya da ümit ırmakları gibi akarak kalpleri durulayan kitapların varlığına güvenmek de anlamsız değil. Edebiyat tapınaklarında ikamet eden keşiş yazarların çağırdıkları yerin sıhhati hakkında konuşabiliriz elbette. Ama boyunlarına asılmış baltalarıyla dolaşan yazı işçilerini o tapınaklarda gören olmadı henüz. Bu bize bir şey söyler mi? Yazarın kimliği açısından evet. Edebiyatın varlık gerekçesi, bu kimliğin tahkim ettiği alanlarda hayat bularak, anlamlı bir hale geliyor. Tapınakları taşlamamalıyız. Kelimeler ait oldukları yeri tanır.

Ancak edebiyatın kendi imkânlarıyla sunabileceği şeyler, Calvino'nun kırk yıl önce edebiyatının geleceğine dair iddiasıyla attığı zarın, bugün etrafı bütünüyle fiber optik kablolarla sarılmış modern korku/kuşku çağının ortasında nefes alan ağ toplumunun insanlarını kapsaması mümkün mü? 1985'te bunları söylemek kolay mıydı gerçekten? Calvino, dünyanın hangi hızla/nereye gittiğinin farkındaydı, edebiyatın gücünü, sınırlarını ve ait olduğu anlam denizini bilecek kadar var oldu bu dünyada, birkaç ömür kadar da kendi yazı evreninin içinde elbette. Görsel/dijital çağ, edebiyatı yaraladı, doğrudan etki alanını sınırlayamadı belki ama ona ulaşacak okurun yollarına taş koydu. Bunlar bir ifade biçiminin yani edebiyatın ölümü ya da dönüşümü hakkında yeterli referanslar mıdır? Edebiyat, tarih boyunca yaptığı gibi her zaman bir çaresini bularak yürür. Hayatta kalmanın yollarına fazlasıyla aşina olduğunu biliyoruz. Sinema ile romanın mücadelesinde sinema kazandı mesela. Ama roman ölmedi. Şiirin yok olması için neredeyse 30 yıldan beri bütün şartlar hazır olsa da şiir hem form hem de içerik olarak varoluşunu sürdürüyor. Hikâye altın çağını yaşıyor, mikro bloglar etkili kısa yazıyı yüceltti. Edebiyatın kendi imkânlarıyla sunacağı şeyler hâlâ mühim. Edebiyatın imkânlarının, kendi düzleminde psikoloji, tarih ve felsefeden daha sürprizli, ferah, geniş ve öğretici düzeyinin de her zaman daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Kusursuz Ayna / Kusurlu Cesaret

Edebiyatın tam olarak ne/yi yapmak için icat edilmiş olabildiğini varsayıyoruz? Aradığımız kavram doğrudan ihtiyaç değil. Kendinden yola çıkarak değişme/değiştirme arzusunu, ifade etme eyleminin derinliğiyle bir arada düşünebiliriz. Benliğin keşfine doğru kelimelerle yapılan yolculuklar, kurmaca metinlerin düşünsel açıdan büyük bir zenginlik barındıran içsel dünyasına dâhil olan zihnimizi açık bir harp meydanına çevirir. Sözelimi yarattığı o dehşetin içindeki Raskolnikov'u övgü ya da kızgınlık duyguları üzerinden değil, daha soğukkanlı bir mesafeden -hatta birlikte yürümeye cüret edip- tartıştığı kavramlara bakarak çıkardığımız tartıda değerlendirmeye tabi tutarız.

Etkilenme, özdeşlik kurma, karşı çıkma, olanı keşfetme-olmayanı arama gibi çatışmalarla derin bir kavganın ortasında kalan insan, kendini gerçekten tanımak istediği an'da, gösterdiği saf iradeyle buralara gelebiliyor. Kusursuz bir ayna, kusurlu bir cesaret; bu gerilim doğum sancısına benzeyen bir umudun tasviridir. İnsan tanımaya cesaret ederse eğer, tanımak yani aradaki mesafeyi kat etmek/anlamak mutlaka iyi gelecektir ruhuna. Nihayetinde iyileşmek, hasta olma ön şartı aramayan doğal bir istek, doğal ve meşru. İyileştirme iddiasının edebiyatın hâkim doğasıyla fazlasıyla eşdeğer bir hal/sav sayıldığı söylenemezse de, çizdiği estetik rotayla mesafeleri kısaltmaya yaradığı ve tanımanın yollarına döşediği bilinci açık taşların çoğu zaman hayatıyet taşıdığı aşıkâr. Evet, edebiyat burada bize yardım edebilir.

Senin klasiğin diyor Calvino, kayıtsız kalamayacağın ve onunla bağlantılı olarak, hatta onunla karşıtlık içinde kendini tanımlamanı sağlayan yapıttır. Edebiyatın hayatın tam ortasında duran öğretici bir ferahlık mektebi olma ihtimalini es geçmeden ilerlemeliyiz o halde. Edebiyat ne işe yarar, sorusu ciddiye alınmayı hak ediyor. Edebiyat bir varlık gerekçesi sunmadan hayatta kalabilir elbette. Tanımlamak ve anlatmak bizimle ilgili bir uzak mesafe kapatma

çabası. Neler yapar, ne işe yarar peki? Bizi elimizden tutarak karşıya geçirir edebiyat, ruhları ölüme ve yeniliğe hazırlar. Ötekine bakışımızı derinleştirir. Başka'yı anlatır, Diğer'ini içselleştirmemizin önündeki engelleri kaldırır. Peki, bunları nasıl yapar? Öncelikle bilinci gündelik hayatın sıradanlığından ayırıştırıp yeni bir kata çıkararak başlar işine. Bu aynı zamanda büyük edebiyatçıların da tanımıdır. Klasik metinler bütün bir çağın anlamını peşinde/içinde sürükleyerek bugüne getirdikleri için varoluşları fazlasıyla şiddetlidir, onları öldürmeye kimsenin gücü yetmez bu yüzden.

Keşif Duygusu ve İstikamet: İyi Okur Kimdir?

Edebiyat nihayetinde iyi bir okur olma yolculuğudur. Peki iyi bir okuyucu olmanın net bir formülü var mı? Galiba yok. Olmamalı ya da. Bu uzun bir yolculuğun durakları hakkında konuşmakla eş değer bir şey. Duraklar yanıldır, şahsidir ve menzilin hakkını yansıtır. Yolun çoğu zaman, yolcunun ise her seferinde değiştiği garip bir maceranın içindeyiz üstelik. Listeler, yolu kısaltarak çok kötü metinlerle karşılaşmadan hedefe suhuletle ulaşmanızı sağlayacaklardır belki de, evet bunu yapabilirler. Keşif duygusu köreltilerek hedefine yöneltilmiş bu okun sahibi siz misiniz yine de? Iskalamak, istikameti tahkim etmenin en kısa yoludur. Listeler zorlu yolları genişleteceği gibi, sınırlı bir yol tecrübesine de indirgeyebilir sizi. O listeler de birinin/bir şeyin ufku sonuçta. Evet, sınınmış bir ufuk.

Kelimelerle örülmüş bir dünyanın mukimleri gayet iyi bilirler ki, arka sokaklarda dolaşmanın oldukça kendine özgü -fena halde dayanılmaz- bir güzelliği vardır. Bu sebeple okur olmaya talip olmanın bir anahtarı varsa, o da şu olabilir; klasiklerinden başlayarak, en az bilinen hazinelere ulaşınca kadar yürümek, bulduğunuz yeni hazineye asla ikna olmamak, daha iyisinin varlığına hemen inanmak, yani ana caddenin tadına vardıktan sonra, bütün tali yollara göz kırparak nihayet sonunda kaldırımlara çıkıp, yol'a revan olmak. Yazarlık da sonuçta iyi bir okur olmaktan öte bir şeyi/bir yeri tarif etmez. Aslolan ömrünü harcayarak kurduğun, yoluna ya-

renlik edecek o kütüphaneyi var eden gerekçelerdir, gözlerin acıya acıya sürdüğü bir yolculuğun sırrı yani. Reddetmenin kısa tarihi iyi bir okur olmakla başlar. İyi bir okur?

Edebiyat ile Hayat Arasında Modern İnsan

Edebiyat hayatı kurtarır mı dersiniz? Tarih buna şahittir ki, ruhunda böyle bir iddia taşımadı hiçbir zaman. Ama eriştiği yüksek bilinç, anlayış ve idrak sonucunda kaydıracağı hayatlar oldu. Fark etmek cehennemdir bazen, bilmek azaptır, anlamak acı vericidir. Edebiyat bunları vaaz ve vaat ettiğini saklamıyor zaten. Seni çağıracağı yer burası. Evet, insan'a/insan olma eylemine çok yakışan bir yer. Kurtarılacak hayatlar ile kırılmış hayatlar edebiyatın konusudur elbette. Kelimelere inanmanın erdemini bilip, kurtuluşun kelimelerden gelmeyeceğini bilecek kadar uzun yaşadık galiba bu dünyada.

HAYAT DENEMELERE SIĞAR MI?

Gökhan ÖZCAN

İnsan hayata içinden, içinden dışarıya açılan bir pencereden bakar. Farkında oldukları da, görebildiklerinden ibarettir, gerçeğin tamamı değildir. İyi ki böyle; aksi halde hepimiz birbirinin aynı, kaskatı bir gerçekliği yaşamak zorunda kalırdık ve her şey sıkıcı, sürekli kendini tekrar eden, hikâyesi olmayan bir şeye dönüşürdü. İnsanın sadece kendi penceresinden gördükleriyle yetinmeye mecbur olması; her ne kadar onu gerçekliğin tamamına hakim olmaktan mahrum etse de, aslında özgün bir bakış imkanı vermesi bakımından hayatı anlama noktasında bir zenginlik ortaya çıkarır.

Hayat, her bakış açısında ortaya çıkan farklılıklarla sonsuz sayıda anlama ve anlamlandırma imkanı veriyor bize. Herkesin yaşadığı hayat, hem kendi içinde biricik bir seyir izliyor hem farklılığıyla hayatın büyük fotoğrafına kendi rengini katıyor. Tek renk bir dünyada hayat sürmeyip, rengarenk, sayısız kişisel değişkenle sürekli tazelenen bir dünyada yaşıyor oluşumuzu da büyük ölçüde bu imkana borçluyuz. Şüphe yok ki bu esnek ve ezbere gelmez, kalıba uymaz tabiatı, dünyayı heyecan verici bir yer yapıyor.

Yaşıyoruz ve yaşadıkça diğer dünyalılarla birlikte ortak bir akışın içinde sürekli farklılaşan hikâyelerimizi büyütüp genişletiyor, hem zenginleştiriyor hem derinleştiriyoruz. Hem beraber akıyoruz ortak bir gerçeklikte diğer insan kardeşlerimizle hem de bu ortak

akışla bazen aynı bazen farklı istikametler seçen kendi akışımızı yaşıyoruz. İlk bakışta şizofrenik çağrışımlar yapan bir durum bu. Hiç öyle değil oysa; gerçeklik dediğimiz şeyin iki ayrı (aslında daha da fazla) tarifi ve tabiatı olduğunu en başta kabullenirsek, bunun aslında her şeyin farkında olmanın tek yolu olduğunu rahatlıkla idrak edebilir, hayatı daha doğru bir yerden anlama imkanını kazanmış oluruz. Evet, gerçekliğin, bir parçası olduğumuz dış dünyada olup bitenlerle izah ettiğimiz bir yüzü ve iç dünyamızda tamamen kendi kişiselliğimizle anlamlandırdığımız bir başka yüzü var. İkisi de bize ait ve hayat hikâyemiz bu ikili yapının uyuşma ve çatışmalarından ortaya çıkıyor!

Meseleye böyle bakınca insan zihninde oluşan her anlamın, katılıktan uzak bir anlama denemesinin eseri olduğunu görebiliriz. Anlamak dediğimiz şey, yaşamak dediğimiz şeyle bu noktada fazlasıyla benzeşiyor. Anlam da, tıpkı hayat gibi her zihinde temel kaidelere bağlı kalarak kendine özgü bir kıvam, bir başkalık, bir farklılık ile ortaya çıkıyor. Hepimizin aynı sonucu çıkardığımızı düşündüğümüz şeylerde bile, mutlaka temel kaideleri değiştirmeyen kendimize özgü farklılıklar, anlama ve kavrama biçimleri var aslında. Böyle olduğu için insanlık tarihinin başından bugüne bunca farklı fikir, farklı anlatma biçimi, farklı eser ortaya çıktı ve çıkmaya da devam ediyor. Dış dünyanın kabullerine, fiziksel normlara, güya matematiksel kesinliklere göre hepimiz için aynı «gibi» olan şeylerin, iç dünyamızdaki karşılıkları bakımından sonsuz sayıda farklı bakış ortaya çıkarabildiğine ve farklı anlam ya da anlam katmanı oluşturabildiğine tanık oluyoruz. Sanatın, felsefenin, psikolojinin, daha birçok şeyin, hatta inancın bile mutlaka içimizde bir kendine özgülük kazandığı aşikâr...

Peki kelimeler? Çoğu zaman kelimelerin sadece anlatmakta işimize yaradığını düşünüyor, onlara aynı zamanda anlarken de ihtiyacımız olduğunu dikkatimizden kaçırıyoruz. Aslında her anladığımız şeyi zihinlerimizde kelimelerle izahlara bağlıyoruz. Kelimelerimizin

gücü, zenginliği, derinliği kadar anlayabiliyoruz ancak. En başta hayat dedik, gerçeklik dedik... Bunlar da aslında sadece birer kelime... Ve kelimelere de yine bir ortak temel anlam etrafında nice kendimize özgümlükler katıyoruz.

Denemenin gücü ve imkanları tam da bu noktada ortaya çıkıyor. Çünkü deneme tam da bu kendine özgümlükten beslenen bir tür. İki olmazsa olmazı var denemenin; özgümlük ve özgünlük...

Deneme, tür olarak, yazarına sonuna kadar özgümlük veren bir genişliğe sahip... Ne anlatacağınıza, nasıl anlatacağınıza karışmıyor. Şundan bahsedebilirsin ama şunlar buraya uymaz demiyor. Deneme yazarı her şeyi yazdığı metne konu edebilir, edebiliyor. Tıpkı kendi hayatında her şeyi zihninden geçirebileceği, düşünebileceği, anlamlandırabileceği ve ifade edebileceği gibi... Size düşünmeye ve kayda değer gelen her şey, kaleme alacağınız denemenin konusu olabilir. Somut bulgu ve gözlemlerinize de yola çıkabilirsiniz, tamamen soyut, kişisel ve hatta yer yer uç çıkarsamalarınızla da... Ne yapacağınız tamamen size kalmış; yeter ki bunu hakkını vererek yapın.

Hakkını vererek yapın dedim ama aslında herkesin denemeyi denemesi gerektiğini düşünüyorum. Belli bir edebi kalite ve seviye yakalanamasa bile... Çünkü denemeye cesaret etmek, bir anlamda yaşadığımızdan daha fazlasını yaşamaya azmetmek demek... Zihinsel ve kalbi bir arayışın nişanesi... İnsan anladığı, anlamlandırabildiği kadar insan... Daha çok yaşayan, daha çok insan olmuyor her zaman; ama daha çok anlayan ve anlamlandırabilenler daha fazla insan olabiliyor çoğu zaman. Zamanın başından bugüne kadar gelen ve bizlere de miras kalan büyük ve ihtişamlı insanlık birikimi bunun nice çarpıcı göstergeleriyle dolu...

Anlam bir piramidin en üst parçası olarak ortaya çıkıyor; anladıklarımızın, anlayanların anladıklarından kendimize kattıklarımızın ve bunları birbirine kaynaştırarak elde ettiğimiz kimyadan, hatta

simyadan hayat buluyor. Bu kendi başımıza ve hep birlikte oynadığımız çok heyecan verici bir oyun... Doğurgan bir şey hayat; sürekli kendini tazeliyor ve yeni hikâyeler, yeni hikâyelerin içinde yeni başka hikâyeler ortaya çıkarıyor. Ve bizler gözlediklerimizle, bunlardan bulup çıkardığımız ayrıntılarla, onları ifade ediş biçimimizle bu doğurganlığa kendi kişisel gözlemlerimizi, bakış açımızı, anlama biçimimizi katıyoruz.

Her insan sürekli olarak bir şeyleri gözlüyor, anlamlandırıyor, ifade ediyor ve biriktiriyor. Hepimiz süreklilik içinde bu insanca mesaiyi sürdürüyor, bu tecrübeyi yaşıyoruz. Bunları sözlü olarak konuşurken de farkında olmadan birbirimize aktarıyor, dolaşıma sokuyoruz. Tabiatımızda olan bir şey bu, kum saatindeki kum tanecikleri akıp giderken, anlam fanusu anlam parçacıklarıyla doluyor.

Fani olduğunu bildiğimiz bir dünyada neden bir şeyleri anlamak ve anlamlandırabilmek için bu kadar uğraşıyoruz ki? Neden biriktiriyoruz hayata dair her şeyi ve birbirimize bunları aktarıyor, aktarmak istiyoruz? Basit bir cevabı var bunun; insan olmak böyle bir şey çünkü!

Böyle söyleyince, denediğimiz şeyin küçük ayrıntıların peşine düşmenin ötesinde anlamlar taşıdığını fark ediyoruz. Aslında hayatı oluşturan dokuya dikkatimizi yönelttiğimiz fikri uyanıyor insanın zihninde. Bu doğru, çünkü o dokuyu oluşturan hücreler oluşturuyor hayatın tenini, gövdesini. Sayıya gelmez, hudut konmaz bir sonsuz evren hayatın anlam evreni... Tek bir anın bile insan sayısınca farkedişle mücehhez olduğu görülüyor. Sayısal matematiğin bir yerde durup kalacağı, üstünü ancak anlamın matematiği ile ifade edebileceğimiz bir kozmos...

Gözlediğimiz her şey, her söz, her kıpırtı, her davranış, her mimik, her fiil hayatın anlamına katılıyor; her an yeniden yeniden oluyor bu. Sürekli nefes alıp veriyor ve kendi içinden çoğaltıyor kendini hayat. Ayrıntına vardığımızda nefesinizi kesecek kadar güzel, hari-

kulade bir zihinsel-duygusal genişlemeden söz ediyoruz. Evrenin kendisi gibi... Deneme, böyle umman büyüklüğünde bir mürekkebe banıyor işte meraklı, ince uçlu, maharetli kalemini.

Kalkıp size en yakın pencereden dışarıya bakın mesela! Ama incelmış, yoğunlaşmış bir dikkatle ve içten bir merakla yapın bunu! Orada dünyanın adeta tek bir ilmiğine, tek bir pikseline denk düşen bir başka dünya göreceksiniz. Bakın, yoldan geçen orta yaşlı yorgun bir adam nasıl da sürüklüyor hikâyesini ardı sıra. Kendisine ne yaptığını sorsanız, tek ihtimalli bir cevap verecektir muhtemelen size. Öyle midir oysa, biraz açıp, biraz da içini karıştırınca, adamın o anının katmanlarını, sonsuz ayrıntılarla dolu bir hikâyeyi bir sonraki ana taşımakta olduğunu göreceksiniz. Daha ilginç, tam o anda, sizin de soruyu soran kişi olarak dahil olduğunuz bir hikâyedir bu artık.

Adamın sesinin çatallanmasında, yüzündeki kırışıklarda, ağarmakta olan saçlarının kıvrımlarında, feri kaçmış gözlerinde, eprimiş elbisesinde, boyasız pabuçlarında, bir elini ne yapacağını bilemezmiş gibi cebine sokup çıkarmasında büyük hikâyeyi tamamlayan daha ne hikâyeler vardır kim bilir! O ince dikkatle bakarsanız, gözlerseniz, sizinle konuşmaya, size kendilerini açık etmeye başlar bu hikâyeler. O noktada adam, artık kendi hikâyesinden de taşarak sizin hikâyenizde bir yer tutmaya, sizde kendini çoğaltmaya başlar. Şimdi daha iddialı bir şey söyleyeyim. Sadece bu adam, bu adamla geçirdiğimiz şu birkaç dakika, bize sunduğu ayrıntılarla, bir ömrü dolduracak kadar çok deneme yazma imkanı verebilir bize. Bunun bize zormuş, hatta imkansızmış gibi görünmesi, gözleme kabiliyetimizin, farketme becerimizin insanca sınırlara gelip dayanmasından sadece. Bu adamın şu birkaç dakikasında böyle uçsuz bucaksız bir potansiyel olmadığından değil!

Neler görüyorsunuz başka o pencereden baktığınızda. Birbiriyle dalaşan iki kedi, parkın salıncağında sallanan neşeli çocuklar, kasisi farketğinde gecikerek de olsa frene basan bir şoför, içi mev-

sim sebzeleri ve süt tankeriyle dolu küçük bir kamyonet, yeni bir bahara uyanan, filizlenen ağaç dalları, tomurcuğa duran çiçekler... Badem ağaçları yine en önde... Daha yaklaşırsanız parke taşlarının arasında telaşla oradan oraya koşuşturan bir karınca kolonisi göreceksiniz, daha ağır hareket eden birkaç börtü böcek... Gökyüzünde kümelenen ve sanki bir şeyleri resmetmeye çalışıyormuş gibi görünen bulutlar, tam ortalarına sert bir çizgi çeken meçhul uçağın izi... Bir korna sesiyle yeniden aşağılara ineceksiniz, iki sürücü tartışıyor yol verme meselesi yüzünden yolun karşı şeridinde. Kavşakta yanmayan bir trafik lambası var, ne zaman onarılacak? Telden iki kumru söyleşiyor hararetili hararetili. Karşıdaki apartmanın pencerelerinden birinde televizyon açık, bir yerli dizinin bitmek bilmez tekrarı sürüp gidiyor. Karşı bahçede saksılarındaki çiçeklerin kuru yapraklarını temizleyen bir yaşlı teyze... Arada yanındaki küçük çocuğa bir şeyler söylüyor, torunu mu, komşunun oğlu mu yoksa? Daha uzaklarda paravanlarla çevrili arsada bir iş makinesi gürültülü bir kazı yapıyor. Birkaç çocuk paravanda buldukları bir aralıktan bu faaliyeti seyre dalmış... Orta yaşlı bir hanım elindeki market poşetini sürüklüyor adeta, içinden birkaç ince pırasa sapı görünüyor. Duraksıyor bir ara, ne almayı unuttu acaba? Çöp konteynirinin yanına iki çöp poşeti düşmüş, sinekler toplanmış başına, neden dikkat etmiyor bu insanlar! Yan taraftaki sitenin önünde bir servis aracı duruyor, birkaç öğrenci iniyor ve az laflayıp her biri bir yöne doğru dağılıyor az sonra. Muhtemelen biraz bir şeyler atıştırıp derse oturacaklar. Oturmayanları da anneleri “Dersini yap, bak akşama misafir gelecek!” diye uyaracak. Kim gelecek, nereden? Nasıl bir muhabbet dönecek bu misafirlikte? Ne hikâyeler çıkacak oradan? Otopark da şimdiden dolmuş, misafirler gelince nereye park edecekler arabalarını?

Bitti mi? Bitmedi, bitmez! Daha pek çok şey gözleyip sıralayabiliriz böyle arka arkaya. Sadece söz edip geçiyoruz üstelik, tek tek her kişiye, her ayrıntıya, her harekete yoğunlaşsak daha kim bilir neler çıkacak her birinin içinden. Hem her sonraki anda, anlarda

sürekli yenilenecek penceremizin manzarası. Bundan önceki anlarda olduğu gibi... O manzaranın bize düşündürdükleri, zihnimizde uyandırdıkları sürekli çoğaltacak kendini.

Hayatın nefes kesici yüzü, yüzleri bunlar... Farkında olduklarımız bile sürekli kendini çoğaltıp duruyor zihnimizde, bir de olmadıklarımızı düşünün. Bizim gibi milyarlarca insanın pencerelerinden hayata baktıklarını, milyarlarcasının zamanın içinde aynı sonsuz hikâyenin tanığı olduğunu... Yeryüzünün her köşesinde her an bir şeyler yaşandığını, bu anlarda yaşanan her şeyin ama her şeyin kendi başına bir hikâyesi olduğunu, bütün bu hikâyelerin başka hikâyelerle temas ederek sayısız yeni hikâyeye insanları insanlara, olayları olaylara, duyguları duygulara, fikirleri fikirlere, durumları durumlara bağlayıp durduğunu... Her anın sayısız ihtimal doğurduğunu, sonra bu ihtimallerin en muhtemel olanlarından başka pek çok şeyi tetikleyerek hayatın gidişatına yeni yollar, yol ayrımları, kesişme noktaları, ayrılıklar ve beraberlikler, kazançlar ve yoksunluklar eklediklerini...

Çoğu zaman bunu düşünmeyi ihmal ediyoruz: Zihin kamaştırarak olağanüstülüklerle dolu fevkalade bir şey hayat... Bize sürekli yeni bir şeyler anlatıyor. Bunu biliyoruz, çünkü her an böyle değişip dönüşen, yenilenip tazelenen ve sözü hiç bitmeyen bir anlam evreninde yaşıyoruz. Sürekli bir akış, sürekli bir devinim, sürekli yeni farkedişler...

Farettiklerimizi anlatmaya başladığımızda bu defa iç alemimiz devreye giriyor ve her şey daha da büyüyor. Özgün bakış açıları, anlama ve anlatma biçimleri katılıyor hayata. Her insanın gözleddiklerinden ve onları anlama ve anlatma biçimlerinden yeni dünyalar ortaya çıkıyor. Ve biz, hepimiz, bu akıl almaz hayatın, bu muazzam seyrin tam ortasındayız! Müthiş, değil mi? Öyle, gerçekten öyle!

Deneme yazarken oltamızı attığımız umman işte böyle bir umman. Ne yakalarsak, o da sadece bize özgü... Denemenin gözlerini çe-

virdiği yer işte böyle uçsuz bucaksız... Ve bir o kadar kişisel, mütevazı... Sonsuz dünyalar içinde bir kişinin dünyası... Onun dünyaya, hayata, insana, eşyaya bakışı... Onun dikkati ve gözlemleri... Onun dili ve ifade edişleri...

Edebi türlerin en iddialısı gibi görünmez birçok kimseye bu kişiselliği yüzünden deneme. Değildir de zaten... Deneme bu iddiasızlığın içinden var eder kendini, ancak denemeci hayatın sonsuz sayıda hikâye vadeden yüzüne bakar her an. Sonuna kadar özgür ve kendi gözleme, farketme, anlatma süreçlerinden çıkardığı, bir araya getirdiği, anlama kavuşturduğu özgün ifadelerle... Denemenin ortaya çıkardığı ve insandan insana ulaştırdığı edebi ifadeler doğrudan katılır hayata. Edebiyatın ötesinde bir insani faaliyettir bu sebeple denemek adına denkleştirilen her ifade, yazılan her yazı.

Bunca hikâye lafı edince karışmadı mı biraz denemeyle hikâyenin alanı? Biraz öyle karışıktır zaten... Fark şurada ortaya çıkar: Hikâye, malzemesini hayal gücüyle yoğurarak ortaya çıkarır kendini. Bu kurgusallığı getirir yanında. Denemeyse hayattan gözlediklerimiz ve onların zihnimize uyandırdıklarını ifade eder, özel bir kurgu gayreti yoktur denemenin, hayatın yalın ve gerçek kurgusudur onun baktığı, dikkatini yönelttiği yer...

Deneme, adı üstünde bir şeyleri görmeye, fark etmeye, zihnimizde birer değere dönüştürmeye ve kendi tespit ve kelimelerimizle ifade etmeye, yani anlamayı ve anlatmayı denemeye yöneltir bizi. Hayatın bir nevi günlüğünü tutmaktır bu. Mütevazıdır, denemenin kelimeleriyle hayatın düğümlerini çözmeyi, büyük meseleleri halletmeyi, dünyayı kurtarmayı düşünmezsiniz. Ama çoğumuz farkında olmasak da; sıradan hikâyelerin, sıradan insanların, sıradan ilişkilerin hiç de sıradan olmayan, kendince zengin ve biricikliği bakımından paha biçilmez duygu ve düşüncelerin içinde sırları, ipuçları, hatta çareleri gizlidir bütün bu kocaman meselelerin.

“Hep denedin. Hep yenildin. Olsun. Yine dene. Yine yenil. Daha iyi yenil” diyor Samuel Beckett. Bu alıntıyı yazıya hava katmak, ifade benzerliğinin nimetlerinden menfaat temin etmek için koymuş değilim. ‘Deneme’yi denemek fiilinden ve bu fiilin yanında taşıdığı tatlı risklerden ayrı düşünmemek gerektiğini ifade için aldım buraya. Evet, bütün denemelerde bir yanılma ihtimali bulunur. Ancak insanın yanıla yenile öğrendiğini unutmamak icap ediyor, bunu hep akılda tutmak gerekiyor. Denemeyen insanların ne zihinlerinde ne kalplerinde ne hayatlarında bir büyüme, olgunlaşma, enginleşme imkanı var. O yüzden denemek lazım diyoruz, gönül rahatlığıyla, cesaretle, coşku ve heyecanla sürekli denemek... Görmeyi, gözlemeyi, anlamayı, anlamlandırmayı, ifade etmeyi ve nihayet yaşamayı... Sürekli denemek gerek... Belki hayat başı sonu belli bir denemeye sığmaz... Ama deneyenler, yanılanlar, yenilenler ama kalkıp yeniden deneyenler, denemeyi denemekten hiç vazgeçmeyenler yaşanabilecek olanın en çoğunu sığdıracaklardır hayatlarına.

ÇOCUKLUĞUN KUYUSUNDAN UPUZUN BİR İPİ ÇEKMEK Mİ YAZARLIK?

Hâle SERT

Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk/Hiçbir yere gitmiyor.

Edip Cansever

Haksızlıklara Alışmamak İçin Hep Yazmak

Yıldız Ramazanoğlu'nun *Papağanlar Panayırılar Hasatlar* isimli denemeleri yaşamın içinde boşluklar ve baloncuklar açarak o boşlukları kendi kelimeleriyle dolduran bir yazarın hayatı görme ve yazma biçimlerini anlatıyor bize. Yazmak, yaşamak ve ölmek başlıkları altında yer alan yazılar bu üç kavramın felsefi, ontolojik geçişkenliğini de serdediyor.

Yazmak, öncelikle hayatın içinde akan hikâyeleri dinlemek Yıldız Hanım için. Yazmanın hayat oyununun içinde oynanan bir başka oyun olduğunu varsayarsak, Yıldız Hanım bu oyuna çok naif ve büyüleyiciyi bir yorum getiriyor: “İnsanların, şehirlerin, nesnelerin, an'ların içine bir kalp yerleştirip atışını dinlemek”. Denemelerde karşılaştığımız; gündelik hayatında, çalışırken, anneyken, okurken, yazarken, yürürken, araba kullanırken, eczanesinde insanlarla ilgilenirken, mahallesinde, şehrinde, ülkesinde ve dünyadaki her canlıya, nesneye yüreğiyle bakan parıldayan bir yıldızdan başkası değil.

Işığını derinlere, şeylerin derinliğine salabilen ve oradaki incelikleri, kırılmaları, yaşantıyı görebilen bir yıldız haline gelebilmenin sırlarını çekinmeden paylaşıyor Yıldız Hanım. İnsanın karakterinin güçlü bir şekilde gelişebilmesinde anne ve babasının rolü tartışılmaz. Yıldız Hanım'ın arkasındaki en güçlü ışık kaynağı da babası. Annesi, onu bir şekilde normale, olağana çekmek isterken babası münevver biri olması için tüm kapıları açmış, bunun için dünyanın her yerine gidebileceğini söylemiş. O da her yere gitmiş, kendi deyişimiyle "Fizan'dan da ötesine". Böylesine kavi bir eli sırtında hisseden bir kız çocuğuna dünyada bundan daha büyük bir destek sunulamazdı.

Yıldız Hanım'ın yazıyla ilişkisinin temelinde yer alan, onu yazmaya sevk eden en güçlü saik olan "hak ve adalet arayışı"nın bu denli sarsılmaz bir ilke olarak durmasında babasından aldığı kuvvetin ciddi bir etkisi olmalı. Bu sözden yoksun kız çocuklarının değil yazmak, hayata karşı, dik, güvenli ve müdanasız durabilmeleri pek zor. Annesine ise en çok onu kendisine minnet ve borçluluk duyguları içerisinde bırakmadığı için müteşekkirdir. Kendi ilgi alanlarına zaman ayıran anne bu sayede tüm dikkatini kızına boca etmeyerek ona kendisi olması için alan açmış.

Tüm Canlıları Kuşatan Adaletli Bir Dünya

Yazı yolculuğunu etkileyen, ona ilham olan yazarlar da ülkele-rindeki, dünyadaki haksızlıklara isyan eden yazarlar olmuş. Başta Jean Paul Sartre olmak üzere Harold Pinter, Jose Saramago, Franz Kafka ve benzerleri. Öykü bir muhalefet aracı onun için ve "Yazar dediğin bu dünyaya alışamaz, yerleşemez, ezenle uzlaşamaz, olanı kanıksayıp geçip gidemez". Adaletli bir dünya arayışı onun hayata bakışında, çabalarında ve yazısında en temel dinamik. Ama bu adalet tüm canlıları kuşatıyor. Belki de Yıldız Hanım'ı kendi jenerasyonundaki diğer yazarlardan, düşünürlerden ayıran belirgin saiklerden biri budur. Şehrin betonlaşmasına, zenginleşmesine bu-

radan da karşı çıkabiliyor. Sadece ekonomik, sosyolojik boyutları değil, kılcal damarlarda olup bitenleri, “arıları yok eden”, yağmuru sele çeviren betonlaşmayı görebiliyor. Park eden arabalara engel diye kesilen ağaçları, yine arabaların rahatı için köküne kibrit suyu dökülen ağaç kütüklerini görebiliyor. O ağacın, kütüğün içine kalp yerleştirip onu dinleyen bir kulak olabiliyor.

Yazarlık ve çocukluk bahsinde değinmek istediğim ikinci yazar ise Latife Tekin, yine şair ve yazar Pelin Özer ile yaptıkları nehir söyleşi kitaplaştırılmış ve bu kitap bize yazarın tüm yazma dinamiğinin, enerjisinin kökünün çocukluk olduğunu gösteriyor.

Latife Tekin, ilk kitabı *Sevgili Arsız Ölüm*'ü çocukluğunun geçtiği köye benzer bir evrende kuruyor. Annesinin imgesiyle kuşatılmış bir roman. *Sevgili Arsız Ölüm* sıkı bir olay örgüsü olan bir roman değildir, ama bütün olayları birbirine bağlayan bir annenin varlığından söz edebiliriz yine de. Neden anne? Latife Tekin hayata karşı nasıl tavır alacağını, örneğin yaptığı işi güzel yapmayı annesinden öğrenmiş. Şöyle anlatıyor bunu: “Güzellik duygusu bana annemden geçti. Tuhaf bir kadındı annem. Köyde toprağı ince ağzılı testilerle, ibriklerle sularken çeşitli süsler yapardık birlikte. Toz kalkmasın diye, sade bir köy evinde toprağı suluyorduk alt tarafı. Defterlere yaptığımız kenar süsleri gibi, papatya desenleriyle işlerdik toprağı.”

Tandırda ekmek yapımına çocuk Latifeyi de katarak sürekli çalıştırır, örgü örmeyi öğretirken hep söktürüp tekrar yaptırır: “Mantı nasıl katlanır, içli köfte nasıl yapılır, bunları tek tek öğretti bana. Yaptığım her şeyin güzel olması gerektiğini söylerdi. Bu duygu bana annemden geçti.”

Bu alıntılardan, çocukluk ve yazarlık dediğimizde meselenin sadece çocuklukta dinlenen masallar, okunan kitaplar olmadığını, çocukluğun bizim yazarlık tavrımızı belirleyen kök yapı olduğunu anlıyorum.

Latife Tekin'in yirmi iki yaşında yazdığı ilk romanının çok ses getirmesinde, yaptığı işi en güzel yapma ilkesi yatıyor olmalı. Yine bu romanın bu denli başarılı olmasında babasından aldığı, en zor şartlar altında dahi kuyruğu dik tutma özelliğinin de etkisi olduğunu anlatıyor. Şöyle ki, bir gün çoluk çocuk açlar, evde yiyecek bir şey yok, babası uyuyun geçer diyor, başkasından bir şey istemeye tenezzül etmiyor. "Bir kez eğilirsen, sonsuza dek eğilirsin" gibi bir bilgi geçmiş babasından, o yüzden hiç eğilmeyeceksin. "Bir gün aç kalmakla ölmezsin. İnsanı böyle dirençli olmaya iten bir şey vardı adamda, çok önemsiyorum bu duyguyu. Mademki roman yazıyorum, aç da kalsam, çok zor durumda da olsam, o benim onurumdur, namusumdur, onu başka bir şeyle değişmem, dedim, daha başlangıçta."

Sevgili Arsız Ölüm, bir çocukluk anlatısı, otobiyografiye dayanan unsurları var. Yazar, bu romanda annesinin geçmişini yazmak istemiş: "Kayıp bir geçmişi var annemin. Daha doğrusu ben çocukken gidemediği, ulaşamadığı bir baba evi, anne evi var. Onu çocukluğumda aklımda kaldığı gibi yazmak istedim *Sevgili Arsız Ölüm*'de".

Bu romanda cinler, büyüler, beddualar var bolca. Yazar, çocukken köyde çocukları cinlerle korkuturlar, onların gördüklerini biz görmiyoruz diye üzülür, "güzel olan yazmaya başladığımda çocukken korktuğum cinlerin iyi işlere yaradığını keşfetmiş olmam." Cinlerin hayatta pratik işlevleri olduğunu düşünür, insanlar cinlerin korkutuculuğunu kullanarak hayata çekidüzen veriyorlar, bu işe yarıyor, korkudan su içilen bir kuyuya taş atamıyorsun, çünkü karşına kuyu cini çıkıyor.

Çocukluk ve yazı arasındaki ilişkiyi sıfırlayan bir yazar Latife Tekin. Yazdıkları çocuklukta edindiği bakışın, sezisin, bilginin devamı. Kalem bir ip gibi uzuyor ve o ipin ucu hep kuyunun dibinde, kuyudan aldığı suyla suluyor metinlerini. Anlatısının merkez düşüncesi yoksulluk; bunun nedenlerini, niyelerini, yoksul insanların hayata bakışlarını, kimsenin onlara yakıştıramadığı neşeli ve ışıltılı

bakışı anlayabilmeye ve anlatabilmeye çalışıyor. Kendisini yoksul olarak tanımlıyor. Çocukluğunda köyde ve şehre göç ettikten sonra da deneyimlediği yoksulluk bu.

Yaşadığı politik deneyimler ve sonrasında yaşadıklarını sorgulaması da eninde sonunda çocukluğuna bağlanıyor. Ya da şöyle diyelim, geliştirdiği biçim ve dil de öyle... *Sevgili Arsız Ölüm*'ün eyleme, fiillere dayanan, koşturan dili annesinin karakterini yansıtırken *Gece Yarısı Dersleri* isimli romanının dili/ritmi babasının evde okuduğu Kur'an sesine benzer. Çocukken bu mırıldanmaları çok sevdiğini anlatır, romanda da cümlelerin sonunda hep, uzayan bir ritim var.

İşte burada anlatmaya çalıştığım şeyi umarım anlatabiliyorumdur, mesele yazarların romanlarında çocukluklarını anlatmaları ya da anlatmamaları değil, ama yazdıkları metinleri şekillendiren, merkezdeki ana sorunlarının hep o çocukluk kuyusundan beslendiği.

O su berrak bir su mu, bulanık mı? Aslında su eninde sonunda berraktır, onu bulanıklaştıran sonrasındaki yaşantıdır. Bu yüzden kişinin ya da yazarın çocukluğuna inerken işi iki katmanlıdır, bulanık kısmı geçip dipteki berrak suya ulaşmalıdır.

Orhan Pamuk, *İstanbul Hatıralar ve Şehir*'de bize çocukluğundan, öğrenciliğinden bahseder, ne ki bu hatıralarda bahsettiğim diğer yazarlardaki gibi yazarın bizzat kendisini romanlarıyla ilişkilendirme hali yoktur. Bu ilişkiyi kurmak sanki okura ve zamana bırakılmıştır. Sadece kitabın ilk yazısı "Bir Başka Orhan"ın yine de onun anlatisinin merkezinde duran bir duyguyu ele verdiğini düşünüyorum. Şöyle diyor yazının hemen başında:

"İstanbul'un sokakları içerisinde bir yerde, bizimkine benzeyen bir başka evde, her şeyiyle benim benzerim, ikizim hatta tıpatıp aynım bir başka Orhan'ın yaşadığına çocukluktan başlayarak uzun yıllar aklımın bir köşesiyle inandım. Bu düşüncüyü ilk nereden ve nasıl edindiğimi hatırlamıyorum. Büyük ihtimal, yanlış anlamalar, rastlantılar, oyunlar ve korkularla örülmüş uzun bir süreç sonunda

fikir içime işlemiştii.” *Masumiyet Müzesi*’ndeki Kemal, *Yeni Hayat*’taki Osman sanki hep bu başka Orhan’ı, ikizlerini arıyormuş gibi geliyor bana.

Peki benim yazarlığım, hâlâ bir yazar olduğumdan şüpheliyim, bu bana hâlâ taşması çok büyük bir taç gibime geliyor. En azından kalemlle, klavyeyle ve kelimelerle dost biri diye niteleyeyim kendimi. Yazarların çocukluklarından yoğun bir şekilde beslendiklerini ilk fark ettiğim sıralar büyük bir hayal kırıklığına düşmüştüm. Ama nasıl olur bu dedim, benim çocukluğumda bana masallar anlatan dedelerim ninelerim olmadı, evimizde öyle aman aman edebi eserleri içeren bir kütüphane yoktu, annem bana yatarken hikâye okumadı. Babam benimle aklımda kazınan sohbetler etmedi. Ben ne yapacağım şimdi? Eyvah ben nereden besleneceğim. Çocukluğuma dönüp baktığımda gördüğüm büyük boşluk karşısında derin bir hayal kırıklığı yaşadım.

Kaldı ki, okuma yazmayı öğrendikten yani sözlü kültürden yazılı kültüre geçtikten sonra da kitaplarla dolu bir evrene daldığım söylenemez, çünkü ben eninde sonunda bir kız çocuğuydum, kendi başıma çarşıya gidip kitapçılardan kitap alamazdım, kütüphane diye bir yerin varlığından da haberdar değildim. İlk okulda bir şekilde ödev olarak verilen ya da sınıf içinde elden ele dolaşan kitapları okuduğumu hatırlıyorum.

Bu boşluk duygusunun beni uzun süre esir aldığını söyleyebilirim. Renksiz, masalsız, hikâyesiz bir çocukluk, yazmak isteyen bu kızın başına gelebilecek ne büyük bir felaketti ne büyük bir şanssızlıktı. Ama hayat hep bir direniş değil miydi benim için. Ne yapıp edip bu boşluğa karşı da direnmeliydim.

Kendime bana sürekli cinli, perili, devli masallar anlatan bir nine mi uydurmalıydım? Her akşam hikâyeler okuyan, okumasa da kafasında uyduran bir anneyi mi düşlemeliydim. Evimizde seslerin değil sessizliğin hakim olduğunu fak ettim sonra sonra...

Belki bu sessizliğin içerisinde bir dil kurmalıydım. Sıcak kelimeler duymaya hasretimi fark ettim, duyabilmek için konuşmaya değil de dinlemeye duyarlı hale gelen bir yöntem geliştirdiğimi. Az konuşan, konuşmaktan çekinen ama dinleyen bir kız çocuğu büyüyünce bu dili nasıl dönüştürmüş olabilirdi?

İlerleyen yıllarda, lisede, üniversitede arkadaşlarımı dinlerdim ve garip bir biçimde onları hiç yargılamaz, duygularını çok iyi anladığımı hissettirirdim. Hayata karşı temel duruşumun, dinlemek olduğunu söyleyebilirim. Arkadaşlarımı, dostlarımı, eşimi, çocuklarımı (en çok da onları) dinliyorum. Dinlemeyi ısrarla sürdürdüğüm bir dünya daha var. Ağaçlar, kuşlar, çiçekler, arılar, kelebekler, kediler. Rastladığım yerde kendimi bırakıvermek istediğim bir akarsu. Ve toprak, toprağı dinlemeyi de çok seviyorum. Baharda yeryüzünün çatırdayarak açılması sırasında aldığı nefesi, sonbaharda çürüyen yapraklarla, bitkilerle vermesini dinliyorum.

Çocukluğumun sessiz kuyusuna bir taş atıp yankısını dinlemeye çalışıyorum. Ben ne kadar boş desem de ıskaladığım, duyulmayı bekleyen seslerin var olduğuna inanıyorum. Kuyuya attığım her taş bir kelime aslında. Kullandığım kelimelerin kökenini sözlükte değil kuyudan gelecek yankıda arıyorum.

Kaynaklar

Orhan Pamuk. *İstanbul Hatıralar ve Şehir*. İstanbul, YKY, 2019.

Pelin Özer. *Latife Tekin Kitabı*. İstanbul: Can Yayınları, 2020.

Yıldız Ramazanoğlu. *Papağanlar Panayırlar Hasatlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2022.

EDEBİYAT NEREDE?

Hatice BİLDİRİCİ

Edebiyat deyince aklınıza ya da gözünüzün önüne ilk ne gelir? Edebiyat öğretmeniniz mi? Bir ders mi? Bir ders kitabı mı? Üniversite sınavında çıkacak sorular, ezberlenecek yüzlerce şair-yazar ve onların uçsuz bucaksız eserlerinin isimleri mi? Kitaplar yığını ya da bir kütüphane; şiirler, vezinler, kafiyeler, demeler, devriyeler, romanlar, öyküler mi? Dilimizi iyi öğrenelim diye Türkçe dersi vardı eğitimimizin ilk sekiz yılında, onun bir uzantısı olarak da edebiyat çıktı karşımıza diyor olabilir bazılarımız. Edebiyat bunlardan ibaret olabilir mi?

Buyurun, bu durduğumuz yerden biraz yükselim. Elimi tutarsanız sizi buradan birkaç basamak yukarı çıkarmak istiyorum. Onun kendi düşünce eksenimizin dışında başka bir yerde olabileceğine ihtimal verelim ilk önce. O zaman edebiyatın bunların ötesinde daha geniş bir âlem olduğunu göreceğiz. Şimdi muhayyilenin ve ardından kavramların basamağına yükseliyoruz. Bu basamaklarda bilim, felsefe, sanat gibi birbirlerinin sınırlarını yoklayan başka başka âlemler de var ama biz edebiyatı arıyoruz. Zihinlerin içini mekân tutmuş, adına edebî dediğimiz bir zevkle buğulanan, toprağı dil olan bulutsu bir bahçeye ulaşıyoruz.

İçinde kocaman kamelyası da olan bir bahçe. Güvenli, sakın, kabul edelim biraz da tekinsiz. Bu manzaralı bahçenin ufku oldukça

ırakta. Ulu ağaçlarla gölgelenen, çiçek tarhları, gül fidanları olan ... Çok mu romantize ettim? İnanın iyi ettim, çünkü orası biraz da romantik bir yer. Ama gerçek, tabiat kadar gerçek, ay kadar, güneş kadar gerçek. İçinde sevdalılarının, kafası karışıklarının, bir davaya adanmışların, yalnızlıktan usanmışların, kendini her şeyden arı görenlerin, kendine düşkünlerin, derin düşünenlerin dolıştığı, ekip biçtiği, düşünüp derinleştiği, olgunlaştığı, meyveye durduğu bir bahçe.

Bizi teskin eder, yalnız olmadığımızı söyler. Dertleri olan bir tek sen değilsin, bir tek sen utandırılmadın, hep erteleyen, işlerini son dakikaya bırakan, aceleci, unutkan sen değilsin der. Geceleri korkan, kendini çirkin bulan sen değilsin sadece; annesine kırgın, babasına öfkeli sen değilsin; umutsuzluğa kapılan, geleceğini belirsiz gören bir tek sen değilsin... Anlamlandırmanı; insanları, hayatı, tabiatın içindeki yerini, Tanrı karşısındaki pozisyonunu idrak etmeni vadeder edebiyat. Ama en çok da bir vicdan geliştirmene ve kendini görmene hizmet eder orası.

Aslında toprağı sözcükler olan bu bahçe; okumak, yazmak ve dinlemek üzerine kuruludur. Biricik hayatını bu bahçenin lütuflarıyla şenlendirmenin ilk eylemi ise malumunuz okumaktır.

Bu bahçeden bize düşen nasibi almak için okuma eylemimizin erdemli olması icap eder. “Erdemli okuma da nedir?” dediğimizi duyar gibiyim. Erdemi sözlük şöyle tarif ediyor: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı. O zaman erdemli okumanın bu ve benzeri vasıfları haiz olması gerekiyor. Yani okuma işi dürüstçe olmalı, cesurca olmalı, tevazu ile olmalı, iyilik için, iyiliğe doğru olmalı.

Dürüstçe olmalı derken düşündüğümüzle söylediğimizin aynı olmasından bahsediyorum. Her davranışımız için kurabileceğimiz bir mizana koyalım okuma eylemini: Çizeceğimiz iyi imaj için veyahut takdir toplamak, puan kazanmak, onaylanmak, bilgiyi

cebimizde çoğaltmak için okuyorsak ama “doğru” olanı yapmaktan “iyi”ye ulaşmaktan başka bir maksadımızın olmadığını iddia ediyorsak burada bir kandırmaca hem de kendimizi kandırmaca kurduğumuzu düşünebiliriz. Okuyacağımız kitap evvela samimiyet ister. Kendini bize o zaman verir, merkezini o zaman sunar. Okuma öncelikle kendimizi tasdik ettirmek için değil, samimiyetle kavramak içindir. Hasılı bu bahçedeki ilk adımımız olan erdemli okumanın ilk basamağıdır dürüstlük.

Erdemli okumada dürüstlüğü, bu tanımdaki yiğitlik yani cesaret takip eder. Cesaretle özgür düşünme arasında korelasyon vardır. Özgür hissetmeyen bir cesur tanıdınız mı? Ben tanımadım. Cesurlar özgürdür. O zaman okumak için özgür kafalı bir cesur olmalı. Cesaret edeceğimiz şey kendimize bakabilme kudretidir. İçimizdeki korkağı, kötüyü, aceleciyi, kiskancı görebilme gücüdür. Okurken o ben değilim, diyorsak durmadan. Kendimizi işin içine katmıyor, sigaya çekmiyor, çuvaldızı kendimize batırmıyorsak kitabın içinde ne arıyoruz? Bu çuvaldız battıkça acıtır, bu acıya dayanmaktır cesaret. Acı çekmeye mi geldik kitabın sayfalarına. Hayır, kendimizi ve diğerini affetmeye, merhamete geldik bu sayfalara.

Okumak bizi alçakgönüllü yapıyor mu yapmıyor mu, diğer insanlara karşı duyarlılığımızı artırıyor mu, acaba yanılıyor olabilir miyim dedirtiyor mu? Erdemli okumanın diğer ölçütlerinden biri de budur kanaatimce. Okudukça; ne çok okudum, nasıl da entelektüelim ve diğer insanlar çok az biliyorlar, pek de cahiller diyorsa içimizde bir ses; insanlarla aramızdaki mesafeyi okuduğumuz her kitap daha da açılırsa, kibir şerham şerham kabarıyorsa içimizde yine okumanın erdeminden söz edemeyiz. Çok kitap okuduğunu ama yolunu bir türlü aydınlatamadığını; hâlâ saçıp döktüğünü, kırıp geçirdiğini gördüğünüz insanlar vardır. Okumak, yoksa bir işe yaramıyor mu diye şüpheye düşürürler çevrelerindeki. Her insanın Tanrı karşısında, doğa karşısında ve insan insana eşit haklara ve birbirine yakın kapasitelere sahip olduğunu, herkesin özel ve

biricik ya da bir bakıma herkesin sıradan olduğunu; doğrunun ve güzelin nereden neşet edeceğinin bir aritmetiğinin bulunmadığını süzemiyorsak okuduklarımızdan heyhat... Hatta kitap okumakla kalmamış bir de kitap yazmış olup da kendisine laf anlatılamayan, bilgisiyyle etrafına faydadan çok zararı dokunan insanlar da yok değil midir? Okumak, cehalete açılan savaşta bir silah olabilir. Ancak o savaşın stratejisi değildir. Bu yolu hiç okuyamadan bulmuş, nandanlıktan kurtulmuş insanlar vardır, bilirsiniz: ümmi dediğimiz sabırlı ve sessiz bilgiler. Onlar iyi olmaktadır samimi gayretleri hatta inatları ile bu yolu yavaş yavaş yürürler.

Okumak bizi iyi, doğru ve güzele doğru adım adım evirmeli. İçimizde gizli duran, karakterimize kodlu olan potansiyelimizi dosdoğruca ortaya çıkarmamıza hizmet etmeli. İçine doğduğumuz ortama saygıyla kalıp biz kendimizi edebiyatla yeniden yoğurabilir, içimizdeki potansiyeli açığa çıkaracak yazar ve düşünürlerden atalar edinebiliriz. O zaman hem bilgiye hem eleştirel ve sistemli düşünmeye hem de insanın hikâyesinden kendimize doğru vicdanlı bir yol bulabilir, o sakin ve bereketli bahçede yeni bir bizi büyütebiliriz belki.

Edebiyat, toprağı dil olan bir bahçe demiştik başladığımız yerde. Modern zamanların bizi sıkıştırdığı yerden birkaç basamak çıkıp ulaşacağımız bu bahçe bizi gerçeğin keskinliğinden alıp, hikâyenin ve güzel sözün ikliminde nefeslendirip büyütürken, yüzleştirip sağlarırken; şu içinde yaşadığımız dünyamıza ışık sunan ikinci bir dünya kurmuş oluruz kendimize. Herkesi bu bahçeye davet ediyorum, buyurun beraber olsun.

DİZELERİN İZİNDE

Hüseyin AKIN

Şiiri şiirde aramak gerektiğine inananlardanım. Şair, şairden etkilenir ve şair, şairi etkiler. Dünya tam anlamıyla bir etkilenme yeridir. Ne dediğinizin değil, nasıl dediğinizin önem kazandığı bir dünyadan bahsediyorum. İnsan şiirle kendi hakikatini aramaecessüsüne girer, şiirle dili zenginleştirip kullanılabilir hale getirir. Şiir hayatımızdan çekildiğinde hayatımız da ister istemez ömrümüzden çekilecektir. Limanını yitirmiş bir gemiye veya gemisini kaybetmiş bir limana dönüşeceğiz.

Her şair dünyayı en elverişli yerinden kavrar. Kimi bir kentten, kimi bir doğal yansımadan, kimisi bir sevgi şuasından etkilenir. Etkilenme hangi cihette olursa olsun, ilk dize yine de Tanrı'dandır. Valery'nin dediği gibi gerisi matematiktir.

Şair şiiri, şiir ise hayatı hatırlatır. Yaşanan hayat, gidip geri gelmeyen bir şeydir. Onu bize birazcık da olsa geri getiren şairlerdir. İlk okuduğum şairlerdendir Arif Nihat Asya. Şiirlerini hem okunması gençlik enerjimle bağdaşıyor hem de anlam sarmalında huzura gark oluyordum. *Fetih Marşı* tüylerimi diken diken etmeye yetiyordu:

“Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek
Dağlardan çektirilen kalyonlar çekilecek
Kelpetenlerle surların dişleri sökülecek
Elde sensin dilde sen, gönüldesin, baştasın
Fatih’in İstanbul’u fethettiği yaştasın.”

Al bayrağı bu kadar güzel bir betim, bu denli büyük bir coşkuyla
anlatabilen başka bir şair var mıdır?

“Ey mavi göklerin beyaz ve kıvılcık süsü
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.”

Ya peygamberimize inancın en duru en saf haliyle seslenip kelime-
leri Müslüman kılan şair dokunuşuna ne demeli?

“Konsun yine pervazlara
Güvercinler;
“Hu hu” lara karışsın
Aminler..
Mübarek akşamdır;
Gelin ey Fatıha’lar, Yasin’ler!”

Arif Nihat Asya’nın dilinden kabule karın duaları dinlerken ya da
tekrar ederken kabul olacağına dair içimde bir muştı oluşması aca-
ba nedendir?

“Biz, kısık sesleriz... Minareleri,
Sen, ezansız bırakma, Allah’ım!
Ya çağır şurda bal yapanlarını,
Ya kovansız bırakma, Allah’ım!
Mahyasızdır minareler... Göğü de
Kehkeşansız bırakma Allah’ım!

Müslümanlıkla yoğrulan yurdu,
Müslümansız bırakma, Allahım!”

Vatan yabut Silistre eseri tiyatrodan sahnelenip halk tarafından büyük heyecan yarattığı için Mağusa sürgünü ile cezalandırılan büyük vatan şairi Namık Kemal’i unutmak ne mümkün! Onun şu dizeleri vatan sevgisinin en samimi ve en içten dile gelişidir:

“Sipihrin bahtını ikbalini hep payimal ettim
Hamiyet yurdundan terk-i evlad-u iyal ettim
Canımdan muazzezken vatandan infisal ettim
Sebat-u azme hail bir deni dünya mı kalmıştır.”

Ait olduğumuz medeniyetin ruh iklimini yansıtan mutasavvıf şairlerden daha ilk kitabını yazmış, onun heyecanını yaşayan bir Türk şairine kadar bütün yazılanlar birbirinin devamı gibidir. Aslında dünya ölçeğinde bir şiir kardeşliğinden bahsedebiliriz. Zira şiir insanlığın ilk ve ortak dilidir. Anlatılmayanın anlatılmasının anlatımıdır şiir. Şu dünyada insanın en büyük trajedisi anlayamamak ve anlatamamaktır. İçimize doğanlar ve zihnimizde uyananların kaçta kaçını anlamlı cümlelerle maksadımızı ifade edecek hale dönüştürebiliyoruz. Bunun ne kadar zor olduğunu en iyi edebiyatçılar ve sanatçılar bilir. Özellikle şairler bunun çilesini çeken kişilerdir. Mehmet Akif’i dinleyelim:

“Bana sor sevgili kârî’ sana ben söyleyeyim
Ne hüviyyette şu karşında duran eş’ârım :
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu’ bilirim, çünkü, ne san’atkârım.
Şîr için “göz yaşı” derler, onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım !
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım !

Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.”

Kalbin dili olsaydı şiire ne gerek kalırdı, sanatçı olmanın ne esprisi olurdu. Bütün sanat dallarının kökeninde dile getirememek ve de acizlik yer almaktadır. Mutlak anlatım ve mutlak anlam Tanrı'ya aittir.

İsterseniz bu meseleye bir de Orhan Veli zaviyesinden bakalım:

Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.

Şiir verili dilden sahici, insani ve insanın ilk ve ilkel diline geri dönmektir. İlk insanlar muhtemelen şiir konuşuyorlardı. Bugün derin duyuşa dayanmayan verili ve tecimsel bir dille konuştuğumuz için dil bir anlaşma vasıtası olmaktan çıkıp anlaşamama, kavga ve kargaşa unsuruna dönüşmüştür. İnsan, insanın bedenine bakarak insanı göremez. İnsana bakmak için onun gözünün içine bakmak lazımdır. Anlam insanın gözünün içindedir. Onu ancak epeyce yaklaşma safhasını tamamlayanlar başarabilirler.

Yahya Kemal'in dediği gibi biz Türkler Orta Asya'dan “Pilav yi-yerek ve Mesnevi okuyarak” gelmişiz. Resmimiz de nesrimizde

yoktur. Şiirimiz, mesnevimiz ve ona uyarlanmış bulgur pilavımız vardır. Yani Yahya Kemal demek istemektedir ki biz bulgur pilavı yiyip Mesnevi okuyan bir halkız. O dönem Osmanlı sarayında seçkinler pirinç pilavı yemektedir. Mevlana yinelemenin değil yenilemenin mistik şairidir. Yerinde saymayı insanın fitratına, doğanın dengesine uygun bulmaz. Yenilikte rahmet vardır:

“Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.
Dünle beraber gitti, cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne ait.
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.”

Mevlana'nın üflediği şiir nefesi Şeyh Galip'e, Akif'e, Necip Fazıl'a ve oradan da Sezai Karakoç'a kadar uzanmış Yunus'la, Niyazi Mısri ile ve Eşrefoğlu Rumi ile buluşmuştur. Yunus, Türk halkının bağrına bastığı, toprağını çoğalttığı bir ozandır. Bu yüzden doğumu birçok yere izafe edilir ve birçok yerde mezarı vardır. Lakin bizim kastımız her daim “Bizim Yunus”tan yanadır. Zira Yunus demek bitimsiz aşk demektir:

“İşitin ey yarenler, aşk bir güneşe benzer,
Aşkı olmayan gönül misali bir taş benzer.
Taş gönülde ne biter, dilinde ağı tüter,
Nice yumşak söylese, sözü savaşa benzer.
Aşk var gönül yanar, yumuşar muma döner,
Taş gönüller kararmış, sarp katı kışa benzer.
O sultan kapısında, o Hazret tapısında,
Aşıkların yıldızı her dem çavuşa benzer.”

Eşrefoğlu Rumi aşkın ödettiği bedelleri ne güzel anlatır:

“Cihânı hiçe satmaktır adı aşk
 Döküp varlığı gitmektir adı aşk
 Elinden sükkeri ayruğa sunup
 Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk
 Belâ yağmur gibi gökten yağarsa
 Başına ona tutmaktır adı aşk
 Bu âlem sanki oddan bir denizdir
 Ana kendini atmaktır adı aşk
 Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat
 Vücûdu fâni etmektir adı aşk”

Yunus’un tembihlediği aşk Fuzuli’ye miras kalmış olmalı:

“İlm kesbiyle pâye-i rif’at
 Arzû-yı muhâl imiş ancak
 Aşk imiş her ne vâr âlemde
 İlm bir kıyl ü kaal imiş ancak”

Aşk şiirimizin en güçlü vurgusu ve en kuvvetli imgesidir. Onu bildik tek anlama indirgeyen sözde uygarlıklar elbette bunu idrak edemeyecek ve özü kaybedip kabukta, ruhu ıskalayıp bedende oyalanacaklardır. Yunus diliyle söyleyecek olursak, cümle şair dost bahçesinin bülbülüdür. Ayır ayrı dilden konuşsalar da aynı şarkıyı söylerler.

İşte Yunus’un ve Mevlana’nın geçtiği yollardan geçen marifet ehli bir başka şair:

“Dermân aradım derdime
 Derdim bana dermân imiş
 Bürhân aradım aslıma

Aslım bana bürhân imiş
 Sağ u solum gözler idim
 Dost yüzünü görsem deyû
 Ben taşrada arar idim
 Ol cân içinde cân imiş
 Öyle sanırdım ayıryam
 Dost gayrıdır ben gayrıyam
 Benden görüp işiteni
 Bildim ki ol cânân imiş”
 Savm-u salât u hac ile
 Sanma ki biter zâhid işin
 İnsan-ı kâmil olmağa
 Lâzım olan irfân imiş
 Kande gelir yolun senin
 Ya kande varır menzilin
 Nerden gelip gittiğini
 Anlamayan hayvân imiş
 Mürşid gerektir bildire
 Hakk’ı sana hakka’l-yakîn
 Mürşîdi olmayanların
 Bildikleri gümân imiş”

Biz şiiri kalbimizle okuruz, anladığımızı ondan sonra kulağımıza fısıldarız. Sadece söz değildir şiir, bunu biliriz, aynı zamanda ve daha fazlasıyla “ses”tir şiir. Anlamaktan medet ummaz. Buradan bir de Şeyh Galip’e bakalım:

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düştü
 Dayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâre düştü
 O zamân ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
 Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düştü

Gehî zîr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
 Düşe kalka haste-i gam der-i lûtf-ı yâre düştü
 Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
 Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâre düştü

Necip Fazıl yüzyıllar ötesinin ses ve sözünden sıyrılarak gelmiş, metafizik ben'in ve kentli hecenin merkezine oturmuştur. *Çile*'nin şairi kelimelerin çarpışarak geldiği dünyaların tok sesini getirmiştir Türk şiirine. Şiirimizi agoraya açan adamdır. Şu şiir tam insanların meydana açıldığı dört yol ağzında okunacak bir şiirdir:

“Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!
 Haykırsam, kollarımı makas gibi açarak:
 Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,
 Çatırdılar geliyor karanlık kubbemizden,
 Çekiyor tebeşirle yekûn hattını âfet;
 Alevler içinde ev, üst katında ziyafet!
 Durum diye bir lâf var, buyrunuz size durum;”

Sezai Karakoç ustası Necip Fazıl'dan aldığı sözü “Kara Yılan” şiirinde Arif Ay'a kadar uzatır:

“Ben çiçek gibi taşıyorum göğsümde aşkı
 Ben aşkı göğsümde kurşun gibi taşıyorum
 Gelmiş dayanmış demir kapısına sevdanın
 Ben yaşamıyor gibi yaşamıyor gibi yaşıyorum
 Ben aşkı göğsümde kurşun gibi taşıyorum
 Seni süt içmeye çağırıyorum parmaklarımdan
 Kara yılan kara yılan kara yılan kara yılan”

Çiçeğin hafifliği ile kurşunun ağırlığı arasında gidip gelen şiir Arif Ay ile adresini bulur: *Sucul Şiir* hedefine sorularla gider:

“Saçların hangi ülkenin ırmaklarında ıslanır
İkinci gölgesi oralarda da uzun mu?
Oralarda da seven horlanır
Sevilen vurulur mu?”

Cemal Süreya, Ece Ayhan, Edip Cansever, İlhan Berk, Ülkü Tamer'den yola çıkarak uzun yola çıkmaya hüküm giyiyor ve şair İsmet Özel'in şiir ülkesine varıyoruz. Bu ülkenin kapısına yaslanmış bir şair şöyle söylüyor:

“West Indies, Kızıl Elma, İtali, Maçın!
Uzun yola çıkmaya hüküm giydim.
Beyazların yöresinde nasibim kalmadı
yerlilerin topraklarına karşı suç işledim
zorbaların arasında tehlikeli bir nifak
uyrukların arasında uygunsuz biriyim
vahşetim beni baygın meyvaların lezzetinden kopardı
kendime dünyada bir acı kök tadı seçtim
yakın yerde soluklanacak gölge bana yok
uzun yola çıkmaya hüküm giydim.”

Şairin hayatı şiire dahildir, bunu en çok Cahit Zarifoğlu'nun hayatında ve hayatının yansıması olan şiirinde görüyoruz:

“Hayat bir boş rüyaymış
Geçen ibadetler özürlü
Eski günahlar dipdiri
Seçkin bir kimse değilim
İsmimin baş harflerinde kimliğim
Bağışlanmamı dilerim”

Şiir insanoğlunun asli dilidir. Şiire yer vermek içindeki boşluğu keşfetmeye bağlıdır. Her şey bir boşlukla imkân halini alır. Söz gelimi bir salonu bir konuşmaya müsait kılan boş olmasıdır. İçindeki boşluğu fark etmeyen şiire de sanata da yüz vermez. Taoizm'in bilge ismi Lao Tzu şöyle der:

“Bir testi yaparsın çamurdan; içindeki boşluktur onu yararlı kılan”

Testinin içi boş değilse, su doldurmaya uygun değilse, ona testi muamelesi yapmamız bile abestir. Boşluk içini dolduracak şeyi kendini yararlı kılar. İnsan da böyledir, içi boş bir testidir. O boşluğu ıvır zıvırla doldurmuşsanız testinin var oluş amacına uygun davranmamış olursunuz.

Bir şiirin izini takip ederseniz sizi anlamın miracına çıkaracaktır. Ben şiir ipini çeke çeke buraya kadar getirebildim, bundan sonrası size aittir. İpin ucunu bulmanız şartıyla.

YAZIYI YARINA TAŞIYAN YAPI TAŞLARI

Kudret Ayşe YILMAZ

Aslında her şey psikolojiye merak salmakla başlıyor. Psikoloji insanı tanımak, ruhun derinliklerini gözlemek dediğimiz bilim. Bir yazarın ellerinde büyüyen en mühim mesele, kendi yaralarını fark edebilmesi. Hayat, herkesi farklı yerlerden kıracak, dökecek, sarsacak, saracak... Kimileri daha gamlı, daha dertli, daha içli hayatlar yaşayacak. Kalemın keskinleşmesi için, en büyük üstünlüklerden biri bu. Örneğin Dostoyevski... Büyük problemleri olan birisi. Bağımlı, türlü hastalıkları var. Mutsuz belki de. Evet doğru kelime tam olarak bu olsa gerek: mutsuz. Aramak için gereken gücü çoğu zaman mutsuzluk ve huzursuzluktan almaz mıyız? Psikanalizin kurucusu Freud diyor ya: “Dostoyevski olmasaydı eğer psikanaliz biraz beklemek zorunda kalacaktı.” Bizim edebiyatımızdaysa Peyami Safa... İnsan yarası sızladıkça içine dönüp bakacak, baktıkça derinleşecek ve kendine ulaşan yeni yollar açabilecek. Yara kıymetli... Yine de şunu eklemeliyim, iç gözü dediğimiz meziyet bazılarında doğuştan vardır. Onlar daha duyarlıdır, çok dikkatlidir, yavaştır. İç gözünü erken açabilmek uğraşısı, kadim eserlere imza atan yazarlardaki temel güdülerden. Kadim eserlerin göz göz yaraları vardır, hiç kapanmayan yaraların sızısını her okuyan hisseder. Hep açık kalan bir pencere gibi, hareket devam eder. Bu eserler insanın özetini, özünü bulmaya çalışır. Nitekim insan kendi içinde, kendi çıkmazlarında kayboldukça aslında kendini bulabilir. Rüyalar ve dürtüler de bu serüvendeki önemli mihenk taşlarından.

Ve felsefe... Bir bilgi alanını oluşturan ilkeler bütünü. Kabullerden ve peşin hükümlerden kurtulmuş akli disiplin... Eleştiriye açık gerçek arayışı... Doğru soruları sorma kuralı üzerine kurulu. İnsan soyuta dair soru sormak için farklı yollardan ve yönlerden ilerleyerek gelişecek. Ve doğru soruya ulaşacak. Sorunun akabinde gelen şey sorgudur biliyorsunuz. Sorular sorularak bir sorgu meydana açılmış oluyor. İşte kadim eserler bunu sağlamakta. Okur, kitabı bitirdiğinde o soruyla da baş başa kalıyor. Yani muhakkak bir soruyla baş başa, iç içe bırakıyor sizi yazar. Bu sayede her okuyan kendi sorgusunu kendi içinde uzunca zaman sürdürecektir. Kitap bitmemiş oluyor böylece. Hayatının bir yerinde asılı kalacak. Ve sen o soruya yine cevap arayan tarafta olacaksın. Kendi karmaşık iç dünyanı seyretmek diyelim buna. Tabii zamanla bu bazılarıımıza bilgelik kazandırıyor. Kişi, yazdıkça kendi hünerlerini keşfediyor ve yüreğindeki okuruna dürüstçe aktarmayı deniyor. Sorular da dahil.

Bilgeleşmeyle, bilginin derinliklerine ulaşmanın yanında iyi kalpli kalmayı da başarmaktır. Bazı bilgiler yalnızlığı seçebilir, bazılarıysa kitleleri yakalamış, yüzyılları aşan güçlü ifadelerle sahiptir. Farâbî'yi hepimiz bilirsiniz. Durmaksızın okuyan, kitap tüccarını köyün girişinde bekleyip bütün parasıyla kitaplar alan bir çocukken tesiri yüzyıllarca sürecektir bir âlim oluyor. Bunun sebebi kadim eserler üzerine ısrarla ve aşkla kafa yorması, felsefesini böylece imar etmesi. Rüyalarında Aristo'yla felsefe konuştuğu da bilinir. Yıldızlarla örülü zirvelere rüyaları dahil etmek gerekir.

Tabii akabinde özgünlük... Çoğu şey konu edinilmiş olsa da yazarın ki özgünlük temelde iki türlü sağlanabilir. İlk konuyu kılcal damarlara dek irdelemek ya da farklı gizli kesitlerden, terk edilmiş kuytulardan izleyerek ele almak. Yani kabiliyet dairesinde şekillenen üslup. Doğrusu çok şanslı bir milletiz. Türkçe dünyanın en güzel dillerinden. Dilimiz, toprağa serpilen özü sağlam tohumlar gibi. Değdiği yer dalga dalga gök ekinlere, içi dolu başaklara, de-

ğirmen taşından akan apak una, kara tandırda pişmiş mis kokan ekmeğe, azağa, nasibe, tokluğa, hayata ve daha birçok şeye dönüyor. Burada yazara düşen cömert bir gayret içerisinde olmak. Eser olgunlaştıkça dış dünyadan koparır yazarını. Yazmak yaratıcılık boyutunda bencildir. O yalnızlığa, karamsarlığa dahil olup katılmak lazım sanki. Yazılanla bütünleşmek için... Tamamlanmak böyle böyle mümkün. Yani konular belli başlı olsa da yazarın konuya vardığı yol, konuk olduğu köşe farklı.

Gelelim dil işçiliğine. Bunun için sözlükler devirmek lazım. Doktora tezim Mehmet Salahi Bey tarafından yazılan *Kâmûs-ı Osmânî*'ydi. Günde on sekiz saat çalışarak çeviri ve incelemesini tamamlayabildim. Senelerce sürdü. Zihnimde binlerce kelimenin zarif ve ahenkli dansıysa sürüyor. Bazı kelimelerin ciğeri çok geniştir, adeta nefes alıp verir. Öyle canlıdır. Kelime yazıldığı cümleyi dahi canlandırır, güzelleştirir. Mesela bu kelimelerden bir tanesi 'kök'. 'Kök' dediğimde aklıma evvela bir ağacın toprağın elini tutuşu geliyor. Hatta çekirdeğin yere gömülen sesindeki çatırtılarla çatlayışı. Toprakla bütünleşmenin verdiği güçle bağına akan serin, tertemiz suyu içişi... Cana gelmesi... Bir gövdeye binmesi... Gövdenin kalınlaşması... Dallar, budaklar, yapraklar, meyve... Meyveyi yiyen kişinin damağında kalan lezzet... O keyif... Bünyeye eklenen sıhhat... Bakın sadece tek kelimenin ne kadar geniş bir hafızaya sahip olduğunu görebilirsiniz. Bu kelimelerden bir tanesi de 'damar'. Bir ağı andırıyor aslında. Her canlının vücuduna Tanrı'nın atıverdiği bu ağa tutunan yaşamın ta kendisi. Bütün vücudu dolaşan... Akış, sıcaklık, hayat... Deveranı anlatıyor, durmamayı... Tıkandığı an can müşküle düşüyor. Ölüm sürüsünü sürüyor damardan beriye. Dolayısıyla sadece damar dendiğinde dahi cümle birdenbire damara ulaşır, kana ulaşır, cana ulaşır. O yüzden kelimeleri çok iyi tanımak gerekir diyoruz ya! Yahut 'gök'. Mavi anlamına da gelen 'gök' bulutları, yükselişi, yıldızları, serinliği, mesafeleri, kuşları konuk ediyor okurun zihnine. Yani demek istediğim kelimenin niye orada olması gerektiğini iyiden iyiye hesaplamak lazım. Böylece

yazının estetik düzeyi yükselirken dil zevki ortaya çıkar. İyi okurun damağında eşsiz bir tat kalıyor. Ölene dek hatırlanacak bir tat...

Bütün insanlığı ilgilendirecek ortak meselelere temas... Devrini aşmayı başarmış kitaplar ortak meseleleri işleyen kitaplardır. Mesela yoksul bir insanın verdiği hayat mücadelesini anlatabilirsin. Dün vardı. Ne yazık ki bugün var. Korkarım ki yarın da olacak. Çünkü dünyanın keşmekeşinde birileri hayatın daima daha zor yanını görecek. Bir taraf orman, bir taraf çöl... Ve sen bunu yazarak aslında bu ortak derde dokunmuş olacaksın. Zamanı geldiğinde o derde aşına olanın eline senin eserim geçince sıkıntının geçmişteki şeklini tanımış ve travmasını dışarıdan gözlemiş olacak. Dahası yazarla bütünlük kazanabilecek. Hastalık, aile, aşk, savaş, kıtlık, göç, sürgün, adaletsizlik gibi bazı ortak meseleleri ele almayan bir kitap yarına kalamaz. Yarına taşmak dediğimiz şey, bugünü aşmakla mümkün. Okudunuzsa *Sefiller* romanı... Burada şunu söylemek lazım: Başyapıtlarda çatışmalar çok sağlam kurulur. Karakterler çok güçlüdür. Siz kitabı bitirdiğinizde, kahraman yanı başınızda bekliyormuş hissine kapılırsınız. Arkadaşınız olmuş gibi. Dönelim *Sefiller'e*. Eserdeki kırılma noktası nedir? Jean Valjean'ın kötü olma-ya karar verdiği an. Ekmek çaldığı için mahkûm edilen karaktere üzülmemek elde mi? Dünyadaki en temel hak 'doymak' değil mi? Kötülük yaptığında hayatın onu tekrar iyilik safına çektiği denge, eserin en önemli dinamiği.

Elbette Sabır eşiği diyeceğiz. Yazar sabırlı olmak zorunda. Bazen günlerce bir kelime bile yazamadığınız olacak, üstelik kurgunun demir çenetleri açılıyorken. Yazılanlar intihar edebilir! Yani sayfalarca emeğini yakman gerekebilir. Dil işçiliğini öğrenmek açısından bu şart. Yazarın sabır, acı ve saygı eşiği çok yüksek olmalı.

İnsanı merak etmeli. Her insanı... Buna bir örnek vermek istiyorum. Memlekette bir komşumuz var. Sanırım ilkokula bile gitmemiş. Altı çocuk dünyaya getirmiş, büyütmüş. Şimdi hasta ve yalınız. İyi havalarda kapısının önündeki dar kaldırımında oturur.

Annemlere gittikçe yanına uğrarım, sohbet ederiz. Son konuştuğumuzda dedi ki: “Kızım evlatlarının hepsi vefasız çıktı. Kötü çıktı.” Durdum kaldım öylece. Çünkü vefasız insanın kötü olduğunu daha önce hiç düşünmemiştim. Vefasızlık kötü ama vefasız kötü müdür? Ben olsam ‘ihmalkâr’, ‘unutkan’ derdim herhâlde; o ‘kötü’ dedi. Günlerce bu tasnifi tefekkür ettim. Evet, haklıydı. Vefasızlık da bir kötülüktü. Yani teyzenin yaşadıkları bana yeni bir ders oldu. Vefa üzerine çok kafa yordum, ciddi mesai harcadım. Nitekim vefanın Allahın sevgili kullarına verdiği bir meziyet olduğuna kanaat getirdim. Dedğim gibi insanların hayat hikâyelerini önemsemek lazım. Kimde ne cevher var, kimse bilemez.

İnanığımız şeyi yazmak... Az önce demiştim ya, yazmak için gayrete geldiğinde bir meselen olmalı. Hatırlıyorum çocuktum, ben Bosna Savaşı sürerken ilk şiirimi yazmıştım. Orada ölen çocuklar için. Ve şiiri bir dergiye yollamıştım, çocuk dergisine. O gün bugündür de yazıyorum. Yani bu benim için kendi iç savaşımın da başladığı nokta oldu. İnsanların başkalarını öldürme hakkını, zulmü çok sorguladım. Buna hâlâ ıstırap duyarak bakıyorum. Ne kadar acı değil mi; insanlar, masum insanlar yeryüzünden siliniyor. Korkunç.

Kendi medeniyetinin anahtarını elinde sımsıkı tutmak... Ana dilini, öz kültürünü çözmüş kadim eserlerin bunu başardığını görüyoruz. İnsanımızı tanıyacağız. Ben halk irfanına çok güvenirim. Çok kıymet veririm. Herkesin hikâyesini can kulağıyla dinlemeye çalışırım öyle ki âlem içre her insan bir âlemdir. Gizlisiyle saklısıyla, kutsalıyla, örfüyle, sevgisiyle, nefretiyle hatta batıl inançlarıyla... Batıl olanın dibinde hakk duruyor bazen, bunu da halkı gönülden benimseyip tanıdıkça fark ediyorsunuz. Hani büyükanne torununa diyor ya: “Eşikte durma cin çarpar.” komik ama gerçekten çocuk eşikte durursa hastalanır, cereyan çarpar. Büyükanne böyle izah etse tesiri olmayacak. Hikâye yazıyor, güçlü bir hikâye... Medeniyeti tanımak dediğimiz şey bu. Evet belki bu tarz telkinler şu an

bize çok ürkütücü gelebiliyor fakat eskiden zaman çok önemliydi. Ayakta kalmak için daha çok çalışmak, üretmek ve daha az uyumak zorundalardı. Onlar neticeye hızlı varmak için böyle keskin, kökten çözümler bulmuşlardı.

Ve tabii ki dönemin temel ihtiyaçlarını bilmek ve tanımak gerekli. Çağın temel ihtiyaçları nedir? Bugün bize ne sunmakta? Bizden neler bekler? Bunlara vakıf olunca kum saatinin dar boğazına takılmak, zamanı durdurmak mümkün hâle gelir. Dönemin varıyoğu, azı çoğu iyi tayin edilmeli. Kutsal kitapta Tanrı'nın zaman üzerine yemin ettiğini bilirsiniz. Zaman dünyadaki en kıymetli şeydir vesselam.

Mükemmelleşen bir söylem gücü... Bunu nasıl sağlarız? Kelimelerin unutulmuş kör noktalarına dek ulaşarak. Çok kelime bilmek ziyadesiyle önemli fakat bu, başka dillerden hoyratça toplanan kelimelerin öz dile püskürtülmesi demek değil. Mesela aydınlar bazı dönemlerde Arapça, Farsça, Fransızca gibi dillerden fazla fazla kelime alıp bunu sanatsal deha sanmışlardır. Neyse ki edebiyat kendi tercihlerini yapar, seyreltir, eler, tane tane seçer, benimser. Bir tür olgunlaşma sürecidir bu. Mecaz kullanımlarını çeşitlendirerek çok iyi bilmek gerek çünkü Türkçe bu manada dünyanın en zengin dillerinden. Fülleri tanımak da şart. Örneğin ünlemek çağırarak demek. Ünlem oradan gelir zaten. Kelimeler yok olup gitmeden evvel mazileri güçlüyse bir yere sığınıp varlığını sürdürüyor, 'nankör'deki 'nan' gibi. 'Nan' ekmek demek. Hiç tanışmamış gibiyiz gelgelelim 'kör' kelimesine tutunup orada kendine nefes bulmuş. 'Ekmeğe körlük eden' manasında direnç kazanmış, kalmış.

Eserin evrensel bir nefes aralığı olmalı. Bunu sağlayan, yazarın insanlıkla barışık kalmasıdır. İnsanları sevmeliyiz vesselam. Gözlemeli, tanımalı, öfke aralıklarını doğru tayin edip duygu akışlarındaki ifade geçişlerini ezber etmeliyiz. Böylece söylenen mükemmelleşir. Bu küreselleşme demek değil. Diyorlar ya "Dünya çok yakında koca bir köy olacak." Evet, her şey çok hızlı yayılıp benimseniyor

ama diğer yandan medeniyetlerin yiteceğine inanmıyorum. Çünkü bazı şeyler asla yok olmaz, temel ırk özellikleri de buna dahil. Türk insanı savaşçı ruhludur mesela, mücadeleyi sever. Bunu tarih defalarca kez yazmış, yazacak. Yani dünya koca bir köy olsa bile herkes kendi şarkısını, türküsünü söyleyip kendi kadim eserini okuyacak.

Öngörü... İhtiyacı doğru tayin etme. İlkler... Bazı yazarlar çağı baştan çözer, yükselen ilginin kokusunu iyi alır. İlklere imza atarak zamanın silemeyeceği eserleri ortaya koymuş olur. Kimse okumasa da eserin adı daimidir artık.

Ne söylediğimiz kadar nasıl söylediğimiz de önemli. Yazar yazdıklarından ebediyen sorumludur. Hani genç şehzade padişah olunca müneccim çağırıp sorar ya: “Söyle bakalım, ne kadar yaşayacağız?” Müneccim bir vakit sonra der ki: “Padişahım, bütün akrabalarınız ölecek. Geriye sadece siz kalacaksınız!” Padişah büyük bir hüsrana uğrar, “Vurun bunun kellesini” emrini verir vermesine ya gecesini de gündüzünü de zehir olur. Derken yeni bir müneccim çağırınca şu cevabı alır: “Harika şeyler görüyorum padişahım. Bütün akrabalarınızdan uzun yaşayacaksınız!” İki müneccimin dediği de aynı ama biri güldürdü biri ağlattı, biri öldürdü biri yaşattı.

Peki bugün çok okunan kitap yazmak kolay mı? Görünürde kolay, bir eseri tanıtmak için onlarca yöntem var artık. Hele kanonlardan alkış alınmışsa... Edebiyat kanunları kendi kahramanlarını seçer, parlatır. Fakat ilginçtir ki kanonlar, kadim eserleri tayin edemez. Kadim eser, kendi zaman yolculuğunda kendini kanıtlar ve okurun zihnine, sinesine demir atmayı başarır. Zor olan kadim eserler kaleme almak. Günümüzde yaratıcı zekâ eskisi kadar aktif değil, duygu aşınmaları ve yığınla çeldirici var. Kimse kimsenin gerçeğine talip olmuyor, yüzeysellikten kurtulup aynaları öze çevirmek gerek. Akış çok hızlı, tüketim çılgınlığı baskın. En azından kadim eserler yazmak için kadim eserleri titizlikle okumak, sahiplenmek gerek.

OKUMAK, DİNLEMEK, ANLAMAK, YAZMAK VE HAYÂTI KURMAK ÜZERİNE

Muhammet Enes KALA

Güzel olanların listesini yapsak, o listeye Türkçemiz de girer, hem de en üst sıralardan. Yazımızda hem Türkçemizin zenginliğine, çağrışım gücüne ve ufkuna işâret etmeye hem de yazma yolculuğuna dâhil olanlarla birlikte birkaç husus üzerinde düşünmeye gayret edeceğiz. Elimizde beş kelime var: okumak, dinlemek, anlamak, yazmak ve yaşamak. Her birisi koca koca şeyleri hatırlatmak ister gibi görünür bize. Okumakla başlayalım.

Bilge Kağan, *Orhun Yazıtları*'nda bir kelime kullanır; okıglı. Bu kelimenin kökü “okı”dır. Bu kelime çağırarak, dâvet etmek ve seslenmek mânâlarına gelir. Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hâcîp, Okıçı kelimesiyle insanları Allah'ın dinine davet eden elçiyi, Hz. Peygamber'i kasteder. Daha sonra kelimenin anlamayı da ihâta eden bir kapsam kazandığı ileri sürülebilir. Bu sâyede okumak ile birçok husus dikkat alanına iliştilmiş olur.

Okuma faaliyetinin bir dâvet ve çağrı olduğunu düşünelim. Önem verilen bir yere, önem verilenler dâvet edilir. Bu itibarla dâvet edilen yerin dâvet edileni ağırlamak üzere hazırlanması, mekânın tertip edilip bir nizâma sokulması gerekir. Dâvetin kendisi gibi dâvet yeri ve dâvet edilen de kıymeti hâizdir. Bu kıymet o hâlde şekilde ve içerikte temsil edilmelidir. Okuma faaliyeti esâsında kendi başına değerlidir. Okumak; mânâların, bilgilerin, hislerin, yaşanmış-

lıkların ve tecrübelerin zihne ve gönle çağrılması hâdisesidir. O hâlde okumayı değerli bulmak; zihni, hissi ve gönlü dâvet edilen söz konusu değerli misâfirleri ağırlamak için hazırlamak gerekir. Zihin mantıkla; gönül güzel ahlâkla okuma faaliyetine hazırlanmalıdır. Okurken doğru ve faydalı olanı, zarar vermeyecek olanı dâvet edebilmek için onları yanlıştan ve hatadan tefrik edebilecek mantık ile terbiye edilmiş bir zihnî mekanizmaya; idrâk edileni hayırlı şekilde insanlığın faydasına kullanabilmek, faydalı olanı zararlı olandan ayırt edebilmek için güzel ahlâk ve fazîletle tezyîn edilmiş bir gönle ihtiyaç duyulur. O hâlde okumak, zihinde ve gönülde ağırlanabilecek değerli bir misâfir mesâbesindeki mânâların tefrîk edilip, elde edilmesi, onların insanî melekelerimize dâvet edilme çabasıdır. Okumak, bu îtibarla, inanış, hissediş, düşünüş ve eyleyişin mayalandığı eşikten seslenir bize.

Okumak ve eser ilişkisi de son derece önemlidir. Anlaşılacak üzere yönelinen her şey bir tür izdir. Karşımızdaki iz anlaşılmalı, götürdüğü yer hakkında bilgi edinilmeli ve o yer hayra uzanıyorsa tâkip edilmelidir. Karşımızda okunmayı talep eden en az üç iz söz konusudur. Bunlar, tekvînî, tenzîlî ve tedvînî eserlerdir. İlk eser, zerre-den küreye yaratılış kitabına; ikincisi Peygamberler aracılığı ise Allah'ın insanlara gönderdiği/indirdiği vahye; sonuncusu ise anlam yolcuğundaki beşerin anlamlandırma faaliyetlerini kaydettiği iki kapak arasında derlenmiş/toparlanmış esere işâret eder. Demek ki okuma hâdisesi öyle sıradan ve bayağı bir faaliyeti değil, son derece kuşatıcı, kapsayıcı ve büyük dikkati hâiz emeği içeriklendirir. Dâvet etmekten, anlamaya, oradan anlamlandırmaya, keşfe, ihyâ ve inşâyâ varabilecek bir yolculuktur esâsında okumak. Zihni ve gönlü hazır hale getirmek, doğruyu yanlıştan, faydalı olanı zararlıdan ayırt edebilecek bir şuûr hâlidir okumak. Okumaya bir anlam biçmenin yanında bir de, neyi, niçin, nasıl okumamız gerektiğine ilişkin bir dikkatle de kuşanmamız gerekecektir. Bunu başka bir yazının konusu kılıp dinleme bahsine geçelim.

Dinlemek, okumanın süt kardeşi olarak görülebilir. Medeniyetimizi mayalayan biri ilâhî, diğeri beşerî iki eserden söz edebiliriz. *Kur'an-ı Kerim*'in ilk kelimesi okumaya; Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin eseri olan *Mesnevî*'nin ilk sözcüğü ise bizi dinlemeye dâvet eder. Gözden ve kulaktan kabûl edilenlerin zihinde ve gönülde mânâyâ durmaları demek olan okumak ve dinlemek, beşere, insan olma nimetini bahşeden değerli imkânlardandır. Dinlemek, kelimesi “tin” kelimesinden neşet eder. Tin, nefes ve soluk anlamları hâricinde rûh mânâsını da içerir. O hâlde dinlemek, beşerin insanî nefesini harekete geçirme çabasına işâret eder. Ehemmiyeti hâiz olanların, büyük bir önem ve dikkatle alımlanmaya çalışılmasıdır dinlemek. Beşerî, insanlaştıracak mânâlar ancak rûhunu vererek ve candan bir kulaktan râha temas edebilir. Can kulağı ile dinlemek, rûhunu vererek anlamaya çalışmak böylesi bir dikkati sunar bize. Buradan hareketle dinlemek, terbiye edilmiş bir kulağa, her an harekete geçebilecek bir rûh hamlesine ve düşünmeyi kulakta başlatabilecek bir farkındalığa hitap eder. Neyi, niçin ve nasıl dinlememiz gerektiğine ilişkin bir bilinçle donanmak, okumak kadar dinlemek için de önemli görünür.

Okumak ve dinlemek... Bir amaç varsa bu amaç, kuşkusuz doğru anlamaktır. Anlamak... Bizler kelimelerimizle konuşur, kavramlarımızla anlaşırız. Ne kadar çok kelimeye sâhipsek varlığa o kadar nüfûz etmişiz demektir. Ne kadar açık ve seçik kavramlarımız varsa o kadar iyi anlaşabiliyor, ortaklaşabiliyoruzdur. Dolayısıyla kelimeler ve kavramlar birlikte anlam dünyamızın tuğlalarıdır. Anlamak, yaşama gâyelerimizden kuşkusuz en önemlilerindendir. Anlamak, ayırt etmeyi, idrâk etmeyi ve hatırlamayı ihâta eder. Anlamak, en başta insanın yaratıcısı ile yaptığı mîsakı unutmaması ve sürekli hatırdan tutma gayretidir. Onun dışında, yer yüzünün insanca inşâsı ve îmârı için derin sorumluluğu kavramasıdır. Sorumluluğun gereğini yerine getirme cehdine soyunması, insanca yaşama gâyesine vâkîf olmasıdır. Vukûfiyet, asil bir duruşa da tekâbül eder. Anlamak için kuşkusuz asil bir duruşa sahip olmak ve anlamak için sükûna

erebilmek gerekir. Her şeyle alâkadar olmak hiçbir şeyde derinleşememe ve kökleşememe hatasını doğurur. O halde anlamak için bizim her şeyden önce ehem-mühim sırasını bize verebilecek olan bir farkındalığa/ayırt edebilme melekesine ihtiyacımız söz konusuymuş gibi görünür. Anlamayı anlamak ve kavramakla soluklanan bir yolculuktur belki de kastettiğimiz. Her arayanın bulmadığını ama bulanların da arayanlar olduğunu bildiğimiz bir arayıştır bu yolculuk.

Yolcuğumuzun trajik şâhididir yazı... İnsanın hakîkate vâsıl olabilmesi gayretinin kalemlle seslendirilmesidir. Yazı, hakîkatin veya derûnda olanın doğrudan temsîli değil, bir tür harflerle aksedilmesidir. Ancak harf, bozarak ve çizerek bir iz bırakma aracıdır. O hâlde yazı da bozmayı ve tahrîf etmeyi içerir. Trajedi tam da buradadır. Ancak yazmak, dolup taşmak isteyen bir sîne için varoluşsal ihtiyacı getirir kundağında. Buğulu bir camdan görülen manzara nasılsa yazı ardından görülen mânâ da tam olarak öyledir. Maksat mânânın daha dakik ve rakik şekilde muhâtabın zihnine ve gönlüne aktarılmasıdır. Bunun için anlama yolcuğunun trajik şâhidi olan yazma, her şeyden önce dilin terbiye edilmesini şart koşar. Dille birlikte insanın kudretini temsil eden elin ve ahlâka giriş kapılardan birisi olarak görülen ve iffetin remzi olan belin de terbiye edilmesini ister. Bu terbiye karşımıza edeb olarak çıkar. O halde edebin olmadığı yazma hâlleri olarak edebiyatın camının üzerindeki buğuyu ortadan kaldırmak değil, camı kırmak şeklinde karşılık bulabileceğini unutmamak gerekir. Kuşkusuz bu terbiye hâleleri, fert için olduğu kadar toplum için de düşünülebilir. Devleti, âdetleri, gelenek, görenekleri ve o toplumu o toplum kılan dilinin güçlü olması gerektiği de seslendirilebilir. Ülkesini, vatanını düşünmeyen, geleneklerine ve göreneklerine yabancı, dilini ihmâl eden bir toplumun edebi yoktur, edebi olmayanın edebiyatı ise boş ve köksüz olacaktır. Öylesi edebiyat otantik bir edebiyat değil, banal ve anonim bir edebiyat olarak karşımıza çıkar.

Fert ve toplum olarak gâyelerimizin kuşkusuz en önemlilerinden birisi güzel bir hayât inşâ edebilmek uğruna yaşamak olmalıdır. Hayvanların yaşadığını, insanların ise bir hayât kurmak için yaşadığını dile getirebiliriz. Hayâtı dört başı mâmur kurabilmek için insan çok şeye ihtiyaç duyar ya da hayât kubbesini ayakta tutacak birçok sütun söz konusudur. Din, felsefe, bilim, sanat, ahlâk, hukuk, siyâset alanları insanın bir hayât kurmak için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan/sütunlardan bazılarıdır. İnsan, söz konusu alanları kullanarak anlam örüntülerini oluşturur ve bu örüntüler yardımıylailmekilmek hayâtı örer. Hayâtının kurucu unsuru tüm bu alanlarda geçerli olacak şekilde bilgidir. Kişinin varlık karşısındaki ilgisi ve bilgisi ne kadar nitelikliyse hayâtı da o nispetle kaliteli olacaktır. Hayât, yukarıda temas ettiğimiz alanları ihâta ettiği oranda zengin, kapsayıcı ve güçlü olacaktır. Hayâtın dışarıda bıraktığı her bir husus, o hayâtın teklif ve yaşam imkânını zayıflatacaktır. Yarınlara hitap edebilecek, canlı-cansız her varlığı huzurla ihâta edebilecek bir hayât küre inşâ edebilmek için belki de tekrar başa dönmek; okumak, dinlemek, anlamak ve yazmak üzerinde derinlikli şekilde düşünmek gerekir. Bu yazı buna vesile olabilirse ne mutlu yazıyı kaleme alana...

YAZARIN OKUMA BİÇİMLERİ

Mustafa AYDOĞAN

Yazarların da bir okur olduğunu çoğu zaman göz ardı ederiz. Oysa onlar da diğer yazarların okurudurlar.

Yazıya giden yolda yazarın okuduğu kitapların sayısını, içeriğini, okunma vakitlerini ve okunma nedenlerini asla bilemeyiz. Büyük ihtimalle yazar da bilmez, bilemez. Nereden bilecek ki! Yazının varolma süreci bir yekun meselesi değil, bir varoluş meselesidir. Yazı, yazarın iç dünyasından, kalbinin derinliklerinden insana, insanlığa, hayata imkan hazırlayacak bir sızıntıdır. Bu sızıntının kaynakları arasında okuduğu kitaplar da vardır.

Kimi okumalar doğuşa, doğuşlara neden olurlar. Yazarın okuduğu bir tek cümlecik bile kimi zaman bir yazının gün yüzüne çıkmasına vesile olabilir.

Bazı kitaplar yazı yazdırmak için yazılmış gibidirler. Harekete geçirici, kışkırtıcı bir tarafları olur. Okuru adeta kışkırtırlar. “Sen de yazmalısın” telkininde bulunurlar. Git gide okuru gıdıklayıp duran bir kışkırtıcıya dönüşürler. Üstelik acelecidirler: “Hemen, şimdi yazmaya başla”.

Kışkırtan kitaplara, kışkırtıcı metinlere biz okurlar çok şey borçluyuzdur. Yazarlarımızı yazmaya sürüklemiş ve bizler için tadına doyumaz okuma vakitlerine vesile olmuşlardır.

Ne yazık ki, zaman geçtikçe, yaş ilerledikçe, okunan kitapların sayısı arttıkça kışkırtıcı kitaplara ulaşmak zorlaşır. Onlara rastlamak git gide daha büyük gayret, daha fazla zaman, daha sivriltilmiş dikkatler ister. Yazarın gözü kitapçı raflarında, internet satış sitelerinde yeni yeni yazarlar, yeni kitaplar aramaya başlar.

Yazının başka yazılara muhtaç olduğu bir taraf var. Her yazı, biraz şu akıntıdan, biraz bu akıntıdan, biraz ötekinden, biraz berikinden avuçlaya avuçlaya biriktirilen, meydana gelen, başka akıntılara yol açan bir oluşumdur aslında. Başka akıntılardan avuçlanmış ama özgündür, biriciktir, kendisi olmak için yürüdüğü uzun ve çetin yolda yazarının şahsiyetine dönüşmüş, onun üslubunu kuşanmıştır. Birikmekten kastımız bu. Yeni bir akıntıdır o artık. Yeni bit tat, yeni bir düşünce ve yeni bir imkândır. Parçası olduğu sudan, avuçlanarak alındığı yoğunluktan büsbütün ayrılmış ve yepyeni bir aura oluşturmuştur.

Yazarların itirafları arasında diğer yazarlardan yardım aldıklarına yönelik olanlar hep heyecan verici gelmiştir bana. Diğer yazarlar derken, okuduğu, okumakta olduğu kitapların tanımadığı, bilmediği yazarlarını kast ediyoruz. Kimi zaman konu zorluğu çekmişler ve ne tür bir yazı yazacaklarına bir türlü karar verememişlerdir. Sadece bu da değil. Bir başlangıç noktasının gongunu vuracak ruhi iklimi bulmakta zorlandıkları zamanlar olmuştur. İşte böyle zamanlarda en iyi çözümü başka yazarların kapısını çalmakta bulurlar. Masanın başından kalkmış, kütüphanesinin raflarını karşısına almış ve bir o kitabı bir bu kitabı açıp kapamaya, karıştırmaya, bir gong sesi duymak için tuhaf bir mücadeleye girişmiştir. Bazen geç vakitlere kadar süren bu mücadele yazık ki bir sonuç vermemiş ve deyim yerindeyse yazar yatağa bir mağlup olarak girmek zorunda kalmıştır. Çaldığı onca kapıya rağmen kendisini içeriye davet etmeyen o yazı, yazarı mahcup etmiştir. Ben bu duruma “yazıya karşı mahcup olmak” diyorum. Odanın içinde dönüp dolaşması, adeta sancı benzeri kıvrınmayla acı çekmesi işe yaramamış, imdadına yetecek bir el bulamamıştır.

Günlük, hatıra, sohbet türü kitapları okurken denk geldiğim böylesi kimi itiraflar bana gizli ve hince bir haz verir. Çalışmış, çabalamış, saatlerini hatta günlerini vermiş ama o yazıyı yazamamıştır ya yazarımız, işte buradan kendime bir mutluluk çıkarırım ben. Biraz sadistçe olduğunu biliyorum ama duygularım bir sadistin duyguları değil. Başka yazarların sıkıldığı, sıkıntılı olduğu, çaresiz kaldığı böylesi durumlardan yola çıkarak, kendi sıkıntılı zamanlarıma, sıkılmalarıma, çaresizliklerime bir rahatlama aralığı buluyorum. Yazı yazmak için bir türlü masanın başına oturamadığım günlere bir cevap keşfetmiş oluyorum başka yazarların bu tür çaresizliğinde. Yalnızlığımıza arkadaşlar bulduğum böylesi anlarda bir hinlikle kendi kendime gülümsüyorum.

Değer verdiğim bir büyük yazarımız, bir gün, kışkırtıcı kitapların yazı serüveninde önemli sonuçlara yol açtığını söylediğinde bu itiraf çok tuhafıma gitmişti. Böyle bir itirafı ondan ilk defa duyuyordum. Büyük yazarların veya büyük olduğunu düşündüğümüz yazarların yazmak için kendilerinden başka şeye, bir dış sürükleyiciye muhtaç olabileceğini düşünmediğim, düşünemediğim yaşlarımdaydım. Sanıyordum ki onlar istedikleri yazıyı, istedikleri zaman ve istedikleri şekilde yazabilirler. Böyle düşünüyordum. Büyük yazarımızın adeta ruhuma fısıldadığı itiraf bu tür zanlarıma darmadağın etmişti. Yazmak için bir güvencem, bir dayanağım, bir çarem daha olmuştu böylece. Yani, istediğim zaman, istediğim yazıyı, istediğim şekilde yazamayacak olursam, bunu bir eksiklik ya da bir yetenek sorunu olarak değil, sadece bir zaman ve iklim sorunu olarak göreceğim günler başlamıştı.

Başka yazıların kışkırtıcılığından doğan mucize yazılar ile başka yazarlar vesilesiyle gerçekleşen birikim, yine de yazarın kendi şahsiyetinde mündemiç ve o şahsiyetin mütemmim cüzü olan bir durumdur. Başkalarından yazara doğru akıp o yazarda kendine yol bulan her akış geldiği yerin değil, aktığı yüreğin izini ve rengini taşır. Ve, o yüreğin mülküdür.

Cemil Meriç'in Fransız yazar Honore de Balzac ile kurduğunu ifade ettiği ilişki böyle bir ilişkidir. Balzac'ın eserlerinin dünyayı keşfetmesinde kendisine önemli bir rehber olduğunu söyler. Balzac nereyi gösterdiyse oraya baktığını, neyi işaret ettiyse onu didikleğini ifade eder. Böylece, Cemil Meriç diye bir yazar ve düşünür inşa etmiş olur.

Okuduğumuz kitapların karşımıza neyi, kimi, nasıl ve niçin çıkaracağını bilemeyiz. Bu bilemeyiş biraz da okunan kitabın rehberliğine teslimiyeti gerektirir. Okuduklarımızın bizi değiştireceğini, değiştirmesi gerektiğini biliriz ve isteriz. Kitaba zaten böyle bir amaç için yöneliriz. Bir de bunun daha ilerisi, daha ötesi var. O da şu; okurun okuduğu kitabı değiştirmesi. Peki, bu nasıl olacak? Okunan kitabın okuyan tarafından değiştirilmesi nasıl bir şeydir?

Okuma sürecinde kitabın kendi gerçekliği okurun gerçekliği ile alışveriş içerisine girer. Bu ilginç durum karşılıklı olarak değişimlere yol açacaktır. Okuduğu kitapların bir insanı değiştirmesi önemlidir ama daha önemlisi ve mucizevi olanı okurun okuduğu kitabı değiştirmesidir. Bazı kitaplar vardır ki o muhteşem okura denk geldiği için tarihe mal olmuşlardır. Tersinden de söyleyebiliriz: Bazı kitapların tarihe mal olmuş olması o kitapların o muhteşem okurun dikkatine çarpmış olmasıyla. Bunun en tipik örneği Kaşgarlı Mahmut (1005-1102) tarafından yazılmış Türk dilinin ilk sözlüğü sayılan *Dîvân-ı Lüğâti't-Türk*'ün macerasıdır. Bir kitap kurdu olan Ali Emirî Efendi'nin eline geçmemiş olsaydı belki de hiçbir zaman böyle bir kitabın varlığından haberdar olamayacaktık. Ali Emiri Efendi'nin elinde değil de bir kıymet bilmezine eline geçmiş olsaydı belki de tek değeri yakılacak oduna bir tutuşturucu olmaktan ibaret olacaktı. Ali Emiri Efendi'nin eline geçmiş olmakla kitap, yazarının yazma tarihinden daha büyük bir talihe sahip olmuştur. Bugün hem bu kitap hem de yazarı, Ali Emiri sayesinde bilinmekte, okunmakta ve Türk tarihine ve kültürüne ilişkin bir gurur kaynağı olarak İstanbul Millet Kütüphanesinde durmakta-

dır. Ali Emiri Efendi o kitabı yeniden diriltmiştir. Bunun içindir ki, muhteşem okurlar muhteşem kitapların muhteşem olduklarını bize söyledikleri içindir ki o kitapların muhteşem olduğunu anlar ve biliriz. Çünkü iyiyi ancak iyi olanlar fark ederler.

Yazmak, yazabilmek bir hünerdir. Bu hüner, başlangıç itibarıyla değil, kaynak ve mekan itibarıyla yazarın şahsiyetinin bir parçasıdır. Başlangıç derken, yukarıda bahsi geçen kışkırtıcı metinler ve kitapların kışkırtma durumundan bahsediyoruz. Bu kışkırtma ameliyesi sadece sebepler zincirinin bir halkasıdır. Yazının mutlak gerekçesi değildir. Yazıyı muhatabına taşıyan esas unsur yazmanın bir gerekçe dayanağıdır ve bu gerekçe yazarın iç nizamının inşa ve ihya ettiği bir şeydir. Diğer bir ifadeyle, yazarın yazma yeteneğinin bir sonucudur. Çünkü kışkırtıcı metinler ve durumlar, sadece, yazma yeteneğine sahip bir kalbi harekete geçirebilirler.

HAYATI HİKÂYELEŞTİRMEK

Mustafa ÇİFTÇİ

Hikâyeden hikâyeye savruluyormuşuz gibiyiz derdim ama şimdi “savrulma” kelimesi maksada hizmet etmiyor gibi geliyor. “İç içe hikâyeler halindeyiz” daha doğru bir cümledir. Zaten şark hikâyesi da böyledir. Hikâyelerden oluşan büyük hikâye vardır. Bu kısa hikâyeler sanki halkalar şeklindedir. Hani tarih düz ve ilerleyen bir çizgi değildir de helezon şeklinde yaşananların bir tekrarı gibidir ya. İşte hikâye ile savrulma kelimesi önceden işime yarardı lakin şimdi farklı düşünüyorum hemen başta belirteyim istedim. Bu yazıda da hem kendi hikâyem hem de gözlemlediğim anlatıcılar üzerinden hayati hikâyeleştirmeyi anlatmaya çalışacağım.

Benim hayat hikâyem sıkıntılı bir doğum ile başlıyor. Aslında herkesin hikâyesi doğum ile başlıyor da benim doğumumda “ya anneyi ya bebeği kaybedeceğiz” dedirtecek kadar sıkıntılı olmuş. Ben doğunca bir köşeye atmışlar. Anneyi kurtaralım diye çabalamışlar. Aradan ne kadar zaman geçtiği meçhulken bir hayır sahibi hemşire hanım bana bakmayı akıl etmiş. Beni bir beze sarmış. Soğuktan etlerim morarmış. Ağlamaktan perişan olmuşum. Şimdi soğuk havayla hiç aram yoktur ya, işte o zamanlardan bilinçaltıma işlenmiş herhalde, soğuk kötü bir şeydir olarak bildim hep.

İşte benim ilk günden annemi kaybetmek sonra hayatta kalmak gibi meselelerim olmuş. Bunları bana anlatan ise yine benim rah-

metli annem. Kendisi “büyük anlatıcı” idi. Her hikâyeyi hakkını vererek anlatırdı. Hakkını vermek, hikâyeyi daha dayanıklı yapıyor. Zamanın yıpratıcı etkisi karşısında dayanıklı hikâyeye anlatmak istiyorsak lüzumlu detayları atlamadan, hikâyeyi hemen bitirmeye çalışmadan, mümkünse hikâyeyi kendi kelimelerimizle anlatmamız lazım. Bazıları detaylar çorbasına çevirir hikâyeyi, oysa ki detay fazla alınırsa zehir etkisi yapan bir ilaç gibidir. Annem rahmetli, detay verme konusunda öyle ustaydı ki aynı hikâyeyi iki ayrı kişiye anlatırken bile verdiği detaylar farklı olurdu. Dinleyen kişinin meşrebine, huyuna, sabrına göre verirdi detayları.

Sonra hikâyeye anlatırken anlatıcı sabırsızlanırsa dinleyen daha sabırsız oluyor. Halbuki bazıları sabırlı anlatmayı lafi uzatmak zanneder. Hiç öyle değildir. Hikâyeye anlatan sabırla bir nakış işler gibi hikâyeyi anlatırsa karşısındakinde bir çeşit terapi etkisi yapar. Annemin şansı şuydu ki kendi dili ile hikâyeyi dinleyenlerin dili aynıydı. Aynı memleketin insanlarıydı. Ama durum farklı olsaydı annem hikâyeyi burada yaşamış ama başka memlekette anlatıyor olsaydı, o zaman kelime tercihi yapmak zorunda olurdu. Bu duruma bir örnek vereyim. Annem genç kızlığında İstanbul’a gitmiş. Akrabalarının yanında kalmış. Bir çay bahçesinde akrabalarıyla otururken annemin kolu kaşınmış ve annem Yozgat ağzıyla “kolum gicişti” demiş. Masadakiler de Yozgatlı olduğu halde hem gülmüşler “gicişti” sözüne hem de annemi uyarılmışlar. “Sen genç kızsın yakışıyor mu sana?” demişler. İşte mahalli kelimeleri kullanırken anlaşılmasını göze almak lazım. Ben dikkat ederdim, annem farklı memleketten gelenlerin anlamakta zorlanacağı bir lügati tercih etmezdi.

Biraz detaylandırdık ama esas hikâyemiz benim doğum hikâyem ve annemin bunu nasıl anlattığı idi. Benim doğum hikâyemi öyle anlatırdı ki, biz anne oğul bir mücadeleye beraber başlamışız hissi verirdi. Düşün, bir evlat için ne büyük saadet anne ile hayata beraber başlamış olmak hissiyatı. Annem doğumumu anlatırken kendi-

si de doğum hemşiresi yani eski adıyla “ebe” olduğu için doğumla ilgili bana yetecek kadar ayrıntı verebiliyordu.

İşte hayatı hikâyeleştirmek deyince bence hikâye nasıl kurulur, nasıl anlatılır, bu meselenin ilk hocası annelerdir. Anneler isterlerse çocuğun psikolojisini bir hamur gibi yoğurur, tabii hikâyeler vasıtasıyla. Başta yanlış kurulmuş, yanlış anlatılmış hikâyeler, sonradan insanın içinde topak oluyor, dert olup kalıyor sonra bir ömür uğraşiyor doktorlar terapistler falan.

O sebepten kızlar evlenirken nasihat verenler bir de hikâye meselesini açmalı ve “kızım senin çocuklarına anlatacağın hikâyeler taze betona çizik atmak gibidir, bir ömür boyu çıkmaz. Onun için çocuklarına anlattığın hikâyeye dikkat etmelisin” demeliler.

Annemin hikâye anlatıcılığı sadece çocuklarına değildi elbette. Eş, dost ve çevresine de anlatıyordu. Ebe okulunu yatılı olarak okumuş ve radyodan arkadaşlarıyla beraber dinledikleri “arkası yarın” radyo oyunlarını arkadaşları bir de annemden dinlemek isterlermiş. Annem de anlatırmış. Düşünün zaten radyodan dinlediğin şeyi programdan hemen sonra bir başkasından dinlemek! İşte buradaki anlatmanın gücü ve tılsımıdır. Anlatılan şey daha evvelden bilirse bile hatta daha evvel başka mecralarda defalarca işlenmiş bir hikâye olsa bile anlatıcı sağlam olunca hikâye çiçekleniyor ve bir daha dinlettiriyor kendini.

Annemin bu anlatıcılığı acaba sadece sözel olarak mı kaldı, yazıya geçti mi diye merak ettim. Ve mesela günlük tuttu mu diye sordum. Günlüğü yoktu annemin. Burada bir çekingenlik var diye düşündüm. Sınıf arkadaşlarının veya ailesinin eline geçerse diye korkmuş. Anlattıklarının ve dinleyenlerin coşkusuna sığınmış. Sonradan bu çekingenliği anneannemde de gördüm. Ben dokuz yaşındayken anneannemin hikâyesini bir deftere kaydetmek istedim. Ama sair zamanlarda çok acıklı hikâyesini anlatan anneannem benim elimde defteri görünce korktu. Anlatmadı. Ben peşinde çok dolaştım, is-

rar ettim ama anlatmadı. Hem annem hem anneannem kayıt altına alınmak istemedi. Bu bizim şark toplumlarının bir hassasiyeti olsa gerek. Hikâyelerinin kayıt altına alınmasına gönülleri razı olmuyor. Belki bu sebepten bizde hatıralar, günlükler, mektuplar az biraz sansürlüdür. Bu konuda batılılar kağıt kaleme daha sıcak bakıyorlar. Bizim hayatı hikâyeleştirmemiz yazılı değil, sözel olarak sürüp gidiyor. Gerçi roman ve modern hikâye ile tanışınca bir kıpırdama olmuştur. Ama hikâye tılsımlı bir emanet gibi mezara kadar götürülüyor. Evrakını yakan Sultan Vahdettin Han Hazretleri geliyor aklıma. Sultan da olsan hikâye yazılmıyor bizde.

Yazılmasa da tekrar edilen hikâyelerimiz de var. Hayatımdaki diğer büyük anlatıcı dedemdir. Onun hikâyesi yakın tarih dersleri gibiydi. Kendisi 1914 doğumluydu. 2005 yılına kadar yaşadı. Görmediği tek darbe 15 Temmuz'dur. Onun dışında harpler, darbeler, açlık, kıtlık daha neler neler görmüştü. Anlatırdı uzun uzun. Ama devlet, siyaset, sınırına gelince dururdu. Özellikle devlet ile münasebette hep ortada kalmak tavsiyesi vardı. “Öne çıkarsan burnuna vururlar arkada kalırsan gerine vurular, onun için ortaya atılma. Bir denge de yaşa.” derdi. Dedem yaratılış olarak atak ve sınırlı bir adamdı. O bile sakin kalmayı, ortaya atılmayı kendine yasak etmişti. Bir sistem vatandaşına böyle bir çekingenlik aşılarmışsa kendi adına başarılıdır. Dedemi bile hizaya getirmiş ve hikâyesini yutturmuştur. Kan yutar gibi hikâyesini parça yutmuştur dedem. Bu sansüründen kurtulan hikâyeleri en çok dinleyen bendim. Şimdilerde akrabalarımın yarım yamalak hatırladığı detaylar bende altın tel ile örülmüş nakışlar gibi duruyor. Hikâyeler içinde dedemi her anlatışında ağlatan bir aşk hikâyesi var ki daha evvel defalarca anlattığım için burada tekrar etmeyeceğim ama bir başka zalim ayrıntı var ki o ayrıntı bu ümmetin özellikle Cihan Harbi'nde çektikleridir. Dedem derdi ki öyle bir açlık, kıtlık oldu ki gelinlik kızlar bir peynirli dürüm için ırzını verdi. Bunu söylediğinde ağlardı. Benim gibi dinleme delisi çocuğu karşısında ağlayan doksan yaşında dedenin yanında o gelinleri hayal ederken düşünün. Dedemle benim aramdaki hadise

dede anlatsın torun dinlesin değildi. Hayatı hikâye etmiş bir anlatıcı ve çocuk yaşta kayıt altına almaya başlamış bir dinleyiciydi. Dedemin ağladığı yerde ben susar kalırdım. Dedemle aynı şeyde ağlayacak kadar “büyük” görmüyordum kendimi.

Dedemin hikâye edişinde özel bir üslubu yoktu. Zaten sakalı, ses tonu, anlatırken dalıp gitmesi ve ağlaması başlı başlına hikâyeyi ağırlaştırıyordu. Ben ondan hikâye anlatırken ritmi yakalamayı belledim diyebilirim. Hikâye anlatan kişi ritmi bozmayacak. Hızlı ya da yavaş nasılsa hep aynı ritimde gidecek. Bazı hikâye anlatıcılarını televizyonda görüyorum. Anlatırken güya ritmi hızlandırmak adına ayağa kalkıyorlar, ellerini kollarını açarak, gözlerini büyüterek, inişli çıkışlı bir ses tonuyla anlatıyorlar. Bu çocukları hikâyeye bağlamakta işe yarar ama büyükler için geçerli değildir. Büyükler için esas olan hikâyedir. Ritmini bulmuş hikâye tırta giden at gibidir. Hem binicisini yormaz hem menzile ulaştırır.

Son bir not ekleyeyim dedemin hikâyeleri için. Kendisi sahne sahne anlatmıyordu. Sahne kurmuş olsa belki biraz yapmacıklık karıştırdı ama sözün gücüyle hikâyenin peşinde bizi de alıp götürüyordu. Zaten anlatmayıp göstermek modern zamanların bir metodu bana göre. Gerçi şimdi o metot da eskidi. Görüntü çağındaki çocuklara anlatarak ulaşmak zordu. Şimdi göstererek ulaşmak da zor. Onların kafası, kalbi görüntü arsız olmuş durumda. Çok ilginç görüntüsü olmayan hikâyeye bakmıyorlar bile.

Hikâye anlatmak konusunda yeteneği olmayanlar var. Onların eline düşmüş hikâye can çekişen bir serçe gibidir. Gözlemlediğim kadarıyla hikâye anlatmaktan mahrum olanların hikâye anlatma iştahları var. İstiyorlar ki yaşadıkları veya başkalarının başından geçenleri anlatsın ve herkes dinlesin ama mümkün olmuyor. Bir de hikâye anlatamayanlarda mizah yapmak hevesi var. Çünkü biliyorlar ki “anlatan adam” olmak cemiyet içinde söz sahibi olmanın bir yoludur. Ama olmayınca olmuyor ne yaparsın.

Hikâye anlatamayıp sadece hayatı hikâyeden hikâyeye geçerek yaşayanlardan kendi durumunu bilip de hiç anlatmak telaşına düşmeyenler var ki esas kaynak onlardır. İyi soru sorabilmek kudretine malik olanlar, bu hikâye kaynaklarını bulur ve hikâyelerini usul usul sorularla sıyıırır alırlar. Hikâyelerin hayattaki yapısı üst üste yığılı tuğlalar şeklinde değil, bir soğan gibi birbirini sarmalayan zarlar gibidir. Nazikçe soya soya soğanın cücüğüne kadar ulaşırsın. Komik bir durumdur ki iyi hikâye dinledikçe sizi ağlatır, aynen soğan gibi soğan da soyuldukça ağlatır.

Hikâye biriktirenler daha çok işin mizah tarafındalar. Onlar için tarihimizde ne çok malzeme var. Fıkra, nükte, hatıra parçaları, güzel mısralarla süslenmiş anekdotların hepsi hazır bekliyor. Hikâye anlatmayı becerenler onları bir bir toplar ve gördükleri ilk imkanda kullanırlar. Ama burada dikkat ettiğim bir durum var. Gerçek anlatıcılar hazır malzemeye itibar etmiyorlar. Hatta diyorlar ki fıkra, nükte gibi hazır hikâyeler yeteneksizler içindir. Önemli olan hayata kendi hikâyeni nakışlayabilmektir. Ben bu kadar kesin bir çizgiyle ayırmıyorum. Kendi yaşadığını hikâyeleştirebildiğin gibi başkasının yaşadığını da alıp kullanabilirsin. Yeter ki manzarayı kurtarsın.

Hikâyeyi bir başa çıkma metodu olarak kullanalar vardır. Onlar yaşadıklarını anlatmazlarsa ölecek gibi olurlar. Anlattıkları kişinin dinlemesi veya dinlememesi önemli değildir. Çünkü anlatmak sadece rahatlatmaz, kişinin kendinin farkına varmasını sağlar. Farkındalığın artması için kişinin kendi hikâyesini dile getirmesi pek önemlidir. Hani bir fıkra vardır ya. Bir vatandaş mahkemeye verilmek üzere dilekçe yazdıracakmış, arzuhalciye gitmiş. Başından geçenleri anlatmış arzuhalci de yazmış. Anlatacakları bitince dilekçeyi arzuhalci okumaya başlamış. Okudukça vatandaş ağlamış sonunda demiş ki yahu benim başıma neler gelmiş...

İşte kişinin gidişatını kontrol edebilmesi için, kendini tarassut altında tutabilmesi için, ölmeden önce ölmek için, hasılı kendi nefsi-

ne “bu gidişat nereye” diye sorabilmesi için başına gelenleri anlatması ve hikâyeleştirmesi pek iyi bir metottur.

Şimdi kişiler hikâyelerini doktorlara, psikologlara anlatıyorlar. Ben onların yaptığı işe “parayla dert dinlemek” diyorum. Zaten “hasta hikâyesi” diye bir başlık var. Hastanın şikayeti dinlenirken bu başlığa hastalığın ve hastanın hikâyesi not alınıyor. Dertini iyi anlatmanın şifa bulma şansı artıyor. Tabii dinleyen de iyi dinliyorsa işte o zaman şifa ümidi artar. Dikkat ederseniz hastalar doktora gider ve memnun kalmamışsa “beni dinlemedi” der. Buradan da anlarız ki “dinlemek” tedaviden bir şubedir. “Dinlemek” teşhisin ise neredeyse tamamıdır.

Anlatmayı konuşuyorsak sosyal medyadan bahsetmeden olmaz. İnsanlığın yaşadığı tecrübeler içinde herhalde en pervasız internettir. Çünkü insanın anlaması ve ona göre mevzi alması gereken buluşlardan biri olmasına rağmen insanın en hazırlıksız yakalandığı internettir bence. Kuralı, istisnası, tedbiri, alışkanlığı, tercihi hasılı tüm insana mahsus halleri birer kağıt parçası gibi buruşturup attı. Artık insanlık sadece seyrederek öğrenecek ve öğrendiği hemen ertesi güne bile kalmadan eskiyecek. Bu kadar hızlı bir anlatma-gösterme karşısında kabul edelim aciz durumdayız. Güya biz hikâye konusunda âleme aklı veriyoruz. Ama internetin hikâye anlatma ortamları daha evvel karşılaştığımız formlar değil. Hızlı, görüntüye dayalı olduğu kadar sözel kültürü de didikleleyen bir form var karşımızda. Üstelik her mezhebe her meşrebe uygun içeriklerle anlatamaya devam ediyor. Bazıları diyor ki internet bağımlılık yapıyor, doğrudur ama sebebi internetin açık gözlüğü değil, internet, hikâyenin gücünü keşfetmiş ve elindeki tüm imkanları kullanarak anlatıyor da anlatıyor. Hani şiir zehirlenmesine uğramış şairden bahsedilirdi, şimdi esas zehirlenme hikâye zehirlenmesidir. Ve kaynağı internettir. O kadar çok, çeşitli, hızlı ve renkli bir anlatım var ki peşine düşüp kaybolup gitmemek elde değil. Bu gidişata benim bulduğum çare yok. Bazıları “bilinçli kullanım” diyor ama bence

azar azar ölmenin adını “bilinçli kullanım” koymuşlar. Bence fişini tamamen çekmezsek bu internet hikâye marifetiyle bizi usul usul öldürecek.

Son olarak yazılı hikâyeden bahsetmek isterim. Hikâyeyi yazmak disipline sokmaktır. Ve disiplinin kuralları bellidir. Kurmaca metin yazarlığı diye bir iş varsa ki vardır, işte o yazarlar yazıyı kayıt altına alırken yazılı forma uygun hale getirirler. Bu da bazen hikâyenin tılsımını bozar. Özellikle bizim gibi anlatıcıdan dinlemeyi, basılı metinden okumaya tercih eden bir millet için bu böyledir.

Buraya kadar hayatın hikâyedeki görünümünü daha çok anlatıcılar üzerinden yazmaya çalıştım. Umarım iç içe hikâyelerle yaşayıp gittiğimiz şu fani âlemden geriye güzel ve anlamlı hikâyeler bırakabiliriz vesselam.

SÖZ UÇAR DA YAZI KALIR MI?

Mustafa KUTLU

Toplum yapımızın esasen şifahi kültüre dayalı olduğu, bu sebeple yazı ve kitapla pek başımızın hoş olmadığı söylenegelmiştir. Sohbet geleneğinin bizde ne kadar güçlü olduğunu düşünürsek buna hak vermemek elde değil. Hatta daha ileri giderek “birileri anlatsın, ben dinleyeyim” tavrının daha da yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Söz bize evvelemerde ilahi kaynaktan geliyor, hayatımıza anlam katıyor, dünyadaki varlık nedenimizi aydınlatıyor. İnananlar için kulak verilecek söz söylenmiştir, gerisi bunun tefsiri mahiyetinde olabilir ancak. Eğitim düzeni de bu söze muhatap olandan diğerlerine geçecek yüz yüze usulünü takip etmektedir. Yani önce söz, sonra yazı...

Bizdeki iletişim kanallarının oluşması da bu modeli esas alır.

Mahallenin merkezinde cami vardır. Diğer unsurlar onun etrafında vücut bulur. Hakikat, suda halkalar misali bu merkezden yayılmaktadır. Mektep, hamam, çarşı, çeşme ve konutlar buradan (camiden) neşet eden kaideler, umdeler çizgisinde yaşamaya başlarlar.

Cami kanunların, kanaatlerin, haberlerin, uygulamanın ne olup olmadığını öğrendiğimiz yerdir. Mektep bu bilgileri detaylandırır, sağlamlaştırır. Sözlerin içinde saklı olan sırrı, imamın veya vaizin yüzünden okuduğumuz gibi; tekkede şeyhin gözlerinden, duru-

şundan, jestlerinden, ses tonundan çıkarırız. Hoca ile talebenin yüz yüze olması bu sebeptir.

Köy odaları ile konak sohbetlerini buna ilave edebiliriz.

Orada da ya *Abmediye-Muhammediye* türünden bir kitap ya da *Bat-talnâme, Hamzanâme, Leyla vü Mecnun* türünden bir kitap okunur, ötekiler dinler. Yahut görmüş-geçirmişlerin hayattaki tecrübelerine dair hikâyeler anlatılır.

Eski dünya böyledir. Kültürel yapı “birlikte” iştirak edilen meclislerde vücut bulmakta, cemaat atmosferi, ferdi her yer ve mekanda kuşatmaktadır.

Söz uçar, yazı kalır diyorlar amma; bizim geleneğe sözü uçurmaya kimsenin niyeti yok gibidir. Şairlerin koca koca divanları hafızalara nakşedilir. Sokaktaki adam bile yüzlerce mısra, atasözü, kelam-ı kibar öğrenmiştir.

Televizyondaki söze dayalı programların bu kadar yaygınlaşması, bana aynı geleneğin devamı gibi gözüküyor. Görsel medya, sözel medya oldu çıktı.

Batılılaşma tarihimiz, yazının öne geçtiği bir dönemi oluşturur. Yüz yüze eğitim yerini kitaplar aracılığı ile öğretime terk etmiş, yazılı metin fert ile baş başa kalmıştır. Bu dönemde yazarlar (ve şairler) milleti irşad yönünde önemli mevziler ele geçirirler. Ne yazık ki eski alışkanlık yerini yeni alışkanlığa tam bırakmadı. Açıkçası toplum yazılı kültür açısından tam bir donanım edinemedi. Bunun sebepleri konusunda yazmak bu yazıyı aşıyor. Burada belirtilmesi gereken şey, yazarların görsel medya karşısında mevzilerini yeterince savunamadıklarıdır. Televizyon, ülkemizde yazılı metin (kitabın) oldukça zayıf kullanımını iyice gerilere itekledi. Yazarlar panik içinde bu yeni teknolojinin çarkına tutunmaya çalıştılar, sözlerini ekran vasıtası ile topluma iletmeye çabaladılar. İnternet meseleyi yepyeni bir boyuta taşıdı. Tuhaf (sanal) bir sohbet ortamı oluştu. Bakalım insanımız bu açılan yeni kapıdan hangi yola çıkacak?

DERGİLERLE NEFES ALAN EDEBİYAT

Mustafa UÇURUM

Dünya edebiyatında dergiler genelde bilimsel bir kimlik ile ilk varlıklarını göstermiştir. Akademik ve bilimsel çalışmaların duyurulması, yayınlanması amacıyla kurulan dergiler, eğitimin de önemli bir ayağını oluşturmuştur. Türkiye’de de 1861’de Münif Paşa’nın çıkardığı *Mecmua-i Fünûn* Türkiye’de çıkan ilk dergidir. Aynı dönemde bu dergiye rakip olarak *Mecmua-i İbritleme* çıkarılmıştır. Daha sonra yine aynı dönemde *Takvim-i Ticaret*, *Ayine-i Vatan*, *Tuhfet’ül Tıb*, *Cüzdan* dergileri çıkmıştır. Bazıları tek sayı çıksa da görülüyor ki daha ilk andan itibaren dergiler edebiyat ve düşünce dünyasında kabul görmüştür.

Tanzimat ile başlayan değişimden payını alan edebiyat dünyası; yeni akımlar, oluşumlar ile kendine bir yol çizmeye başlar. “Yeni” denen o albenili dünyada denenilen türler, ortaya konan eserler de yeni olmanın bütün özelliklerini barındırır niteliktedir. Dergiler de edebiyat dünyamıza tanzimatla birlikte girmiş ve şairlerin, yazarların oluşturduğu edebi akımların bir nevi ev sahipliğini yapmıştır.

Dergi, dermekten gelir. Derleyip toplamaktır derginin bir işlevi de. Sadece yazıları, şiirleri değil, aynı zamanda dergi ekibini de derleyip toparlar. Bir dergi etrafında toparlanmak demek disiplin olmak, kendini hizaya çekmektir.

Dergi, edebiyatın atan kalbidir. Dergiler edebiyatı canlı tutan en önemli etkenlerin başında gelir. Bizler edebiyat dünyasında olan

bitenden dergilerin sayesinde haberdar oluruz. Güncel olandan geçmişe, oradan geleceğe gidip gelirken zihin de estetik bir jimnastik yapmış olur.

Dergilerin ekip olmak gibi bir işlevi de vardır. Özellikle Anadolu'da dergi çıkarıyorsanız bu daha da önemlidir. Dergi adına bir araya gelmek, dergi için toplanıyor olmak, yaşadığı şehri daha da anlamlı kılar dergi ekibine. Gelen çalışmalarını değerlendirmek, şiirler, öyküler üzerine konuşmak dergi çevresinde bulunanlar için bir nevi atölye çalışması gibidir.

Dergisiz edebiyat olmaz. Dergileri takip etmeden, dergilerde yazmadan bir şeyler yapabilmek de imkânsızdır. Günümüz edebiyatının kalbi dergilerde atıyorsa bu kalbin sesini duymak için dergilerin dünyasına girmek gerekir.

Mehmet Âkif, Necip Fazıl, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu gibi isimler çıkardıkları dergiler ile edebiyat dünyasına seslenirken bir düşünce yapısının oluşmasına da zemin hazırlamışlardır. Onların dergi tezgâhı bir mektep gibi işleyerek genç neslin zihnini de bir gergef gibi işlemiştir.

Bu kadar derinlikli bir durum varken ortada dergiler beklenen ilgiyi görmüyor. Adına sosyal medya denen gizemli karanlık, insanı öylesine bir cendereye alıyor ki insanlar dünyaya kalplerinin hizasından bakamıyorlar. Dergicinin halinden yine dergicinin anladığı bir çıkmazı yaşıyoruz. Sanki dergiler yalnızca edebiyat adamları için çıkıyor gibi bir kuru gürültüyle çok da açılım yapamıyor.

Örneğin edebiyat öğretmenleri bile edebiyat dergilerinden bîhaberler. Hem de ne okuyan ne de yazan edebiyat öğretmenleri bunlar. Zaten sadece edebiyat öğretmenleri ilgilense, okusa, okutsa idi edebiyat dergileri şu an hayatımızın tam orta yerinde yer alıyor olacaktı.

Edebiyat fakülteleri de aynı vahameti yaşıyor. Ülkemizdeki edebiyat fakültelerinin sayıları düşünülünce insan hayıflanmadan edemi-

yor. Her üniversiteye dergiler girse, derslerde dergiler işlense, her öğrencinin hiç olmazsa bir dergiye abone olması teşvik edilse Türkiye’de hiçbir dergi sıkıntı çekmez, yayınıni sürdürür. Günümüz edebiyat dünyasının hareketliliğini derslerine yansıtmak isteyen her akademisyenin dergilerle sıkı bağ kurması gerekiyor. Elbette hocalar dergilerden uzak durunca öğrencilerden bir yakınlık beklemek de gerçekleşmeyecek bir hayal olarak yer tutuyor hayatımızda. Müfredatın karanlık sokaklarında *Servet-i Fünûn*, *Biyükdöğü*, *Sebilürreşad*, *Hisar* gibi dergilerin adlarını ezberleterek günü kurtaranlar ne yazık ki zihinsel olarak da geçmişin siyah beyaz günlerinde yaşamaya devam ediyorlar.

Sosyal medyanın, iletişim ağlarının her yeri kapladığı bir zamanda dergilerin çıkıyor olması da sözün gücünün tesirinden olsa gerek. Şiirlerin, sözlerin, vakitlerin bir su gibi harcadığı sosyal medyanın aksine çıkışını sürdüren dergilerimizin olması umut ışığının sönmeyeceğini gösteriyor.

Günümüzde her türlü olumsuzluğa rağmen dergilerin başında bulunan isimler dergi işinin ciddiyetle yürütüldüğünü gösteriyor bize. *Yedüklım* dergisinde Ali Haydar Haksal, *Karabatağ* dergisinde Ali Ural, *Edebiyat Ortamı*’nda Sadık Yalsızuçanlar, *Muhîr*’te İbrahim Tenekeci, *Nihayet*’te Ahmet Murat, *Aydos*’ta Sıddık Ertaş, *Yitiksöz*’de Duran Boz, *Bir Nokta*’da Mürsel Sönmez, *Ayvakti*’nde Şeref Akbaba örnekleri gösteriyor ki usta isimler dergilerin ayakta kalması için yüreklerini ortaya koymaya devam ediyor.

Bu tezgâhta yetişen gençlerin kazandıkları sadece yazma yeteneği değil elbette. Çünkü mevzu bahis olan sadece sözcüklere hükmetmek değil. Atölyeden çıkan bir ürün nasıl ki en nadide bir eser olarak yer alıyor hayatımızda bir usta ile edebi çalışmalarını yürüten gençlerden de beklenen edepli bir üslupla sözcüklerin dünyalarına girmeleri. Yazma yeteneği geliştirilir bir şekilde. Önemli olan duruştur.

Mektep dergi, gelenek, hür tefekkürün kalesi, edebiyatın dışı açılan

kapısı ve daha birçok özgün söyleme ev sahipliği yapan dergilerin etrafında olmak bir kişiliğin oluşmasında da önemli bir görevi üstlenmekte. Dergi için bir araya gelenler kendi kişisel gelişimlerini de tamamlayarak hayata hazırlamaktalar. Bugün birçok derginin yönetiminde olan isimler bir zamanların dergilerinin etrafında yer alan genç isimlerdendi. *Büyükdoğu*'da, *Diriliş*'te, *Mavera*'da olduğu gibi.

Birçok şehirde milli eğitim müdürlükleri edebiyat dergisi ayarında ses getiren dergiler çıkarıyor. Aynı şekilde birçok ilimizde belediyeler çıkardıkları dergiler ile edebiyat dünyasının sesi soluğu oluyor. Maraş, adına yakışan işlere depremden sonra da imza atmaya devam ediyor. *Yitiksöz* dergisi günümüz edebiyatının aranan, okunan, takip edilen bir dergisi. Çorum, Çekmeköy, Kayseri, Sultanbeyli Belediyelerinin dergileri de aklıma ilk gelen örneklerden.

Dergiler çıkmaya devam etmeli. Hem de her şart ve durumda. Dergilerin her yeni sayısı bulunulan çevrede gündem oluşturacak bir hâle geldiği zaman yakındığımız ilgisizlik de azalmaya başlayacaktır.

Önümüzde yolumuzu aydınlatan güzel örnekler var. Dergiler günümüzde mektep dergi hüviyetini kazanarak gençlerin yetişmesine önyak olmalı. Bunu başaran *Karabatak*, *Aydos*, *Hece* gibi dergilerin sayısının artması edebiyatımızın geleceği için de önem arz ediyor. Bir dergi çevresinde yetişen gençlerin edebiyatımızın geleceği adına umut vaat eden işler yapmalarını düşünmek hiç de hayal değil.

Günümüzde çıkan dergilerin sayısını tam olarak tahmin etmek mümkün değil. Kayıtlı dergilerin yanında fanzin ruhuyla çıkan onlarca dergi var. Dijital dergilerin sayısı da artık önemli bir yeküne ulaştı. Tüm bunlar bizim gönül ve zihin dünyamızın zenginliğini gösteriyor. Edebiyatımız dergilerle nefes alır. Çıkan her yeni sayı bir umut demektir. Her dergiyi dünyaya açılan bir pencere olarak görmek gerek. Hayata dergilerle tutunmak denen bir güzellik var. Gönlümüzden geçen, bu güzelliklerin artması ve devam etmesi.

HAYAL GÜCÜNÜN EDEBİYAT'TAKİ ROLÜ

Naime ERKOVAN

Küçük Prens'in anlatıcısı, şapkanın içindeki fille bizi tanıştıran bir tuzak kurmuştu. Açıkça görülebilen bir tuzak olmadığından birçok kişi farkında olmaksızın yakalandı kapana. Aslında okuru bir sınıflandırma bekliyordu; herhangi bir ceza ya da mahrumiyet tasarlamamıştı Exupéry. Yazar, eserinin daha ilk sayfasında bir fili yutan bir boa yılanının resmini çizip gösteriyordu. Eserde resim kime gösterildiyse “Şapkanın içinde fil!” dedi herkes bunu bilmeyecek ne varmış tavrıyla, oysa sadece Küçük Prens gördü gerçeği. Başkaları da başardı bunu; nadir gözler çıktı her çağda ve her coğrafyada ancak çoğunluk, şapkanın içinde bir fil olduğundan emindi. Exupéry, hayal gücünden mahrum olanların sığ ve sıkıcı dünyasını böylesine efsanevi bir örnekle vererek okuruna da dolaylı olarak şunu söylüyordu: Hayal gücün yoksa, gözün ve zihnin kusurlu görür. Ve elbette şunu da söylüyordu: Hayal gücün yoksa dolayısıyla da doğru görmeyi başaramıyorsan Küçük Prens'i anlam da mümkün görünmüyor.

Hayal gücü denilince büyük olaylar gelmemeli aklımıza. Gün içerisinde plan yaparken veya bir işi tasarlariken hayal gücümüz devrede olduğu gibi akşama ne yesem diye düşündüğümüzde de devrededir. İnsan sadece âna -o da kısmen- sahip olduğu için birkaç saniye ötesinden bile habersizdir. Dolayısıyla “az sonra” mevzusu

bile hayal gücümüzle ilintilidir. Demek ki hayal, yalnızca yazar veya sanatçıları alakadar etmiyormuş.

Hepimizde mevcut olduğundan artık eminiz ama bizim için önemli olan, bir yazar için, dolayısıyla da edebiyat için hayal gücünün ne anlama geldiğidir. Ekmek için maya, omlet için yumurta, uçak için gökyüzü ne kadar önemliyse edebiyat için de hayal o kadar önemlidir, çünkü edebiyat bize, olandan ziyade olma ihtimali bulunan hatta bazen varlıklarının imkânsız olduğu dünyaları anlatır. Elbette en fantastik kurmacalarda dahi gerçeklik yani herkesin görüp bildiği hakikatten bir parça mevcuttur ancak ötesi hayal gücünün eseridir.

Bir zamanlar, daha doğrusu uzun zamanlar sadece ayakları yere basan hikâye ve romanların yazıldığını görüyoruz. Bu, o yazarların görünenden başkasını algılamadıkları anlamına gelmez. Yazarların, mevcut toplumun zihin haritasını takip ettikleri anlamına gelir. Sait Faik hikâyelerini hatırlayalım. Bütün gün şehri dolaşan ve deyim yerindeyse “hikâye avlayan” yazar, şahit olduğu insan, bazen de hayvan ve tabiat hâllerini çoğunlukla kaleme aldı. Ancak gün geldi ve bir değişiklik yapmak istedi. Fakat bunun kolay olmayacağını, okurunu değişime hazırlaması gerektiğini düşünmüş olmalı ki *Kırlangıç Yuvasındaki Kadın* hikâyesini yazarken okurunun sesini duyuyormuş gibi sürekli onunla konuşur; ikna etmeye çalışır desek daha doğru olur. *Kırlangıç yuvasında* bir kadının pekâlâ yaşayabileceğine, orada oturmuş saçlarını tarayabileceğine inandırmaya çalışır okurunu. Başardığını düşünmüş olmalı ki son kitabı *Alemdağ'da Var Bir Yılan*, aşına olduğumuz Sait Faik hikâyeciliğinden bir miktar uzak ama yeni bir yerde durur. Sait Faik'in tavrı son derece tabiidir çünkü bir yazarın sermayesidir hayal gücü. Gün gelir gerçek hayatın sunduğu malzemeler biter ve yazar zihnindeki gerçekleri kurgulamaya başlar.

Yazarların sıkça duydukları cümlelerden biri de “Hayal gücünüz çok geniş” cümlesidir. Fakat bunu her yazar hayal etse de hepsi

duymaz. Doğuştan gelen bir yetenek olduğunu düşünmek rahatlatılabilir biraz onları; sonuçta kendi kendilerine “Bende yokmuş” deyip işin içinden çıkabilirler. Düşündükleri aslında doğrudur çünkü büyük oranda yaratılışla gelen bir özelliktir bu, fakat hayal gücünün belli bir oranda eğitilebileceğini de biliyorlar mıdır acaba?

Görmeyi Öğrenmek

Başlığa itiraz edilebilir ve doğal bir yeti olan görme veya duymanın kendiliğinden gerçekleştiği, insanın bunun için bir çaba harcaması gerekmediği söylenebilir ancak bu pek de doğru değildir. Büyük şair Rilke, tek romanı *Malte Laurids Brügge'nin Notları*'nda kahramanına bunu, yani “Görmeyi öğreniyorum,” cümlesini söyletmektedir. Ancak bir sözden ibaret kalmaz ifadeleri. Nitekim eserin ilk kısımlarında Malte'nin görmeyi nasıl öğrendiğinin ve satırları takip edenlerin de bakışlarının nasıl eğitildiğinin şahitleri olur okurlar.

Gündelik hayatın içerisinde edebiyatın asla yan yana gelmeyeceği iki kavram olan hız ve alışkanlık, olanca gücüyle insanı kuşattıkça körleşmeye hatta hissizleşmeye maruz kalır. Gördüğümüzü sanırız ama aslında gerçek öyle değildir. Üstelik sadece gözümüz kusurlu olmaz; diğer duyularımızı da tam anlamıyla kullanamayız. Üzücü olansa edebiyatın uyandırıcı gücüyle karşılaşmadığımız sürece duyularımızı kaybettiğimizi anlamayız da.

Atölyelerimde öğrencilerimde gelişmesini istediğim ilk alışkanlıkları bu olur her zaman, çünkü görmesini başaramayan insandan maalesef ki yazar olmaz. Ortalama insan kadar görmesi de yetmez; zaten o kadarını herkes görür, bu seviyede yazarın hiçbir farklılığı olmaz. O, birçok kişinin görmeyi, duymayı ve düşünmeyi başaramadığı şekilde yazmalıdır. Yakaladığı bu sarsıcı ve uyandırıcı ses sayesinde eserleri de ölümsüz olmayı hak edecektir.

Görmeyi öğrenme konusunda her zaman iki yöntem öneririm:

Geniş bir vakitte sokağa çıkıp insanların sıkça geçtiği bir yerde kenara geçip insanları incelemek. Nasıl yürüyor, konuşuyor, dinliyor, sinirleniyorlar diye görmek. Mümkün olduğu kadar insan tavrı biriktirmek gerekiyor. Aksi takdirde yazarken tıkanır yazar adayları.

Birçok objenin yer aldığı görseller seçip kısa süre görsele baktıktan sonra onu kapatıp neler hatırlıyoruz diye zihnimizde kalanları saymak. Bu çalışmayı düzenli yapınca bir süre sonra hatırlananların arttığı görülecektir.

Zihnimizdeki görüntüler arttıkça hayal gücümüz hareketlenecektir. çünkü insan, kelimelerle değil, kelimelerin zihinde çağırıldığı resimlerle düşünür.

Çağrışımları Takip Etmek

Zihnimize düşen hiçbir kelime tek başına var olmaz. Kendisine yakın bulduğu başka kavramları peş peşe sıralamaya başlar. Bu sıralama herkeste farklıdır çünkü herkesin o kelimeyle ilgili tecrübesi eşsizdir. Fakat işi böylesine bir düzene bırakmak doğru olmaz. Atölyelerde sıkça yaptığımız çalışmalardan biri bu çalışmadır. Ancak tek bir kelime yerine birbirinden uzak en az üç kelime söyler ve bunlarla ilgili bir metin yazmalarını isterim öğrencilerimden.

Birbirinden bambaşka kutuplarda yer alan kelimelerle yazdıkları metinler görülmeye değerdir. Zihinlerinde hatta bilinç altlarında neler saklanmış, böylece ortaya çıkar. Çağrışımlara başvurduğumuzda birbirinden bağımsız gibi duran kelimeler zihnimize üşüşür. Bundan sonrası artık aklın işidir, çünkü onları mantıklı bir bütünlük içerisinde bir araya getirmek, sadece onun yapabileceği bir şeydir.

İhtimallerle Düşünmek

Elimizde birtakım kelimeler vardır artık, ancak bunları geldikleri gibi kullanmayız. Yazıyı tasarlarken ihtimallerle düşünüp en iyi

birleşimi ortaya çıkarmanın yollarını ararız. İnsanın hayal gücü de ağırlıklı olarak bu aşamada ortaya çıkar. Sıkça verdiğimiz bir örnek vardır. Stephen King “Under the Dome” dizisinin doğuş fikrini anlatırken şunları söylemişti: “Sıradan bir Amerikan kasabasının üstüne camdan bir kâse kapatıldığını varsayarak sonrasında neler olur diye görmek istemiştım.” King’in söylediği tam da ihtimallerle düşünme yöntemidir. Absürt bir fikri, aklın kalıplarıyla şekillendirmek zorundadır bu aşamada yazar. Son derece ilginç ihtimaller de böylece doğmaya başlar. Ancak bu aşamada da hayal gücü yüksek olanların daha çok olasılık üretebildikleri görülür.

Düşünme Cesareti ve Akla Uyarılama Yeteneği

En akıl almaz veya uç örnekleri düşünebiliriz ama bunları okurlara kabul ettirmek zorunda olduğumuzu unutmamalıyız. Kabul edebilmeleri için gündelik hayattan aşına olduğumuz neden-sonuç ilişkisini zedelememeliyiz; yani bu aşamadan sonra aklın kurallarına uymaktan başka çaremiz yoktur. Yapmadığımız takdirde okurun ilk itirazı “mantık hatası” yönünde olur. Örneğin yatağında yatan ve ağlayan bir insanı anlatırken gözyaşlarının yanaklarından süzülüğünü söyleyemeyiz ya da zifiri karanlıktan söz edip ay ışığının aydınlığını dile getiremeyiz. Söylersek ciddi bir mantık hatası yapmış oluruz.

O hâlde diyebiliriz ki fikri meydana getirirken hiçbir sınırlamaya boyun eğmek zorunda değiliz ama onu kurgulamak, ilerletip bütüncül bir metne dönüştürmek için aklın kurallarına uymak zorundayız. Düşünme cesareti ve akla uyarılama yeteneği bu nedenle birbirine çok yakın iki aşamadır.

Hayal Gücü Olmasa

Bazı edebî eserler vardır, çağından hatta mevcut teknolojik gelişmelerden bile çok önce bize yepyeni bir dünya sunmuşlardır. Örneğin Jules Verne aya yolculuğun gerçekleşmesinden bir asır önce *Aya Seyahat* isimli eserini yayımlamıştır. Benzer şekilde Mary Shel-

ley dönemin teknolojik gelişmelerinden etkilenip ölümlerin uzuvlarını birleştirerek bir yaratık meydana getiren Doktor Frankenstein'in hikâyesini bize anlatmıştır. Ölü bedeni uyandırabilmek için o dönemde baş döndürücü bir keşif olan galvanizmi kahramanının hizmetine sunmuştur yazar. Yine H. G. Wells, *Zaman Makinesi* adlı eserinde, bugün hâlâ gerçekleşmemiş olan zamanda yolculuk yaptırmıştır kahramanına.

Günümüzde meydana gelmiş olan birçok keşif ve yolculuk, imkânsız görünen bir zamanda mutlaka bazı yazarlara ilham edilmiştir. Onlar çok öncesinden insanlara inanılmaz hayaller vermişlerdir geniş hayal güçleri sayesinde. Hayal böylece tek bir noktadan birçok kişiye ulaşmış, yeni yeni hayallerin kapısını aralamıştır. Ve bu da bambaşka bir gerçeğin meydana gelmesi için birilerinin çalışmaları yapmasına neden olmuştur. Bu zinciri sadece edebiyat dünyasında görmeyiz. Teknolojik gelişmelerin birçoğunun arkasında etraftaki herkesin imkânsız hatta çılgınlık gözüyle baktığı bir hayalin olduğunu görürüz. Demek ki hayal gücüne sadece edebiyatçının değil, herkesin ihtiyacı varmış.

Önemli bir örnek de distopik edebiyatın doğuşudur. Sovyet Rusya'nın sınırları içerisindeki insanlara dayattığı yaşam şekli, Rus edebiyatçıları arasında olduğu gibi dünya edebiyatçıları arasında da bir hayal dalgalanmasına sebep oldu. Özellikle dışarıdaki edebiyatçılar, içeride neler olup bittiğini bilmedikleri için hayallerine başvurup akıl almaz kurgular meydana getirdiler. Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* ve Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya* bu eserlerin başında gelir. Rus edebiyatçılar, o sınırların içerisinde yer almalarına rağmen yine hayallerine başvurup durumun daha ne kadar kötüleşebileceğini tasarlarırken distopik edebiyata giden taşları da farkında olmaksızın döşediler.

Hayal Gücü Madalyonu

Sahip olan edebiyatçıya neler sağladığını gördük hayal gücünün. Peki onların eserleriyle karşılaşan okurlarda nelere sebep olur bu

durum? İnsanlara belki de en acayip durumları (bir adamın sabahleyin uyandığında dev bir böceğe dönüştüğünü görmesi gibi) normal olarak sunan yazarların başında gelen Kafka, bir eser, eğer içimizdeki donmuş denizi kıran bir balta değilse onu niye okuyoruz diye bir itiraz dile getirir. İtirazından iki mana devşirebiliriz:

İnsanın içinde donmuş bir deniz gibi katılaştan kısımlar vardır.

Onu sürekli kırmak zorundadır insan.

Yazının ilk kısmında sözünü ettiğim alışkanlıklar ve peşinden gelen körleşmeler, insanın mistik varlığını tehdit eden iki gizli unsurdur. İnsan sadece maddeden meydana gelmediği ve unutsa da mana tarafını da beslemek zorunda olduğu için algılarının donmasına izin vermemelidir. Kafka'nın sözünü ettiği deniz çok hızlı buz bağlar çünkü tek bir günde bile ruhu unutturacak bir yığın ayartıcıyla yüz yüze gelir insan. Ahlaken ya da insani açıdan kabul edilemez görünen durumları bile sıkça görmeye ve duymaya başlayınca "normalleşme" denilen tehlikenin kapısı aralanmış olur. Normalleşmenin en büyük hedefi, insanın özgür iradesidir, yani mana tarafıdır. İşte edebiyat, bize bir ruhumuz olduğunu, hissetmek, acı çekmek, doyasıya gülmek, yaprakların hışırtısını duymak, güneşin doğuşunu seyretmek gibi eylemlerin bizi daha duyarlı hâle getirdiğini hatırlatmak üzere var olmak zorundadır.

Diyebiliriz ki edebiyat bizi bir ölü uykusundan uyandırmak için kapımızın önünde beklemektedir. Birçok insan duyarsızlaşmayı bir sorun olarak görmüyordur, hatta belki de bilerek böyle hissetmek ister ki yok yere acı çekmesin. Bu tür insanlar, edebî eserlerden uzak durur ve popülizmin ninnileriyle uykuya dalmayı tercih ederler. Oysa edebiyatın asıl hedefi, ruhunun potansiyelini fark edip onu hayata geçirip güçlü kılmayı göze alacak cesurlardır. Varsın diğer insanlardan daha çok üzülünler, başkalarının acılarıyla uykularını kaçırsınlar ama en azından hissettikleri için şükrederler. Hiçbir şeyle değilse bile iradesini kimsenin eline vermemiş olmakla mutlu olurlar.

Edebî eserlerin sundukları hayaller, okurların hayallerini uyandırır-
maldır aslında. Elden ele taşınan bir meşaledir; onu söndürme-
den koşmak ve bir sonraki kişiye vermektir tek görevi. Böylece
elden ele dolaşan meşale, asıl yerine ulaşacak ve olimpiyat ateşini
tutuşturacaktır. Zayıf bir alev, o saatten sonra korunmaya muhtaç
değildir çünkü güçlü bir ateşe dönüşmüştür. Aydınlattığı gibi ışık,
hayat ve koruma da sunar o saatten sonra.

Nihai olarak vardığımız nokta: Edebiyat, olandan ziyade olma ih-
timallerinde yoğunlaşır. Üstelik orada sadece yoğunlaşmakla kal-
maz, şahlanır da. Çünkü olanı görmek de kavramak da zor bir iş
değildir ve bunun için ne yazara ne de onun hayal gücüne ihtiyaç
vardır. İnsan tek başına olduğu gibi herhangi bir işarete ihtiyaç
duymaksızın mevcutla karşı karşıya gelebilir. Oysa ihtimaller dün-
yası sonsuz diyebileceğimiz kadar zengindir. Yazar, ihtimallerden
birini seçtiğinde okura yeni bir bakış açısı sunar. Deyim yerindeyse
zihnindeki göle bir taş atar. Durgun ve sıkıcı bir göl bile hareket-
lenir bu sayede. Yüzeyinde halkalar oluşur taşın etkisiyle. Rutin ve
alışkanlık kırılmış, insan uykusundan uyandırılmış olur.

Yeni bir şey söylemenin mümkün olmadığı aşıkârdır, ancak yazarlar,
daha önce söylenmiş olanı yeni bir dil ve yaklaşımla anlatanlardır.
Konu eski ve bilindik olsa da söyleyiş yepyenidir. Yeni olduğu için
de klişe olmaktan çıkar ve muhatabının zihninde bir gedik açmayı
başarır. Böylece yazarın hayal gücü, en azından bir süreliğine okura
geçmiş olur. Bu etkiyle artık o da hayal kurmaya cesaret edebilir.

Büyüleyici bir hayal gücü bulaşıcı olabilir zaman zaman. Bıraktığı
etkiyle okur, yazarın hayaline eklemeler ya da onun ötesine sıçra-
malar yapabilir. Çünkü zihni uyanmıştır artık ve uyanan bir zihin
üretmeye, görmeye ve hissetmeye başlar. Belki de bu yeni ve taze
bakış açısından dolayı Ahmet Haşim, her seyyahın geçici bir şair
olduğunu iddia etmişti. İşte zengin bir hayal gücü, bize her şeyi ilk
kez gösterecek güçtedir. Uyanırız artık. Bu uyanışla da şapkanın
içindeki fili değil, bir boa yılanının yuttuğu fili kolaylıkla görebiliriz.

NELER, NİÇİN OKUNMALI?

Necip TOSUN

İnsanlık çok erken bir dönemde dünyanın sadece yaşanarak, tecrübe edinerek kavranan bir şey olmadığını, olamayacağını, kişisel birikimlerimizin genelleştirilemeyeceğini, buna karşın başka hayatlar, başka yerler, durumlar olduğunu kavramıştı. Bu yüzden geçmiş insanların hikâyelerini, başka coğrafyadaki olup bitenleri, başka dünyaları fark etmiş gezgin anlatıcılar vasıtasıyla bunları dinlemeye başlamıştı. Sözlü gelenekte hikâye anlatıcıları; hayatı ve deneyimi yeni kuşaklara aktararak yarınlara taşımış, bu anlamda insanlığın belleği olmuş, insanlığın ortak birikimlerini kelimelere ve seslere dökmüşlerdir.

İnsanlık zamanla bu bilgileri kalıcı hâle getirmek için kitabı keşfeder. Kuşkusuz kitap her durumda bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılması için var olur. Kilden tabletler, Mısır papirüsleri, cilt cilt kâğıtlar, el yazması metinler, basılı formlar aynı amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. Kitapla bilgi, durum, duyu, mesaj hem kayıt altına alınır, korunur hem de çok fazla kişiye ulaştırılır. Öte yandan kayıt, bütün bunları zamana karşı da korur. Böylece bilgiyi koruma, yaygınlaştırma ve aktarma işlevi görür. Bu bağlamda yüzyıllar öncesinin dikilitaşı da günümüzün elektronik ortamında üretilen e-kitaplar da aynı amacı gerçekleştirir. Kitap daha çok unutuşa ilişkin bir önlemdir. Dikme yazıt taşlarındaki, kil tabletlerdeki bilgiler bugüne kadar kalabilmiştir. Sonra kumaş,

kemikler, deriler, kaplumbağa kabuğu, palmiye yaprakları, papirüs, parşömen aynı niyetleri karşılamıştır.

Okumak işte bu insanlık birikimini, tecrübelerini anlamak, ona nüfuz etmek ve bütün bir insanlık macerasında “yolculuk” yapmak gibidir. Zamanla dünya, kitap metaforu ile ifade edilmeye başlanır. Alberto Manguel’in deyişiyle “dünya okumamız gereken bir kitaptır.” Okumak ise dünyaya yapılan yolculuktur. Augustinus bu yolculuğun “mekânlarda değil duygularda” yapıldığını belirtir. İyi, dikkatli bir okur için kitap öncelikle tüm dünyayı, yaşadıklarını tanımlayacak, sezdirecek bilgiler sunar. Bu yolculukta karanlıktan aydınlığa, iyilikten kötülüğe, savaşımlardan barışa bütün bir insanlığın yaşadıklarına tanıklık edilir. Görülmemiş yerler görülür, yaşanmamış duygular yaşanır: “Bence bir kitap okumak, âşık olmak veya seyahat etmekten aşağı kalan bir deneyim değildir. Benim için Berkeley’yi, Shaw’u veya Emerson’u okumak, Londra’yı görmek kadar gerçek olaylardır.”¹⁷

Bu anlamda okuma eylemi pasif bir eylem değildir, aksine, etkileyen, biçimlendiren, öneren, değiştiren aktif bir eylemdir. İnsanı değiştirir, yeni bir bakış açısı, inanç ve düşünce aktarır. İnsanı geliştirir, ileri taşır. Hiçbir zaman aynı durumda bırakmaz. Okunan kitap eğer bir eksikliğe denk düşmüş, bir yaraya parmak basmışsa kişide etkisi ömür boyu sürer. Kimse bir insanda kitap kadar böylesine etkileyici, kalıcı olamaz. Sevgililer bile unutulur ama kitaplar unutulmaz. Çünkü kitap, bütün bir hayatı kuşatacak teklifler sunabilir. Gelip geçici bir duygu değil, kalıcı duygu ve düşünceler aktarır. Bu nedenle “bir kitap okudum bütün dünyam değişti” denir. Kitaplar gerçekten de dünyalar kurar, dünyalar yıkar, dünyalar değiştirir. Çok okuyan insanlar hiç şüphesiz kitaplardan inşa edilirler. Kitap hastası boş yere ortaya çıkmaz. Jorge Luis Borges, kitabın insan-daki karşılığını şöyle anlatır: “İnsan araçları içinde hiç şüphesiz en şaşırtıcısı kitaptır. Diğerleri gövdesinin bir uzantısıdır. Mikroskop

17 Richard Burgin, *Borges ile Söyleşi*, Mitos Yayınları, 1. Baskı 1994, s. 33.

ve teleskop gözünün uzantısıdır; telefon sesinin uzantısıdır; sonra kolunun uzantısı olan saban ve kılıç vardır. Ama kitap bambaşka bir şeydir: Kitap belleğin ve hayal gücünün uzantısıdır.”¹⁸

Okuma ile niyet arasında doğrudan bir ilişki var. Okumadan amacımız neyse sonuç da çoğunlukla bizi oraya götürür. Kitaplar sonsuz, hayat ve zaman da kısa olduğundan, okuma eyleminin en temel öznesi “seçme”dir. Bunun uzantısı ise beklentimiz. Bu anlamda kitaplar dünyasında seçme eserler okumak hayati bir önem taşımaktadır. Öncelikle niçin okuduğumuzu tespit etmek ardından da bu kitapları araştırmamız gerekmektedir. Okuma rastgele, bilinçsiz ve bilgisizce yapılırsa zaman kaybı ve hayal kırıklıkları kaçınılmazdır. Edebiyat gönüllüsü okuma serüvenini rastgele yapmamalıdır. Öncelikle, edebî kamuca kabul görmüş nitelikli eserleri, klasik eserleri ve yol alacağı türün önemli eserlerini belli bir düzen ve sıralama içerisinde okumalıdır. İyi bir okuma planı ile kitaplarla geçen bir dünya elbette ufukumuzu açacak, hayat bilgisi, insan bilgisi ile donanacak, içinde yaşadığımız dünyayı, geçmişimizi ve geleceğimizi öğrenecek hayata daha geniş bir açıdan bakabileceğiz ve yorumlayabileceğiz.

Herhangi bir “okur” için okuma disiplini farklı, bir “yazar” için farklıdır. Ama her durumda bilinçle ve belli bir disiplinle gerçekleştirilmesi gereken bir eylemdir. Edebiyat heveslisi için okuma, bilgilenme, edebî zevk, malumat sahibi olma, eğlence olabilir. Ancak bir yazar için, bir yazar adayı için okuma, yazarlığının bir parçasıdır. Bir yazar için okuduğu her kitap yazacağı kitaplar/yazılar için bir ısınma çalışması, model, yöntem arayışıdır. Yazar, çoğunlukla kitaba bir “okur” olarak değil “yazar” olarak bakar ve yazmak için okur. Bu nedenle onun için “en iyi kitap”, yazınsal anlamda mükemmel olan değil, yazılarını en iyi besleyen kitaptır. Yazar, gerçek bir okur gibi kitaba yaklaşamaz çünkü kitaptan beklentileri farklıdır. Ama okumanın herkes için ortak kazançları, özellikleri

18 Fernando Baez, *Kitap Kıymının Evrensel Tarihi*, Can Yayınları, 1. Baskı 2018, s. 26.

ve işlevleri vardır. İyi bir seçme ile bu yolculuk bize pek çok bilgi, duygu, anlam kazandırır, bizi değiştirir, dönüştürür.

Okumak öncelikle bize “sözcük” kazandırır. İnsan duygularını, düşüncelerini sözcükler aracılığıyla ifade eder. Eğer kelime hazinemiz genişse derdimizi, duygularımızı kolayca anlatırız. Eğer sözcük dağarcığımız yeterli değilse derdimizi anlatacak en yakın kelimeyi seçeriz. Bazen tam isabet olmaz. Bu yüzden “onu demek istemiştik” deriz. Bu yüzden “onu demek için” okumalı sözcük dağarcığımızı zenginleştirmeliyiz. Okumak, bir başkasına sağlıklı bir şekilde kendimizi aktarmamızı, yeterli kelimelerle kimliğimizi iyi ifade etmemizi sağlar. Bazı sözcükleri hayatımız boyunca gündelik yaşamımızda karşımıza çıkmadıkları için hiçbir zaman öğrenemeyiz. Yaşamımıza girmemiş bu sözcükleri de ancak kitaplardan öğrenebiliriz.

Okumak bize “kompozisyon” kazandırır. Ülkemizdeki en büyük sorun, bir derdimizi, duygumuzu belli bir disiplin ve kompozisyon içinde derli toplu anlatamamaktır. Bu yüzden de kopuk, eksik anlatım yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır. Kitaplar bize bir bütünlük içinde derdimizi anlatma becerisini kazandırır. Doktor-hasta ilişkisinde bile “kompozisyon”, “hikâye” hayati önem taşır. Hastalık hikâyesini iyi anlatan hasta, hikâyeyi iyi anlayan doktor şifaya yürür. Bunun arkasında ise sözcük ve kompozisyon bilinci yatar.

Okumak bir şeyi “anlama yeteneği” kazandırır. Okumak her şeyden önce bize okuduğumuz ne olursa olsun onu anlama, ona çabuk nüfuz etme, derinliğine içselleşme imkânı sunar. İster fen, ister matematik sorusu olsun, soruyu iyi anlamadan, doğru cevabı da bulmamız imkânsızdır. Aynı şekilde bir kanun metnini iyi anlamadan iyi bir şekilde yorumlayamayız. Bir metni iyi anlamak, tüm boyutlarıyla kavramak için öncelikle zengin bir okuma deneyimine sahip olmamız gerekir. Çünkü okuma, anlama yeteneğini geliştirir.

Okuma bize “karakter” tanıtır. Okuyarak pek çok insan tanırız. Okuyarak kendimizin dışında insanların varlığını da keşfeder, ötekini anlarız. Empati yapma olanağına kavuşuruz. Ne kadar çok insan tanırsak, onlarla ilişkilerimizde o kadar rahat iletişim kurar, az hata yaparız. Farklı insan, farklı karakter tanımak insan ilişkilerinde yanlış yapmamızı önler. Okuyarak insan davranışlarını daha iyi yorumlar, sezer, bir öngörü sahibi oluruz. Atacağımız adımlar daha güvenli olur. Okuyarak çok boyutlu insanın acılarını, çeşitli durumlardaki muhtemel eylemlerini kestirebiliriz.

Okumak bize kendi kendimizle “yüzleşme zemini” hazırlar. Okurken okuduklarımızla ve kendimizle yüz yüze geliriz. Bu süreçte kendimizle yüzleşir, kendimizi dinler, dingin bir vakitte kendi kendimizle hesaplaşır, doğrularımızı, yanlışlarımızı düşünür, yol yöntem buluruz. Bir anlamda tüm kitaplarda kendimizi okuruz. Hayallerimizi, gerçeklerimizi, ufkumuzu... Kitaplar bize ayna olur, bize kendimizi gösterir. Bu yüzden “kitap beni anlatmış” deriz. Bu yüzleşme zemininde muhasebemizi yapar yol, yöntem öğreniriz.

Okumak bize “yeni ufuklar” gösterir, yeni bilgiler edinmemizi sağlar. Okumak bize kendimizi aşmamızı öğretir, rüyalarımızın ucunu, hayallerimizin boyutunu görürüz. Hiç düşünmediğimiz ufukların ipuçlarına değer, yeni rüyalar, ufuklar ediniriz.

Edebiyat birikimi yansıtır ve insanlığın medeniyet birikimini gelecek kuşaklara aktarır. Onu yeniler ve gizlerini ortaya çıkarır. Mevlânâ birikimi vaaz ile değil, hikâye ve şiirle ifade eder. Fabllara başvurur. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*'da Raskolnikov'a suç işleterek, merhamet, katil, suç, ceza, Tanrı, toplum kavramları etrafından hukuk terminolojisini alt üst edecek hukuk tartışması başlatır. Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ta her iki olguya nüfuz eder, gizlerini ortaya çıkarır. Hem de başka disiplinlerle ortaya konamayan yeni düşünceleri ortaya koyar. Çünkü elinde hem kurmacanın gücü hem de insanlık denen büyük bir giz vardır. Sait Faik, İstanbul'u gezgin gibi aktarmaz, âdeta ruhunun fotoğrafını çeker. Sezai Karakoç,

şiiirleri okunmadan Orta Doğu'da şu an olup biteni anlamamız imkânsızdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Hużur*'u okunmadan ülkemizde yaşanan mazi-gelecek, Doğu-Batı çatışmasını bütünüyle kavrayamayız. Çünkü edebiyat, gündelik hayatın puslu gözlüğü ile göremeyeceğimiz dünyaları bize gösterir. Bilginin, aklın ötesine geçip sezdirir, yeni ufuklar açar. Edebiyat insanların vaktini öldürmez, bereketlendirir, çoğaltır, zenginleştirir. Bir vaazdan, felsefi metinden, hukuk tartışmalarından çok daha fazla bir deneyimi, ufuk açıcı gözlemleri aktarır. Bunlar kuru bilgi değil, sarsıcı tecrübe örnekleridir, temsillerdir.

Edebiyat olmasa Yunus gibi inancımızı, Köroğlu gibi başkaldırımızı, Şeyh Galib gibi aşkımızı anlatamazdık. Edebiyat olmasa Moğol yağmasının açtığı yaraları Mevlânâ ile saramaz, atlatamazdık. Edebiyat olmasa emperyalistlere olan öfkemizi Mehmet Âkif vasıtasıyla haykıramazdık. Edebiyat olmasa Binbir Gece biriktirdiğimiz hakikatleri birbirimize aktaramazdık. Masumların kanı ve sömürü üzerine oturmuş emperyalist bir dünyanın farkına ancak edebiyatın sezgileri ve keşifleriyle varırız.

Bir Kütüphane Oluşturmak

Edebiyat, insanlar arasında ortak bir duygu, ortak bir dil geliştirirken, gelir geçer olayları aşırıp insanlara değişmez hakikatleri aktarır. Dünyanın tüm coğrafyalarından yayınlanan büyük edebî eserler; insanı, hayatı, burada bulunuş nedenimizi, arayışlarımızı, özlemlerimizi, sevinç ve acılarımızı anlatırken insanlara ayna olur, kendimizle yüzleşme zemini yaratır.

Ortalama bir ömür sadece bırakın dünya edebiyatını ülke edebiyatını bile yeterince okumaya yetmiyor. Seçme yapmak, fani olmamızın bir sonucu. Bu nedenle seçim yapmak kaçınılmaz. Ancak ülkemizde daha doğru dürüst "okuma listeleri" üzerinde anlaşılabilmiş değil. Ne okullarda okutulacak eserler ne de hayat boyu okunacak, kanonun belirlediği kitaplar mevcut. Özellikle siyasetleştirilmiş ve

tek bakış açısını yansıtan listeler ise anlamsız ve değersiz. Ülkemizdeki edebiyat okuru, okul kitaplarında, dergilerde, eleştirilerde rastladığı, dost ve arkadaşlarından duyduğu kitapları okuyarak bir okuma serüveni yaşar. Tüm bu beğenilere rağmen kimi kitapları sevmez, eler. Bunlar kötü kitaplar değil, ama kendine göre değildir. Zamanla okuma bilinci geliştikçe kişi, kendi okuma listesini oluşturmaya başlar.

Aslında okuma tavsiyeleri sadece o kişiyi bağlar ve genelleştiremez. Herkesin kendine göre bir okuma listesi olmalıdır. Kuşkusuz her yazar, okur bireysel bir okuma serüveni yaşar, kendi okuma listesini oluşturur. İsmet Özel'in deyişiyle, "Çünkü kitaplar insanı kitaplara götürür. Kitapların kendileri zenginliklerini ve yetersizliklerini ele verirler. Okumanın rehberi okumaktır." Özellikle edebiyatta kitap tavsiyesi, içinde kimi sorunları da taşır. Zevk, anlayış, beklenti bu öneride temel sorunlardır. Kitap okuma, biraz da savrulmuş, yenilgi ve kazanımlarla ilerleyen bir keşif yolculuğudur. Hatta bazı yazarlar kitap tavsiyesinin okura "kötülük" olduğunu bile söyler. Çünkü bu listelerin yolundan gidip tatmin olmazsa bu arada kendi yolunu da kaybedecek, kendi keşiflerini engelleyecektir.

Kitap okuma serüveni böylesine biricik olmakla birlikte, bir yazarın, okuma bilinci yüksek bir okurun okuma tecrübesi, okuma serüveni, sevdiği, etkilendiği kitapları bilmek de bir kazançtır ve önemlidir. Bu zaman açısından yolu kısaltacak hem eleme imkânı doğuracak hem de rafine bir kitap birikimini ortaya çıkaracaktır. Bu listeyi önemseyip önemsememek ayrı bir konu, ama en azından bu kitapların varlığını bilmiş olacağız. Özellikle genç okur, genç yazar için bu tecrübeler, yol göstermeler hayati bir önem taşır. Türkiye'de, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Oğuz Atay'ın, Sezai Karakoç'un, İsmet Özel'in, Yaşar Kemal'in, Bilge Karasu'nun, Ülkü Tamer'in, Edip Cansever'in okuma listesini kim merak etmez. Keşke bu listeleri, önerileri bilsek, topluca görebilsydik.

Beğeni, yaş, birikim, anlayış ve bakış açısına göre bu listeler kişiye göre değişebilir. Kuşkusuz seçme yapmak her zaman sıkıntılı ve tartışmalıdır. Bir seçimin, yapan için karşılığı, temelleri ve gerekçeleri olsa da her durumda öznel bir yanı ve “kendine göre”si vardır. Çünkü sonuçta her yargı, her seçim öznel ve bir teklifi, iddiayı kapsar. Seçim bir beğeni yansıtır, bir objeyi dışarıda bırakır bir objeyi içeri alır. Ancak bu öznelğin içine, sevgi, değer, adalet, birikim, çaba katıldığında keyfilikten uzaklaşır ve adalete yaklaşır. Bu ise hakkaniyet, adalet, vicdan, ahlak yanında yansız, tutarlı, ilkeli bir tutum gerektirir. Ama yine de mutlak ölçüt olamazlar.

Kitaplar sonsuz, hayat ve zaman da kısa olduğundan, okuma eyleminin en temel öznesi “seçme”dir. Bunun uzantısı ise beklentimiz. Bu anlamda kitaplar dünyasında seçme eserler okumak hayati bir önem taşımaktadır. Öncelikle niçin okuduğumuzu tespit etmek ardından da bu kitapları araştırmamız gerekmektedir. Okuma rastgele, bilinçsiz ve bilgisizce yapılırsa zaman kaybı ve hayal kırıklıkları kaçınılmazdır. Edebiyat gönüllüsü okuma serüvenini rastgele yapmamalıdır. Öncelikle, edebî kamuca kabul görmüş nitelikli eserleri, klasik eserleri ve yol alacağı türün önemli eserlerini belli bir düzen ve sıralama içerisinde okumalıdır. İyi bir okuma planı ile kitaplarla geçen bir dünya elbette ufkumuzu açacak, hayat bilgisi, insan bilgisi ile donanacak, içinde yaşadığımız dünyayı, geçmişimizi ve geleceğimizi öğrenecek hayata daha geniş bir açıdan bakabilecek ve yorumlayabileceğiz.

Kuşkusuz bir yazarı tanımanın en iyi yolu onun tüm kitaplarını okumaktan geçer. Çünkü bir yazarın en iyi şiiri, öyküsü çeşitli kitaplarına dağılmıştır. Bu yüzden bir yazarı bütünlüklü okumak şart. Ama bazen andığımız nedenlerle o kitaplardan seçme yapmak bunların tümünü okuyamayanlar için bir kitap önermek gerekebilir. Böylece bu kitaplar bir “kapı” görevi görecek, okur o yazarın dünyasını, edebiyat anlayışını benimserse tüm kitaplarını okumayı düşünebilecektir. Bütün bu nedenlerden dolayı, kimi

risklerine rağmen bu yazarlardan bir seçme yapmanın önemi açıktı.

Seçme yapmak her zaman sıkıntılı ve tartışmalıdır. Bir seçimin, yapan için karşılığı, temelleri ve gerekçeleri olsa da her durumda öznel bir yanı ve “kendine göre”si vardır. Çünkü sonuçta her yargı, her seçim öznedir ve bir teklifi, iddiayı kapsar. Seçim bir beğeni-yi yansıtır, bir objeyi dışarıda bırakır bir objeyi içeri alır. Ancak bu özneliğin içine, sevgi, değer, adalet, birikim, çaba katıldığında keyfilikten uzaklaşır ve adalete yaklaşır. Bu ise hakkaniyet, adalet, vicdan, ahlak yanında yansız, tutarlı, ilkel bir tutum gerektirir.

Okuma listeleri hazırlanırken dar görüşlü, tek açılı, ideolojik ve duygusal yaklaşımlardan uzak durulmalı, kalıplaşmış beğenilere teslim olunmamaya özen gösterilmelidir. Seçilen eser hem estetik, sanatsal açıdan güzel olmalı hem de edebiyat tarihimiz açısından bir önemi olması temel ölçüt olarak alınmalıdır. Edebiyat tarihimizdeki zenginlik, çeşitlilik, değişim tam olarak yansıtılmaya çalışılmalıdır. Edebiyatımızın biçimlenişi ve gelişimi bu kitaplardan izlenebilmelidir.

İyi bir okurun yapması gereken öncelikle beğendiği, zevk aldığı, pek çok şey öğrendiği kitaplardan oluşan iyi bir kütüphane oluşturmaktır. Zaten iyi okurluk bir kütüphane oluşturma serüvenidir. Ne var ki bu ömürlük bir uğraştır. Bir başka deyişle okuma her durumda bilinçle ve belli bir disiplinde gerçekleştirilmesi gereken bir eylemdir. İyi bir seçme ile bu yolculuk bize pek çok bilgi, duygu, anlam kazandırır, bizi değiştirir, dönüştürür. Bunun için de bilgisine, beğenisine güvendiğimiz kişilerin okuma listelerine, belirlemelerine ihtiyaç var. Ne var ki Türk klasikleri ya da Doğu klasikleri dendiğinde üzerinde anlaşabileceğimiz bir klasik sıralaması yapmak o kadar da kolay değil. Günümüz okuru, edebiyatçısı sanatsal, kültürel edebî yol haritasından, kılavuz çizgilerinden, sınır taşlarından, öncü prototiplerden yoksundur. Bütün bu nedenler-

le özellikle okuma oranının çok düşük olduğu ülkemizde sağlıklı/adil/ güvenilir okuma listelerinin önemi de tartışılmaz.

Bu okuma listelerinden belki ülke içi listeler bir anlam ifade eder. Ancak bir dünya şiiri, dünya romanı, dünya öyküsü dendiğinde bu listelerin sıhhati tartışılır. Çünkü bilindiği gibi ülkemizde ağırlıklı olarak bir çeviri sorunu yaşanmakta. Ülkemizde ideolojik, tek yanlı, ticari bir çeviri ortamının varlığını söylemek o kadar da zor değil. Örneğin bu çeviri anlayışı nedeniyle Balkan, Türki Cumhuriyetler, Afrika, Arap, Uzak Doğu edebiyatından Türkçeye çok az kitap çevrildiğini görüyoruz. Kültürel, tarihsel yakınlığımız olan ulusların, toplulukların edebiyatını bilmiyoruz. Oysa İran, Irak, Mısır, Lübnan, Cezayir, Fas, Tunus, Libya, Filistin, Ürdün, Sudan, Kamerun, Suriye, Katar, Umman, Somali, Suudi Arabistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Romanya, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kırım, Moğolistan, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerde güçlü bir edebiyatın üretilmemiş olması imkânsız. Ne var ki buralarda üretilen edebiyatı yeterince bilmiyoruz. Aynı şekilde ülkemiz yazarlarının da birkaçı dışında buralarda tanınmadığını söyleyebiliriz. Oysa Dünya edebiyatı dediğimizde sadece Batı, ABD, Rusya'yı kastetmiyoruz. Her alanda yaşanan tek yanlı hegemonya kültür ve edebiyatta da aynen sürmekte. Bu anlamda ülkemizde yapılan okuma listeleri çevirideki bu ideolojik tutum nedeniyle eksik kalmaya mahkûmdur.

Okuma, yazma serüvenim boyunca belli bir disiplin ve kuralla çalıştığım için rastgele kitap okuma alışkanlığım hiç olmadı. Her zaman çalıştığım veya ilgilendiğim bir konunun gerektirdiği kitapları okurum. Uzun zamana yaydığım kitap çalışmalarımın bir parçası olarak o kitapları toplar, biriktirir sonra yazdığım kitabın gereği ise okuma sırasına koyarım. Güncel kitapları alırım, bu kitaplar çalışmalarım ile ilgiliyse öncelikle okurum, değilse güncel olduğu için o kitabı okumam. Benim bu durumum keyifli bir okuma serüve-

ni değil. Zevksiz, sıkıcı ve bunaltıcı. Bu yüzden bazen kitaplığıma bakıp rastgele bir kitabı alıp okumak, sonra onu yarım bırakıp bir başka kitaba geçmek, herhangi bir yazı ya da not alma gereği duymadan zevkle kitap okumak istiyorum. Ama hayatım boyunca böyle bir dönemim olmadı. Çantamda, iş yerinde, evdeki çalışma masamda hep “ödev kitaplarım” oldu...

Genç yazarın yapması gereken kendi olma peşinde gitmekle birlikte, büyük öncülerini tanımak, önemli durakları iyi analiz etmek ve kendi yolunu ona göre çizmektir. Onları kalıcı yapan temel özellikleri iyi belirlemek hayati bir önem taşır. Kuşkusuz yazarın temel görevi öykü, şiir, roman yazmak, bu türlerin iyi örneklerini vermektir. Ancak genç yazarda görülen en büyük eksiklik yaptığı işe ilişkin bilgi ve birikim eksikliğidir. Oysa verili olan, birikim bilinmeden nasıl kişilikli bir öykü ortaya konacaktır? Bu nedenle her yazar adayı öncelikle öncü birikimleri, kurucu adları belleğinde yerli yerine oturtmalıdır.

Okuma yazma eylemi bir plan içinde olmalı...

Kendimize bir yol çizip orada yoğunlaşmalıyız...

Hangi türü seçmişsek orada en iyisi olmalıyız.

Tüm öncülerini okumalıyız...

SANKİ YAZIM, SANKİ SIZIM

Necmettin EVCİ

Yazıyorum. Yazıyoruz. Her birimiz farklı usul, amaç ve gerekçelerle yazıyoruz/dur. Hiç değilse aklımıza yazıyoruz, bir kenara yazıyoruz/dur. Böyle derken aslında söz konusu cümle veya olayı unutmayacağımızı, hafızamızda saklayacağımızı ifade etmiş oluruz. Zaten yazıyı ihtiyaç kılan ana sebep budur. Kaligrafi olarak yaygınlaşmasından evvel yazı bu anlamda kullanılmıştır. İlk anlamıyla yazmak, muhafaza etmek, unutmamaktır. Ve yine bu anlamda hemen herkesin bir yazarlığı yani hatırlayışı, yazmışlığı yani hafızaya almışlığı vardır. Yazıyla, yazarlıkla ilişkili bir yanımız vardır. Ama kalemle ses ve manayı kaydetme anlamında yazıyor olmanın, yazmaya ihtiyaç hatta mecburiyet duymamızın varlığımızda, düşünme, anlama, yaşama tarzımızda ciddi karşılıkları olmalıdır.

Yazı başından beri bütün insanlık için kutsal bir mahiyet arz etmiştir. Onun saygın önemi başta kutsal metinler ve sonra yasalar olmak üzere korunması gereken metinler sebebiyledir. Başından beri yazı ile hüküm, yazı ile hafıza arasında doğrudan bağlantı vardır. 'Kâlicî' olmaları gerektiğinden dolayı yazılı veya yazıya geçirilmiş ilk metinler kutsal sözler, ayetler, yasalar ve en sonra ticari alışverişler de dâhil olmak üzere anlaşmalardır. Zaten yazı, kaligrafik işaretler anlamından önce kanunlar, Kur'an ayetleri de dâhil olmak üzere ilahî emir ve hükümleri ifade eder. Yazı ile değişmezlik, kalı-

cılık arasında doğru orantı ve bağlantı vardır. Yazı, özellikle de ‘alın yazısı’, ‘kader’ anlamında kullanılır. Olan veya olacak olan yazılır. Olmayan, olmayacak olan niçin yazılsın? Yazılmamış olan, olmaz. O nedenle yazı yaşadığımız anları, günleri hatta tarihi aşan bir mahiyete sahiptir. Etkisi zamanın derinliklerindedir, tarihidir. O sebeple yazı bir ciddiyeti, bir hayatî önemi ifade eder. Her şeyi anlık ilgilerin cazibesıyla yaşayan, aynı ölçüde her şeyi anlamsızlığın boşluğunda tüketen modern insanın değersizleştirmesinden çok önce, hatırlattığımız anlamda yazının önemi çok büyüktü.

***

Kendi payıma ben hep önemini idrak eden bir anlayışla durdum yazının yanında, yakınında. Çocukluğumdan beri içinde büyüdüğüm çevrenin ilişki düzenine, bu duyguyu büyütecek anlayış hâkimdi. Meselâ, gazete veya sigara kâğıdı bile olsa insanımız yazıya özellikle de Kur’an ayetlerine benzettiği veya onu hatırlatan her yazıya hürmet etmiştir. Bu ne hassasiyettir ya Rabbi. İlim ve medeniyetin inkişafını sağlayan zemin, verimli canlılığını mutlaka bu hürmet ve inceliğin yaygınlık kazanmasıyla kazanmış olmalıdır. Görenekle sürüp gelen bu hürmet, muhtevadan habersiz sadece şekilden hareket eden iyi niyetin duygusal tezahürüdür elbette. Böyle bile olsa varlığına değer katan cevher, oradaki manayı kâğıt parçasıyla birlikte yere düşürmekten, ayakaltına bırakmaktan imtina etmiştir. Benzer sebeplerle de irtibatlı olarak ve elbette daha derinlikli sebeplerle kendi payıma ben de yazı karşısında hürmetli olmaya ihtimam göstermişimdir. Her zaman yazının bende cezbedici bir yanı olagelmiştir. Ve elbette yazının yüklendiği anlamın harf, kelime şekillerinin önüne geçmesi şartıyla. Daha sonra eğitim ve düşünce hayatımızın gelişmesine paralel olarak yazı karşısında anlayış ve tutumumuz da değişti. Anlam ve duygu dünyanız genişledikçe kitapların da önem sıraları değişiyor.

***

Yazı karşısında konumumuz okur ve yazar olarak değişir. Okur olmak da yazar olmak da zihnimizi besleyen iki saygın faaliyettir. Bu faaliyetlerin tek biçimi yoktur. Her birimizin düşünce ve duyarlılık düzeyine, algı ve anlama tarzlarımıza, arayışımızın mahiyet ve niteliğine göre okuma, yazma usulleri vardır. Ben burada yazarlık tecrübemin sağladığı birikimle önemli gördüğüm bir iki hususa değineceğim. Evvela yazmak, yazmayı ihtiyaç, duruma göre mecburiyet kılan sebepler, süreçler yaşamak kolay değildir. Fevkalade çaba, özen, ilgi, bilgi, istek, genişlik; fevkalade duygu, düşünce, ciddiyet ve başka meziyetler, birikimler gerektiren bir faaliyettir yazmak. Aynı yetkinlikler okur için de söz konusudur. Okumaksızın yazar olunmayacağı hakikati, entelektüel çevrede bir prensibin motto-suna dönüşmüştür. Eğer esas olan anlamak ise yazmaktan önce okumaya mecburuzdur. Yazmaksızın olur, olmuştur, ama okumaksızın olmaz. Biz okuyarak başkasını ama yazarak kendimizi anlamaya çalışırız. İster yazar ister okur olunuz, yazı, sizi muazzam derinlikleri, genişlikleri ile farklı dünyalara, farklı insanlara, farklı iklimlere, açılara, düşlere, çağlara, çağrılara, çağrışımlara götürür. Ben varoluşumun ayrılmaz boyutu olan düşünme faaliyetimde çok ciddi süreç ve sonuçlarıyla bana yardımcı olduğu için okumaksızın, yazmaksızın yapamadım, yapamıyorum. Bu çabalarımın ilk ve asıl amacı kendimi gerçekleştirmektir. Hakikatin ve oluşun sınırsız evreninde, varoluşumu tatmin düzeyinde kendimi gerçekleştirmenin mümkün olmayacağını da söylemeliyim. Durum böyle olunca yaptığım, yapıyor olduğum, kendimle arama engeller, sınırlar, mesafeler koymaksızın hakikate daha fitri samimiyetle yönelmeyi başarabilmektir. Bu özgür düşünmeyi, bilmeye cesaret etmeyi göze almak demektir. İlk duyuşta kulağa hoş gelmesinin tersine böyle bir var oluşa veya kendimizi gerçekleştirmeye yönelmek kolay olmaz. Aklınızın, kalbinizin ciddi terlemesi gerekir.

Kendi gerçekliğimden başlayarak hayatı ve hakikati anlamaya çalışmamda okuyarak ayrı, yazarak ayrı imkânlar ediniyorum. Hususen yazmaya gelince, konuşurken veya okurken bir anlamda üzerin-

de pek duramadığım hususları enine boyuna, serin, sakın kafayla düşünerek tartıyorum. Konuşmak, bir ölçüde okumak; bir akış, üstelik sizin dışınızdaki yönelmelere, yönlendirmelere açık bir akıştır. Duygu ve düşünce paylaşımının zenginleşerek çoğalmasında bunun da fevkalade yararları vardır. Yazmak ise söz, cümle, ifade, kelime üzerinde daha acelesiz, daha sakın durarak düşünme imkânı sağlar. Kaleminiz sizi denetleyen bir araca dönüşür. Sözüünüzü daha bir dikkatle seçerek yazarsınız. Durmak anlamanın ilk şartıysa, dinlemek ve yazmak, en elverişli anlama imkânı sağlar. Üzerinde durmadığınız şeyi anlayamaz, anlamadığınız şeyi anlatamaz yani yazamazsınız.

***

Yazarların birbirinden farklı birçok yazma gerekçeleri vardır. Bu gerekçeler yazmaya başlama sebeplerinden ayrı değildir. Kim niçin nasıl, ne sebeple yazar bilemem. Herkesin kendine göre bir açıklaması, bir hikâyesi vardır elbet. Yazma sebebi yazının dilini, tarzını, muhtevasını da oluşturur. Dünyayı kurtarmak isteyeninden, zevk olsun, iş olsun, oyun olsun diye yazanlara kadar bir düzine gereği, gerekçesi vardır bu için. Bana sorarsanız hepsi de saygın, önemli sebeplerdir. Söylemeye bile gerek yok ki, asıl önem ve saygınlık insanın kendinden başlayarak hakikati anlama ve ifade etme çabasıdır. Bu çabanın sizin hayata izafe ettiğiniz anlama yakın veya uzak olması başka bir konudur. Onun orada gördüğünü, bu yazar burada eleştirir, eleştirebilir. Daha da önemlisi bu eleştiri için birilerinin meseleye buradan (veya oradan) bakması gereklidir. İşte bu farklı açılar, katlar, katkı biçimleri zihin dünyamıza yeni boyutlar, zenginlikler, değerler kazandırır.

Kimileri yazıyı bir tutunma, bir bağlanma aracı olarak görür. Kenara itilmişliğin, altta kalmışlığın, yoksulluğun, mahrumiyetin bir çeşit sağaltıcı, telafi edici yollarından, yöntemlerinden biridir. Bu insanlar gerçek hayattakinin tersine hiç olmazsa yazı evreninde, yazı dünyasında içini dökerek, kendini ifade ederek rahatlama yo-

lunu seçerler. Kağıt, kalem, yazı onlar için bir sırdaş, bir sığınaktır. Sırf bu yönüyle bile hürmeti hak ederler, etmelidir. Sözcügelimi Brezilyalı kadın yazar Carolina Maria De Jesus'un *Çöplük* adlı romanı ilginç örnektir. 1950'li 60'lı yıllarda Brezilya'da imkânsız, bırakılarak toplumun daha doğrusu hayatın dışına itilen ezilmiş kitlenin, mecburiyetlerini, sönük bir umutla da olsa var oluş isteklerini anlatır. Bu zorunlu içtenlik, bu içten samimiyet umulmadık bir gerçekliğin sarıncı, sarsıncı etkisiyle yazarlık başarısı da getirir. Böyle çok örnekler vardır. Ralph Ellison'un *Görülmeven Adam* adlı romanı, bu tarz yazma biçiminin edebi kaygılarla daha hesaplı kurgulanmış gibidir. Yazarından okuruna kadar bu tür eserler bir çeşit sağalma, sığınma yolları arama, bulma çabasının sonucu sayılabilir. Burada yazar da okur da dolaysız olarak eserin, eser de dolaysız olarak hayatın içindedir. Her şey, herkes dokunacağınız kadar mesafesiz uzaklıkta, yanınızda, yakınınızdadır sanki. Yazma nedeni olarak tutunma ve bağlanma psikolojik bir boşluğu doldurma ihtiyacından çıkıp, zihnî ve edebî açılıma dönüştürülürse nitelikli eserleri ortaya çıkaracak vasat sağlanmış olabilir. Dostoyevski'nin eserleri, bir yönüyle böyle açılımların ürünüdür.

Kimileri de yazar olmakla okur karşısında üstün, yüksek bir statü elde ettiği zehabına kapılır. Kendilerini okurun bir üst katında konumlandırırlar, alttakilere yani okurlara öğretici, buyurgan bir dil kullanırlar. Kimileri bu tutumu yazılarında hissettirir, kimilerinin de davranışları psikolojilerini ele verir. Zaten burada asıl sıkıntı, yazının hakikat arayışına değil, sapıncı düzeyindeki psikolojik eğilimlerin tatminine aracı kılınmasıdır. Tahakküm altına girmekle rahatlayan, rahatlayacağını sanan zayıf karakterli insanlar, tahakküm altına almakla tatmin olacak insanların tertiplerini kolaylaştırır. Buradaki ilişki bir okur-yazar ilişkisinden çok asker-komutan veya şeyh-mürit ilişkisidir. Yazının, yazar veya okur olmanın bu tarz duyguların tatmin aracına dönüştürülmesi kimseye ne bir değer ne itibar kazandırır. Kazanılmış itibar gibi gözükümler bu koyu yanılığın, sefil yansımasından başkası değildir. Bu tutum, kendi-

ni, yazarlık gibi, yanlış seçilmiş bir alanda tatmin etmeye yönelen boş benliğin tezahürüdür. Hak verilir ki boş benliklerin tezahürü metinler dolu, donanımlı olmuyor, alamaz. Estetik esprilerini, kelimelerin gündelik kullanımlarını aşmayan anlamlarını, semantik, fonetik kaydırmalar, kandırmalarla sağlamaya çalışırlar. Kelime oyunlarıyla ne muhteşem kombinezonlar yaparlar, siz de bilirsiniz. Olmadık kelimeleri yan yana getirerek zıtlıklar arasında muhteşem bir uyum yakalayan estetik zekâ karşısında imrenmemek, hayır hayran olmamak mümkün mü? Bu söyleyiş güzelliğini ancak entelektüel bir deha başarabilir. ‘Entelektüel deha’ mı? Evet, yapılmak istenen tam da buna benzer bir abraka dabra. Kendileri hakkında size o tanıtmayı, tanımlamayı yaptırmak: ‘Entelektüel deha!’ Açılın, yol verin olanca entelektüel ihtişamıyla yazarımız geliyor! İşte şimdi şu mikrofonda, şu sayfalarda bütün bir insanlığı karanlığından çıkaracak aydınlık yolu gösterecek. Gösterecek ama bakalım insanlar görebilecek zekâya, şura sahipler mi? Bu boş benlik boş zihni, boş dünyaları da yedeğine alınca daha bir caka satar olmaktadır. Hemen söyleyeyim, bu en çok da yazara yakışmayacak bir davranıştır. Kaldı ki yazar olmak, avantajlardan önce, paylaşmanın öncüsü olmanın risklerini yüklenmeyi gerektirir. Evet dikte etmek değil, anlam paylaşmanın, okurla birlikte uzak ufuklara, ufukların derinliklerine, sırlarına birlikte açılmanın hazzına varmalıdır. Bu yolculukta yazar kendisi için yeni olanı işaret edecektir ama aynı zamanda kendine yeni dünyalar bulacaktır. Senin için istediği önce kendisi için istediğidir. Kendisi olarak duymadığını, kendisine istemediğini senin için de duymayacak, istemeyecektir.

***

Hepimizin aramak durumunda olduğumuz anlama karşı sorumlu olduğunu bilen yazar, üstten bakmaz. Okurla aynı katı, aynı dünyayı paylaştığının bilincindedir. Üstten değil, içten, içeriden, aramızdan, bizimle birlikte bakar. Bizimle birlikte bakması bizim gördüklerimizi görmesini gerektirmez. Hepimizin görüşü, gördüğü

önemlidir. Yazmak birlikte düşünmenin katılımcı, aktif imkânına dönüştürülürse kültürümüzü, kimliğimizi, kişiliğimizi karşılıklı olarak geliştirip zenginleştirdiğimiz bir imkân olur. Asıl hüneri samimiyeti olan yazar, adeta yardım ister gibi okurun(un) ne duyduğunu, ne düşündüğünü merak eder. Sadece merak etmez kendini o katkılara muhtaç görür. Bu bir popülizm değil, hakikatin sınırsızlığını bilmenin zorunlu kıldığı paylaşma talebidir. Hakikat her birimizin anlayışını sınırsız aşar ve gerçekliği her birimizin eşsiz katkısıyla değer bulur. Yazmak böyle bir talebin aracı, davetiyesidir. Sözün özü, yazarın genişleyen, geniş olması gereken dünyası, onu kibirli değil, mütevazı yapmalıdır.

Mütevazılığı yanlış anlayan kimileri, sadece kendileri için yazdıklarını söylerler. Burayı geçmeyelim; durup düşünelim. Yazarın sadece kendisi için yazma söylemini gerçekçi de bulmam, inandırıcı da. Veya bir yazarın ilk okuru kendisidir düşüncesinden hareketle yeni anlamlar, anlamalar yükleyerek tashih etmek isterim.

Yazıya geçmiş her ifade sadece bize ait olmaktan çıkmış, başkasına da mal olmuştur. O yüzden kelimelerimiz ne ölçüde kendi özgün yanımızı ifade ediyor olurlarsa olsunlar, her zaman okur idrakinin denetimine açıktır; hatta tedavüldeki anlamı okur denetimi ile teşekkül eder. Bu önlenemez alımlamacı işleyiş, yazarı okur dimağına veya beğenisine uygun yazmaya yöneltebilir. Bu durumda yazar adeta müşteriye mal beğendirmeye çalışan tezgâhtar veya pazarlamacı pozisyonunu sebebiyle, arzulanan özellikte özgün düşünmenin, arayışın insanı olamayacaktır. Ya da öteki uçta konumlanarak, başkasının nasıl anlayacağı kaygı ve baskısını umursamaksızın, kalbinden, iç sesinden, ruhundan başka bir şeye önem vermeyerek yazacaktır. Bu tutum ölçülü bir dengede içinde sürdürülmezse zararlı olabilir. Çünkü okur evvela belli bir profille tanımlanacak kişi veya kesim değildir. Yaranmayı veya karşı çıkmayı amaç edinen tutumlar okur için de yazar için de sağlıklı bir durum değildir.

Kimi yazarlar, okur beklentisinin etkisinde kalmayarak, hiçbir amaçla kimseye taviz vermeyişlerini saf hakikat kaygısı gütmelerine bağlayabilirler. Doğal olarak kendilerini hakikat tarafında konumlandırmalarında şaşılacak bir şey yok, ancak hakikat üzere olmayı herkesle çatışma ve anlaşılmazlık haline bağlamalarının da anlaşılır bir yanı yok. Onlara göre kolay anlaşılmamaları, kendi hakikatlerinin yüksek, insanların düşük seviyede olmaları sebebiyledir. Gelişmemiş idrakler nezdinde anlaşılır olmayı pek de önemsemezler, hatta anlaşılmaz olmak onları daha keyiflendirir. Yükseklik değerlerini, anlaşılmaz ya da zor anlaşılır olmalarıyla ölçerler. Anlaşılmaz olurlarsa o kadar özgün ve özgür oldukları saçmalığını tutum olarak benimsiyor gibidirler. Uyum içinde olmaları veya kabul görmeleri halinde bir kaşıntı tutar onları. Sıradanlaştıklarının, herkesleştiklerinin zehabına kapılırlar. Her şeyi herkes anlar, ama yüce, yüksek düşünceleri sadece belli seviyede insanlar anlar. O belli seviyede insan gözükmek için suyu bulandırmak, her şeyi karman çorman yapıp derin gözükmeye çalışmak ergin, olgun insanlar nezdinde gülünç olurlar. Bana sorarsanız bu tipler yazıyı uzun sürmüş erginliklerinin veya bir türlü olgunlaşmayan belki olgunlaşmayacak kişiliklerinin tatmin aracı yapmışlardır. Bu avangart zihin gurultuları, kimi körpe dimağlar tarafından fikir, üstelik müthiş fikirler gibi algılanabilir. Bu tutumlara serin, sakin, engin düşünen yazarlardan çok düşünce kabızlığı çeken ve hep ilgiye hep vitrinde olmaya ihtiyaç duyan kompleks kişilikler ihtiyaç duyar. Kendi dışında hiç kimseye önem vermeyen eğilim, aslında şuuraltında insanların ilgi odağı olmak için olmadık şaklabanlıklar yapan kişiliktir.

Bana sorarsanız kendi dışında hiçbir şeye önem vermeksizin yazan kişi eğer sahte değilse, eğer samimiyse ya yazmamalı ya da yayınlamamalıdır. Öyle ya niçin yayınlıyorsunuz? Benim okumam için mi? Oysa baştan “Kimse için değil, kendim için yazıyorum” derken beni ve okumamı önemsemediğini söylemiyor muydunuz? Bu sağlıklı bir durum değildir; hastalıklı, özürlü bir hâldir. İyi niyetli

bir yaklaşımla şöyle söyleyelim; bu tarz söylemlerle yazar, kendi anlama çabasını merkeze alarak yazdığını ifade ediyor olmalıdır. Eğer böyleyse olması gereken de budur ve bu kişilikli bir etkileşmeye, paylaşmaya yol açar. Çünkü anlama çabanız sizi daha etkin, daha anlaşılır anlatma yolları arayışına sevk edecektir. Hem sonra anlamadığınız bir şeyi anlatmanızın da imkânı olmaz. Anlamak için çaba sarf ettiğinizi paylaşmak, insanlarla sahil, sağlıklı ilişki kurmak, özellikle eleştiri olmak üzere okurun yardımını talep etmek demektir. Anladıklarını yazmak başka anlayışlara açık olmak, birlikte aramak, birlikte düşünmek demektir. Hiç söylemeye gerek yok ki, birlikte düşünmek bir düşünmek demek değildir. Kendini gerçekleştirmek için okuyan yazarlar, kendi anlamının arayışında olanlardır. Sisler bulvarında kendini kaybetmişler başkasına yol göstermeye kalkınca gülünç oluyorlar. Kendini bilen, ne yazıp yazmadığını, niçin, nasıl yazıp yazmayacağını bilen yazarlar nezdinde gülünç oluyorlar. Yazmayı gerekli belki mecburiyet kılan en önemli sebep bulanık suyu arınç hale getirmek, karmaşayı çözmek, sisleri dağıtmak, girift, karışık olanı açık, anlaşılır hale getirmektir. Ey kendi gerçekliğinin peşinde olan, kendi anlamının izini süren yazar, ben asıl seni bulmalı, seni okumalıyım. Kendimizi arama tecrübelerimiz kendimizi bulmada yol gösterici olacaktır mutlaka.

***

Peki ben? Hayır öyle cevabını bir çırpıda vereceğim bir soru değil bu. Bazen anlamamın, bazen disiplinli, denetimli düşünmemin gereği, bazen ihtiyaç ve evet bazen bir oyun olarak yazıyorum. Ama her halükârda yazmak sanki bir kadere dönüşmüş durumda. Bir yazar dostuma yazarlığınız yazgınız mı diye sordum. Hatta iki kelimenin de aynı etimolojik köke sahip olduğundan hareketle aralarındaki anlam geçişlerine, genişlemelerine dikkat çektim. Amacım bu çerçevede esaslı bir duyarlık geliştirmek, bu kapsamda kimi düşüncelerimi paylaşmaktı. Dostum aradaki ilişkiyi anlayamadığı gibi 'yazgı ve kader' üzerinden bana esaslı bir had bildirme de

yapmamış değildi. Olsun; diyalektik ve eleştirel tartışma gücünü benim üzerimden kazanacak, geliştirecekse kendi iddialarımdan o an için vazgeçme yani her halükârda haklı olması gereken dostuma gölge düşürmemeye kararındaydım. Kiminiz bu tutuma yanlış gözülle bakabilirsiniz. Haklısınız. Ne yapalım dostlar, herkesin bir kusuru illa ki vardır; bu da benim kusur haneme yazılınsın. Yalnız hiç tereddütsüz söyleyeyim ki, bu doğruya hizmet eden bir kusur ve yanlış olmuştur, haberiniz olsun. Son zamanlarda bende böyle tuhaf huylar gelişti.

Yazarak daha derin, daha sakin, daha acelesiz düşünüyorum, daha boyutlu, oylumlu anlıyorum. Yazmak kendimi okumanın en verimli yollarından biri. Hayatla, hakikatle, kendimle yüzleşiyorum. İnsanlarla daha rahat, daha yaygın iletişim kuruyor, onlarla yakınlaşıyor, birlikte oluyorum. Yakınlaşmanın, birlikte olmanın bereketini yaşıyorum. Doğruya yaklaşma yolunda fark ettiğim yanlışlarımı insanlarla paylaşma ihtiyacından yazıyorum. Yazmak hayatıma anlam katan bir faaliyettir. Tıpkı okumak, konuşmak gibi. Hatta yazmanın yazgıya dönüştüğünü de söylememde bir mahsur yoktur. *Söz ve Sessizlik* adlı kitabımda bu konuya kısmen değinmişim.

Yazmak benim için vazgeçilmez bir seçim, öncelikli bir tercih değildi. Tabir caizse ben kendimi okur ve yazar olarak yazının tam orta yerinde buldum. Asıl yaptığım evvela hayatı, toplumu, olanları, olmayanları ve en üst en yüce aşamada hakikati anlamaya çalışmaktı. Mutlaka bir amacı olması gereken insanın varoluş hikmetine uygun yaşaması gerekirdi. Varlığımızın işleyişi, olgunlaşması böyle ulvî bir amaca yönelecek fitratta yaratılmıştır. Hayat ve varlıkla ilk ciddi ilişkim bu hakikati anlamlı ve yaşanır kıldığı ölçüde coşkunluk kazandı. Bütün bunların böyle tekâmül evrelerinden geçerek gerçekleşmeye evirildiğini sonradan fark edecektim kuşkusuz. Doğrusu ilk gençlik yıllarımda daha çok resme ve çizgiye yönelmişim. Bir vakitler ödüller ve epey para kazandığım bu faaliyetle ilgim az da olsa hâlâ devam eder. Sanatsal ilgilerime uygun

bir fakülte tahsilim olmasına rağmen daha sonra ilgim büsbütün kelimelere, sözlere kaydı. Anladıklarımı renk ve şekil kompozisyonlarıyla oluşan imajlarla değil de doğrudan sözle anlamlandırma yolunu seçmek, bir anlamda daha zahmetsiz olana talip olma.

Evet doğrudur daha kestirmeden anlamak, daha kestirmeden anlatmak yolunu seçtim. Belki de gençliğimizin bunalımlı zamanları, imge ve imajlara dayanarak sağlanan uzun, dolambaçlı iletişime tahammül edemezdi. Zaman dardı, daralıyordu. Her zaman içim daralarak yaşadım. Bu iç darlığı, ihtilâller, darbeler, sokak çatışmalarıyla bir neslin heba olduğu o bunalımlı zamanlardan bize kalan eserdir. Her şeyin keskinleşip katılaştığı bir iklimde, renklerin soyut gerçekliğine yüklenen duygular kimsenin pek umurunda olamazdı. Böyle bir umursamazlığa maruz kalmak da ayrı bir sıkıntıya sebep olurdu. Yani kelimelere dayalı olarak sözün ve dolayısıyla edebiyatın imkânlarıyla anlamak ve anlatmak en uygun yoldu. Bunun için ilk yol okumalara daha fazla zaman ayırmaktı.

Doğrusu benim kelimelerle ışıdayıp aydınlanan, aydınlandıkça genişleyen dünyamda yazmak tahayyül olarak bile yoktu. Önce okumanın büyüüne kapıldım. İlk hangi eserleri, hangi duygularla okuduğum ayrı bir mevzu. Bundan da öte zaten mahdut sayıda yayınevini basılan, basılacak olan kitapları bir elin parmakları kadar azdı. Sayısız yayınevi her alanda sayısız kitaplar basıyordu da biz paşa gönlümüzün isteğine göre seçiyor değildik. Söylentilerden, dergilerdeki duyurularından sonra basılan, tarihî bir misafir gibi beklenen kitaplar, Malatya'da rahmetli Hüseyin Amca'nın Sönmez Kitabevi'ne gelirdi. Kendime ait ilk kitapları biriktirdiğim harçlıklarla Hüseyin Amca'dan aldım. Paramızın çıkmadığı durumlarda mesele edilmez kitaba kavuşurduk. Daha sonraları, o sıralar Hamdi Gülal'ın *Karanlık Geceğin Nurlu Sabahı* adlı küçük eserinin sadece benim için değil, özellikle muhafazakâr ve İslâmî yayıncılığın başlaması ve yakın geçmişinde önemli bir dönemi ifade ettiğini öğrenecektim. Ancak kelimeler, cümleler, sayfalar boyu düş, düşünce,

imajlarla kurulan dünyaların büyüğü, tatlı hatıralarını unutamıyor, şimdi bile elime aldığım her kitapta kısmen de olsa benliğimi saran o duygularla buluşuyorum.

Çehov'un *Babis* hikâyesinde iddiasını kanıtlamak için uzun yıllar hapis yatmayı göze alan okurundaki gibi dünyam kitaplarla genişliyordu. Dünya bu yaşadığımız çevreden ibaret değildi. Sayfaların sınırsızlaştığı ötelere gidiyordum ve üstelik ötelere sınırsızlığı beni cezbediyordu. Ötelere nereye kadar uzuyordu, ne kadardı bilinmez ama bu sınırsızlık içinde kendi sınırlarımı keşfetmenin hem değerini, hem değersizliğini fark etme erdeminin ilk ciddi şuuru oluşuyordu. Değerliydi çünkü küçük dünyamda kimsenin bilmediği konulara, açılara, açılımlara sahip oluyordum. Bunların günlük hayatta sözlerime, tavrıma yansması hayatıma, varlığıma ayrı, eksantrik bir güzellik katıyordu. Değersizdi, çünkü tasavvuru aşan bu genişlik içinde, dünyanın merkezi sandığımız çevremiz de o merkezin anlamını oluşturan kültürümüz de gerçekte bir nokta bile değildi. Genişleyen dünyam dediğim de son tahlilde o nokta içinde kendi payıma düşenden yani yoktan ibarettir. İşin hayret veren yanı, işte varlık davası o yok hükmünde olan gerçekliğin farkına varınca anlam kazanıyordu. Yokluğunun farkına vardığın ölçüde var olma imkânı, belki hakkı kazanıyordun. Hiçbir şeyin görüldüğü gibi, görüldüğü kadar olmadığını fark eden şuurla şimdi kelimelere adeta dokunuyor, kendimce onların anlam derinliklerine nüfuz etmeye çalışıyordum. Varlık bir nokta, anlam sonsuzdu. Sır buradaydı, hikmet burada. Okumak işte böyle bir arayış, böyle bir iz sürme çabası olup çıktı.

İlk gençlik yıllarımızda bizim de öncülerimiz olan ağabeylerimiz *Tevhid* adlı bir mecmua çıkardılar. Dernekte yaptığımız sohbetlerin daha derinlikli, daha edebî ifadelerle mecmuada yer almaları bana farklı ve başka bir boyut ekledi. Yazar-eser-okur ilişkisi daha canlı, müşahhas nitelik kazandı. Demek bu kelimeler, bu cümlelerle örülü yazılar, bu aşamalardan geçerek kâğıda dökülüyor, tertip oluyordu. Önce düşünülüyor, tartışılıyor, sonra yazıya geçerek evrensel

ve tarihî bir nitelik kazanıyordu. Kendi aramızda konuştuğumuz o düşüncelerin yazıya geçmiş biçimleri ne görkemli, ne tesirliydi. Düşünün ki, bu saatten sonra yani yayımlandıktan sonra o yazılar artık her yere, her zamana ait olacaktı. Yarın öbür gün bu mecmua, bu yazılar belki dünyanın öbür ucunda, gelecek zamanlarda okunabilirdi. O zaman o yazılardaki sözler şimdiki ve buradaki anlamıyla kalmazdı. Bu vesileyle yazmanın ve elbette okumanın ister hermenötik, ister eleştirel veya alımlama densin anlamına uygun asıl işleyişini kendiliğinden ediniyordum. Böylece dilin önemini, ifade kudret ve zenginliğinin tesirini, kelimelerin hangi değerde yapı taşları olduğunu adamakıllı öğrenmiştim. Erken yaşta bu bilince sahip olmamda rahmetli Mehmet Sait Çekmegil öncülüğünde yapılan fikir sohbetlerinde öğrendiklerimin payı büyük olmuştur.

Yazının dolayısıyla bir metnin veya kitabın ana malzemesinin dil, detayında ise kelime ve ifade güzelliği olduğunu anlamam belki de okur ve yazar olarak yazı karşısında konumumu tanzim eden en önemli gelişme olmuştur. Yazar, anlama ve anlatma yetkinliğine göre tek tek kelimelerle duvar ören ustadır. Avrupalıların 'writter' değil de 'author' dedikleri yetkin yazar ise cümlelerle bir inşa faaliyeti içinde olan mimardır. Yani kelimeleri yerli yerinde kullanma ustalığının ilk şart olduğu yazarlığı nitelikli kılacak olan ifadelerin diyalektik bütünlüğe sahip bir yapı kurmasıdır. Yani usta yazar, kelimelerle anlam inşa eden bir mimardır. Çevrenizde duvar ustası mesabesinde yazarlar az görmezsiniz. Ama bizim ve bütün insanlığın ihtiyacı olan yazar, birbirini tamamlayan, destekleyen bütün duygu, düşünce, bilgi unsurlarıyla anlam dünyası inşa eden, anlamı onaran, ören, ayağa kaldıran olmalıdır. Değilse günlük kaygılarla, konjonktürün rüzgârıyla yazmak bize kalıcı değerler kazandırmaz, bilakis değerlerimizi tezyif eder, aşındırır; bizi büyütmez, küçültür. 'Al eline kalemi yaz başına geleni' savrukluğuyla yazanlar yanlış bir alanda gönül eğlemektedir. Hele yazıyı psikolojik ve ruhsal zaafılarını okur üzerinde tatmin etmenin aracına dönüştürmek asla kabul edilemezdir.

Yazarın en temel dayanağı düşünce ve duyarlılığı olmalıdır. Benim kendimi gerçekleştirmek gibi bir davam, kalbimde acı veren bir sızı var. Ülkem, dünyam, insanlar, milletim, tarihim, dinim, sanatım adına duyarlıklarım, ıstıraplarım, meselem var. Ben yazmaksızın da yaşayabilirim. Ne ki bu acılar, bu sıkıntılar olmaksızın yaşayamam, varlığımın anlamı kalmaz. İnsanın zamanı, toplumu, kendi adına derdi, tasası, sancısı olmalıdır. Yoğun duyarlıklar insanı dert sahibi yapar. Bundan daha büyük, daha güzel dert olmaz. Derdimi, davamı, duyarlıklarımı, düşüncelerimi sanatın, edebiyatın, düşüncenin diliyle anlatmanın en kestirme, en etkin yolu yazmaktır. Düşünce ve duyarlığımı, okuyarak, yazarak geliştiriyor, genişletiyorum; paylaşarak çoğaltıyor, denetime açıyorum.

YAZIYA İLİŞKİN NOTLAR

Sadık YALSIZUÇANLAR

İnsan niçin/nasıl yazar? Edebiyat nasıl oluşur, gelişir? Edebiyatın gerçekleşmesinde sadece bir etken söz konusu olmaz biliyorsunuz. Şöyle de denilebilir : Her yazarın niçin yazdığı ayrı bir soru(n) dur. Kaba bir ayırım yapacak olursam şöyle bir sorun kurma yolunu seçebilirim : Bizim, yani Türk dilinde edebiyatın, ‘geleneksel’ ve ‘modern’ döneminde yazarları yazmağa iten temel dinamiğin köktenci biçimde farklılaştığını söyleyebilirim. Şeyh Gâlib’i milat alırsak, O’na kadarki süreci geleneksel, sonraki dönemi modern olarak niteleyebiliriz. Geleneksel sanatçı (yazar), daha çok, Eşrefoğlu Rûmî’nin dediği gibi, ‘kendi derdim söyleyem / gayri hikâyet etmezem’cidir. Genellikle de irfanî bir terbiyeden geçmiştir. ‘Ey Niyazî, âriflerin gönlüne hikmet doğar’ diyen Mısri gibi, benlikten Hakk’a ulaşınca konuşmağa/yazmağa başlanır. Yunus Emre, ‘Hak’tan söyler bu dilim’ diyor. Veya, ‘Yunus değil bunu diyen, kendülüğidir söyleyen’ diyor. Bu, yeterince açık bir belirleme. Modern yazar ise, neden yazıyor? Yine genellemeye başvuralım : Ün, malî kazanç, güç, egosantrik hayalcilik vs. vs...Haksızlık etmek istemiyorum ama modern sanatçının benmerkezcil hayalciliğin pençesine fazlasıyla düşmüş olduğunu söyleyebilirim. Edebiyatın hangi amaçla varolabileceğini belirlemek bana düşmez. Modern yazar, yazmayı, “estetik öğeleri yönetme performansı” olarak gö-

rebiliyor. Bu yüzden yazmayı, özellikle kurgusal anlatılarda bir tür mimari çaba gibi görenler çoğunluktadır.

Bunu, her edebiyatçının ayrı ayrı düşünmesi, cevaplaması daha sağlıklıdır. Düşünmediğini söylemek aptallık olur. Edebiyatın kuramsal/eleştirel boyutunu en sağlıklı biçimde, bizatihi edibin kendisi yapabilir. Örneğin şiire ilişkin en doğru şairler konuşur. Yazdıkları şeyin doğasına, amacına, işlevine, oluşma biçimine, diline ilişkin en sağlıklı düşünceler onlardan çıkar. Türkiye'nin çağdaş edebiyat ortamının çok çeşitlilik gösterdiği malum. Bu zenginliğin bir imkan olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda bir krizin içinden geçmekte olduğumuzu sanıyorum.

Peki yazarla okur veya toplum arasındaki ilişki nasıl geliyor? Yazarın, içinde yaşadığı topluma çok ayrıksı yaşaması gerektiğini ya da ancak böyle olabileceğini sanmıyorum. Toplumsal kültürü anlayan, yansıtan ve zenginleştiren yazardır. Toplumla bağları (toplum deyince yine homojen bir kütleden söz edemiyoruz) güçlüdür, güçlü olmalıdır. Bir bakıma hem ormanın içindedir hem de bütünü görebilecek kadar dışında.

Biliyorsunuz, öteden beri bir tartışma klişesi vardır : Sanat sanat için mi, toplum için mi? Bu bizi kısır döngüye götürebilir. Sanatın (şiir mi öykü mü roman mı, müzik mi, resim mi?) kendi doğasında taşıdığı işlev dışında ek bir işlevle nitelendirilmesi çok sağlıklı bir şey değil. İsmet Özel güzel söylüyor : 'Kedi için mırıltı neyse, şair için şiir odur.' Hani Cahit Zarifoğlu'na soruyorlar, şiir nedir?' diye, şöyle diyor : 'Şiir, şiirdir.' Sanatın işlevi, bizatihi malzemesinde ve dilindedir.

Edebiyat, toplumsal kültürün oluşumunu, gelişimini, zenginleşmesini, sessiz, derinden etkiler. Şimdi Türkiye'de, edebiyatın çok etkin bir dili, dünyası, işlevi var mı, sanmıyorum. Tümüyle etkisiz de değil. Toplumunu daha çok görsel, kitlesel iletişim ortamları etkiliyor. Yazarların toplumla ilişkisindeki sorunlar, kendi sosyolojisi

içinde zamanla aşılabilecek bir şey. Zaten edebiyatçıyla toplum her zaman ahenkli/uyumlu olacak biçiminde bir önerme tümüyle yanlış. Bu yüzden edebiyatçının toplumla arasındaki açının toplumun ruhuna tümüyle aykırı biçimde büyümesi zaman içinde oldu. Bu yüzden de daha çok zamana ihtiyaç var.

Günümüz edebiyatının siyasal/kamusal alana etkisi geçmişe oranla çok daha az. ‘Aydın’ı, edebiyatçıdan farklı bir kategori olarak tanımlıyorsak, akademyayı ve medya aktörlerini ayırıyorsak bu önermemiz daha anlamlı hale gelebiliyor. Edebiyat için böylesi bir genelleme yapabiliyoruz ama bunun kural bozan istisnaları da var. Kimi edebiyatçılar, siyasal alana müdahil olabiliyor.

Has edebiyat popülerleşebilir mi? Popülerleşemeyeceği bugün hâlâ doğruluğunu koruyan bir önerme. Sermâye ise daha çok yayın boyutuyla ilgili. Yazının kitaba dönüşümü ve arzı sürecinde sermâye devreye giriyor ve bugün yayıncılık ortamı da tekelleşmiş durumda.

Benim, yazıyla ilişkim, ilk gençlik yıllarıma, ortaokul sıralarına değin uzanıyor. Malatya’da doğdum. Çocukluk yıllarım orada geçti. İnsan büyük oranda çocukluğudur, biliyorsunuz. Özellikle dedem ve büyükannemin ikliminde çok beslendim. İki de derviş gönüllüydü. O iki odalı, kerpiç, toprak damlı evlerindeki sade yaşamdan çok etkilendiğimi söyleyebilirim. Babam, sinema işletmecisiydi. O’nun sinemalarında küçük yaştan itibaren onlarca, yüzlerce film seyrettim. Yerli, yabancı filmler. Belki de yazarlığa heveslenmemde, yüksek öğrenimde edebiyatı seçmemde bunun etkisi oldu. Tabi, Malatya, malumunuz, âriflerin yurdu. Niyazî Mısırî hazretleri ve Sadreddin Konevî, buralı. Muhyiddin İbnül Arabi hazretleri bir müddet burada yaşamış. Somuncu Baba, Darend’e’de yaşamış. Bir evladı burada. Battal Gâzi hazretleri gibi öncüler de var. Fethi Gemuhluoğlu sonra, o da Malatya’lı. Hâsılı bilgelerin soluğuyla yıkanmış, kudsî nefesiyle mayalanmış bir yöre. O iklim gündelik hayatın dokularına nüfuz etmişti. O büyümlü atmosferde geçti çocukluğumuz. Ardından Hatay günleri başlıyor. Hatay’ın Dörtöyl ilçesine,

ben ortaokul üçüncü sınıfa geçtiğimde taşındık. Babam tatsız bir şeyler yaşadı. Kızdı, hiddetlendi ve sinemalarını, evlerimizi sattı, Dörtyol'a geldi. Teyzemi oraya gelin vermişlerdi. Orada yaşıyordu. Bir dönüm portakal bahçesi aldı, ev yaptırdı ve burada yaşamağa başladık. Dörtyol, benim için portakal kokulu bir şehir. Balkan ve Girit göçmenleri, yerliler, bizim gibi sonradan gelenleriyle Dörtyol oldukça zengin bir iklime sahipti. Kıyı kasabası. Şehir sürekli narenciye kokardı. Hele portakal çiçekleri mevsiminde buram buram kokuyordu. Yaban mersinleri, incir, nar, zeytin, hülasa, Malatya'da görmediğim pek çok şeyi burada canlı olarak tanıdım, dokundum, gördüm. İnsanları da çok güzeldi. Ortaokul son sınıftayken Türkçe öğretmenim Turan Gültekin bize edebiyat zevkini aşıladı. Çok çok güzel kitaplar okuttu. Pek çok yazarı onunla tanıdım. Dörtyol'da ilk aşklarımı da yaşadım. Benim için büyüğü bir beldeydi. Zaman zaman Hatay'a giderdik. Saint Piere, Habib-i Neccar, Mozaik Müzesi ve mutfağıyla, etnik çeşitliliğiyle Hatay'dan da çok etkilendim.

Edebiyatı ben seçtim sanıyordum. Ama sonra sonra fark ettim ki, o beni seçmiş. Ailem doktor olmamı, bu yüzden de Tıp Fakültesine gitmemi istiyordu. Üniversite puanım da yetiyordu. Fakat ben, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat bölümünü seçtim. Ailem kızdı ama sonra alıştılar. Böylece 12 Eylül darbesi öncesi üniversite günleri başladı. Ankara, üçüncü şehrimdi. Burada aşık oldum. Üniversiteyi okudum. Darbelere tanıklık ettim. Yazmağa başladım, kitaplarım yayımlandı, TRT'de görev aldım, belgesel filmler çektim.

Biz seçimler yapıyoruz ama sonuçta bizi de seçimlerimizi de kuşatan bir kader takdir ediyor. Sezai Karakoç'un deyişiyle, “kaderin üstünde bir kader var.” Hani bir rivayette şöyle denir : İnsanlar plan yapar, kader gülermiş. Ben böyle olduğumu sanıyorum. Ama aramaksızın ve seçmeksizin de olmuyor. Aramakla bulunmuyor. Seçerek de iş bitmiyor. Sonuç, dediğim gibi tecelli ediyor.

Aşk, Hakkın bir sıfatı. Yunus Emre, “aşk anadan doğmadı / kimseye kul olmadı” diyor. Yine başka bir yerde, “aşk makamı alidir /

aşk kadim ezelidir” diyor. Bu tanıma göre aşk, Hakkın sıfatı. Aşk bize, hayatın içyüzünü gösteriyor. Evrenin sonsuz çarkları içinde bu yaşamın bir oyundan ibaret olduğunu ima ediyor. Yanmaksızın irfana ulaşılamayacağını söylüyor. Nihayet, vaz geçmenin, adanmanın değerini anlatıyor.

Bendeniz kendimi öykücü/hikâyeci olarak hissediyorum. Dönüp baktığımda bunu görüyorum. En çok hikâye yazmışım. Roman, masal, deneme vs pek çok türde kitaplar yazdım, yayımladım, fakat öyküden vaz geçemedim, dönüp dönüp öyküde karar kıldım. Doğayısıyla kendimi en çok öykü formuyla ifade edebildim.

Gezmekten pek hazzetmeyen birisi için çok fazla geziyorum. Çeşitli konferanslara, sempozyumlara, söyleşilere katılmak için pek çok ülkeye gittim, gidiyorum. Bu, tabii insanın ufkunu açıyor, zenginleştiriyor, perspektifini genişletiyor.

Ayrıca insanın kitaplarının dünya dillerinde yayımlanması da güzel bir duygu. Kitaplarım pek çok dilde yayımlandı, yayımlanıyor. Avrupa ülkelerinde, Uzak Doğu’da ve Ortadoğu’da birçok dilde roman ve öykü kitaplarım yayınlandı. Bu, hem yazma isteğimi artırıyor hem de yazmanın yorucu yükünü azaltıyor.

Hikâye, bizde de dünyada da kadîm bir tür. Bir izi sürmek, takib ve seyretmek gibi kök anlamı var. Eskiler, kıssa diyorlardı. Mesel de kadim bir kelime. Masal, malum, meselden bozma. Efsâne de aynı iklimi yansıtanlardan. Kutsal metinlerde karşımıza çıkıyor. Efsâneler, destanlar, masallar, kıssalar, meseller bakımından oldukça zengin bir dağara sahibiz. Âşık hikâyeleri, manzum hikâyeler, halk hikâyeleri, meddah hikâyeleri, derken, Batı’da erken dönemlerde örnekleri beliren novellalar, bugünkü modern anlamda öykünün atası sayılabilen hikâyeler, romanlar beliriyor. Modern öykü, bizde, daha çok ondokuzuncu yüzyılın başlarında ilk örneklerine tanık olduğumuz yeni bir tarz/tür olarak kendini gösteriyor. Sami Paşazâde Sezâî’nin ve benzeri yazarların ilk örneklerini verdiği

modern öykünün, kurucularından en değerli isim olarak, kurguya dayalı, olay hikâyesinin babası, Ömer Seyfeddin anılmalıdır. Seyfeddin'in dili son derece yalın, hikâye etme, olay anlatma, olaylar örgüsünü sımsıkı öreerek yansıtma bakımından da nadidedir. "Hepimiz Gogol'ün Palto'sundan çıktık"ın yerli uyarlaması, "hepimiz, Ömer Seyfeddin'in *Diyet'inden*, *Kaşığı'sından*, *İlk Namağ'ından* çıktık" denilebilir. Ardından sahici, samimi, gerçekçi ve yine olaya, kurguya dayalı olmakla birlikte, öykü gramerini birkaç adım öteye taşıyan Sabahattin Âli beliriyor. Sabahattin Âli, Ömer Seyfeddin ve Sait Faik ile birlikte bir troykayı oluşturuyor modern öykümüz açısından. O'nun bize en güzel armağanı, gerçekçilikle büyüyü, lirizmle realist olmayı birleştirmiş bazı metinleridir. Romanları da güzeldir ve bu alanın yetkin öncülerindedir. Tabi, üçlünün yine kıymetli bir ayağını, Sait Faik oluşturuyor. Sait Faik, dokunduğu her şeyi öyküye dönüştürebilen bir büyücü gibidir. Öyküyü, sokağa, derbeder olana, alabildiğine samimi, içli, sâde olana iyice yakınlaştırmıştır. İstanbul'da, Adalar'da, daha çok azınlıkların da aralarında bulunduğu sokak insanların büyüdü dünyalarına eğilmiş, martıların, ağaçların, vapurların da öyküsünü yazmıştır. O'nun bir başka özelliği, öyküde ilk gerçeküstü örnekleri vermiş olmasıdır. Özellikle son dönem öyküleri böyledir. Bu üçlüden sonra, bilhassa İkinci Dünya Savaşı yıllarının getirdiği kavurucu kıtlık ve yokluk/yoksulluk günlerinde biraz daha gerçekçi ve kısmen politize olmuş yazarlar, metinler bizi karşılıyor. Sosyalist gerçekçiliğe, Köy Enstitülü yazarların kır gerçekçiliği ekleniyor. Yaşar Kemal'in *Sarı Swak*'i, bir romancının öykü dağıtımına değerli bir katkısını ifade ediyor. Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Kemal Bilbaşar ve diğer yazarların az da olsa yazdıkları, yine öykü dağıtımımız adına birer kazanımdır. Ferit Edgü, bilhassa Sevim Burak, Vüs'at Bener, Füzuzan, Bilge Karasu, Oğuz Atay *Korkunyu Bekleyen'i* ile) Tomris Uyar, Sevgi Soysal, Leyla Erbil, Muzaffer İzgü, Aziz Nesin, Adnan Özyalçınar ve adını anmadığım diğer yazarlar modern Türk öykücülüğüne son derece yetkin katkılar sağlamış

yazarlarımızdandır ve her biri bir adımı, bir durağı temsil eder. Öykücülüğümüzün iki adı, Mustafa Kutlu ve Rasim Özdenören, sonrasında Seksen, Doksan ve İki bin kuşağından yazarlar, Türkiye'nin toplumsal/kültürel değişiminin farklı veçhelerini yansıtan, ve öykümüzü geliştiren, yenilikler getiren yazarlarımızdır. Bugün Türk öyküsü (ve romanı) dünya ölçeğinde kıymetli eslere imza atan genç yazarlara tanıklık ediyor.

Modernleşme sürecimizde gelenekle bağlarımız büyük oranda koptu. Modernleşme bizde daha çok Batılaşma biçiminde anlaşıldı ve uygulandı. Bu, tabii şiirimize de yansıdı. Modern şairlerimiz artık geleneksel temaları değil, modern temaları ele aldılar, modern biçimlere yöneldiler. Bu giderek derinleşti, bugüne değin geldi. Bugün, modernleşme süreci ilerliyor ve kemal bulmak üzere. Bu süreç tamamlandığında ne olacak? Ona bakılması gerek.

Sufiler şiir de yazıyorlar. Tasavvuf tarihimiz bunu gösteriyor. İrfan tecelli ettiğinde, bu, kendisini daha çok şiirsel formlarla dışarı vuruyor. Sufi olup Divanı olmayan kimse yok gibi. Çok nadirdir. Şiirin etkin bir dil. Akılda kalabiliyor, ezberlenebiliyor. Şiir dili yoğun bir anlam aktarımına imkan veriyor. Belki de bu yüzden tercih ediliyor.

Niyazî Mısrî, benim fakülte yıllarımdan çok severek okuduğum bir şairdi. Malatya'lı ayrıca. Hemşehrisi olmamın da etkisi oldu. Hayatı çok çileli. Zorlu bir hayat. Üç kez sürgüne gönderilmiş. Ayağında pranga, Limni Adasında 15 yıldan fazla sürgün kalmış. Şiirleri çok güzel. Yunus Emre izinde. Hatta şöyle diyor : “Niyazî'nin dilinden Yunusdurur söyleyen / Herkese bir can gerek Yunusdurur can bana.” O'nun romanını yazmak istedim. *Anka* öyle doğdu. Tabii günümüzden bir hikâyeye ile birlikte kurguladım. Yaman Dede'yi konu alan romanım *Diyamandı* de böyle doğdu. Şiirini okumuştum. Bazı mektupları elime geçti. Beni çok etkiledi. Kayseri Talas'lı Rum Ortadoks bir ailenin evladı. Müslüman oluyor fakat gizlemek zorunda kalıyor. Kırk sene, sırf ailesi dağılmasın, kimse üzülmesin diye Müslümanlığını gizliyor. Zor bir hayat. Bu zorluğu anlat-

mak istedim. Ganem Dede, kendisini tasadduk etmiş bir Mevlevî dervişi. Öyküsü son derece etkileyici. Ömer Hayyam'a gelince... Şiirlerindeki meyhane sembolizmi doğru okunmadığından sarhoş olarak nitelenmiş. Oysa böyle değil. Hem bir ilim insanı hem de muazzam bir ârif. *Varlık Risalesi* adında bir eseri var. Bunun girişinde şöyle diyor : Hakikate ulaşmanın üç yolundan söz edilir. Birisi kelim. Birisi felsefe birisi ise irfandır. İlk iki yol, insanı kamil manada hakikate ulaştırılmaz. Sadece irfan yolu ulaştırabilir. Ben de bu yoldanım. Ömer Hayyam tabi bir astronom ve matematikçi. Şiirler de yazmış. Ama daha çok şair olarak biliniyor ve şiirlerinde kullandığı sembolizm yüzünden de sarhoş olarak anılıyor. Bu gerçek değil. Durum farklı. Bu merakla yola çıktım. *Hayyam* romanı da öyle doğru.

Niyazî Mısırî, bizim irfanî şiirimizin Yunus Emre'den sonraki ikinci durağı. Türk dilinde irfanın doruğu denilebilir. Muazzam bir söyleyiş, bir derinlik ve özgünlük söz konusu. Şiirlerinde bizim geleneksel sembolizm alanlarını kullanıyor. Divanı, yüzyıllar boyu tasavvuf çevrelerinde, dergahlarda seyr ü süluk ilmihali olarak okutulmuş. Vahdetten konuşan bir şair. Kendi manevî tecrübelerini anlatıyor. Eşrefoğlu Rumî'nin dediği gibi, kendi derdini söylüyor. Bu bakımdan çok etkili. Yaman Dede ise kendisini şair olarak görmüyor. Ama çok yakıcı şiirleri var. Hak ve Resulullah aşkıyla söylemiş. Bilhassa naatları çok güzeldir. "Gönül hun oldu şevkinden boşandım ya Resulallah / Nasıl bilmem bu nirana dayandım ya Resulallah..." diye başlayan muhteşem bir natı var. Çok şiir yazmamış ama yazdıklarıyla bence bizim edebiyat tarihimizde kendisine bir yer edinmiş. Fakat bu hususa dair yeterli çalışma yok. Eski seçkilerin bir kısmına şiirleri alınmış. Yeni kuşaklar onu bu yönüyle tanımıyor.

Benim öykü serüvenimde son altı yıl farklı bir mecraya girişimin de tanığı oldu. *Delî Tomarı*, Silifke'de yaz boyunca yazdığım bir kitap. Üç bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde deliler, meczuplar ve mecnunlar söz konusu ediliyordu. İkinci bölümde yoksulluğun

yaktığı insanların hikâyesi vardı Üçüncü bölüm, uzun bir hikâyeden oluşuyordu. *Ferdi Şab'ın Üç Günü*. Bu hikâyede Ferdi adında musiki ve sinema tutkunu bir genç ile bir müzikolog olan Timur abi arasında geçen olaylar söz konusu ediliyordu. Fakat diyaloglardan oluşan hikâyenin içinde Neyzen Tefik, Tatlıcı Ali Efendi, Şeyh Galip, Ali Nutki Dede, Kutbunnayı Osman Dede, Hamamizade İsmail Dede Efendi gibi şahsiyetler de anlatılıyordu. Hayli ilgi gördü. Ardından yine Silifke'de yaz boyunca *Deli Tomarı'nın* devamı gibi görünen ama müstakil bir dünyası olan *Ali'nin Parçaları'nı* yazdım. Böyle böyle her yaz Silifke'den bir kitapla döndüm. Başlangıçta bir üçleme tasarlamıştım. Altıya ulaştı. Son kitap, *Sil Baştan* oldu. Bununla, şimdiye dek yazdıklarımı unutup sil baştan başlamalıyım demeye çalışmıştım. Şimdi sil baştan başlıyorum.

ŞİİR VE POETİKA

Zeynep ARKAN

Şiiri varoluşsal bir ihtiyaç ve dünyayı algılama biçimi olarak anlamlandırma eğilimi taşıyorum. Şiir, varoluşsal bir ihtiyaç, çünkü doğar doğmaz kazandığımız ölümlülük bizi derin bir kaygıya sürüklerken bu yok oluş riskine karşı güçlü bir direnç geliştirmeye çalışırız. Bu dünyadan gelip geçtik ve bakın izleri şuracıkta dile geliyor. Biz de var olduk ve hissederek, düşünerek, fark ederek, keşfederek yaşamın hediyelerini kullandık. Mağaradaki ilk çizgiler, ilk izler gibi çentikler atmak istiyoruz dünyaya. Orada bir yerde, daima var olduğuna inandığımız muhatabı kelimelerle davet ediyoruz. Dünyayı algılama biçimi ise burada devreye giriyor; dünyamızı muhatabımıza algılatacak bir üslup seçiyoruz. Dil yoluyla kurulmuş bir köprü. Şiir bu aktarımın en kadim köprüsü, en saygın biçimidir.

Aristoteles ise poetikayı mimesis ve meşgul olmak kavramları üzerinden ele alıyor. İçine doğduğumuz evreni taklit ve düşünebilen varlıklar olarak “iş eyleme” farkımızla diğer canlıların aktaramadığı yaşam tecrübelerini sanat yoluyla aktarıyoruz. Doğa ve gerçeklik bağlamı içerisinde dünyayı algılarken şiire başvurmaktan başka seçenek görmeyen şair, algıladığı evreni yeniden oluştururken hissettiği özgürlüğün tutkunu olur. Şiire tutkumuz boşa değil. Doğa karşısında hissettiğimiz büyülü acizlik, bizi imgeleme kıyılarına fırlatıyor. Onu yeniden ve yeniden üretmek istiyoruz. Ölüp gitmesine

izin vermediğimiz her görüntü, her duygu, her düşünce şiirde diriliyor. Kelimeler yoluyla bir dünya tasarımı oluşturarak kendimizi sonsuz bir tekrara adıyoruz. Şiir, sonsuz tekrarın en güzel halidir.

Bir şeyi daha önce tanımlanmamış başka bir şeye benzetme eylemi, taklidi üreten güdüde farklı bir biçim arama arzusunu da besler. Şiir bir dil sistemi kurarak, yeniden inşa etme gücünü elde eder. Bir şeyin diğeriyle bağı ve farklılığı onu tanımlarken de doğar. Şair, bu bahşedilmiş gücü dilediği evrenle tecrübe eder: dilin kıvrak evreni. Beslendiği kaynak ister kendisi isterse dış dünyanın çeşitli kaynakları olsun, şairin vardığı yer şiirin tamamlanma haline verdiği son ile ortaya çıkar. Şiir artık taklit edilen varlıktan çok daha başka bir biçimdir. Yine de dünya algısının birlik ve bütünlük haline hizmet ettiğini bilen şairlerle yükselir ve gelişir şiir.

Diğer yandan şairin duyarlığı, dünyayı kavrama biçimini yansıtır. Bu anlamda şiire bir yeni bilinç hali şeklinde bakabiliriz. Dış dünya, iç dünyamızı şekillendirirken şair bu iki dünya arasındaki gerilimi, kendi bilinç düzeyiyle dengeler ve tanımlar. Her şair bu şiirsel evren modelinin yegâne temsilcisidir. Bu biriciklik halini şiirdeki özgün üslup belirler. Kendi sesini bulmuş şairin şarkısı bitmez. Şair sussa da bitmez.

Dünyayı ve içimizde bıraktığı tüm etki ve anlamları önemsemek bizi şiire yaklaştırdığı gibi, bu anlamların iç dünyamızdaki etkisinin sonsuz çeşitlere dağılabilir olması, şiirin büyümlü atmosferini güçlendiriyor. Bu atmosferde söylemin taşıdığı içerik ne kadar değişirse değişsin şiirin dünya(mızı) tanımlama, yorumlama, bizim dünya karşısında aldığımız pozisyonu belirleme gücü değişmez.

Şiir, yüksek bir bilinç halidir ve şairi daima bu yükseklik haline taşır. Okur da şiirle kurduğu temas sağlamlığına bağlı olarak şairlikten bir şubede ikamet eder.